ابو الضیا توفیق

طقوزنجی عصر هجریدن زمانمزه قدر الڭ مشهور ادبامزڭ آثاریله تراجم احوالنی جامع وهر اثری حقنده ملاحظات ادبیه‌یی شاملدر .

نمونهٔ ادبیات عثمانیه

دفعهٔ خامسه

« فن ادب بر معرفتدرکه انسانه خصلت آموز ادب اولدیغی ایچون ادب واهلی ادیب تسمیه قلنمشدر . »

شناسی

تمثیل مصور ✽ فی ۳۰ غروش

قسطنطنیه ۱۳۰۸

PL
231
T4
1890
v.1

Tevfik, Ebüzziya
Nümūne-i edebīyāt-i
'Osmānīye Tem. 4

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

«عقل وجنونی» باطل وحقی بیله ایکن
«بو قدر جهانده حیف که بیزاره اعتدال»
رحمت هپا یشار!

فهرس نمونهٔ ادبیات

محمود جلال الدین

LIBRARY
JAN 13 1965
UNIVERSITY OF TORONTO

فهرس نمونهٔ ادبیات

952837

صحیفه
٣ مقدمهٔ جامع الحروف .
٧ سنان پاشا .
٨ الهیات .
١٠ خطابیات .
١١ گفتگوی متصوّفانه .
١٤ حکمیات .
١٧ انفعالات .
١٨ عشق .
٢٠ فضولی .
٢٢ شکایتنامه .
٣٠ قوچی بك .
٣١ سلاطین ماضیه زمانلرنده احوال عمومیه .
٣٦ نعیما .
٣٧ ابشیر پاشانك مخصوصاتنه دائر بر فقره .

صحیفه
٣٩ ندیم .
٤٠ عبدالرحمنك فراری .
٤٣ کانی .
٤٩ یکن محمد پاشایه مکتوبی .
٥١ بر مکتوبنك بعض فقرات لطیفه‌سی .
٥٤ دیگر مکتوبندن مستخرج فقره .
٥٦ هزّه‌نامه
٥٧ باشه دائر اصطلاحاتی حاوی بر مکتوبی .
٦٢ حقی پاشا .
٦٣ بر مکتوبی .
٦٤ قوجه سکبان باشی .
٦٤ خلاصة الکلام .
٨٩ مترجم عاصم .
٩٣ بر لایحهٔ تاریخیه .

فهرست

صحيفه

۹۸ حسبحال .
۹۹ بر مقالهٔ مزیفانه .
۱۰۱ عقل .
۱۰۳ اصطفلین .
۱۰۴ فصاحت . بلاغت .
۱۰۵ شاهدارو .

۱۰۷ عاكف پاشا .

۱۱۱ منقبهٔ هزل آمیز .
۱۱۳ برتذكره مسوده سی .
۱۲۲ تصویر افعال .
۱۳۰ استطراد .
۱۳۱ تبكیت .
۱۳۸ شیخ مشتاقه جوابنامه .

۱۴۵ رشید پاشا .

۱۵۲ لایحه .
۱۶۴ مابین باش كتابتنه بر تذكره سی .
۱۶۶ نطق مرتب .

۱۷۱ فؤاد پاشا .

۱۷۵ سوریه مكتوبی .
۱۸۲ شناسی یه تذكره سی .
۱۸۳ غزته كنارینه یازدیغی بر ملاحظه .

صحيفه

۱۸۵ ادهم پرتو پاشا .

۱۸۹ اطلاق الافكار .
۱۹۴ عوعوه .
۲۰۹ بر مكتوب شرحی .

۲۱۴ شناسی .

۲۲۰ سئله .
۲۲۳ انفاق محتاجین .
۲۲۵ تذكرة الشعراء .
۲۲۷ استانبول سوقاقلرینك تنویر وتطهیری .
۲۳۴ جریدهٔ عسكریه .
۲۳۶ والده سنه مكتوبی .
۲۳۸ ملاحظهٔ مخصوصه .
۲۴۱ زیور افندی یه تبریكنامه سی .

۲۴۴ ضیا پاشا .

۲۵۲ خاطره .
۲۶۰ اختلاف امتی رحمة .
۲۶۳ حقوق ومحاكم .
۲۶۸ اندلس تاریخندن برقاچ سطر .
۲۷۰ دفتر اعمالندن .
۲۷۵ شعر وانشا .
۲۸۲ طرز تحریره دائر ملاحظه .

فهرس

صحیفه

٢٨٦ سعدالله پاشا .

٢٨٧ شارلوتنبورغ سرایی .
٢٩١ پارس اکسپوزیسیونی .
٢٩٥ برلین مکتوبی .
٢٩٧ تعزیتنامه .

٢٩٩ کمال .

٣٠٢ سمی .
٣٠٩ وطن .
٣١٣ نفوس .
٣١٥ لوندره .
٣٣١ گلیبولی .
٣٣٦ عائله .
٣٤٢ گورەنك .
٣٤٧ مدنیت .
٣٥٤ حقوق .
٣٥٨ حقوق عمومیه .
٣٦١ معارف .

صحیفه
٣٧٢ جلال .
٣٨٣ محبت .
٣٩٧ حیثیت .
٤٠٧ بر مقدّمه .
٤١٧ محاکمهٔ تاریخیه .
٤٣٠ مکتوب ـ جامع الحروفه .
٤٣٢ کذا .
٤٣٥ مکتوب. عبدالحق حامدبگه .
٤٤٨ میدیللی مکتوبی .
٤٥٤ دیگر .
٤٥٨ بر ملاحظهٔ ادبیه .
٤٦٢ انشاآت عمومیه .
٤٧٠ مقدمهٔ جزمیدن .
٤٧٨ مباحث ادبیه دائر حامدبگه مکتوب .
٤٨٣ سلستره‌یه دائر جامع الحروفه مکتوب .
٤٨٨ مباحث ادبیه‌یه اوزرینه جامع ـ الحروفه دیگر برمکتوب .

Tevfik, Ebüzziya

ابوالضیا توفیق

Nümūne-i edebiyat-ı ʿOsmāniye

نمونهٔ ادبیات عثمانیه

طقوزنجی عصر هجریدن زمانمزه قدر اڭ مشهور
ادبامزڭ آثارینی جامع وَهربری حقنده
ملاحظات ادبیه‌یی شاملدر .

[قسم اوّل : نثر]

« فن ادب برمعرفتدر، که انسانه خصلت
آموز ادب اولدیغیچون ادب، وَاهلی ادیب
تسمیه قلنمشدر . » [شناسی]

تمثیل رابع

نمونهٔ ادبیات ایلك دفعه ۱۲۹٦ وَ دفعهٔ ثانیه و ثالثه‌ده بعض علاوات ایله
۱۳۰۲ وَ۱۳۰٦سنه‌لرنده طبع ایدلمش ایدی . بوکره ایسه اوّلکیلرندن دها
مصحح ومصوّر اوله‌رق تمثیل ایدلمشدر .

قسطنطنیه

۱۳۰۸

مطبعهٔ ابوالضیا

تأليفى

١٢٩٢ سنه‌سنده رادوس جزيره‌سى زندانده‌در

PL
231
T4
1890
v.1

معارف عموميه نظارت جليله‌سنك رخصتيله

اصحاب مطالعه‌یه

حسن افاده برنجی درجه‌ده گوزل دوشنمکله وَ ایکنجی درجه‌ده گوزل دوشنوبده، گوزل یازانلرك آثارینی نمونه طوتمقله میسّر اولور.

گوزل دوشنمك، بر درجه‌یه قدر تحصیله وَ هرشیدن زیاده استعداده محتاجدر. پك قبا ذهنلی آدملر بیلیرز، که تحصیله اولان اقدامی سایه‌سنده پك معقول شیلر یازار؛ هیچ یازی بیلمز ادیبلر ایشیدیرز، که میدانه گتیردکلری اثرلرك بر مصراعی وَیا بر عباره‌سی دنیانك اڭ بیوك عالملرینی، حکیملرینی حیرتده براقیر!

جاهل اولور که گوزل دوشنور؛ گوزل یازار؛ گوزل یازمه‌نك یوللرینی ایجاد ایدر. آنك استعدادینه برده معرفت منضم اولورسه آثارینه برقاچ قات رونق ویرمسی امور طبیعیه دندر.

عالم اولور، که استعدادی گوزل دوشنمگه، گوزل یازمغه

وَهله گوزل يازمه‌نك يولنى ايجاده كافى دگلدر : تحصيل قوّتيله گوزل دوشـنه بيلير ؛ گوزل يازه بيلير ، وَبلكه گوزل يازمق ايچون طريقلرده ايجاد ايدر .

عصرمزده بولنان ادبا ، بومقدّماتى قبول ايتدكلرندندر . كه استعداد فطرى‌يه تحبيرله برابر دائما طبيعتى ، حسن تصوّر وَحسن افاده وَبلكه اقتدار ايجاده سوق ايده‌جك اسباب ايله اوغراشيرلر . بوقاريده ايمـا ايتمش ايدك ، كه اوسـببلر خلقه قاعده ومثـال گوسترمكدن عبارتدر .

ادبياتده بر خاصّه گورلمش : قاعده او قدر فائده ويرميور ! مثلا الڭ بيوك برعالم رياضى ، الڭ كوچك برصرّاف قدر فائض مركّب حسابنده سرعت ومهارت گوستره‌مديگى گبى ؛ الڭ بيوك برمعانى خواجه‌سى ، الڭ كوچك برغزته محررى قدر « كاتب » اوله‌ميور !

هيچ شـبهه يوقدر ، كه بر غزته محررى اديب اولمق ايچون اقتضا ايدن اسـبابه ، برمعانى خواجه‌سى قدر مالك اوله‌ماز . بوڭا ايسه هيچ شبهه يوقدر ، كه دنياده نه‌قدر معانى خواجه‌سى وارسه اديب اولمق استعدادندن محروم وَنه قدر غزته محررى وارسه ادبيـاتجه تحصيل احتياجندن وارسته وَمع مافيه اصحاب تحصيلڭ فوقنده بولنمغه مقتدر دگلدر .

بومطالعاته مبنى تشريح علل قواعدينى اربابنـه براقه‌رق ، يالڭز ملتمزڭ ادبياتنه خدمت ايچون امثالى حاوى برمجّله ترتيبنى هردرلو تشبثاتڭ الڭ مهمى عد ايلدم .

بو مجلّه‌ده طوتدیغم اصول ماضیدن حاله نظردر ؛ فکرمك صحیح اولوب اولمدیغنی ایسه ، آثار مندرجه ارائه ایدر صانیرم . اجدادمزه باقلیده ، نه اولمقلغمز لازم گلدیگنی آندن آکلامه‌لی . یوقسه یازدیغمز شیلره ویسیلرك ، فلانلرك آثاری محك عد اولنورسه ادبیاتمزك استقبالی امین اوله‌ماز .

« ماضی نه‌در ؟ برموت ابدی !....... » قولی ، که اقوال باقیهٔ کمالدندر ؛ لسانمزه تطبیق اولنورسه عاکف پاشانك ظهورندن اوّل بودعوانك حقیقتنی اثبات ایچون یوز بیك شاهد بوله بیلیرز .

سز احتمال ، که اوقودیکز ! لکن هیچ مأمول ایتمیکز که اولادکز [خمسهٔ نرکسی] ویا [سیرویسی] اوقومغه مقتدر اوله‌بیلسون ! اگر اواقتداری حاصل ایتمکه صرف عمر ایدرلرسه ، یازق کندیلرینه ، یازق ملته ، خصوصاً وخصوصا یازق سزه !

حال معلومدر ، که صوك نفس قیلمندندر ؛ استقبال ایسه شمدیلك بزز . ایلروده ده اولادمز اوله‌جقدر .

§

آلتی یوز سنه‌لك برملتك افرادی آره‌سنده یوزلرله اصحاب قلم گلمش ایکن ، طوپی یگرمی قدرینك قبول ایدیلشی ، احتمال که محافظه کاران انشا عندنده وسیلهٔ اعتراض عد اولنور ؛ فقط بزجه حکمسزدر .

چونکه بز ادبیات دینلان ناطقهٔ وجدانی ، معما قیاس ایلمش

اولسـه ايدك ، اوحالده همايون نامه‌لر ، شفيق نامه‌لرله ، اوقجی زاده‌لرك ، فلانلرك آثارندنده مثال انتخاب ايدردك .

فی‌الحقيقه زمانمزده آثارينی قبول ايتديكمز ذواتدن بشقه بر خيلی منشيمز دها كلمشـدر . نه چاره كه اكثرينی ادبای معهوده آثارينی مقلد ، يعنی ادبياتی بشقه نقطهٔ نظردن محاكمه ايدن طاقمدن بولديغمز ايچون ، اثرلرينی قبوله لزوم كورمدك . مثلا ضيا بكك (ضيا پاشا مرحومك) كرچكدن انشا اطلاقنه سزاوار اولان شمديكی آثار ادبيه‌سـيله مقايسه وَ بناءً عليـه مؤاخذه فكری اولمامش اولسه ايدی ، اندلس تاريخنی انتخاب آثار ايچون دكل ، حتی اطلاع وقايع مقصديله‌ده اله آلمقده تردد ايدردك .

شوراسنی قيده لزوم كوروزكه مقصدمز ادبای سالفه‌نك قابليت ومعرفتـلرينی انكار دكل ، بلكه فضيلت وقدرتلرينی تسليم ايله برابر ، مسلكلرينك ، مسلك حقيقته موافق اولمديغنی اخطاردر .

[فی ١٢٩٢ رادوس ـ شواليه قله‌سی] ابوالضيا توفيق

نمونهٔ ادبیات عثمانیه

سنان پاشا

بو ذات ، ترجمه‌ده زمانینك ادبیات شرقیه‌سندن ـ تقلید اولندیغنی بیلدیرمیه‌جك صورتده ـ اقتباس ایدنلرك برنجیسیدر ؛ بو جهتله ادبیات عثمانیه‌یه مؤسس اوّل عد اولنه بیلیر .

احتمال ، که کندیسندن مقدم بو یولده یازی یازانلر واردر ؛ فقط بز گوره‌مدك. میدانه چیقاران اولورسه لسانمزك تاریخ ادبیاتنه بر بیوك خدمت ایدر . شیوهٔ افاده‌سی پك گوزل اولمقله برابر ، قافیه‌جولق وَاصلاح پرورلك یولنده وَباخصوص « نثر مرسل » طرزنده یازلمش اولمسی جهتله لسانمزك طبیعتنه موافق اولمدیغیچون ، شمدی مقلد عد اولنمسی آرزو اولنماز ، وَبلکه اوّل دنبری اولنمدیغنه تشکر اولنور .

فقط ترتیب تصوّرده مؤلف حضرتلرینك اختیار ایتدیگی نظر حکمت ، اگر اخلافنه درس عبرت اولمش اولسه ایدی ، هیچ شبهه یوقدر ، که شمدی بزده‌ده ـ تعریفنه لایق ـ بر لسان ادب موجود اولوردی. حیفا که عثمانلیلرك سیف جلادتی، ایرانلیلری نه‌قدر گردنادهٔ انقیاد ایتدیسه ، ایرانلیلرك ترّهات قلمی دخی عثمانلیلری او درجه‌ده مفتون حیرت ایلدیگندن ، اویله بر حکیمك گوستردیگی نمونهٔ عرفان دخی وصافك ، خواجه جهانك بر سطرده سکز قاف وَاون آلتی شین جمع ایتمکدن عبارت اولان ، شقشقه‌زنلکارنده خلقك توهم ایلدیگی لطافته غلبه ایده‌مامشدر .

بونی بز ينه سنان پاشانك نقصان همتنه حمل ايدرز: ميدانه قويديغی اثر ، زماننك آثار عجمانه‌سنه بيك قات فائق ايكن ، الفاظده آنلرك طرزينی تقليد ايتمك كندنجه فقدان جسارتدن بشقه بر شيئه حمل اولنه‌ميه‌جق درجه‌ده بر كوچوكلكدر .

مقصدمز بويله بر مؤسس اولی مشكلپسندانه مؤاخذه دگلدر ؛ يالكز لايق اولديغی مرتبه‌ده بر اسلوب ادب ايجادينه اقتداری مسلم اولان بر حكيم ذوفنونك اختيار ايتديگی شيوهٔ عجمانه ايچون اظهار تأسفدر .

(سنان پاشا ، قضاة عثمانيه‌دن فضل وتقوی ايله مشهور ، حضر بگك اوغلی‌در ، كه فاتحك خواص احبا وعلمای وزراسندن ايدی . ولادتی ٨٤١ ده بروسه‌ده ، وفاتی ٨٩١ سنهٔ هجريه‌سنده استانبولده‌در . ترجمهٔ حالی كتابخانهٔ ابوالضيا صره‌سنده نشر اولنمشدر .)

الهيّات (*

« بر مبدعسك ، كه عدم خزانهٔ ابداعكدر ! بر موجدسك كه يوقلق وسيلهٔ اختراعكدر ! عقل دوربين ، افق ذروهٔ كمالكی گوره‌مز ؛ وهم تيز ؛ پردامن سرادق جلالكه ايره‌مز .

« نسر طائر خاطر انسانی ، كه هر وقت موجودات علوی وسفلی شكار مخلب ومنقاردر ؛ بر نفس ربوبيّتك هواسنده بر آچوب اوچه‌ماز . وطاوس عقل وفكرت آدمی ، كه روزوشب فضای ملكوت وصحرای جبروتده جلوه‌سازدر ؛ برقدم الوهيّتك ساحه‌سنده سياحت ايده‌مز .

(* تضرعات نامنده‌كی تأليفندن انتخاب اولنمشدر .

« بر علیم‌سڭ، كه علمڭه غایت یوق . بر قدیرسڭ، كه قدرتڭه نهایت یوق . قدیمسڭ، عقول متقدّمین ومتأخّرین دائرهٔ قدمڭه قدم باصه‌ماز . حكیمسڭ، حكمای اوّلین و آخرین حكمت معرفتڭدن دم اوره‌ماز . بر معشوقسڭ، كه عشقڭ هواسنده افلاك چرخه گیروب اوینار ؛ بر محبوبسڭ، كه شوقڭ دردندن بتون گون آسیای چرخ ایڭلر !

« بر قهّارسڭ، كه جلالڭ سطوتیله هر موجود مقهور . رحمانسڭ، كه جمالڭ تجلّاسیله هر ذرّه مسرور . سمیعسڭ، كه سمعڭه آلت یوق. بصیرسڭ، كه بصرڭه آفت یوق. مدیرسڭ، كه ارادتڭه علّت یوق . خالقسڭ، كه مخلوقڭه نهایت یوق . جوّادسڭ، كه بخششڭه غرض یوق . حیسڭ، كه حیاتڭه مرض یوق . قیّومسڭ عالم سنڭله قائم . فیّاضسڭ جهان فیضڭله دائم . موجودسڭ مكانسز ؛ دائمسڭ زمانسز . وهّابسڭ، كه كمینه بخششڭ وارلق ؛ رزّاقسڭ، كه خزینه‌ڭده یوق یوقلق . وارثسڭ، كه اوّل دخی سن مالك ؛ باقیسڭ، كه باقیسی جمله هالك. كبیرسڭ، كبرڭ اضافی دگل؛ صادقسڭ، وعدڭ خلافی دگل . عالمسڭ، علم قدیمڭ كلّی وجزئیی محیط . لطیفسڭ، لطف عمیمڭ مركبه وبسیطه بسیط . واحدسڭ، سرادقات لم یزلیده فردانیتیله موصوف . احدسڭ، سریر لایزالیده وحدانیتله معروف ..... »

خطابیات

« ای ملك علّام ، وَ ای مالك اذمّهٔ انام ! سن اول موجدسك، كه گل رخساری اكمام ارحامده تقدیرگله پیدا ایلرسك ! وَسن اول مبدعسك، كه رخسار گلی ارحام اكمامده تدبیرگله هویدا ایلرسك ! سن اول حكیمسك، كه نرگسك گوزلرینی، نرگس گوزلولر گبی، حكمتك آثاریله بینا ایلرسك! سن اول كریمسك، كه سوسنك زباننی سوسن زبانلر گبی، نعمتك اذكاریله گویا ایلرسك ! سن اول محبوبسك، كه بلبل زبان گلبن نهال انسانده شوقك نواسیله نغمه‌ساز وخوش آزالق ایدر. وَسن اول معشوقسك، كه زبان بلبل نهال گلبن بوستانده عشقك هواسیله ترنم گوی ودستان سرالق ایدر . سن اول علیمسك، كه آینهٔ معرفتكده اسرار نهانی وَمغیّبات دو جهانی چهرهٔ روز روشن گبی لایحدر ! وَسن اول رحیمسك، كه نسیم رحمتك دماغ جان انس وجان وَمشام ارواح عالمیانده رایحهٔ عنبر اشهب گبی فایحدر ! سن اول جوّادسك، كه سؤال سائلان آسمان و زمین وَ افادهٔ مواهب موجودات عالمین ، تكرّر ایّام وَتعاقب شهور واعوام ایله نعمتك خزانه‌سندن برذرّه قدر اكسلمز.

§

« سن اول ملك‌سك، كه ملكوتكه عزلت یوق . وَسن اول عزیزسك، كه عزتكه ذلّت یوق . سن اول سلطان‌سك، كه

سلطنتکه خیل وحشم گرکمز . وَسن اول پادشاهسڭ، که شهلگکه چترو علم گرکمز .

« سن اول قهّارسڭ : که سطوات قهرکی اوروب « لمن الملك الیوم ؟ » دیدیگڭ وقت، زوایای علوی وسفلیدن بر احدڭ جوابه طاقتی اولماز . ینه جلال احدیتکله « للّه الواحد القهّار ! » دیه جواب ویردیگکده کیمسه نڭ معارضه یه استطاعتی اولماز . هانی اول لاف جبّاری وَمباهات جهانداری ایدنلر، نیچون اول گونده لافدن دم اورمازلر ؟ ! وَ هانی اول دعوای حیثیت وجاه وَتمدّح رفعت بارگاه ایدنلر نیچون اول دمده اول دعوایه قدم باصمازلر ؟

گفتگوی متصوّفانه

« الهی ! بن یوق ایکن نه اوله جغمی ، وَ بنی یاراتمه دن نه ایده جگمی بیلوردڭ ! بنم نه قولپه یاپیشه جغمی باشمه یازمش ، نه یولده گیده جگمی ازلده بیلمش ایدڭ ! اگر ازلده قوللغه قبول ایتدکسه فضل سنکدر، نعمت بکا . اگر رد ایلدکسه عدل سنکدر ؛ حسرت بکا .

الهی ! بو ترتیب عوالم غیب وشهادت وَبو نظام حضرت عزت وجلادت بر سلسله در،که بر اوجی لم یزلده وَبر اوجی لایزالده در . وَبر دیزیدر ،که بر طرفی عیانده وَبر طرفی

مثـالده‌در . مادام،که اول اوجندن تحریك ایدلمیـه بو اوجی حرکت ایتمز . هرنیك بختلق وَبد بختلق،که دوران سـورر، جرآید تقدیر قدمده یازلمشـدر . وَهرخلعت،که انسـان گییر، خیاطت خانهٔ ازلده بیچلمشدر .

آلهی ! عاصیلرڭ معصیته قدرت وَیا گناهـه آلت نره‌ده بولوردی ؟ سن ابذال ایتمه‌سـه‌ڭ ! وَیا عابدلرڭ عبـادته قوّت وَطاعته استطاعت نره‌ده بولوردی ؟ سن ارشاد ایتمه‌سه‌ڭ !

آلهی ! طوته‌لم شیطان آدمه زَرْق ایتدی . ، اول بغدایی آدمه کیم رزق ایتدی ؟. .

آلهی! مقـام محمـودیّت مرتبه‌سـنی حبیبڭه ویردڭ . امّا شـفاعتی کندی رضاڭه موقوف ایلدڭ،که « من ذالذّی یشفع عنده الاّ باذنه »

آلهی ! هدایت کلیدینی اول سروره تسـلیم ایتدڭ ، امّا هدایتی ینه مشیتڭه تعلیق ایلدڭ،که «لاتهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء »

آلهی ! هدایت اول حضرتڭ الندە اولسه ایدی ابو طالب جهنمده حریقمی اولوردی؟ وَاگر نوح ایستدیگنی حمایت ایلیه‌بیلسه‌یدی، گوزینڭ اوکنده اوغلی غریقمی اولوردی ؟

لوطڭ پیغمبرلگی عورتنه باعث سعادت ، فرعونڭ کفری آسیه‌یه مورث شقاوت اولدیمی ؟

آلهی! قبول سندن، رد سندن! آلهی شفا سندن، درد سندن.

الٰهی ! هر کیمی قبول ایدرسه‌ڭ عزیز ایدرسڭ ، هر نه قدر خسیس ایسه ! هر کیمی رد ایدرسه‌ڭ حقیر ایدرسڭ ، ولو نه قدر نفیس ایسه ! هر کیمی دیلرسه‌ڭ اختیار ایدرسڭ ، که « وَربّڭ یخلق مایشاء وَیختار » وَ هر کیمی دیله‌مزسه‌ڭ خوار ایدرسڭ ، که « وَمن یجعل الله نوراً فماله من نور » .

نه قبولڭ طاعته ، عبادته ، نه ردڭ گناهه ، معصیته گوره‌در ! کیمڭ اعمالی بهشتیدر ؛ کندی دوزخی ! کیمڭ افعالی دوزخیدر ؛ کندی بهشتی ! سابقهٔ ازلده نه‌یازدیسه او اولور ؛ خاتمه عمره نه معلّق ایسه او ایریشور .

الٰهی ! نیجه‌لر اصحاب ریاضت وعمل ، سابقهٔ ازلده اشقیادن ! وَنیجه‌لر معتکف لات وهبل ، خاتمهٔ عمرده سعدادن !... الٰهی ! پاك قوللرڭ سندن نصل امید وار ایسه بی باك قوللرڭ آنلردن زیاده مستند عاطفت درلر . وَاگر مطیع قوللرڭ طاعتلرینه گوگنیرلرسه ، عاصیلرڭ دخی کرمڭه طیانیرلر .

الٰهی ! اگر قبول قابلیته گوره‌یسه قابلیت سندن . وَاگر رد استعداده موقوف ایسه استعداد کیمدن ؟

الٰهی ! عشق مست وحیرانلری عدمدن وجوده سرخوش وَباده‌نوشان چیقمشلردر ؛ وَمحبتڭ آواره وَ سرگردانلری ازل اقلیمندن بی هوش ودستار کشان گلمشلردر ..... »

حکمیات

دنیا بر عجوزه‌در، که [۱] لباس عرایس دخترانده گورینور ؛ وَ بر خراب آباد ویرانه‌در، که مظهر آباداندە گوزوکور !

آنڭ ذوق وصفاسی وفای زنان وَابر تابستان گبی، ناپایداردر . وَغصّه وجفاسی اوراق اشجار وَاعداد رمال گبی بی شماردر .

گربه گبی، طوغوردیغنی کندی ییر ؛ وَکلب گبی، تملق ایلدیگنی ایصیرر . کیمکله عهد ایتدیده ینه بوزمادی ؟ کیمکله عقد ایتدیده ینه چوزمدی ؟

کیمدر، که روزگارڭ رواجنی بی کساد ، صلاحنی بی فساد، صعودینی بی‌هبوط، وصولنی بی قنوط، اوجنی بی خضیض نازل، شهدینی بی‌سمّ قاتل ، صلحنی بی جنڭ وجدال، دولتنی بی تغیّر وزوال؛ طلوعنی بی افول ، نزولنی بی قفول ، شرفنی بی وبال، قدومنی بی ارتحال، فرحنی بی ترح وبلا، منحتنی بی محنت وابتلا، بقاسنی بی فنا، غناسنی، بی عنا، نعمتنی بی غم، لذتنی بی الم، شربتنی بی زهر، لطفنی بی قهر . عزیزینی بی مذلت ، دولتنی بی ذلت، تلاقنی بی فراق، وفاقنی بی نفاق گورمش اوله !.

بو بر اودر، که عمارتلری خراب ، امللری نایاب ، عزتلری تحقیر، تعظیملری تصغیر، عرصهٔ آفات وبلیاتدر . هر کیم جهان کاسه‌سندن شربت حیات ایچدیسه عاقبت خمار ممات گورسه

[۱] فصیحی عجوزدر .

گرك ؛ وَهر كيم زماندن گل راحت قوقلاديسه البتّه خار زحمتنی چكسه گرك .

هركه نازك دللر شمشير مرك اللدن پرخوندر ؛ هر طاق دولت كلنك عقوبتندن سرنگوندر .

هانگی سر وبالای اقبالدر، كه قوّت باد اجل آنی بی مجال، آنی دوتا ايتمامشدر ؟ وَ هانگی شكوفهٔ باغ جمالدر، كه سطوات خزان مرك وبال آنی يره دوشورمامشدر ؟ هانگی نقش دلكش وزيبادر، كه طوفان حادثات آنی امواج بی پايانيله ستر وناياب ايتمامشدر ؟ وَهانگی عارض رعنادر، كه عذارمه تابانی خس وخاشاك جهانه قاريشوب گيتمامشدر ؟ هانگی آسمان صفادر، كه غمايم حادثات كائنات علويّه ايله رنك ورواقی كدورت وزوال بولمامشدر ؟ وَهانگی صورت ماه سيمادر، كه طريان موانع نكبات سفليّه ايله رونق وضياسی تغير وانتقال بولمامشدر ؟ هانگی جمال مردم ديدهٔ عزتدر، كه ديدهٔ مردم اول زينتك لطافتنده حيران ايكن، ناگهان باد فنا اسوب، خاك ايچنده خور ايتمامشدر ؟ وَهانگی قوی دولت جوان بختدر، كه پيرو جوان اول صاحب دولتك ركابنده دوان ايكن، آخر شير اجل زور پنجهسيله زار ايتمامشدر . هانگی مبارز صفدر جهاندر، كه كشاده عنان وكشيده سنان اولهرق، يورركن، بستهٔ عقدهٔ شست دهر اولمامشدر ؟ وَهانگی مرد ميدان زماندر، كه

سخت کمان وَزه وپیکان آلوب گوزکن، خستهٔ زخمهٔ دست قهر اولمامشدر .

§

نیچه خلیفه‌لرك عمامهٔ دولتلری واردی، که بر گون سرنگون اولوب، بوینلرینی آنکله باغلادیلر ! نیچه پادشاهلرك کمر عزّتلری واردی، که ناگهان اسیر اولوب، بللرینه زنجیر ایلدیلر !

باغ جهان هیچ گل دولت ویرمامشدر، که خارجفا ومحنت آکا لازم اولمایه ! وَزنبور زمان هیچ شهد عزّت صونمامشدر، که زهر قهر ومشقت آکا ملازم اولمایه !

هانکی یوسف دوراندر، که زلیخای زمانه دامنی چاك ایتمامش اوله ؟ وَهانکی سلیمان زماندر، که دیو جهان آنی طوتوب هلاك ایتمامش اوله ؟ هانکی جمدر، که انجام، جامی سرنگون وَکیمه دولت ایرشدی، که عاقبتی دیگر گون اولمادی ؟

هانکی لالهٔ چمن ملاحتدر، که عاقبت زبول بولمدی ؟ وَهانکی آفتاب فلك صباحتدر، که نهایت افول بولمدی ؟ هانکی شهریار نیك‌بختدر، که دنیا هوسنك هواسنده یلرکن، بی رخت وبخت قالمدی ؟ وَهانکی تاجدار صاحب تختدر، که جهان سراینك‌سریرینه آلدانوب، یاصلانمش ایکن، بی تاج وتخت قالمدی ! هانکی آیین دولت شاهاندر، که منسی اولوب کچمامشدر ؟ وَهانکی آیت مصحف خوباندر، که منسوخ اولوب، گیتمامشدر ؟

انفعالات

قبهٔ سماوات بو صلابتیله آخر منشق اولوب، ییقلسه گرك! روی زمین بو طراوتیله عاقبت خراب اولوب، بوزلسه گرك! طاغلر، که گورورسك طاغلسه گرك! صولر، که گورورسك صاورلسه گرك! هرکارگاه، که گورورسك بی کاروبار قالنسه گرك! وهر جماعت، که گورورسك تارمار اولسه گرك!

خلقت زندگانیٔ آدمی خوش دیبای زیبا ایدی؛ اگر دست روزگار زورگار چیقارمسه‌یدی! ونهال عمر گرامی خوش قامت رعنا ایدی، اگر تندباد گردش دوّار قوپارمسه‌یدی! نیچه طفل نازنینلر، که هنوز غنچهٔ گلعذاری آچلمامش، و زلف مشکباری چوزولمامش، وقاشلری یایی قورولمامش، وغمزه‌لری اوقی آتلمامش، ناگاه قهرمان فتّان دوران اول نارسیده‌لری خاکله یکسان ایدر! ونیچه محبوب گزینلر، که چهرهٔ جان فزا وقد دلارالری گوگل گلزارینه بهجت وجهان باغنه طراوت ویرمش ایکن، بر گون فتنهٔ دور زمان اول سرو بویلولرك قدلرینی واول گول یوزلولرك خدلرینی طوپراق آلتنده پنهان ایلر!...

نیچه هلال درخشان اولور، که هنوز بدر اولمادن خسوف بولور! ونیچه آفتاب تابان اولور، که افقدن ظاهر اولمادن کسوف بولور! روزگار چمنلرنده اویله ریحانلر اولور، که آچلمادن یولنور! نیچه عمر آغاجلری اولور، که یتیشوب مثمر

ایکن، زخم چشم زمانهٔ غدّار ایریشوب، باد فناء حوادث ییقوب دویرر ! وَ نیچه زندگانی دوحه‌لری اولور، که کوکلری زمینه مستمر ایکن، نوایب روزگار مکّار یتیشه‌رك، برگون صرصر مصائب ایله باش آشاغی چویرر !

حاصلی جهان باغبانی بویله گلمش دیکدیگنی قوپاریر ! زمان دهقانی بویله عادت ایتمش اکدیگنی چیقاریر !.....

« نه خوش ایدی بودهرك بوستانی
اگر اولمایدی آسیب خزانی »

عشق

عشق برجوهر بی مثل وهمتادر، که آنك وصفی امثاله دینلمز . عشق برسرّ مخفیٔ ناپیدادر، که آنك تصویری مثاله گوسترلمز . عاشقلرك دلی آلتنده سوزلر واردر، که لب آکا محرم اولماز . عشق اهلنك سینه‌سی ایچره نفسلر واردر، که دم آکا همدم اولماز . عاشقله معشوق میاننده برگفتگو اولور، که زبان حاجبدن غیری آکا ترجمان اولماز . جان ایله جانان آره‌سنده برجست جو بولنور، که کوشهٔ چشمدن اوزکه آکا دیده‌بان اولماز .

عشق برظاهردر، که اورتلمز . عشق برسردر، که آچلماز .

عاشقك كيمسه‌يله كارى اولماز . آيينهٔ عشق ژنگارى اولماز . عشق سرآزاده‌لرى بنده ايدر؛ عشق سرافرازلرى افكنده ايدر.

§

عشق افسانه وافسون دگلدر . عشق صنعت هردون دگلدر . هرعشق دعواسى ايدن عاشق اولماز ؛ هرمحبتدن دم اوران صادق اولماز .

الٰهى ! هركشى مرد عشق اولماز وَدگمه قلبده درد عشق بولنماز . عشق بركيميادر آنك معدنى جان اولور . عشق برجوهردر آنك مكانى كان اولور . عشق بر ذوقدر آنكده بشقه بردلى وار؛ عشق برشوقدر آنكده آيرو اهلى وار . عشق برجوشدر آنكده شيدالرى وار ؛ عشق برخروشدر آنكده دريالرى وار . هردل،كه عشقه خانه اولا ، تير بلايه نشانه اولور . وَهر گوڭل كه محبته مقام اولا، محنت آنده مدام اولور. وَهرمرتبه دشوارلقله حاصل اولور؛ هرعزّت خوارلقله واصل اولور . هركيم بلبلهٔ عشقدن سرمست اولماز ؛ نعرهٔ بلبلانه همدست اولماز . عشق تخمى گرچه دل كشتزارنده اكيلور؛ وَمحبت نهالى اگرچه گوڭل گلستاننده ديكيلور؛ امّا آب چشم نمناك وَحرارت درون سوزناك ايله نشو ونما بولور.

فضولی

(فضولیٔ بغدادی ٩٧٥—٩١٠)

آثاری دقتله اوقونورسه آڭلا- شیلور، که فضولی وجدانه مغلوب اولدیغی زمان تقلید ناقابل برموجدر. یازارکن آغلار، گولر، آغلادیر، گولدیرر !

افکارینه اتباع ایتدیگی زمان تقلیده دگمز برمقلددر . قافیه یاپار، سجع آرار ، صوغوق، صوغوق شیلر یازار، دکلنلمز سوزلر سویلر !.. لسان وجدانیله :

« دوست بی پرواء فلك بی رحم، دوران بی‌سکون !
درد چوق، همدرد یوق، دشمن قوی، طالع زبون! »

یولنده سوزلر سویلر . قلم فکریله :

« صوده عکس سروصانمڭ کیم قو یاروب ، باغبان،
صویه صالمش ؛ سرورنی سرو حرامانم گوروب . »

گبی یاوەلر یازار !

وجدانی سویلدیگی سوزلرده بدیعه همان هیچ رعایت ایتمز؛ فکری یازدیغی شیلرده بدیعدن بشقه برشی دوشنمز! مع‌مافیه فکر ووجدانینڭ اجتماع ایتدیگی اثرلرده واردر؛ آنڭ اڭ بیوك مثالی ایسه شو درج ایتدیگمز مکتوبدر .

مثلا « سلام ویردم : رشوت دگلدر؛ دیه آلمدیلر . » عبارەسی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر سهل ممتنعلردندر .

مثلا « انه من سلیمان وانه بسم الله الرحمن الرحیم . » آیتنك ایرادی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر اقتباساتدندر .

مثلا « بن امت ممسوخ گبی مقطوع الامل، اول آیة منسوخ گبی ممنوع العمل » ترصیعی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر صنایع بدیعیه‌دندر.

فقط مثلا « دیدم : بونه روی غضب وچین ابرودر ؟. دیدیلر : متصل بزم عادتمز بودر . » عباره‌سنده‌کی ابرو ، آهو ، ماهو گبی تصنعکارانه قافیه‌لر، صحیحاً هیچ بر وقت فضولی‌یه یاقیشماز .

حاصلی فضولی تاریخ ادبیاتجه سنان پاشادن صکره ، گلانلرك برنجیسیدر ؛ فقط افکار حکمتده آکا شاگرد اوله‌ماز ؛ طبیعت شاعرانه‌ده آکا اوستاد اوله‌بیلیر .

اگر وجدانی قدر فکرنده انتظام اولمق لازم گلسه‌یدی، لسانمزده گرك شعر وگرك انشاجه استاد کل اولمق، هرکسدن زیاده آکا لایق ایدی .

(فضولی حله مفتیسنك اوغلی‌در . ولادتی ۹۱۰ ده کربلاده واشتهاری بغداده‌در . آلتمش بش سنه معمر اولمشدر . عهد شبابنده تحصیل علوم ایتدیگی خواجه رحمة الله نامنده بر ذاتك کریمه‌سنه علاقه ایتمگله، عرض محبت قصدیله شعره باشلامشدر؛ حتی :

پریشان حالك اولدم صورمدك حال پریشانم
غمکدن دردە دوشدم قیلمدك تدبیر درمانم
نه‌دیرسن، روزگارم بویله‌می گچسون گوزل خانم؟
گوزم، جانم، افندم، سودیگم دولتلو سلطانم!

مربعی مومی الیهایه خطاباً نظم ایتدیگی تضرعات عاشقانه‌سندن بریدر. کندیسی شیعی‌در . سبب تشیعی ایسه بالاخره زوجه‌سی اولان محبوبه‌سیدر .)

شکایتنامه [۱]

مالك ملك آرای عالم وَحاکم حکمفرمای اقالیم وامم معمورهٔ جهانی وقف استرزاق ایدوب، تولیتنی ملوك عدالت شعار وَحکّام مرحمت دثاره تفویض ایتدکجه وَ خانقاه تنکنای عرصهٔ امکانده آثار ارباب استحقاق اولوب، هر فردینه مقدارنجه خزانهٔ غیبدن وظیفهٔ مستمرّه یتشدکجه، اول مملیٔ ارقام دیوان خلافتك قلم مشکبارلری مفتاح کنوز ارباب ارزاق وَاصحاب استحقاق اوله. وَ اول ناقل اعلام استحکام بنیان سلطنتك رقم عنبر نثارلرنده حدایق احداق ارباب نظر بصارت بوله. شرح شمهٔ ثنا وَرفع رقعهٔ شمهٔ دعادن صکره:

عرض ایدر خاکسار بی مقدار،
بندهٔ کمترین فضولیٔ زار،
که مقیم مقام عزلت ایکن،
ساکن کوشهٔ قناعت ایکن،
باشمه دوشدی جاه سوداسی؛
ذوق اهل طمع تمنّاسی!
هوس کسب نیك نام ایتدم!
طلب رفعت مقام ایتدم!

[۱] بغداددن نشانجی محمد پاشایه.

ایستدم کیم علوّ قدر بولهم ؛
مظهر لطف پادشاهی اولهم !
بیلمدم کیم شکسته حال اولورم ؛
حسد اهلینه پایمال اولورم !
طمع اشراره خادم اولمق ایمش ؛
سفهایه ملازم اولمق ایمش !
کیمکه اللّهدن ابا ایلر ؛
بشقه درگاهه التجا ایلر ؛
حاصلی ذلت وخسارت اولور ؛
رخت امّیدی یأسه غارت اولور .

القّصه فرق اقتدارمی افسر قناعت وَقالب اعتبارمی خلعت عزلت ایله مزین قیلوب، وَ تملیـك عوالم معنـایی تسخیر اقالیم صورتدن یکرك بیلوب، پادشاه ملك استغنا وَحاکم علی‌الاطلاق ممالك فقر و فنـا ایکن، جوهر ذاتم اقتضـای تجمّل ایدوب ، وَصورت سلوکمدن رنك توکّل گیدوب، عالم همتدن بو سروشه ملهم اولدم ؛ وَبو معنایی اصغا قیلدم ، که :

ای غافل ! عالم صـورت مظهر آلهیـدر ؛ وَ مهبط انوار حظوظات نامتناهیدر ! هر آیینه ملك ملکوتدن منفـك اولمز؛ وَ خصایص ملکدن بهره‌مند اولمیـان سرایر ملکوته دسـترس بولمز . لاجرم، حکاّم ملکه توسّل موجب حصول مواهبدر؛ وَ ملوك عصره توصّل باعث وصول مطالبدر .

وَحديث صحيحدر. كه : « السلطان ظل الله » وَ آندن استغنا خطادر . وَخبر صريحدر. كه: « لارتبة فوق رتبة السلطان الا لنبي مرسل او ملك مقرّب » وَ آندن انحراف ناروادر . خصوصا بزم پادشاهمزڭ رتبهٔ سلطنتی معنيده پايهٔ خلافتدر؛ وَسرير حكومتی حقيقتده مسند امامتدر .

پادشاه بحر و بر سلطان سليمان ولی،
اولكه محض عدلدر ؛ ذات ولايت پروری ،
خالی آندن اولمسون، يارب ولايت تا ابد ،
كيم ولايتدن دگل خالی صفای جوهری .

القصّه، بو تحريك ايله درگاه معلّادن بر نصيبه طالب اولوب، وَ اركان دولتدن سعادت امداد وَشرف اسعاد بولوب، طقوز افلاكه استغنا ايدركن، اوقافدن طقوز آقچه وظيفه‌يه قناعت قيلوب ، عرض آلدم؛ وَ برات ايچون درگاه عالمپناهه ارسال ايدوب، مترصّد اولدم . مدت ترصّد منقضی اولدقده وَ ايّام انتظار سر انجام بولدقده مبشرلر،كه مژدهٔ تشريف بشارت يتوردیلر ؛ بكا مثال ميمون وَ برات همايون گتوردیلر : حليهٔ معارف ايله آراسته وَزيور عرفان ايله پيراسته، عنبر سوادنده صبغت « والليل اذا سجی » وَ كافور بياضنده صفوت « والصبح اذا تجلّی » صحيفه‌سنده سطور خط سحايب امطار مواهب وَخطوطنده افراط نقط كالكواكب، انوار مطالب، مشابه صدف درّ ثمين، لؤلؤ سيراب ايله مملو دريای مكارم تموّج ايدوب، كناره

صالمش؛ وَمماثل نافۀ ختن مشکتابله طولوب، قائد عزّ واحترام ایله وارد اولمش . فاتحۀ عنوانی کریمۀ « هوالحق المبین » وَخاتمۀ تاریخی « وَالعاقبة للمتقین » غایت مضمونی « ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذوالفضل العظیم » نهایت مفهومی « انّه من سلیمان وَ انّه بسم الله الرّحمن الرّحیم »

زهی مثال شریف ونشان عالیشان !

زهی مراسلۀ ذوق بخش وفیض رسان !

زهی هلال سپهر عواطف واشفاق !

زهی کلید کنوز مراحم واحسان !

زهی صحیفۀ صافی دل وصفا انگیز !

زهی جریدۀ عنبر نثار ومشك افشان !

حقا،که اول آیت رحمت نزولنده خاطر فاتره پیك سرور سرایت ایتدی.که وصفی ناقابل تقریر وَخارج احاطۀ تحریردر. وَاول سرمایۀ دولت وصولنده قلب منکسره بر شوق یتدی،که ذکری مافوق احتمال تقریردر .

نفسه آنکله یتن ذوقدن اولدم آگاه

قلت « انّی لك قالت، هو من عندالله »

مجملاً امّید تمام وَسعی واهتمام ایله اختیارسز دوردم . وَابراز حکم ایچون متولیّ اوقاف حضورینه یوز اوردم : الحق متولیّ ملاقاتنه فرصت دوشمدی؛ وَآنك دامن ملازمتنه دست نیل ایرشمدی ! امّا دیوان بلاغتنه تهجم ایتدم؛ چون

انحس اوقاتده وَاضعف حالاتده حضورلرینه گتدم . برجمع گوردم ، كه حكایتلری پریشان ! نه صفادن آنده اثر وَنه صدقدن آنده نشان وار ! جمعیتلری دام حیل ، حضّار مجلسلری « اؤلئك كالانعام بل هم اضل » حركات ناهموارلری مثابهٔ سوهان روح وَكلمات پر آزارلری مشابه امواج طوفان نوح ! سلام ویردم ؛ (رشوت دگلدر) دیه آلمدیلر ! حكم گوستردم ؛ (فائدەسزدر) دیه ملتفت اولمدیلر ! اگرچه ظاهرده صورت اطاعت گوستردیلر ؛ امّا زبان حال ایله جمیع سؤالمه جواب ویردیلر :

دیدم : ایهاالاصحاب ! بونه فعل خطا وَچین ابرودر ؟ دیدیلر : « بزم عادتمز متصل بودر . » دیدم : بنم رعایتمی واجب گورمشلر ؛ وَبكّا برات تقاعد ویرمشلر، كه اوقافدن همیشه بهرەمند اولەم ؛ وَپادشاهه فراغ بال ایله دعا قیلەم . دیدیلر : « ای مسكین ! سنك، مظالمكه گیرمشلر ؛ وَسرمایهٔ تردد ویرمشلر، كه مدام فائدەسز جدال ایدەسك ؛ وَنا مبارك یوزلر گوروب، نا ملایم سوزلر ایشیدەسك » دیدم : براتمك مضمونی نه ایچون صورت بولمز ؟. دیدیلر : « زوائددر ؛ حصولی ممكن اولمز . » دیدم : بویله اوقاف زوائدسز اولورمی؟، دیدیلر : « ضروریات آستانەدن زیاده قالسه بزدن قالورمی ؟ » دیدم : وقف مالنی زیاده تصرّف ایتمك وبالدر ! دیدیلر : « آقچەمزله صاتون آلمشز بزه حلالدر . » دیدم : حسابه آلسه‌لر

بوسلوککزك فسادی بولنور ! . دیدیلر : « بوحساب قیامتده صوریلور . » دیدم : دنیاده دخی حساب اولور . دیدیلر : یالکز خبرینی ایشتمشز؛ آندن دخی باکمز یوقدر ؛ کاتبلری راضی ایلمشزدر . »

گوردم،که سؤاله جوابدن بشقه برنسنه ویرمزلر ؛ وَ بو برات ایله حاجتم روا قیلمغی روا گورمزلر ! ناچار ترك مجادله قیلدم ؛ وَ مأیوس ومحروم کوشهٔ عزلتمه چکلدم ! بن براتمدن اهانت گوردیگم ایچون منفعل ، براتم بندن فائدسز عذاب چکدیگیچون خجل ! اول شاهد مجروح گبی، تقریردن پشیمان، بن مدّعیٔ کاذب گبی، تشنیعدن پریشان ! اول آیة منسوخ گبی، ممنوع العمل، بن امت ممسوخ گبی، مقطوع الامل !

بن آکا فتنه ، اول بکا آفت،
متنفّر بن آندن ، اول بندن !
بن آکا غصّه، اول بکا محنت،
متکدّر بن آندن ، اول بندن !

ماحصل، شدت حرمان کماله یتدکده وَدریای حیرت طغیان ایتدکده خاطرمه بویتدی؛ وَ قلبمه بومعنا سرایت ایتدی،که البتّه مطلع مکارمدن طالع اولان آفتاب مکرمت، احتجاب سحاب تیره‌یی قبول ایتمز؛ وَ منبع مراحمدن ترشّح قیلان ذلال مرحمت، گردباد تزلزلدن غبار فنا طوتمز؛ عن قریب مانعنه مانع وَدافعنه دافع ظاهر اولور .

حاش لله کیم قناعت گنجینك سکاننه،
مطرح مگر اوله درگاه خلافت دستگاه!
حاش لله کیم قناعت گنجینك مشتاقنه،
اژدر بیداد اوله طغرای حکم پادشاه!

خداوندا! مخفی بیورلمیه، وَ مستور اولمیه، که وارد اولان برات همایون مضمونی ارسال اولنان عرضه مطابق اولمیوب، تصرّفده ناقص قالمشدر. وَعبارتنده‌کی «زواید» لفظی زائد واقع اولمشدر. فی‌الواقع اگر لفظ زوائددن غرض بوایسه، که وظائف خدام وَ رواتب ارباب تقاعد وَاخراجات علیق‌الدّواب وَعلف عوالم و مایحتاج اخراج اولندقدن صکره، بو بنده‌یه بر فائده مترتب اوله؛ بوصورت حقیقتده درگاه معلادن بو یله اشارت اولنمقدر، که بندهٔ واجب‌التحقیر، فضولئ حقیر استعداد تقدّم وَ استحقاق تکرّم دعواسی قیلارکن، وَ کندوسنی اکثر ارباب استحقاقدن مقدّم بیلورکن، حقنده مزید مرحمت ملوکانه‌م وَوفیر مکرمت خسروانه‌م ظهوره گلوب، بو برات سخاوت آیاتی ویردم؛ وَ بیوردم، که من‌بعد رتبهٔ اقتدار وَ پایهٔ اعتبارین جمیع گدالردن، بلکه بهایمدن وَ طاش وَ طوپراقدن اخس وادنا بیله، وَبیهوده تصرّف برات قیلوب، مرتبه‌سندن خبردار اوله!

حقّا، که بو واقعه‌دن بنم ملالت چکدیگم، چکدیگم رنج وَ ایتدیگم خسارت وخرج ایچون دگلدر؛ محضا تحریرده

حضرتکزڭ چکدیگی امك ایچوندر، که ضایع اولدی ! نیده‌لم ؛ الدن نه گلور ؟ عوض میسر اوله ؛ وَ قلم قضا تدارکن قیله !.......

سرو را گردش سپهر کبود !
هرگز اولمز موافق مقصود .
باغلامز هرشکوفه میوهٔ تر،
اکثری بتدیگی یرنده یتر
گرچه اندوه ومحنتم چوقدر ؛
هیچ کسدن شکایتم یوقدر !
طالعمدر بڭا جفا گتورن ؛
هربر آننده بیڭ بلا گتورن ؛
یوقسه درگاه پادشاه زمان
منبع لطفدر ؛ مروته کان .
وار امیدم، که اول بلند مقام،
اوله پاینده تا زمان قیام .
سرفراز اوله جمله اعیانی .
بی تزلزل جمیع ارکانی .

قوچی بك

کوریجه‌لی قوچی بك

قوچی بك ــ بر وقتلر مکتب دانش وعرفان اولان ــ اندرون همایونده یتیشان فضلانڭ، علماً وسیاسةً زمانانجه اڭ گزیده‌لرندن معدوددر .

لایحهٔ مشهوره‌سنڭ آتی‌یه نقل ایلدیکمز فقره‌سنده مثلا ــ کندندن برعصر صکره دنیایه گلان ــ ندیمڭ آثارنده‌کی گبی اویله پارلاق فکرلر ولطیف عباره‌لر گورنمز . فقط صاحب اثر سیاسیات ایله اشتغاله صرف ذهن ایتدیگی مرتبه‌ده مثلا، ادبیاتده معجز بیان اولمغه اقدام ایلمش اولسه ایدی، احتمال، که کندیسندن ایکی عصر صکره عاکف پاشانڭ همتیله وجود بولمش اولان شمدیکی طرز ادبیمزڭ اساسی دها او زمان وضع ایدلمش اولوردی . بونکله برابر او عصر رجالندن اولان نعیما، نامنه منسوب تاریخنده بومسلکی تقلید ایتمش اولدیغی جهتله، مشار الیه تاریخ ادبیاتمزجه بردور حاصل ایتمگه بادی اولان منشیلرمزدن معدود اولسه گرکدر .

مشار الیهڭ سیاسیاته متعلق اولان فکرینی مؤاخذه بومجله‌نڭ مقصدندن خارجدر . مع مافیه ادارهٔ مملکت حقنده‌کی وصایاسی دخی زماننه گوره فوق‌العاده عد اولنه‌جق مرتبه‌لرده حکیمانه‌در .

(گوریجه‌لی قوچی بك، اون برنجی عصر هجریده اندرون همایونده پرورش بولمش رجال دولتدندر. سلطان مراد رابعڭ زمنده مصاحب

ورزمنده محارب اولان خواص قرناسندن ایدی . حتی باشنده مغفر وَصرتنده زره ایله اولان بورسمی، بغداد سفرنده پادشاه غازینك امریله آلدیرلمشدر .

اولادندن خرّم بك، سلطان محمد رابع زماننده برسببدن طولایی ترك وطنله موسقوه‌یه هجرت ایتمش ایدی. (پرنس قوچی بك) نامیله (پته‌رسبورغ)ده الیوم حائز اصالت وشرف اولان خاندان، بوندن طولایی مشارالیهه منسوب بولنمشدر . فقط مسقط رأسی اولان گوریجه‌ده نسلی منقرض اولمشدر .)

سلاطین ماضیه زمانلرنده احوال عمومیه (*

سعادتلو وَشوکتلو پادشاه عدالتپناه حضرتلرینك ضمیر منیر پر انتباهلرینه نهان اولمیه‌که : اجداد عظام سعادت انجاملری اولان سلاطین ماضیه، سلیمان خان قانونی یه گلنجه بالذات دیوان همایون معدلت مقرونه حاضر اوله‌رق، احوال وَامور ملك وملت وَرعایا وبرایا وَخزائن واموال وَسائر کلی وجزؤی خصوصات ایله تقیّد تام بیوررلردی .

بعدهم، سلطان سلیمان خان ، اگرچه بالذات دیوان همایونه حاضر اولمازلردی ؛ لکن عهد سلطنت علیه‌لرنده واقع اولان غزوات همایونك بعضیسنه بالذات توجه ایلمگله، اثنای طریق سعادت رفقیده نیجه احوال واموره اطلاع بیوروب، وَزمان

*) اصلاحات اداره‌یه دائر سلطان مراد رابعه ویردیکی لایحه‌دن مفرزدر .

استراحتلرنده محروسـهٔ قسطنطینیه‌ده بالانشین تخت پادشـاهی اولدقچه، ورای قفسدن امور دیوانه القای سمع همایون ایدوب، بوجهتله دخی نیجه احواله واقف اولورلر ایدی .

تدبیر امور مملکته فرط اشتغالدن طبع همایونلرینه فی‌الجمله فتور گلسـه، نمونهٔ جنك و پیكار اولان صید وشكار ایله گاه ادرنه وَ گاه یانبولی شـكارگاهلرنده گشت وگذار ایلدكلرندن، حضورلرینـه وصول بی مانع ومزاحم اولمغـله ، وَ هر مظلوم بی واسطه عرضحـال ایتمگله، بویوزدن دخی نیجه نیجه احواله مطلع اولورلردی .

امور مملکت ایله بووجهله تقیّدلری کمالده اولمقله . زمان میمنت نشانلرنده ممالك محروسهٔ عثمانیه معمور و آبادان اوله‌رق ، صحن جهان پرامن وامان‌ایدی. وَندما ومقربان، اوائل سلطنت مراد خانی‌یه گلنجه امور دیده وكاردان، صـاحب رأی وخیر اندیش بر آلای عقلا کیمسه‌لر ایدی . شمسی پاشا وَجلال بك وَ فرهاد آغا گبي عطایای وافرهٔ سـلطانیه ایله قناعت ایدوب ، گرك خدّام ومقرّبان، گرك ایچ وَگرك طشره خلقندن وَغیریدن کائناً من‌کان، امور دولت علیه‌یه قطعا مداخله ایتمزلردی .

اول تاریخده مسـند نشین وزارت عظمی اولان مرحوم محمد پاشا ، (۱) امور وزارتده مسـتقل اوله‌رق ، حدّ ذاتنده بر وزیر روشن ضمیر اولمغله ، كارگاه سـلطنتی اون بش ییل

(۱) محمد پاشای طویل درکه صوقوللی دیه معروفدر .

بلا مشارك چویرمش وَرأی سدید جهان آراسیله نظام بخش ملّت ومملکت اولمشیدی .

وزارت عظمی برمنصب جلیلدر ؛ اهلنه مصادف اولدقدن صکره، بی وجه عزل اولنمیوب، نیجه ییللر مسند صدارتده برقرار وَ امورنده مستقل گرکدر . وَ ندما ومصاحبانه حضور همایونده احوال وزرا وعلمادن بحث ایتمکه رخصت همایونلری اولمازدی ؛ حتی عهد محمد پاشای مرقومده، جلال بکدن خطاءً حضور همایونده پاشای مشار الیهی تخفیفه متعلق بعض ناشایسته اقوال صدور ایتمکله ، رتبهٔ قرب شهریاریدن ابعاد وَمدنیهٔ قسطنطینیه‌دن اخراج اولنه‌رق، مدةالعمر داخل حضور همایون اولمادی .

وَسلاطین سلف، زمان شریفلرنده وزرای عظام وَبگلر-بگیلر وَسنجاق بگلری وَاوزنکی آغالرینك خدمتلرنده اولانلر عموماً عبد مشترالری اولمغله، پادشاه عالمپناه درلگنه متصرّف برفرد قپولرنده اولمازدی . رعایا قسمندن وَاهل سوقدن علوفه‌لی خدمتکار دخی آلمازلردی ؛ ایکی جهتدن ضرری مؤدی اولد-یغیچون . بریسی بوکه : رسوم رعیّت ویرن رعایا وَاولاد رعایا، خدمت اوزره دوائر وزرا ووکلاده اولنجه رسوم رعیّت ویرمدن قالوب خزانهٔ معموره‌یه وَزعامت وتیمار اربابنه ضرر مترتب اولور. بریسی دخی بوکه :رعایا، که آته بینوب، قلیچ قوشانمغه معتاد اوله، لذت دماغنده جایگیر اولوب، تکرار منزلهٔ رعیّته تنزل ایده‌مز؛

وَعسكری دخی اولمغه يراماز . بالآخره گروه اشقيايه ملحق اولوب، نيجه فتنه وفساده باعث اولور . آناطولی ولايتنده مقدّما ظهور ايدن جلالی اشقياسنك اكثر جند ولشكری بومقوله‌لر ايدی . وَ پادشاه قوللرينی قطعاً قوللانمازلر؛ وَكنديلرينه توابع عد ايتمزلردی . وَ مقدّما بگلك وَ بگلر بگيلك وَسائر مناصب پادشاهی ادارهٔ ممالكده كارديده وَ (امكدار) وَمستقيم وديندار كيمسه‌لره توجيه اولنوب، مقابلنده بر آقچه وَبر حبّه رشوت وَجائزه آلنماز ، وَجرم وگناهی ظاهر اولمايانجه برفرد عزل اولنمازدی . علی‌الخصوص سنجاق بگلری وَبگلر بگيلر ، يگرميشر وَاوتوزر ييل منصبلرنده برقرار اولوردی . اول جهتدن دولت پادشاهيده قوّت وقدرتلری كمالنده اولوب، سفر همايون واقع اولدقچه هربری يديشر . سكزر يوز، بلكه بيكر مرتب ومكمل وَمرد جنك آور مخصوص جبه‌لولر ايله عزم سفر ظفر رهبر ايدرك، (اغور) همايون پادشاهيده نيچه ارلكلر وَمردانه‌لكلر ابراز ايلرلردی .

اطراف ممالك عثمانيه‌دن بر گوشه‌ده دشمن پيدا اولسه، دها خبری سدّهٔ دولت پناهه كلمه‌دن ، كلّهٔ بی دولتلری واصل ديوان همايون اولوردی . جمله‌دن بری سلطان بايزيد عهدنده خروات حاكمی گبی بر عظيم دشمن بد خواه لشكر فراوان ايله سرحدّ ممالك اسلاميه‌يه هجوم ايدوب گليركن ، وَ تاريخ مرقومده بوسنه دخی سنجاق ايكن ، واليسی اولان يعقوب بك

نام مرد دلاور، فی‌الحال ایریشوب، حملهٔ اولیده لشکر غوایت رهبرینه شکست ویره‌رك ، کندیسنك سربی سامانی (عرصهٔ رزمگاهده غلطان ایلمشیدی .

ابوالمغازی، سلطان سلیمان خان غازی عصر شریفنده دخی دوبریجه مملکتنده (دوزمه‌جه مصطفی) نام بر جلالی ظاهر اوله‌رق ، اوتوز قرق بیك اشقیا جمع ایدوب، قرا وقصباته غارت وَایصال خسارت اوزره ایکن، اول تاریخده (میرلواء بندر) اولان احمد بك نام مرد نبرد آزما، آنیده شتاب ایدرك ، حقلرندن گلدی .

وَ سلطان سلیم ثانی عصرنده اسپانیا وَوندیك دونماسی ، دونمای همایونه شکست ویروب ، بعده طقسان پاره چکدیرمه وَ قدرغه ایله (آیاماوره) قلعه‌سنی محاصره ایتدکده ، یانیه بگی غازی طورخان اوغلی مصطفی بك نام غازیٔ سرباز ایریشوب، کفّارك دونماسنی تارمار وَاکثر لشکرینی طعمهٔ شمشیر آبدار ایدوب، قلعه‌یی یدلرندن تخلیص ایلدی ....

(لایحهٔ مطبوعه‌سندن مفرزدر .)

نعیما

نعیما تاریخی شرائط انشانك اڭ مهملرندن اولان سلاست معنی وَحق افاده‌جه عثمانلیلرك بدایتندن ، عاکف پاشانك زمان ظهورینه قدر لسانمزده یازیلان آثارك جمله‌سنه فائقدر دینیله‌بیلیر.

(مصطفی نعیم ١١٢٨—١٠٦٥)

هله تاریخك هیئت عمومیه‌سی اعتراضدن سالمدر ؛ ترتیبنده‌کی مناسبت بر درجه‌ده‌در، که هانگی یرندن اولورسه اولسون بر فقره‌سی محو ایدیله‌جك اولسه غایت ماهر بر رسّامه تزیین ایتدیرلمش بر طوانك بر طرفندن دوشمش صیوا گبی نقصانی وهلهٔ گوزه چارپار !

باخصوص تصویر احوالده اولان اقتداری عادتا مصوّرانه اوله‌رق، تعریف ایتمك ایستدیگی شخصك هر درلو اطوار ومخصوصاتنی انسانك پیش نظرنده بیاغی جانلاندیریر .

تاریخ یوقاریدن آشاغی‌یه مطالعه اولنسه انسانی عادتا بحث ایتدیگی عصره گوتورر ؛ دوکیلان قانلر ، ایچیلان توتونلر، پچن دسیسه‌لر، دوران ایدن وقعه‌لر انسانك کندی وقایع عادیه‌سی حکمنه گیرر !

واقعا - اکثریت اوزره - شیوهٔ ترکیبی مألوف اولمدیغمز بر طرز غریبده گورینور . فقط بونکله برابر لذتله اوقونور ؛ هرفقره‌سی آکلاشیلور گزیده براثردر .

آتی‌یه نقل ایتدیکمز فقره ایسه تصویر سیرت وصورتده‌کی مهارت قلمیه‌سنك بر انموذج مصغریدر، که بوگون دخی نمونه طوتلمغه لایقدر .

(مصطفی نعیم افندی ١٠٦٥ تاریخنده حلبده تولد ایلمشدر. پدری اعیان بلده‌دن ایدی. علوم ادبیه‌یی مملکتنده تحصیل ایتمش ویگرمی سکز یاشنده استانبوله گله‌رك، دیوان همایون قلمنه مأمور اولمشدر. اوقلمه منسوب اولانلره اوته‌دن برو برر مخلص ویرلمك معتاد اولدیغندن بوذاتك مخلصی‌ده برالف علاوه‌سیله (نعیما) صورتنه تبدیل ایتمشلردر.

سلیقه‌سی زماننك طور انشاسندن بالاتر اولمغله، کندینه مخصوص براسلوب بیان اتخاذ ایلمش وبناءً علیه طرفدار تجدّد اولان رجال عصره کندوسنی بگندیرمش ایدی.

١١٠٩ دن ١١١٤ ده قدر بش سنه مقام صدارتده بولنان وکوپریلی محمد پاشانك برادر زاده‌سی اولدیغی جهتله، عموجه زاده‌لکله مشهور اولان حسین پاشا، مدت صدارتنده نعیمایی مکتوبجیلغنده استخدام ایتمش وحتی نامنه منسوب اولان تاریخی دخی مشارالیهك امریله تحریره مباشرت ایلمشدر. بومناسبتله اثرینه «روضة الحسین فی خلاصة اخبار الخافقین» نامنی ویرمشدر.

٦٣ یاشنده اولدیغی حالده ١١٢٨ ده مورده‌ده وفات ایلدی.)

ابشیر پاشانك مخصوصاتنه دائر برفقره

..... اصلنده آبازه پاشا خدمتنده وطفل ایکن آنك یاننده تربیه گورمش اولدیغندن، لوند مشرب، امّی وساده دل وعواقب اموری ملاحظه وتصوّردن غافل، عدل وداد حکومتده انفرادك آنجق سوزینی بیلور، ومهابت وتخویف ایله خلقك مالنی آسان وجهله آلور، امّا یانه خشونت زهد ایله متصف،

قهوه یرینه صیجاق سود ایچر ؛ دخان ایچن یاننده حمر ایچندن بدتر ایدی . صلحا ومشایخی سور گچنیردی امّا برحبّه بذل ایتمز ایدی . اکثریا رعایتی جمع ماله قادر، ولایت ییقمق فننده ماهر، واجب‌القتل اراذله ایدی. وَاکثریا مهارتی جرید وَمزراق اویناتمق وَقلیچ چالمق وَ آت قوللانمق وَشکار احوالنی سویلشمکدن عبارت ایدی . لکن سلطنت اغورنده وَسبیل غزاده ذرّه قدر ایشه یرامدی .

دائما دیز اوزرنده اوطورر، آز سویلر، هیچ گولمز. کیمسه‌یه قیام وَاکرام ایتمز، حدود مراسم ومراتبه رعایت ایلمز، وزرادن اولان اقران واسلافنك بیله رأی ورضاسنی گوزتمز ایدی . خلق اکثریا غرورندن مقهور ایدیلر .

جثّه‌سی صغیر، دستاری کوچوك وَجندیانه . وَلباسی چرکسی ولوندانه . قامتی قصیر، حرکتی جست وچابکانه ایدی. قوّت بختی قدر تصرّفات عقلیّه‌سی اولسه ایدی . عموماً وزرایی اونوتدیرر ایدی .

ندیم

(احمد ندیم ۱۱۴۳—۱۰۹۲)

ندیم، عصرنده دگل، ملتمزده امثالی نادر گلان اجلهٔ ادبادندر . هله اشعاری حسن تصور و لطافت معنی جهتلریله عادتا اعجاز مرتبه‌سنده‌در . حتی وقتیله کمال بك ـ ادبیات عثمانیه‌یه دائر نشر ایتدیگی بر مقاله‌ده ـ ندیمك دیوانی شو عباره ایله تعریف ایتمشدی : « ندیمك دیوانی ایسه آنادن طوغمه صویونمش بر گوزل قیز رسمنه مشابهدر؛ اگرچه ارباب مذاق بر نظرده لطافت حسن و آننه مفتون اولور؛ لکن مفسد اخلاق اولدیغیچون ندیم افکار ایتمك جائز دگلدر . » اعتقادمزجه نفعینك :

« جوانمرد جهاندر؛ شوخ مشربدر؛ ملك خودر؛
سخیدر؛ اهل دلدر؛ نکته‌داندر؛ نکته‌پیرادر . »

بیتی

صفابخش ادبدر؛ بزله گوی شوخ مشربدر؛
ندیم اهل دلدر؛ نکته داندر؛ نکته پیرادر .

صورتنه تحویل ایدلدیگی حالده، حقنده تعریف ناطق اولور . ترجمه ایتدیگی منجم باشی تاریخنده متخذی اولان اسلوب بیان، گرك زمانه و گرك نظمه‌دکی مهارتنه نسبتله کندیسنه لایقدر دینیله‌بیلیر . نقل ایتدیگمز فقرهٔ مخصوصه‌دنده آکلاشیله‌جغی وجهله تاریخك هیچ بر یرنده زائد برعباره و اکثر عباره‌سنده مغلق بر کلمه گورلمز . شیوهٔ

افاده‌سی، آچیق فکرلری، قیصه قیصه جمله‌لری حقیقةً بو زمانده‌ده شایان تقلیددر .

تاریخك مقدّمه‌سنده منشیانه تزیین الفاظی، صنایع بدیعیه‌یی التزام ایتمش ظن اولنور . حال‌بوکه ندیم، نظمنده، نثرنده پارلاق، پارلاق فکرلردن بشقه برشی التزام ایتمز . حتی جدّی بر اثرك مقدمه‌سنده بیله افکار شو خانه‌سنه مغلوب اوله‌رق، احمد ثالثك اوصافنی تعداد صره‌سنده «آنك عقل کامل الهام سرشتنه قیاس ایله آرستو بر سرسم، وَآنك جاه وجلالنه نسبتله شاه اصفهان برفنجانجی عجمدر . » دیمش .

ماحاصل ندیمك مأثر افکار وگفتاری باشلی باشنه بر لسان ادبدر، دیه‌بیلیرم .

(ندیم احمد افندی، اون ایکنجی عصر هجریده اشتهار ایدن شعرامزدندر . احمد ثالثك داماد و صدر اعظمی مشهور سفیه ابراهیم پاشانك کتابجیسی وَمصاحب وهمدمی‌ایدی . برآرالق محمود پاشا محکمه‌سی نیابتنده‌ده بولنمشدر . دائما بزم صدر اعظمیدن بولنور وَاحیاناً حضور همایون‌ایله‌ده شرفیاب اولوردی . وزیر مشارالیهك یوم اعدامنده،که ١١٤٣ سنه‌سنده‌در؛ فرار مقصدیله طامدن طامه آتلارکن دوشوب وفات ایتمشدر . وفاتنده اللی بر یاشنده ایدی .)

• ◆ •

عبدالرحمنك فراری (٭

عبّاسیه دولتی ظهور ایدرك، امویه طائفه‌سندن اله گیرنلر قتل اولندقدن صکره، اول اثناده عبدالرحمن ا ذات‌الزّیتون ا نام محلده بولنمش ایدی . فرصت بولوب، فلسطینه فرار ایله بر

٭) مشار الیه، اندلسده‌کی دولت امویه‌یی تأسیس ایدن وَبرنجی پادشاه اولان ذات عالیدر .

زمان بر آز آتلی ایله آنده متـواری وَ احـوال عالمی تجسس اوزره اولدیلر .

کندیسندن منقولدر ،که : « بر دفعه امویّه طائفه‌سنه امان ویریلوب، بعده اول عهد نقض وَ نهر ا ابی فطرس ا ده دماء امویّه مباح عد اولندیغندن خبردار اولدیغمده، نفسمدن مأیوس اوله‌رق، خانه‌مه گلدم ؛ وَاهل وعیـالمی آله‌رق، فرات ایرمغی کنارنده برکویه چکلدم . بر گون اوطورردم ؛ اوغلوم سلیمان درت یاشـنده ایدی ؛ وَاوکمده اوینـایوب، گزردی؛ اوطه‌دن طیشـاری چیقـوب ، درعقب فریاد ایده‌رك ، گیردی ؛ وَ بکا صارلدی . هرنه قدر دفع ایتمك ایسـته‌دمسه‌ده مفید اولمدی . بر اصلی اولمق گرك دیه طیشاری چیقدم . گوردم،که عبّاسیه‌نك سیاه بایراقلری دیکلمش . برکوچك قرداشم آنده طورردی . « النجات ! النجات !.. » دیه فریاد ایتمگه باشلادی . علی‌الفور یانمه بر مقدار آلتون آلدم ؛ قیز قرداشلریمه نه سمته گیده‌جکمی اعلام ، وَ آزادلوم (بدر) ه آنلری بکا ایصال ایتمك ایچون تنبیه ایده‌رك ، قرداشم ایله ایکمز نجات بولدق . گلان عسکر بنی آرایوب بوله‌مدیلر . آشـنالرمدن بر کیمسه‌نك خانه‌سـنه واروب، کندیمز ایچون بر ایکی حیوان آلیویرمسنی امر ایتدم . حریفك بر کوله‌سی واردی؛ گتمش؛ عامله بزی خبر ویرمش؛ اوزریمه هجوم ایتدیلر . بز یایان قاچدق، وَهمان کندیمزی فراته اوروب یوزمگه باشـلادق . اخزیمزه گلان حریفلر « گلیکز

سزی قورتاره‌لم ! » دیه چاغریشیرلردی . التفات ایتمدم . بن اوته یقایه لچوب، سلامت بولدم . برادرم اون اوچ یاشنده ایدی: صویك اورته‌سنده عاجز قالمغله، امان ویرمه‌لرینه بناءً دونوب، آنلره واردی . گوزومك اوگنده آنی قتل ایتدیلر . بن واروب، بر یرده پنهال اولدم . تا اول وقته دگین . که آرامقدن مأیوس اوله‌رق، گتدیلر . بن دخی مغرب دیارینه عزیمتله افریقیه‌یه وصول بولدم . »

(صحائف الاخبار ترجمه‌سندن)

قاآنی

(ابو بکر قاآنی ١٢٠٦—١٢٤٠)

قاآنی، اکثر اقوام فاضله‌ده امثالی نهایت بشی، آلتی یی کچمیان و نوعلری شخصلرینه منحصر اولان ادبادن معدوددر. یعنی، جد یاته حصر افاده ایتمك اقتدارنی حائز اولدیغی حالده طبیعتنده‌کی خاصهٔ مذاقه مغلوبیتله تقریرنده، تحریرنده هزل ومزاحی اعتیاد ایتمش بر ادیب بیمدانیدر.

بو مغلوبیت الجاسیله‌در، که یازدیغی مکتوبلر؛ سویلدیگی غزللر هپ هزل آمیزدر . آثاری ایچنده اصطلاح پردازان قدمایی و یا طرفدارانی حیران ایده‌جك قدر ـ پرطمطراق وخوش ادا ـ شیلر بولندیغی گبی، فکر و معناجه منتظم و عباره و افاده‌جه سلیس محرراتیده واردر . هله اکثر آثاری شو ایکی شقده جامعدر؛ یعنی غایت جدّی طورایله باشلادیغی بر مکتوبه هزل ایله نهایت ویردیگی وکلمات هزلیه ایله ابتدا ایلدیگی بر مکتوبك خاتمه‌سنده جدّی سوزلر سویلدیگی واقعدر .

یگن محمد پاشایه اولان بالاده‌کی مکتوبی سوزده الڭ جدّی یازدیغی شیلردن اولدیغی حالده، آنده‌ده مسلك ملتزمنه رعایت ایتمش؛ و مرسل الیهڭ قفاسنی دنبه‌لگه بگزتمشدر . هله ادیب مشار الیهڭ بعض اشخاص موهومه‌یه سلام سپارشنده اختراع واستعمال ایتدیگی عنوان ولقبلر انسانی الڭ مغموم حالنده دخی گولمکده مضطر ایدر . نته‌کیم او یولده‌کی آثارینه نمونه اولمق اوزره درج ایتدیگمز ایکی فقره ایله هرّه نامه‌سی قولمزی تأیید ایدر صانیرز .

باشه دائر تعبیرات ایله موشّح اولان مکتوبی، صورتده بر طاقم لقلقهٔ بیمأل قبیلندن گورینور ایسه‌ده بوگونکی گونده دخی مستحضراتمزه مراجعتله ـ تعبیرات عوامی جامع اولمق اوزره ـ او قدر حکیمانه بر نصیحتنامه یازمق پك چوغمزك النده‌ن کلیه‌جکنی اعتراف ایتملی یز. واقعا « همیشه سرو سر سبز سرابستان سرورلری » گبی اضافات متتابعه وَ باخصوص او یولده جناسلر سویلنمز ایسه‌ده مثلا « باشمده‌کی هرموی سیاه، شعله‌نمای صبح اخیر شیخوخت اولمشدر » تشبیهی گبی ظریفانه وبلیغانه سوزلر نه زمان اولسه مقبول ارباب معرفت اوله‌جغندن امیننز. خصوصیله مکتوبك هئیت عمومیه‌سی وَحکمة العوام اطلاق اولنان ضروب امثال ایله مستدل اولان محتویات حکمیه‌سی تعریضدن سالمدر.

مشهوردر،که مرحوم حال احتضارنده « بن فاتحه دیلنجیسی دگیلم؛ مزار طاشیمه فاتحه یازلمسون. » دیه وصیت ایتمش! مزاحه اولان انهماکنی آکلاملی،که حتی صوڭ نفسنه قدر شطحیاتدن واز گچه‌مامش؛ وَغیبوبت ایده‌جگنی تأمل ایله غمکین اولان جلساسنه اویله بر دقیقه‌ده بیله انبساط آور اولمقده امساك ایتمامشدر.

بزه قالورسه کانینك طبیعتی مائل هزل اولمیوبده مزاحه اولان انهماکی قدر جدّیاته صرف افکار ایتمکلگی لازم گلسه ایدی، تاریخ ادبیاتمزده مرتبهٔ انفرادی کندیسی احراز ایلردی. چونکه تصرّفات لسانیه‌ده‌کی قدرت وثروتی ـ جد وهزلده ـ ایستدیگی گبی استعمال ایتمکده بی پروا اولان طبیعت احرارانه‌سنه یاقیشانده بورتبهٔ انفراد ایدی. بونکله برابر اڭ مغلق عباره‌لی بر مکتوبنده سوه، سوه اوقونه‌جق غریب، غریب تشبیهلر، وَمخصوصاتندن اولان تحف تحف تعبیرلردن گچلمز.

حاصلی کانی ادبای عثمانیه ایچنده « نوعی شخصنه منحصر » بر منشیٔ صاحب وادیدر.

§

(ابو بکر کانی توقادلیدر. عهد شبابنده علوم ادبیه‌یی وطننده تحصیل ایتدیگندن، شعر وانشا ایله اشتغالدن ذوق آلمش وَمادّی ومعنوی

برمسلك ادب وعرفان اولان طریق مولوی‌یه انتسابی اولدیغندن، استانبوله گلنجه‌یه قدر توقاد مولویخانه‌سنه ترددن آیرلمامشدر .

(تاریخ ادیب) ده محرر اولدیغنه گوره وطننندن انفکاکنه مشهور حکیم اوغلی علی پاشانك، طربزون والیلگندن اوچنجی دفعه صدارتله استانبوله دعوتی اثناده، توقاددن مروری مناسبتیله، مشارالیهه تقدیم ایتدیگی قصیدهٔ تهنیتکارانه‌سی سبب اولمشدر . بناءً علیه استانبوله سنهٔ ورودی اولان ١١٦٨ دن تاریخ وفاتی بولنان ١٢٠٦ یه قدر ٤٤ سنه ظرفنده ابتدا برمدت دیوان همایون قلمنده بولندقدن صکره برچوق زمان وزرای عصردن بعضلرینك، ازجمله مؤخراً صدراعظم اولان یگن محمد پاشانك دیوان کتابتنده استخدام اولندیغی گبی، برآرالقده کاتب خصوصی صفتیله اولاح بکلری خدمتنده وفقط معززاً بکرشده امرار اوقات ایلمشدر . حتی « قرق ییلاق کانی اولورمی یانی » مثلنك، که قائل اوّلی کندیسیدر؛ موردی بکرشده‌کی برسرگذشت غریبی اولدیغی محکیدر . وحتی بالاده‌کی تصویری دخی اولاحده ایکنجی دفعه بولندیغی زمان آلکساندر ویواده ایله برلکده ترسیم ایدلمش والیوم (سینه‌یا) موزه‌سنده محفوظ بولنمشدر .

کانی، دیوان همایون قلمنه مأمور اولدیغی زمان صدر مشارالیهك دلالتیله دفعةً خواجگان دیوان همایون رتبه‌سیله مظهر تلطیف اولمش ایدی . تاریخ تشریفاتمزه واقف اولانلره مجهول اولمدیغی اوزره اوزمانك نوعاً اوچه وتوجیهاً نهایت آلتمش یتمش کشی‌یه منحصر اولان رتب رسمیه‌سی میاننده خواجه‌لك رتبهٔ قلمیه اوله‌رق، وزرادن ماعدا اولان رجال دولته توجیه اولنوردی . بناءً علیه بورتبه‌یی حائز ذوات، ولو کتابدن اولسون، بین‌الاماثل سرافراز وتا ریاست کتاب مسندینه قدر استعداد وصول ولیاقتله ممتاز عد اولنمق طبیعی ایدی . فقط کانی هر درلو تکلفات رسمیه‌دن آزاده سرانه برمعیشت رندانه ایله مألوف بولنمش اولدیغندن، حامیسنك اثرعنایتی اولمق اوزره تلقی ایلدیگی بورتبه‌دن استفاده فکرینه دوشمامش وبناءً علیه علی پاشانك ایکی آی امتداد

ایدن او صدارتندن صکره ، کانیده قلمی ترك ایدرك ، او آرالق سلستره والیلگنه تعیین اولنان بر ذاتك دیوان کتابتیله استانبولدن چیقمشدر . مکتوبلرینك برنده « ماحصل، بوکانیٔ پریشان دستار، لباس مطنطنله آرایش فرمای سوق وبازار اولان گروه پرشکوه ایله هم عیار اولمدیغندن، استانبولدن انفکاکی التزام وَحشرگاه اسلام اولان سلستره‌یی کندویه دار سلام ایدنمشدر » دیمسنه باقیلورسه قرق یاشنه قدر توقادده غائله‌سز بر عمر سورمش اولان کاتی، پای تختك دغدغهٔ احتشامنه آلیشه‌مامشدر .

اولاحده برمدت قالدقدن صکره، یگن محمد پاشانك صدارتنده، که ۱۱۹٦ اواخرینه مصادف وَدرت آیدن عبارتدر؛ پاشانك دعوتی اوزرینه استانبوله عودت ایتمش ایدی . فقط پاشایه، دها آغاالقله مسلکده بولندیغی زماندن باشلایان انتسابی، آره‌لرنده هردرلو قیود مراسمی برطرف ایتدیره‌جك راده‌یه وارمش وَباخصوص مفطوراولدیغی مشرب لاابالی، مراسم تشریفاتیه ایله مقید بولنمق مرتبه‌سندن بالاتر بولنمش اولدیغی جهتله، بالطبع وزیر مشار الیهه روسچق اعیانلغنده وَسلستره محصللغنده‌کی گبی معامله‌لره قالقشمسی پاشاسیله آره‌لرینی آچمش وَنهایت هتك پردهٔ اسرار یولنده بعض تفوّهاتده بولنمسی اوزرینه بیچاره‌نك اعدامنه قدر گیدلمش ایسه‌ده ، رئیس الکتاب خیری افندینك صحابتیله ورطهٔ اعدام برطرف ایدیله‌رك ، فقط قلعه‌بند اولمق اوزره لمنی‌یه نفی ایدلمشدر . حتی لمنیدن سالف الذکر ویواده آلکساندر بگه یازدیغی حسبحال نامه‌سنده ـ که اوعصرده مسخره‌لقله مشهور اولان بقلواجی شیخی توصیه وسیله‌سیله‌در ـ عرق جبینیله اوتوز سنه ظرفنده تدارك وجمع ایده‌بیلمش اولدیغی اموال واشیاسنك وَجواریٔ معتقه‌سنك بیله ـ میری ایله قطعا مناسبتی یوق ایکن میری نامنه ـ مصادره ایدلدیگنی فرط سوز وگداز ایله بیان ایتمشدر . بو سببله لمنی‌ده بولندیغی مدتده پك زیاده مضایقه‌یه گرفتار اولمشدر، که اوصره‌ده احباسندن برینه یازدیغی برمکتوبده (اوچ بچق آی قدر تنبا کویه حسرت قالدیغنی وَنارگیله‌سنك

سر سیمیننه صارلمش اولان مارپیچه عطف نگاه ایلدکجه، مارپیچیده آسا قیورم قیورم قیوراندیغنی) مخصوصاتندن اولان برطرز بیان ایله ایراد ایلمشدر . نته‌کیم شاعر صفوتك بلادیدکان شعرای اسلافی تعداددن عبارت اولان (به‌رانژه) مرثیه‌سنده‌کی :

« کدرله آب آتشناکه اورمش کندینی یاقمش
خمار عشرت آلمش انتقامن آه کانیدن »

بیتی بو قضیه‌یی ایما ایچون انشاد ایدلمش اولسه گرکدر .

غریبدرکه ۱۲۰٦ وقایعی صره‌سنده وفاتنی یازمش اولان تاریخ ادیب‌ده، وآندن عیناً نقل حوادث ایدن جودت تاریخنده، مشارالیهك نفینه، منفاسندن عودت ایدوب ایتمدیگنه، وَنره‌ده وفات ایلدیگنه دائر ایکی کلمه بیله گورلمیور . وقتیله گرك مأموراً وگرك اختیاریله تاریخ یازانلرمزك بودرلو قیدسزلقلری وباخصوص درعهده ایتدکلری وظیفه‌ده‌کی وقوفسزلقلری انسانه حیرت ویرییور .

مشار الیه السنهٔ ثلثه‌ده انشاد نظم اقتدارینی حائز ایدی . فقط طبعاً شاعر اولمدیغی واشعارینی ایسه قدرت علمیه‌سیله انشاد ایلدیگی جهتله نظمی نثری قدر سویملی دگلدر . بونکله برابر منظومات هزلیه‌سی محررات مزاحکارانه‌سی درجه‌سنده لطیفدر . هله شاعر منیفه تقلیداً نظم ایتدیگی بیلمجه‌ده جمع ایتمش اولدیغی اصطلاحات وتعبیرات، مستشهدات لسانیه‌مزك اك مهملرندن عد اولنسه لایقدر . جدّ و هزلی شامل اولان دیوانیله منشآتی باصیله‌جق اولسه برجلد قاموسه یقین اولور .

قانی استانبوله تاریخ ورودنده ۳۸ یاشنده ایمش؛ بوحسابجه سکسان ایکی سنه معمر اولمشدر .

سروری ٔ مورّخ ، مشار الیهك وفاتنه سویلدیگی مرثیهٔ تاریخیه‌ده مخصوصاتنه ابیات آتیه ایله ترجمان اولمشدر :

« ضحکی قویسون ظرفا گریه‌دن اورسون دم کیم؛
اولدی هم بزم خموشان اولطافت کانی !

شهری دور ایتمش ایدی، دف چالەرق سور گبی،
رقصی قیلمشیدی گذر، دائرهٔ امکانی !

چوق هوایيلری وار ایدی،که یازلسه بتون،
بوش قالیر بونجه مرکبجیلرڭ دکانی .

ابن سینایی ایدنمشدی؛ شمار اوغلانی؛
اکثری شاشقین اولورکن توقادڭ ترکانی !

لا ابالی ایدی صحبتده ولی قیلسه سکوت،
خلق شرمنده ایدردی؛ ادب وارکانی .

رغبت ایتمزدی شو دنیا دینلان مرداره،
دار عقباده بوله مرتبهٔ پاکانی .

طوتدی تبلرزهٔ موت، ایتدی بدندن تحریك،
خلدی حق ایتسون آنڭ جایگه اسکانی .

اوردی کوی کرهٔ ارضه آنی اولدیغیچون،
قد خمکشتەسی دست اجلڭ چوکانی .

سنك منزلگه قبرین گوریجك حسرتله،
ناوك آهمزڭ طاشه گچر پیکانی .

ای سروری، دیسون ارباب سخن تاریخن
هرسوزی معدن جوهر ایدی گتدی کانی ! »

١٢٠٦

مکتوب

(یگن محمد پاشایه)

بر وقتده، که یورك ابتلای سودای آفت نمون ایله مشغول خلجان وَ بین توارد افکار گونا گون ایله دائمی الغلیان اوله؛ آرتق اویله بر یورکله اویله بر بینك هیکلی عزل وانفصال وَیا تکدیر ونکالدن متأثر اولمق قابلمی ؟

« غممی چکر دولت دنیا ایچون،
رند فلاطون حکم روزگار ! » [۱]

هله مکتوبکزك « نه وقت عقلك باشکه یار، وَکارك همیشه تمکین ووقار اولورسه ...... » عبارەسنه « شاشدمده قالدم ! » ترکیسنی چاغرەرق، اوقدر گولدم، که آز قالدی قاصیقلرم چاتلایەجق وَبلکه، ضبط اداره بیله تاب آور اولەمیەرق، بی اختیار چاقشیرم اصلانەجق ایدی .

آ پاشام ! انسان ابتدا کندیسنی بیلملی ده صکره، بشقەسنه اوگود ویرملی . لکن سن اوزرکدەکی رتبه و شرفك کرامتنی اوزوکدن بیلدکجه بورالرینی دوشنمکه لزوم گورمزسك؛ وَکندی عامل اولمقلغك لابد اولان نصایحی بشقەلرینه ویرمکده امساك ایتمزسك ! . سنك کانی دیدیکك حریف، کندینی

[۱] بیت نفعینکدر .

بیلمزلرك نصایحنه محتاج اوله‌جق قدر پست بخت یرادلمامشدر .
خصوصا جناب حق کانی‌یه کندینی بیلمزلره کندینی بیلدیره‌جك
مرتبه‌ده زبان وعرفان رایگان و احسان قیلمشدر، که اوروشدن
آیرلمغه خلقتی مساغ گوسترمز .

بن مکتوبمده « رندانه معیشت ، بود و نبودی سیّان
طوتانلره خاص بر طور حکمتدر . » دیمش ایدم . آنی
سنك گبی ادرا کی گوشك، وَمحفظهٔ مغزی نمونه نمای (دنبه‌لك)
اولانلر تعقل واذعان ایده‌مزلرسه معذوردرلر .

بن سکا مرامی آچیقجه سویلیم : غوائل عالمدن، یعنی
مشاغل زیر وبمدن آزاده و آسوده اوله‌رق، یشامق ایچون
بر ادیب بی مدانینك محتاج اولدیغی شیلر بر اوطه ایچنده بش
اون پارچه کتاب پریشان اوراق ، وَبر ایکی چوتره شراب
ارغوان رواق، وَکاهیجه مداولهٔ اقداح انس والفت ایچون
موافق احباب منفور النفاق ، وَپاشالرمز گبی ذواته محتاج
اولمیه‌جق قدر مبلغ محصل الاسباب والانفاقدر . بونلر ایسه
شمدیکی حالده موجود . باقی و آتیسی ایچونده خدای منعم
کفیل وکریمدر .

ابو بکر کانی

« کر مرانیست از فلك بهره،
... مرّیخ بر .. زهره ! »

کانینك مخصوصاتندن اولان تعبیرات واصطلاحاتی حاوی بر مکتوبنك بعض فقره‌لریدر

..... یا فیض‌الله ! سن ظن ایدرسك،که بو کانی دیدکلری آدم (توقاد) بهشت آبادده آدم ایمش؛ پانهادهٔ سرندیب غربت اولدیغی گبی باشی غائله‌سنه دوشه‌رك، احبابی کلیاً فراموش ایلیه! لکن اویله دگلدر؛ پریشانئ غربت ایشدنلردن ایراق، بر درد پر احتراقدر،که باشنی فرقدن عاجز اولمغله برکیمسه اول درددن رهایاب اولسه سرپوشنی پرتاب سمت آفتاب ایدر . نرده قالدی،که باشی غائله‌سنه دوشه ! زیرا غائله ایله اشتغال باشنی فرقدن صکره اولور . « درخانه کسی است یکحرف بس است »

« دانه چین اولمق ایدی مقصدمز غربتدن »
« دانهٔ خالنی گوردکده طوتلدق قالدق ! »

دیدیگی گبی، بز دخی گلگشت ریاض استانبول مأمولیله ورقای نا آزموده مثال هوالندق امّا « مرغ زیرك چون بدام افتد تحمل بایدش » مصراعنی هنوز ساحهٔ خیابان بهشت نشانده قویمادن قولاغمزه قویدیلر .

اوگیدشدرکه گیدر داخی گیدر !

خوش ایمدی ! جناب نهایتبخش هرمشکلات کشیده اولان متاعب ومقاساته مکافات ایتمز دگلدر . وَ هرکیم ایتمز دیرسه

زمرهٔ قانطینـدندر؛ ثلثهٔ قانتین‌دن اوله‌ماز . سـوزی مسموع وَ بر قضیه‌یه موضوع اوله‌ماز .

اللّه گوره‌لم نیلر، نیلرسه گوزل ایلر !

اول طرفده بیلدکلردن کیم وار ایسه وَمحبت اربابی ایسه سـلام وَعشق ونیازمزی ابلاغ قالبنه افراغ ایده‌سز . وَالّا قدر بیلمز وَخود ناشناس بر آلای ندمای وسواسـه بیهوده یره سلام وثنامزی اتلاف واضاعت ایتمیه‌سز؛ زیرا سـلام بر تحفهٔ لاهوتیه‌در،که جنـاب حق خیر امّتی اول هدیه ایله بر برلرینـه منجذب‌القلوب ایلمشـدر . بهرهٔ آدمیّت نیـدوکندن آگاه اولمیانلره ایثار واسباغی لایق دگلدر؛ مگر بالاضطرار اوله . خلاصه، صـادق‌القول وصاف سـیرت، اهل سـنت والجماعت دیمگه شایان اولان ذوات نزاهت سماته سلام ایدرز . وَنزاهت دیدیگمز یالکز تطهیر عمـامه وَتنظیف لباس وَقصّ شـارب وَتمشیط لحیه وَتکمیل عین وعانه‌دن عبـارت اولمیوب، خواص باطنه‌سی زخارف نفسانیه ایله چرکاب اولمق دگلدر؛ والسلام!

بوندن بوقدرجه‌سی الویرر؛ گله‌لم باد هوا تحیّهٔ مستغربانه‌یه :

اول طرفده نه قدر دلّال ، حمّال، بقّال، دلّاك، علّاك، فلّاح، ملّاح، سـلّاح، نمّام، ذمّام، مضرب، مغضب، مهمل، مفسد، ملحد، کهّان، رمّال، نجّام، حجّام، آلجی، فالجی، گوز آچیجی، کول صاچیجی، آینـه‌جی، بایمه‌جی، حقه‌باز ، طقله‌باز، حیله‌باز. شیشه‌باز، نردباز، دغلبـاز، سحّار، خمّار دزد صورت

وارایسه جملەسنه بزدن سلام ایدر وَخاطرلرینی سؤال ایدرسك. بودخی طریق آخردر؛ سرینی دوران سبعەدن صکره طویارسك! بعده گیجه باغچەلر آره‌سنده قیش گونی برف، عالمی غرق کافور وَ دیدۀ آدمیانی آبستن نور ایلدیگی احیانده (قنوز) زادەیه راست گلوب دامن عیان عرقچکان دوان و پویان اولدیغی حالده اخصّ خواصدن اولدیغنه اعتباراً زمرۀ سابقەدن زیادەجه اعتبارلی بر آشناالقجق ایصال وَمراسم حسن آمیزشی استجلاب همتلریله اکمال بیورەسکز.

مجید افندی حوض کنارنده مرده لاشۀ موش گندیدەیی، احبّادن برینك صفحۀ رویته انداخته ایلدکلری دخی پیرامنگرد خاطر عاطر اولمق گرکدر. کمر قواغی آلتنده سایه‌گزین اولوب،

« وارمی سورر یورکده اولان فکر فاسدی
ابریق می گبی گوبگندن ایشمر کدی. »

دیەرك احالۀ اقداح مشورت ایلدکلری خاطردەمیدر؟ عجبا سلطانم مثلا آندەمیدر؛ یوخسه بر غیری مکاندەمیدر؟ بیلەمم؛ هله آنده ایسه دنیالر، آخرتلر، محشرلر، قیامتلر، قدلر، قامتلر، صهبالر، خملر، سرلر، دملر، ابریقلر، گوگملر، قدر سلام وثنالر ایدرز.

دیگر بر مکتوبندن مستخرج فقره‌در

بنم جانم قوزوجی محمد آغا حضرتلری! اول زوزك حریف کرسیده نه‌یه صورودرسه صورتسون! لکن شوکا حیرتده‌یم،که بزه نیچون طولم دودك چالماز؟ بوکا بر جواب قابل ایسه، ذوفنون اولان رؤسای اصحاب جنوندن سؤال ایله دفع ظنون بیورملری مرجودر. اول طرفده نبیرهٔ قطمیر وسلالهٔ بنی کلیب اولان سکجهٔ صغیره هزار تبصبص وتمسخر ایله عرض استخوانپارهٔ خلوص اولنور. همیشه کندودن بیوك کلاب منیع‌المنال وصواریٔ فیل مثال ایله روارو، واحساس اصوات ایلدکجه صوت اعلا ایله عوعودن خالی اولمیه‌لر. آمین!

وینه اول طرفده دوزخی وبهشتی، مسجدی وکنشتی، طفل گهواره، ومرد آواره، مخدّرهٔ حجله نشین، مستورهٔ عزلت گزین، دختر عشوه‌گر، پسر خوب منظر، پیرعته رسیده، جوان قد کشیده، آهوی دام جسته، تیهوی قفس شکسته، نوخطان شیرین کار، ساده رویان رنگین عذار، لاابالیان عالم جنون، غوطه خواران قلزم ظنون، پریوشان ملکخو، غنچهٔ لبان سنبلمو، مبتلایان برش وبنك، ویران کنان نام وننك، سوختگان ظروه خوار، سیه ستارگان عالم ادبار، مساحه گران مسافات سوق وبازار، دور افتادگان ساحهٔ دار ودیار، نیم مستان شوخ وشنك، سیه مستان لوك ولنك،

عربده کنان بدمست ، شعبده بازان تیزدست ، خیال بازان خیمهٔ تزویر ، طلسم کشایان دخمهٔ تدبیر ، دمسازان ترانهٔ حیداج ، فقره آشنایان لاسمانپاچ ، نظارت گزینان معدن شاب ، خاطر نوازان شیخ وشاب ، احیا کنان لیالیٔ طوال ، وسخشویان مغلطهٔ قیل وقال ، نوتراشان عنبرین خط ، حسرتکشان بیضهٔ بط هرنه قدر وار ایسه یکان یکان عشق ونیاز اولنوب ، خاطر شریفلری سؤال اولنور . تبلیغی همتکزه منوطدر .

وَینه اول طرفده بونلردن ماعدا طاتلی سوزلی ، گولر یوزلی ، قره گوزلی ، طوطی دیللی ، اینجه بللی ، قلم پارمقلی ، گومش طرنقلی ، ملك خویلی ، اوزون بویلی ، اورته یاشلی ، هلال قاشلی ، الی اوز ، آغزی دوز ، مرشد کامللره ، وَعالم فاضللره درون دلدن وَجان وگوگلدن سلاملر اولنوب ، خواطر شریفه‌لری استعلام اولنور . وَصاحب القلقین المعظمین والقولاقین المجسمین ، مالك الاکسة والقفاء والآلك ، نائل القلق والقیافة والزله چاوشان درازگوشان حضراتنه گوه وهاموندہ دمیده اولان یونجه‌اوتندن زیاده سلاملر اولنوب خاطرلری سؤال اولنور .

کانی ابو بکر
المرحوم

هرّه نامه

دولتلو عنایتلو ولیّ نعمت بیمنتم سلطانم حضرتلری !

اوضاع شترگربهٔ روزگاردن مصون وَمانند ا ابی هریره] ساحهٔ دولتسرای عالیلری بنات جنس لازم‌الانسمز ایله مشحون اولمق دعواتی معروض اجابتخانهٔ بیچون قلندقدن صکره، عرضحال هریرهٔ ناقصةالعقول وَنیاز نامهٔ جاریهٔ غریبةالنقوللری اولدرکه :

هنوز مارت حلول ایتمه‌دن وَ بنات محله‌مزدن بریسی پرده بیرونلق وادیلرینه کتمه‌دن بوجاریه‌لری معظمات اجزای کلمات وَاشهر مستعملات حروف ولغاتمزدن اولان حرف واوك مخرجنی قرّاء بلده‌مز اولان (تکر) نام وَ وانی مخلص برگربهٔ جسیم ـ الخلقه‌دن تصحیح وتحصیل وَ نغمهٔ « ماو ! ماو ! » طوقان افزایی مشـق وتعلیم ایلمك سوداسـنه تبعیت وَ نا بهنگام حرکت برله بیهوده‌دخلقـلك باجه‌لرین ییقوب وَطامدن طـامه صیچرایه‌رق کره‌میدلرین دوکوب نیچه تریاقیانك کیفلرین تباه وَنیچه دردمندانی محروام خواب شبانگاه ایلدیگمه مکافاةً وَخصوصیله هرّهٔ یبانی گبی افندمدن اذنسز تعلیم وتعلم وَتجوید اوزره تکلم ایله بلکه تعاطی وتعامل وَ توالد وتناسل دردینه دوشدگمه مجازاةً برقاچ کرّه رسوای عالم اولمق درجه‌لرینه واصل وَخرقهٔ مادر زاد قالب ـ ناتوانم اولان پوسـت خوش نقش پلنك نشـانم علاوهٔ فروهٔ

وشق اولمق مهلکه‌لرینه مشارف اولدقدن صکره، قدر نعمت وعصمتی احساس وَازجان ودل، طلب الف واستیناس ایتمگه باشلادم. لکن افندم حضرتلری دخی « کدی نه، بودی‌نه ! » مثلی مصداقنجه جسمه نسبتله جسیم گورینان جریمه‌مك اذیال عنایتلریله محی بیورلمسنه علامت اولمغیچون بالای عرضحالی « حب‌الهرة من‌الایمان » عنوانیله توشیح ایله مبتلا اولدیغم مخافات هائله‌دن آزاد وَرتبهٔ عاجزانه‌می رشك فرمای کربهٔ زیاد بیورملری بابنده امر وفرمان افندمکدر.

مق جاریتکم القدیمه
تکر بنت پاموق

باشه دائر تعبیرات واصطلاحاتی حاوی

بر مکتوب لطیفی

بنم تاج‌سر ابتهاجم، سعادتلو، مکرمتلو، مرؤتلو، دادرس برابرم سلطانم حضرتلری! همیشه سرو سرسبز سرا بستان سرورلری، سراسر سایه کستر سبزه‌زار وجود وَگلنهال باغچهٔ ذات سرّی‌الصفاتلری سراسر پوش گلبرگ عزّو سعود اولمق دعاسندن صکره، صورت دفتر مالکانهٔ محبت، اقلام اذلی‌ّالارقام

دیوان اخلاصك باش قلمندن اخراج اولنوب [اولاغ] سریع۔
الابلاغ مودّت برله بوگونه ارسال اولنورکه :

سرو آزادهٔ سامان استعدادم، سواد پزیر سرنامهٔ فطرت وَرأس‌المال دکانچهٔ استحقاقم، متاع روی دست کارخانهٔ خلقت اولدیغی گوندن برو، سرلوحهٔ زیب افسانهٔ احوالم اولان سر۔ گذشت پرملالم باشدن باشه تقریر اولنمق . یاخود یالگز ایّام غربتده کشیده اولان وقایع ششماههٔ تحمّل فرسانك عشر۔ معشاری باش باش زیور جریدهٔ تعبیر قلنمق لازم گلسه، برطریقله باشه چیقمه‌نك امکانی یوقدر. باشمزده اوتدن غیریسی بتدی؛ وَاوددن ماعداسی یاغدی؛ دیسه‌م مبالغه دگلدر !

او باشان کوی نادانی وَ بی نشانان بیابان پریشانی، یعنی [بشه وَ یولداش] لقبیله ملقّب هرزه وکیلان کائناتك باشبوغی وَدنبه ــ بدوشان خراباتك گروه صاحب طوغی، بر آلای اهلیت۔ ندان، خداناترس وَ ملعنت آفرینان ابلیسی‌الدّرسـلك اوضاع خرد فرسـای ناپسند وَاطوار مردم آزار پرگزندلری معاینه۔ سندن، باشمده‌کی هرموی سیاه، شعله نمای صبح اخیر شیخوخت اولمشدر . برزمان شواغل فراق احبّا ایله باشمز آرایه گیدوب، سفینهٔ صبر وقرار، جوشش طوفان‌اشتیاقله باشدن قره اولمغین، باش، قیچ دونه‌رك ، مرسـای حیرتفزای جزیرهٔ بی آرامیـده قرار ایلیوب، وَ برزمان، کثرت حوادث وَوفرت وقایع حسبیله الیمز باشمزه دکیوب، « باشدن مرام بیندر » فحواسی اوزره،

البته بوقدر بازیچه‌گاه قضـا وقدر اولمامز بر منفعت دنیویه‌نك ظهورینه وسـیله اولمقدر؛ دیو افکار دورا دور وَملاحظـات نا محصـور ایله گتدکجه تهالك وانهماکمز مزداد وَ آخرالامر، «العبد یدبّروالله یقدّر» مآلنجه، ینه توزیعکردهٔ سردفتر ازل، هرنه ایسـه، آنکله مطیّب ودلشـاد اولمغین، باشمزه یازیلان وجه اوزره، تمام باشمز دگوب، باشمزی قورتارمق سوداسـیله ناچار، کناره گیر ساحل اضطرار اولدق !

الحاصل، باشم سلامت اولسون دین کیمسه، باشنه بوبلالری اختیاریله صاتون آلوب، باشنه بویرق بر سرفراز ایکن، کوشهٔ بی توشهٔ غربتده مکین اولماز . کندی وطننده بر باشنه اولمق، غربتده بیگباشی اولمقدن اعلادر . هرنه قدر باشـنه مدارسز بر آدم اولسـه، ینه کندو عالمنده باشـنه دونر بر ایکی دوست بولنور . دیار غربتك مساعدهٔ بخت ووقت ایله، مثلا برمقدار فائده‌سی دخی اولورسـه، ینه باشنه گلان شدائد هولناك ایله باشه باش گلمز . عشرتکدهٔ غربتده باش اولمقدن ایسه، کندی عشائر واقاربی بزمنده آیاق اولمق اهوندر . بوحاللری باشـنه گلمین بیلمز . اگر حکایات دل ناشـادی باشدن باشلاسـه‌م، عمرجهان آگاکفایت ایتمز . خلقك امور وخصوصنی التزام ایسـه، برقوری باش آغریسیدر . بنم جان و باشمدن عزیزم افندم ! اول طرفده باشگه دخی اوررلر ایسه، غربتده کندی باشنه درمانی اولمیان بر آلای عجزه مقوله‌سی ایلك، نعمتنی سنك

باشکه قاقه‌جغی نمایان اولوب، صاقنوب باشکی آلوب، برطرفه گتمه! وَ باشکی فدا ایت، پدر والا گهریکی فدا ایتمه! نشئهٔ غربت، گرچه ابتدا خوش گورینور؛ صکره آدمك باشنه صچرار. بونده براز حق ناشناس کیمسه‌لر واردر، که یولنده باشکی میدانه قوسه‌ڭ، وَ روز وشب، باشك اوزرنده گزدیرسه‌ڭ، ینه برایش باشنده، سنی سنك مرامکك عدم حصولی ایچون، (باشك، گوزڭ ایچون) دیسه‌ڭ اصغا ایتمز. همان باشن آچوب اول مصلحتك وجوده گلمامسنه سگردر. باشك ایچون اولسون، عقلك باشکه جمع ایت! وَپدریکك قدرینی بیل! ایش باشه دوشنجه سوزی آیاغه دوشورمه! «باش گیدنجه آیاق پایدار اولماز.» سکا هرنه‌قدر نصح وپنده دائر وَتکلیفات ثقیله‌یی متضمن بارگران تحمیل ایدرسه‌ده، ینه مبارك قدمنه باش قوی؛ وَ سمت مخالفت وعناده باش چکوب، کندی باشکه باش باغلامه! وَاسرار درونکی، اگر نیك واگر بد، کیمسه‌یه فاش ایله! «قول قیریلور؛ یك ایچنده، باش یاریلور بورك ایچنده» «الجنّة تحت اقدام الامهات» معلومکزدر. دولت دوجهانی مطلبك وَ هر ایشك باشه چیقمق مقصدڭ ایسه، آنلرڭ آیاغندن باشك آیرمه! وَاڭ باش دوستکی، کراراً ومراراً، تجربه ایتمدکجه، باشکی اینانمه! «کسیلن باش بتمز؛ بتسه‌ده اسنه خیر ایتمز» شرکای فضائل نصاب افندیلر ایله باش باشه ویروب مذاکره‌دن غفلت ایتمه! مقدّما بنم باشمده

قواق یلی اسرکن، اضاعت ایلدیگم اوقات خاطره گلدجه عقلم باشمدن گیدر ؛ امّا چه فائده ! باشمه گلدیگی ایچون بوخصوصده صغیر وکبیره وصیّت عادت مستمرّهم اولدی. «باشنه گلان پاشماقجیدر» شمدی باش الده ایکن غیرت ایده‌گور.
والسلام علی من اتبع الهدا.

ابو بکر کانی.

حقی پاشا

محمد حقی پاشا

(مشارالیهك تصویری، ناپولیون بوناپارت طرفندن سفارت موقته ایله درسعادته کوندرلمش اولان مشهور جنرال سباستیانینك (شرق خاطراتی) نامنده‌کی اثرنده کورلمکله عیناً نقل ایدلمشدر.)

بو ذاتك بشقه اثرینی بوله‌مدق. آنی‌یه درج ایتدیگمز ایکی سطرجق مکتوبی دخی ادبیاتجه بر طور مخصوصه مظهر وَسلیقهٔ ادیبانه‌سی زمانینك معلومز اولان طرز انشاسندن بالاتر اولدیغنی اثبات ایدر. مکتوب حقیقةً اختصار کلام ایله برابر قوّت معنی، شدت الفاظ وَخصوصیله قطعیت حکم جهتیله حجاجك امر نامه‌لری گبی دهشتلی بر اثردر.

شایان تأسفدرکه تاریخلرمزده مشار-الیهك نه زمان ولادتنه، نه خصوصیت احوالنه، نه‌ده تاریخ ارتحالنه دائر معلومات ویرلمشدر. تشکر اولنورکه مترجم عاصم - اکثر رجال عصرینی مشکلپسندانه مؤاخذه معتادی ایکن - مشارالیهك وزارتیله انفصالنی یازدیغی صره‌ده، مفطور اولدیغی خصائل فوق‌العاده‌یه مفتونیتندن طولایی فضائل ذاتیه وَافعال مشکوره‌سنه لسان ستایشله ترجمان اولمش وَبعض اطوار خارق-العاده‌سندن بحث ایلمشدر.

جودت تاریخنده ایسه وقایع الجاسیله مشار الیهه دائر یازیلان سوزلر، درت بش سطرلق حوادث عادیه‌دن عبارتدر.

بو ذات، رجال عصرینك هیچ برنده گورلمیان وَحقیقت حالده

هر بری بر دولت آدمی ایچون مدار تمایز اولان برچوق فضائل عالیه ایله مفطور ایدی؛ مثلا کتابت مسلکندن یتشمش بر (بك افندی) ایکن جزّ ار قدر برجلادت قهرمانانه یی وهیچ طشره ایشلرنده استخدام اولنمامش ایکن ملکك احوال عمومیه سنه وقوفده وچاره ساز اصلاح اولمقده بیوك کوپریلی درجه سنده بر اقتداری حائز اولدیغنی ادرنه والیلکنده بولندیغی زمان بالفعل اثبات ایلمشدر .

دها عهد شبابنده ایکن ابرازندن خالی اولمدیغی عرفان وفطانت سایه سنده صدارت مکتوبجیلغی، دفتر امانتی، کتخدالق وسردار اکرم معیتیله اردوی همایونده ریاست وکالتی گبی اك معتنا خدماته مأمور اولمشدر . بو مأموریتلرك هر برنده، اقرانه نمونهٔ امتثال اوله جق صورتده لیاقت ودرایت واقتدار حکومت و باخصوص برطاقم مراسم عاجز پسندانه یی تحقیر ایله طور صلابت ابراز ایتمکلگی کندوسنی رجال عصرینه بر هیولای دهشت اوله رق طانتدیرمشدر .

بحث ایتدیگمز مکتوب شودر :

سیلوری نابی ! شریعت خائن، اعلامکی گوردم؛ قهقهه یله گولدم؛ مآلی هذیان، حکمی خلاف قرآندر؛ مهر مؤیدیمی باصارم؛ سنی محکمه قاپوسنه آصارم ؟.. »

قوجه سكبان باشى

قوجه عبالى، كبه‌لى يكيچريلر ! بر وقت حاميمز آنلر ايمش؛ عسكرمز آنلر ايمش؛ حتى منشيمزده آنلر ايمش، حالا كنديمزه آنلرك سايه‌سنده عثمانلى دينيور .

قوجه سكبان باشينك شو تقريرى، جودت پاشا حضرتلرى طرفندن (فقط تعبيرات وافاداتنه طوقونلميه‌رق،) تنقيح ايدلمش؛ تنقيحدن صكره دخى ذكر اولنان اثر، مشار اليهك تاريخندن دها گوزل يازلمش؛ برشى اولديغنى كنديلريده اعتراف ايدر ظن ايدرز .

آلتمش يتمش سنه رسم قلفانلرى، غالبيت چلنكلرى آلتنده ازيلمش باشلر، بو درجه متين شيلر تصوير ايدر، وَ اولقدر مدت ششخانه تعليم ايتمك، قليچ قوللانمق ايله ناسورلنمش اللر، بونك گبى، نازك سوزلر تحرير ايلرسه، بركرّه دوشنمك لازم گلير، كه اجدادمز نه ايمش؛ بز نه اولمشز !

سكبان باشى اولمش؛ بر عاكف، بررشيد پاشا تصوّر اولنسون ! آنلردن بويله بر اثر گوريلورسه، انسان نه درجه‌ده حيرت ايدر .

شناسى اولمش، ضيا بك اولمش ؛ برسكبان باشى دوشونلسون ! آنلرك آثارى نه درلو اولمق لازم گلير ؟

شخصى براقوبده، اثره گليرسه‌ك، قوجه سكبان باشى حضرتلرينك شو تقريرى عينى عيننه بر اختيار گوزلنه بكزر ، برنظرده گوزه چاربه‌جق حالده دگلدر؛ فقط باقدقجه آلير؛ دقت ايتدكجه گوستر ديگى چين جبينلر آره‌سنده ذاتى نيجه محاسن گورينور .

ديشسزلر گبى، باصيق سويلر؛ فقط سو يلدكلرى طوغريدر .

محصول تجارب گبی، ترتیبسز چیقار؛ فقط هیئت مجموعه‌سی بر قاعدهٔ انتظامه ارجاع اولنمق قابلدر .

افاده‌سی بر پدرك اولاده ایتدیگی خطابه بڭزر ؛ پارلاق دگل، سویملی دگل، سفسطه‌لی دگل، اکن، وجدانیدر؛ معقولدر؛ مربیانه‌در.

(مشار الیه اون ایکنجی عصر هجری اواسطندن محمود ثانینڭ اوائل سلطنتنه قدر طقسان سنه‌دن زیاده معمر اولمشدر . عصرینڭ ادراك ماهیاتنده زمانی رجاناڭ کافه‌سنه اثبات رجحان ایتمش بویله بر صاحب دهانڭ ترجمهٔ حالنه دائر ایکی کلمه‌یه اولسون تصادف ایدیله‌مامسی شایان تأسفدر)

خلاصة الکلام فی ردالعوام (*

بیڭ یوز اللی سنه‌سی اثناسندن، سکسان ایکی تاریخنه گلنجه، سفرلر منقطع اولدیغندن، سفر گورنلرڭ اکثری سرحدّ عدمه گیتمش؛ وَسفر گورمیوب، احوال دشمندن غافل اولانلرڭ اکثری آجی وَطاتلی طاتمامش اولملریله، ۱۱۸۲ تاریخنده آچیلان موسقو سفرنده عسکرمزڭ نظامی مختل ومشوش بولندیغندن، اول وقتدنبری عالمڭ شیرازهٔ نظامی بوزلمشدر .

حقیقت حال ارباب بصیرته، علی الخصوص اسکی وقتدن قالمش گرك باران دیده‌لره مکشوف ایسه‌ده، مزایای عالمدن

*) بوعنوان ایله نظام جدیدی التزاماً سلطان مصطفای رابعه تقدیم ایتدیکی بر لایحه‌در .

غافل اولان بر آلای ناس ، اوزرلرینه لازم اولمیه‌جق سوزلرله دولت عثمانیه‌یی فصل و مذمت ایدر اولدیلر ! بو اثناده ایسه اولیای امورك مرحمتلری وَ بعض ملاحظه‌لری حسبیله کیمسه‌یه سیاست اولنمدیغندن ، جگری بر آقچه ایتمز ؛ وَسفر وحضرده دین و دولت امورینه یراماز ؛ همان دنیا بوش قالمسون ایچون یرادلمش ؛ بر آلای خیز بی تمیز میخانه وَ کارخانه‌لرده دولتی فصل ومذمتده امثال سابقه‌لرینه فائق اولدیلر .

بو مقوله مدبّرلر ایسه اگرچه ظاهرده مسلماندر ، آنجق مسئلهٔ طهارتلرندن بیخبر مناو ، بقال ، قایقجی ، بالقجی ، حمّال ، وَامثالی اولوب ، دولت امورینه آغز آچدقلری ایچون تأدیبلری وَبلکه نظام عالم ایچون سیاستلری لازمه‌دندر .

الیوم عوام ناسك طور سفیهانه وبی ادبانه ایله ظهوره گلان وادیلرینی وَلازم‌الانها اولان بعض موادك اصل وحقیقتنی وقوعی اوزره مبیّن طرف شریفلرندن بر رساله طلب اولنمغله حجمی جزئی وَمعانیسی کلیّ اوله‌رق ، اشبو رساله‌نك تحریرینه مبادرت قلندی :

§

« نظام و انتظام دنیانك بوزلماسنه وَ روم ایلیده طاغلی اشقیاسنك ظهورینه ایشته بو نظام جدید سبب اولدی . » دیو نزاع ایدن عقلی دومنسز بر آلای بی شعور دردمندلره سؤال ایدوب — بره جانم ! نظام جدید ، نظام جدید ، دیو ایکیده

برده دیر دیر ایدوب، قوری قوری‌یه دعوا ایدرسکز ! بو نظام جدید نه دیمکدر ؟ ابتــدا بونك حقیقتنی بیل ، صکره دعوی ایله ؛ اگر کلامك حق ایســه بن‌ده ملزم اولوب ، سکا ایوالله ایده‌یم! دیدم . جوابنــده « نظــام جدید دیدکلری تعلیم ایله اولان عسکردر؛ وَبو تعلیم کاور صنعتیدر. » دیوب، فروعاتندن برشی بیلمدیگنی اعلان ایلدی . آرتق بو مثللو ناســه مزایای اموری تفهیم ایلمك [دوه‌یه خندق آتلاتمغه] بگزدیگندن،همان ماوقع اوله‌رق، براز سؤاللر ایدوب دیدم،که :

بو نظام جدیدك ظهورندن مقدّم دنیانك فساد حالنــدن سکا برقاچ شی دیه‌یم ؛ آناطولیــده ظهوره گلان جلالیــلر وقعه‌سی؛ ســلطان محمود خان [۱] دورنده صــاری بك اوغلی فقره‌سی، وَســلطان مصطفی خان عصرندن مســتقلاً مصرده سکه‌ســی یوریدن بولود قاپان علی بك وَطاهر عمر وَابوالذّهب مادّه‌لری، آناطولینك آلتنی اوستنه گتیرن قپوسز لوند بلالری، ۱۱۸۱ سفرنده تمام یدی ییل اهل اســلام مظفر اولامیوب ، هرسنه برکرّه بیوك اردو بوزغونلری وَبونجه خسارات وقوعی معلومدر ؛ بونلرك ظهورینه عجبا نظام جدیدمی سبب اولدی ؟ او زمان نظام جدید یوقدی؛ بویله اصلندن انتظامی بوزولمش؛ وَمقدّما نظامنك چیــویسی چیقمش دنیانك ، اختلالنــه نظام جدید سبب اولدی، دیه دعوی ایدرسکز !..

[۱] اوّل .

ایشته بنم سلطانم ! دنیانك فسادینه نظام جدید سبب اولدی ، دیه ادّعا ایدنلرله بویله اوزون اوزادی یه محاوره و مناقشه‌لرمز ظهوره گلمشدر ! وبو صورتله چوغنك اسكاتی میسّر اولمشدر .

امّا حقی قبول ایتمیوبده ینه دعوای باطله‌سنده اصرار ایدن جهلهٔ زمان ، حضرت پیغمبر علیه‌الصلوة والسلام وقتنده بولنان خذلهٔ قریش گبی ، هرنه قدر امر حقی بیلیرلر ایسه‌ده مقدّما نو !... دیمش اولدقلرندن سوزلرندن دونمگه عار ایدوب ، عو عو كلاب گبی ، آغزلرینه یاقشماز ، فكرلرینه صیغماز كلاملر ایله ظرلدار طوررلر !....

شویله معلوم صاحب اذعان اولاكه : ۱۲۰٦ سنه‌سی مصالحه‌سنده خلاص اولان اسرای اسلامدن دشمنك هرحالنی وكلای دولت سرّاً وعلناً تفحص ایلردی . مقدّما تبعهٔ دولت عثمانیه‌دن ایكن ، خدمتی سببیله روسیه‌ده پایه‌دار اولان (شرمت) نام خرستیان ، برگون روسیه ایمپراطوریچه‌سنك [۱] مجلسنده دیمشكه : « عثمانلی ایله نیچون دور ودراز جنك ایدوب ، زحمت چكرسكز ؟ اگر مرادكز استانبولی آلمق ایسه غایت قولایدر ؛ زیرا عثمانلی نظام تحتنده دگلدر . واستانبول اهالیسنك چوغی اصنافلقله و طشره‌ده اولانلر چفت و چبوغیله مشغولدر . عثمانلی تیز الدن عسكر تدارك ایده‌جك اولسه برآیه محتاجدر .

[۱] مشهور ایكنجی قاته‌رینا .

حال بوکه بویله بر شهر عظیمڭ ایچـهجك صولری طیشـارده بندلردن گلیر . همان آق دگزده نه قدر سفینه‌لرمز وار ایسـه قریمـه جلب ایدرز ؛ بیوك ، کوچوك جمله گمیلریمزه عسـکر طولدیریر ، قره دگز بوغازینڭ طشره طرفندن صو بندلرینڭ اولدیغی سمته عسـکرمزی دوکر ، صو بندلرینـڭ دیوارلرینی طوپلر ایله بر ساعتده هدم ایلرز . ا مسقو عسکری بندلری ییقمش ، کلیتلی عسـکر ایله گلوب استانبوله یوزی‌یه‌جکدر . ا دیه تواتر بولدیغی آنده ، استانبوله بر غلغله وواویلادر دوشوب ، صـوسزلقدن همان بر گونده حاللری دیگر گون اولور . بزم غیرتمزی چکن روم ملتی دخی بر طرفدن پریشانلق ویرمکله استانبولدن درمه چاتمه بوله‌جقلری عسکر دخی تیز الدن اوستمزه گلیوب ، کندی مالدار ملتلرینڭ وَ پادشاهلرینـڭ ماللرینی یغما وَاللرینه گچن شـیلری قاپقلره ، ماؤنه‌لره وضع ایله آناطولی‌یه وَروم ایلی‌یه فرار ایدرلر . اسـتانبولده قالان بقیهٔ اهالی دخی کندی باشلری غائله‌سـنه دوشر ؛ مسقو عسکری دخی آهسته آهسته استانبولی ، گیروب ، ضبط ایدر . »

شرمتڭ بو ترتیبی ایمپراطوریچه عندنده قرین قبول اولدیغی دولت علیـه‌نڭ مسموعی اولدقده . بو کیفیت هرنه قدر شـایان اعتماد دگل ایسه‌ده ، مگر دشمنـدن غافل طوزمق بر وجهله جائز اولمیه‌جغی وَبروجه مشروح صو بندلرینه بغتةً بر اهـانتی تحقق ایتسه مدافعه ایچون حاضر و آماده عسکرمز اولمدیغندن ،

« علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد . » مفهومنجه یانغین باجه‌یی صارمه‌دن چاره‌سنه باقلمق لازم گله‌جگی وَ استانبولده عسکر موجود اولسه بیله « ونديكدن ترياق گلنجه‌یه قدر مصرده حاجی‌یی ییلان هلاك ایدر . » فحواسنجه، خبرگلوب، گیدنجه‌یه قدر فرصت فوت اوله‌جغی جهتلرله صو بندلرینه قریب بر محلده معلم وَطوپ وَتفنك وَجبخانه‌سی یاننده حاضر وآماده برر اردو بولنمق لازمهٔ حالدن گورلدیگنه مبنی، لوند چفتلگنده نظام جدید عسکری ترتیبنه دولتجه قرار ویریله‌رك، یکیچری اوجاغندن بیك نفر گنج وَگزیده عسکر مطالبه اولندقده، اوتوز ایکی گونه آلیش‌ویریش ایله آلشمش اولان قالدیرم شهبازلری، کوشه‌باشی قبادایيلری، ویرانه دلاورلری بیق وَصقال فالنه‌واروب، چونکه طوپ وَتفنك تعلیمیله باشلری باغلانیر ایسه، مألوف اولدقلری اوتوز ایکی درلو اصنافلقدن وَپاسقالیه وَبوجوق قیرمنده کوشه باشلرینه سرگی اعتباریله عباسنی سروب، گلان گچن رعایادن برر ایکیشر پاره، وَاوچ آیده بر کرّه خدمتسز، زحمتسز علوفه آلمقدن وَحین محاربه‌ده « اوجاق قاعده‌سیدر » دیه دالقلیچ بایراغی آچوب، یوز وَیوز یگرمی نفر تصحیح ایتدیروبده باد هوا اسامی صاحبی اولمقدن وَضابطان دخی بوصره‌ده بش اون اسامی (قپاروز) ندن وَاسامی آلم صاتمندن محروم اوله‌جقلرینی ملاحظه وَاوطوراجی، اوطه‌باشی، قولتوقجی، بایراقدار، دلال، آشجی اوسته، وَچوره‌کجی، سقا وَگوزلمه‌جی

قالفه وَبونلر امثالی نیك و بدی بیلمز وَدین ودولته خیر وشری
فرق ایتمز بهائم گبی اولان اورطه اسکیلری ایله مذاکره ایدرك،
بونلر ایسه هر بری بر اورطه‌دن چیقمه، کیمی ناظر اولمق
حسبیله جمع اولنان اورطه آقچه‌سندن حصّه آلمق وَ بعضیسنك
اسامیسنی اوجوز بها ایله آلوب، طالبنه برقاچ غروش زیاده‌سیله
صاتمق معتادلری اولدیغندن، اوّل امرده برقاچ بیك یکیچری
نظام جدیده قید اولنمش ایکن، اشبو اورطه اختیارلری دیدکلری
جاهل حریفلر، کندی تعیشلرینی مصلحت دین ودولته ترجیح
ایله « بوتعلیم مسلمانان کاری دگلدر ؛ دائما تعلیم ایله مشغول
اولوب ، ضابطلرك سوزندن طشره حرکت ایده‌مزسکز !
وَ ترك ایده‌لم دیرسه‌کز سزی اعدام ایدرلر . لباسلره صورت
ویردیلر ؛ سزه شابقه دخی گیدیررلر . اوّلکی گبی دال قلیچ
بایراغی آچیلوب، سزه بش اون اسامی ویرمزلر ؛ شیمدی
نه ویره‌یورلر ایسه آندن بشقه برشی گوره‌مزسکز ! » دیه
یازیله‌جقلری منع ایتدکدن بشقه، یازلمش اولانلری دخی اغفال
واضلال ایتمه‌لریله ، اول بینسز وَ عقلی دومنسز احمقلر دخی
وهلهٔ اولاده « یکیچری قانوننده تعلیم یوقدر ؛ بز بومقوله
نسنه‌یی ایده‌میورز ! » دیمه‌لری اوزرینه هرنه‌قدر طور حکیمانه
ایله اقناعلرینه چالیشلمش ایسه‌ده، فسادك باشی اورطه‌اختیارلری
اولمغله، سوز اوطه باشی آغا، سقا بابا، آشجی اوسته، باش قره
قوللقجی همت بشه، حضر دایی، عیسی عمیجه . رمضان اوغلی

رجب بایراقدر گبی، اسافله دوشمگله « سز نه دیرسگز ؟ نظام جـدید تعلیم ایله اوله‌جق ایمش ! بوتعلیم برصیقی خدمتـدر؛ بو بابده یان چیزمك دها زیاده صنعتـدر . امّا بزی سـفره گوندررلر ایسه الیمزدن تفنگی آتارز، دال قلیچ اولوب مسقو اردوسـنی بر برینـه قاتارز ، دشمنك جمله‌سـنی اسیر ایدوب، صـاتارز ، الله اوجاغمزه زوال ویرمسون، مواجب چیقدقده علوفه‌مزی آلوب، ذوقمزه باقارز » یوللو گویا حسبحـال ایله کنایه قاریشق جواب بارد له ادبسزلکلرینی بیان وَجبر اولنور ایسه مألوف اولدقلری جمعیته مبادرت ایده‌جکلرینی پس‌پرده‌دن عیان ایتدیلر !

بناءً علیـه لوند چفتلگـنده مجدداً کشاد اولنـان اوجاغه بوستانی نفراتی تحریرینه شروع اولندی . وَ قره دگز بوغازینه دخی مقـدار کفایه طوپلار وَ هـنرور طوپجیـلر قونلدی . بو صورتله دشمنك افکار فاسده‌سی معطل اولدی . وَ قورفه، عکّا، اسکندریه وَ مصر سفرلرنده بر آوج معلّم عسـکرك ثبات قدملرینی وَ خدمات برگزیده‌لرینی وَ یوماً فیـوما تکثّر ایتمـکده اولدقلرینی گوروب، ایشـتدکجه دشمن دینـك یورکلری یاغی اریمگه باشـلامش؛ وَ بو معلّم عسـکر دولت وملتمزه روح گبی اوله‌رق، الی‌یوم‌القیام بقاسنه سبب اولاجق ایکن، سفر گورمیوب، یگیتلك همان کوشـه باشنده بقال وَ سبزه‌جی وَ درزی رعایاسـنه قبادایلق ایتمکدن عبارت ظن ایدرك، هانگی اورته‌نك یولداشی

ایسه نشانی قولنه دوکوب، دشمن بوندن خوف ایدر؛ قیاسیله نشانی کوسترمکی عادت ایدنمش اولان، وَقوری لافلرندن وَ بیهوده عنوانلرندن کچلمیان قالدیرم بهادرلری وَکوشه باشی یاراشقلری وَ میخانه میچوسنه یوردام صاتان یکیچری دلاور وَشهبازلری « بو عسکر جدید نه لازمدر ؟ آل عثمان عسکری دنیایی قلیچ ایله فتح ایتدیلر: همان کوسترسونلر، دال قلیچ اولور دشمنی خراب ایدرز . وَقرالك تاج وتختنی باشنه کچیروب قزل المایه‌دك کیدرز » دیه دعوای کاذبه ایدرلر !.....

بومقوله ساده دللر ایله هزار کرّه منازعه ومناقشه ایدوب؛ دیمیشمدر؛ که : ـ بره یولداش ! سز بیلیرسکز، که بن ١١٤٦ سنه‌سندنبری پدرم ایله یکیچری اوجاغنده پشت وپا اوروب، بونجه سفرلرده بولندم . وَکرم وسرد عالمی کوروب، روزکارك سلّه‌سنی ییه‌رك فلکك چنبرندن کچدم . دشمن دینه دخی اسیر اولدم . احوال عالمه . دشمنك اسباب غلبه‌سنه، تواریخدن فهم اولنماز نیچه شیلره واقف اولدم . سنم حالا سکسان یدی اولوب، سکسان ایکی تاریخندن بری مطلع اولدیغم اسرار عالمك جمله‌سنی تحریر ایتسه‌م برقاچ جلد کتاب اولور . ماهوالواقع اوله‌رق، برقاچ مادّه بیان ایده‌یم ؛ کلاممده غرض وعوض اولمدیغندن، ان شا الله کوش هوشکزه کیروب، وقتیله بنی دعای خیر ایله یاد ایدرسکز : سلطان سلیمان قانونی عصرینه کلنجه‌یه دکین فرنکستان دولتلرینك برنده سرعت ایله طوپ آتمق ؛

تفنك قوللانمق، صنایع حربیه تعلیم اولنمق یوق ایدی . وَاکثریا عسکر اسلام مظفر اولوردی . بحکمةالله تعالی نیجه سفرلرنده بر قاچ سنه عساکر اسلامیه بوزیلوب ، بو ایسه عسکرڭ نظامسزلغندن نشأت ایلدیگی معلوم اولمغله ، اوچاقلرڭ تشکیلیله طوائف عسکریه تنظیم اولندقده، درلکسز طائفه‌سندن بر آلای بیشعور، بووضع اولنان اوجاق وَعسکر وَقانونی بگنمیه‌رك، « دنیا فی‌الاصل یڭیچری ایله فتح اولنمدی؛ سکبانلر، گوڭللیلر ایله فتح اولندی. بو نصل اوجاقدر ؟ یازیلان عسکرڭ قیافتلری گوردیگمز ، ایشتدیگمز شی دگلدر ! چورباجی، اوطه باشی قلفاتلری نه‌در ؟ آشجی، قره‌قوللقجی قلقلری نصل عجل عجایب مسخره شیلردر ! » دیه گفتگو ایدوب، یڭیچری یازیلان وَ یازیله‌جق اولان نفراتی اغفال ایله؛ بر گون مثلا یوز آدم یازلمش ایسه ایرتسی ایکی یوز قاچمغه باشلادی !... بناءً علیه اول وقت حاجی بکتاش اولادندن پوست نشین خلیفه‌سی اولان ذات جلب اولنوب ، اوجاغه گتیرلدکده، دعا وَتوجه ایتمگله آندن صکره، یازیلانلر فرار ایتمدیلر؛ (!) « بزلر حاجی بکتاش ولی کوچکلری اولدق! » دیه دوام وثبات اوزره قالدیلر. بو یله باشی باغلی وَ اول وقته گوره نظاملی عسکر ایله دولت عثمانیه منصور اولا گلدی . نصاری دولتلری گوردیلر که عثمانلی بوعسکر ایله بتون فرنگستانی ضبط ایده‌جك، همان تنظیم عسکره باشلادیلر؛ وَ آتش بازلق علمنده وَعسکر اعمالنده

وَحيل حربيه احداثنده مبالغه ايلديلر ؛ وَبتون گون جنك تعليمنى ايش ايدينوب، كنديلرينه برطريق ايله فرجه بولنميه‌جق درجه‌لره گتيرديلر . آندن صكره وقوع بولان سفرلرده اعدا ايچنه قليچ دوشوبده پريشانلقلرى گورولمدى . زيرا معلّم عسكر طابور طابور اولوب، بوزولماق ايچون آهسته بسته آياق، آياق گليرلر وَطوپلرى [مارقويت] ساعتى گبى مجلّا، گلله‌لرى مصيقل اولمقله، طوپ دانه‌لرينى قورشون گبى، ياغديررلر ! وَطوپ وَتفنگك آردينى آره‌سنى كسميوب، گويا قيامت قوپاررلر ! وَ بلكه آتشدن برطاغى يوزيديرلر !

اوزرلرينه پياده، ياخود سوارى هجوم ايده‌جك اولسه سسنى چيقارميوب. تمام مركزينه گلنجه برقاچ يوزپاره طوپلره وَنيچه بيك تفنگه بردن آتش ايدوب. اهل‌اسلامى صاپر صاپر دوكر اولديلر ! وَدها يقين يورويش ايديلير ايسه طوپلرينه طوربه ايله صالقم وَزنجير وَميخ باشلرى طولديروب، آتش ايتدكارنده، دال‌قليچ برآچه‌يه يارمه‌ديغى جهتله هر كس نيتيله مأجور اولور !.....

بوصورتله عسكر اسلامك گوزلرى بيومگه باشلادى . وَمقابله بالمثل بولنمديغندن، تا سلطان مصطفى عصرنه قدر بو وجهله وقتلر گچوب، دائما اعدا غلبه‌يه موفق اولدى . بناءً عليه اسلامك مغلوبيتنه نظامسزلق سبب اولديغى ظاهر اولمغله [اصول الحكم فى نظام الامم] نامنده بر رساله

تألیف ایدیله‌رك، سلطان محمود مرحومه عرض ایدلمش ایکن، موجبنجه تدبیر اولنمسنی امر ایلدیگی حالده. عمری ختامه رسیده اولدیغندن، اجراسی مقدّر اوله‌مدی.

« تعلیم لازم دگل همان بزه دشمن گوسترسونلر ! » دیان کوشه باشی بهادرلرینه جواب ویریلیرکه : سلطان مصطفی عصرنده ظهور ایدن مسقو سفرنده دشمن ایله سزك آره‌کزه دیوارمی چکدیلر ؟ یوقسه الکزی، آیاغکزیمی باغلادیلر ؟ بر محله مأمور اولدیغکز وقت گرك اولیای اموره، گرك ضابطلریکزه اطاعت ایتمامك عادتکز ایکن، شمدی دشمن ظهورنده اطاعتمی ایده‌جگکز طوتدی ؟ اول وقت دشمن گورینوب، طوررکن، نیچون وارمیوب، ایکی یوز بیك آدم قیویرجق اتی وخاص اتمك ییوب، تمام دشمنه مقابله اثناسنده علوفه وتعیین وَمانده (١) غوغاسی چیقاروب، کندی اردوکزی یغما ایده‌رك، دوندیکز قاچدیکز ! ایرتسی سنه روم ایلیده، آناطولیده قوندیغکز مسلمان وَرعایا خانه‌لرینی یاقوب ییقوب وَقاریسنه، قیزینه ال اوزاتوب، نیچه فضاحتلر ایده‌رك، اردویه وصولکزده کذلك جنکده مهارتکز وَبر محلده آغز طادیله مقابله‌یه قدرتکز اولمدیغنی بیلدیگکزدن. ینه سابق گبی علوفه وَتعیین وَمانده غوغاسیله وقت گچیردیکز !.. وَاثنای راهده

(١) مانده یکیچری اصطلاحنده برندن محلول وَیا تخصیصاتدن قالمش اولان عائداته دینور.

عباداللهى صويمق گبى افعال شنيعه اجرا ايده‌رك ، خدادن حيا ايتمديكز ! اثبـات ايدك،كه نره‌ده يوز آغرتديكز ؟ يدى ييل حالـكز بويله اولديغندن ، موسقو فرجه بولوب ، ايستديگى گبى غالبانه عقد مصالحه ايتمسنه وَنهايت قريمك كيتمسنه سبب اولديكز ! صكره‌كى سـفرده دخى مسقو گلوب ، (اوزى) يى محاصره ايتدكده ، بزدن دشمن ايستيان شهبازلريمز وَيكيتلك ، قولنه نشان دوگمك ، اندازه بويى صارق صارمق وَ شالوارينك پاچه‌لرينى صيغه‌يوب ، اسـتانبولده بالديرى چپلاقلق ايتمك وَقوللق نفرى اولوب ، قضارا بر سرخوش ادبسزلك ايتسه ، اوچى بشى اوزرينه هجوم ايله تسليم اولدقدن صكره ، بلا جرم دوگه دوگه حريفى قپويه گتورمك ، وَ اسـتانبول رعاياسـنى اخافه ايله بر مقدار شيلرينى آلمق ظن ايدن قبا دايىلريمز ، دليكلره صوقيلوب ، ميدانه چيقامديلر ! وَ اويله متين ومستحكم بر قلعـه‌نك دشمن النـه كچمسنه وَ اهالينك اسير اولمسـنه باعث اولديلر ! سائر يرلرده دخى مقاومت ايده‌مدكلرى ظاهردر .

§

يكيچرى عسكرينك احوالى بو وجهله شرح وبيان اولنجه حقّى قبول ايدنلرك كيمى سكوت واعتراف ايلر ؛ كيمى «اوجاقده بش اون آقچه‌م وار ؛ اگر نظام جديد چوغالوبده ايش گوررلر ايسـه قورقارم ، كه يكيچرى اوجاغنه دولتك اعتبارى قالميوب ، علوفه‌مزى آلاميز ؛ يوقسـه ايرادمزه ضرر گلميه‌جگنى بيلسه‌ك

الله ویرسون بتون خلق نظام جدید عسکری اولسون . » دیه مافی‌الضمیرینی سویلر اولدیلر !...

اوقومق، یازمق، ساز چالمق وَسائر صنعتلری اجرا ایتمك هپ مشق وتعلیم ایله اولور . جنك علمی ایسه جان پازارلغی اولدیغندن، زیاده تعلیمه محتاجدر .

عکا وَ اسکندریه وَمصرده واقع اولان فرانسز جنکلرنده بوقدر تعلیمسز عسکر وار ایکن ، لایقیله نره‌ده ایشه یرادیلر . طوپجی وَ پیاده معلم عسکرمز هرنه‌قدر قلیل ایسه‌ده ثبات قدمله وَنظامله جنك ایدوب، اعدایی قیردیلر؛ وَقیرلدیلر؛ فقط برینك فراری گورولمدی . غیرتلری جمله‌نك معلومی اولنجه طعن ایدنلرك چوغی انصافه گلوب، « اصل ایشه یرایه‌جق عسکر بونلر ایمش ؛ مذمتله بیهوده گناهه گیردك ! » دیه قصورلرینی اعتراف ایتدیلر . حتی جزّار پاشانك، بونلرك جنکده ثبات قدملرینه وَحیل حربیه اجراسیله متانتلرینه وَبر فرد قاچمایوب، دلیرانه حرکتله شهید اولنجه‌یه قدر طوردقلرینه باقه‌رق، « بن اصلندن بونلری بیلمز ایکن، طعن ایدردم ؛ لکن فیما بعد طعن ایدرسه‌م دیلم قوریسون . » دیدیگنی حضار مجلس اولانلر تقریر وافاده ایتدیلر . (۱)

عقل ورشد وانصافی اولانلر معلم عسکرك وجودی فرض

(۱) جزار مصطفی پاشادرکه ناپولیون بوناپارت ایله محارب وَعکا محاصره‌سنده آکا غالب اولمشدر .

مشابهسنده اولدیغنی وَفی زمانـنا بوندن ماعداسی همان اردوده بیهوده (قلبـهلقدن) غـیری بر شیئی مفید اولمیـهجغنی درك واعتراف ایدرلر .

سلاح قوللانمغی مشق وَتعلیم ایتمیانلردن بعضیلری [بارود چوق اولنجه قورشـون اوزاغه گیدر .] دیه لزومنـدن زیاده بارود قویوبده تفنگی پارهلنهرق، سقطلق ایتدکلرینی وَسواریلر-ندن بعضیـلری آت اوسـتنده کندویی قهرمان زمان بیلوب باباسنی گورسـه سـلام ویرمگه تنزل ایتمز ایکن، جنك محلنده قلیچلرینی چیقاررکن، بندینی کسـدکلرینی، یاخود حیـوانك باشنی، یا قولاغنی سقطلادقلرینی گورنلرك «ماشاءالله شهبازم!...» دیه آلاهی !....... چاغردقلرینی گوردم وَایشتدم !.

سـلطان سلیمانك تنظیم ایتـدیگی اوجاقلر عسـکری کچدکلری محللرده اغنیا و فقرادن بغیر حقٍ بر آقچهلك نسـنه آلامق وَکیمسـهنك عرض ومالنه تعرّض ایتمامك اوزره نظام آلتنه آلنمش اولدقلرندن، ضابطلرینك امر وارادهلرینه اطاعت وَنه محله سـوق اولنسهلر بلا تردّد عزیمت ایدهرك، [قرقی بر قیل ایله یدیلر] عسـکر اولدقلری جهتـله، سفرلرده مظفّر اولورلردی . وَجمله عالم آنلری ال اوسـتنده طوتوب، سائر ناسـدن زیاده اعتبارلری وار ایدی . بناءً علیـه خرسز، یان کسیجی ، کارخانهجی گبی ، مذموم وَ ادبسز وَ نرهدن گلدیگی بلیرسز کیمسـهلری ایچلرینه قبول ایتمیوب، بو جهتله میانهلرنده

جاسـوس بولنه‌مازدی . بعده نظاملرینڭ اختلالی حسـبیله ایچلرنده اعدا طرفندن مسلمان قیلغنده جاسوسلر پیـدا اولمغه باشلدی . وَضابطلرینه اطاعت ایتمز اولدیلر . وَیوز طقسـان آلتی اورطه جسم واحدگبی ایکن، صکره‌لری اورطه‌لری بیننده عداوت ومباینت پیـدا اولدی . وَ اوته‌دنبری یکیچریلر اورطه قازغانلرینی دشمنه ویرمیوب، قازغانلری اوغورینـه بیڭ نفر شهید ویررلر ایکن، شمدیکی یکیچریلر جانلرینڭ قیمتنی بیله‌جکلری طوتوب، « قازغانی قازغانجی یاپار » دیه یارم ساعت ظرفنـده قازغان، چادر، چرگه وَ سـائر اشـیایی طاقمیله براقه‌رق، همان اردوی همایونی یغمـا ایله قاچرلر؛ وَ مملکتلرینـه وَ اسـتانبوله عودتلرنده عیلرینی ستر ایچون « گاورله بزی دوگوشدیرمدیلر؛ وَدوگوشمك ایسته‌دك اذن ویرمدیلر؛ یوقسه قرالڭ تختنی باشنه گچیرمك ایشدن بیله دگلدی . دولت رجالی خائن اولدقلری جهتـله موسقودن واریللر ایله آلتـون آلدیلر . » دیه درلو اراجیف دوزوب، وقت گچیریرلر .

سلطان مصطفی عصرنده آچیلان روسیه سفرنده ایکی یوز بیـڭ قدر مجهول الاحوال نظامسز عسـکر مجتمع اولدی . یکیچری اورطه‌لرنده یالگز بر اورطه‌ده برقاچ بیڭ آدم بر یره گلوب، کیمسه کیمسه‌یی بیلمز وَبابا اوغلی آراسه بوله‌ماز ؛ بونلر نه مقوله آدملردر؛ نره‌دن گلمشلردر؛ وَکیمڭ نه‌سیدر ؟ ضابطان دخی آرایوب، صـورماز ! همان « یولداشیمز گلدی ؛ نفرات

چوغالدی، تعیینات زیاده اولدی؛ مانده‌دن خیلی شی حاصل اولور؛ مصارف چیقدقدن صکره، بزه‌ده براز شی قالیر . » دیه قپاروز فکرنده بولنورلر !... وَیولدشلرینی تحقیق و تصحیحه اماله‌ٔ فکر ایتمدکلری جهتله بویله قارمه قاریشق اورطه‌لردن مرکب اولان اوردودن گونده برقاچ بیك آدم آیریلوب گتسه نره‌یه گیتدیگنی کیمسه بیلمز؛ وَبیلسه دخی تعیینی مانده‌یه قالسون دیه ضابطلری (نره‌یه گیدییورسك؟) دیمز وَ (گیتمه اوطور!) دیسه آنلر دخی اطاعت ایلمز؛ ایدی . بو جهتله اردوی همایون جاسوسلر ایله مشحون ایدی .

آندن صکره‌کی سفرده، یوسف پاشانك ایکنجی صدارتنده جمله اوجاقلی ضابطانی وَینیچری آغاسی، صدر مشارالیهه گلوب، « بزلر بو دفعه یوز یگرمی بیك‌دن متجاوز اوجاقلی عسکری ایکن، موسقوك سکز بیك عسکری طونه‌یی بری طرفه گچدی! وَاوزریمزه گلوب، جمله‌مزی تارمار ایلدی؛ وَاثبات مدّعای صلابت ایتدی . دشمنك بویله نظاملی عسکرینه بزم نظامسز عسکرله مقاومته قدرتمز یوقدر؛ همان مصالحه ایده‌جگکز وارسه ایدك ! مادام، که بزم عسکرمز حیل حربیهٔ جدیده‌یی بیلمیه، بویله قیامته قدر نصرت اوله‌ماز .» دیه، جف‌القلم جواب ویردیلر .

مشار الیهه حیرت گله‌رك « بونی بن پادشاهمز افندمزه نیجه عرض ایده‌بیلیرم ؟! » دینجه «بزلر عرض محضر یازارز.» جوابنی ویردیلر ؛ وَنفس‌الامرده عرض محضر ایتدیلر ، که بو

فقیرڭ قلمیله اولدی . وزیر مشار الیه تسلیم ایلدیلر . او دخی پادشاهه ارسال ایلیوب، بونلردن فیما بعد خیر ونصرت اولمیه‌جغنی تلخیص ایدنجه، چار وناچار مسقو ایله مصالحه‌یه قرار ویردیلر! استانبوله گلدکلرنده تعلیم ماده‌سی یکیچری اوجاغنه تکلیف اولندی؛ قبول ایتمیوب، رد ایله قطعی جواب ویردیلر! بناءً علیه بوستانجی نفراتندن تفنکجی ترتیب ایله لوند چفتلکنده مجدداً یاپیلان قشله‌یه قوندی .

بالاده بیان اولندیغی اوزره بو عسکر ایشه یرارسه یکیچری اوجاغنه اعتبار قالماز، دیه یکیچریلر بونلری تحقیره باشلادیلر . وَ مسئلهٔ طهارت وَشرائط اسلامیه‌یی بیلمیان نیچه جاهل و باطل کیمسه‌لر، بو بابده مسلمانلق قیدینه دوشوب، « تعلیمڭ مسلمانلغه ضرری وار » دیه نظام جدید نفراتنی آیارده‌رق قاچیرمغه اقدام ایلدیلر !....

حال بوکه بو عساکر جدیده ایکی اوچ بیڭدن عبارت ایکن، فرانسه سفری آچلدیغنده جدید طوبجی وَ تفنکجی نفراتی مصره، عکایه تعیین اولندی . ایکی اوچ بیڭ آدم استانبولدن حرکت ایلدکلرنده گرك استانبولده وَگرك سائر محللرده بر گونه ادبسزلك ایتمدیلر . اول اثناده تعیین اولنان یکیچری وَسائر عسکر ایسه استانبولده چارشیده، بازارده رعایا دکانلرندن شی قاپمق، صراف وَبازرگان طائفه‌سنی اخافه ایده‌رك،

[پوستال آقچه‌سی] [١] نامیله جبراً آقچه ایستمك، اهل عرض خاتونلری وَ دلی قانلیلری چویرمك گبی، خاطر وخیاله گلمدك فحشیاتی ارتکاب ایلدکلرندن صکره، مثلا اوچ بیك نفر تحریر اولنمش ایسه حین اخراجلرنده نصفندن زیاده‌سی اختفا وَاثنای راهــده دخی برر ایکیشر فرار وَاوغرادقلری قصبات وقراده حددن افزون ادبسزلکلر اجرا ایلدیلر ! بقیه‌سنك دخی محل مأموریتلرنده بر ایشه یرامیه‌جقلری آکلاشلدی .

فرانسزلر عکایی محاصره ایدوب ، حتیٰ [برج علی] نام محلده قلعه درونـنه گیرمش وَبتون بتون قلعه‌یی آلمالرینه بر دیکش قالمش ایکن، نظام جدید عســکری یتشــوب عکانك خلاصنه سبب اولدیلر . بعده مصر وَاسکندریه‌ده دخی تعلیمسز عسکرمز فرانسزلره مقابله ایده‌میوب، حتی بر گون میدانده قاله‌رق، نظام جدید عسکرینه التجا ایله تهلکه‌دن قورتلمشلر ایدی !...

روم ایلیــده ظهور ایدن طاغلی اشــقیاسی بونجــه وزرا ومأمورینه غلبه ایدوب، شمدی‌یه‌دك بو خنزیرلر کیمســه‌دن یوز دوندیرمدیلر. گچن بیك ایکی یوز اون یدی سنه‌سنده اوزرلرینه نظام جدید عســکری مأمور اولدقده طاغلی اشقیاسی بونلرك بر دانه‌سی قالمینجه‌یه قدر قیروب، وَنظام جدیدك کوکنی قازییوب، نام ونشانلرینی امحا ایتمك نیت فاسده‌ســیله وار قوّتلرینی بازویه گتیره‌رك، بونلرله اللشدیلر . نظام جدید عسکرینك طوپلری

[١] بر نوع آیاق قابی ایدی‌که قونجی چارق گبی صاریلیر ایدی .

وَخمبره‌لرى وَسواريلرى يانلرنده اولميوب، يالڭزجه پياده وَآچيقده ديزلرينه قدر چامور ايچنده وَاشقيا ايسه بر قريه درونده ايكن، واردیلر باصديلر ؛ اشقيايى اولمش آرمود گبى، دوكوب خراب ايتديلر . اشقيادن آلنان ديللردن منقولدر، كه اشقيا بربرينه چاغريشوب، « آبه بابام اوغلى ! بو نظام جديد ايشتديگمز گبى، دگل ايمش؛ طارتلدق، ايشته بزدن آلتى اوقه زياده گلديلر !... » ديه سويلشيرلرمش .

عساكر عتيقه‌يه نسبتله عساكر جديده‌نڭ فضائل ومحسناتنه نهايت يوقدر . تفصيلاً يازلسه برقاچ جلد كتاب اولور . لكن عوام ناسڭ عقللرى يتشه‌جگى قدر تفهيم ايده‌لم : عساكر جديده مطيع وفرمانبر اوله‌رق، هر نره‌يه مأمور اولسه‌لر درحال حركت ايدرلر . عساكر عتيقه گبى، « اكسگمز وار، يولداشلره خبر ويره‌لم ! » ديه امرار اوقات ايتمزلر . وَايچلرينه جاسوس گيره‌مز . وَالبسه‌لرى يكنسق اولديغندن، برى فرار ايده‌جك اولسه همان يوزوك طاشى گبى ميدانده معلوم اولا دوشر . وَدشمن قارشوسنده نماز صافلرى گبى، صاف باغلايوب، قورولمش ساعت گبى، اقتضاسنه گوره منتظماً دونر طورر . عسكر عتيق ايسه سير محللرنده اولان غلبه‌لك گبى، قارمه قاريشق طوررلر ! جانى استيان تفنگنى، كيمى زياده طولديروب آتار! كيميسى دخى نه ياپديغنى بيليوب، همان يالانجى پهلوان گبى،

ايكى طرفه دونر طورر . وَ آلتى آيده ترتيب وجمع اولنان اردو بر ساعت مقاومت ايده‌ميه‌رك طاغيلير !...

ملل نصارى آتشبازلقده مهارت كسب ايده‌رك، اوزاقدن ايش گورمگه مألوف اولملريله يقيندن اوراجق قليچ، بچاق وَ نجاقدن قورقازلر . همان تعليملى عسكردن وَ انسانى اوزاقدن هلاك ايده‌جك بارود اويونلرندن اوركرلر . بناءً عليه مقابله بالمثل شروطنه رعايتله تنظيم عسكر ماده‌سى شرعاً وَعقلاً وَتجربةً وَزماناً ثابت اولمشدر .

بر آلاى خروس عقللى سرسملر بوزالرينى خاطرلرينه گتيرميوب « دنيانك فسادينه نظام جديد سبب اولدى » ديه دعوى ايدرلر ! بومقوله ابالهٔ دنيا پرستاندن برينى كچن سنه برجزيره‌نك جزيه عاملگنه مأمور ايلديلر . النه بش آلتى بيك غروش قپاروز كچوب، يكى سنه دخى كنديسنه احاله اولنمغله، مقدما نظام جديده سبب اولانلره سب ولعنت ايدوب، طورركن، بوسنه راست گلديگى ياران ويولداشنه « بره هى قرداش ! بونظام جديد ماده‌سى برضررسز شى ايمش؛ بزبونى اصلندن دخل ايدردك ؛ لكن باس يوقدر ؛ زيرا زجريه مالى موسقو ولايتنه گيدن شرابدن آلنمغله موسقو كيسه‌سندن چيقايور . بركت ويرسون هله واقف اولدم . استغفرالله !... بوندن صكره، توبه اولسون، نظام جديدك فصلنى آغزيمه آلميم؛

المدن گلیرسه، کیمسه‌یه‌ده فصل ومذمت ایتـدیرمیم . » دیه سویلر اولدی !...

ایشته نظام جدید مادّه‌سی مرقومه برقاچ بیك غروشجق قزاندیرمش اولمغله، اصلندن طعن ایدرکن، صکره اوتانمیوب، مدح وثنا ایدر اولدی . همان جمله‌سی بوحال اوزره درلر .

خلاصهٔ کلام، بویله خیر وشری فرق ایتمز، بلکه کندینی بیلمز جهلای زمانه‌نك طعن ولعننه باقیلوبده، بوعساکر مرغوبهٔ جدیده نظامنـدن فراغت لازم گلیرسه، اعدا بتون بتون فرجه‌یاب اولور. وَنظام جدیدی بگنمیان قلّاشلر وَحرامزاده‌لر وَسوقاقلره صغمیان قالتبانلر، یلقوانلردن برآقچه‌لك فائده اولماز. وَمعاذالله! برمصیبت ظهورایلسه، اومقوله سرسام وَبینی صوغوق بهائم گبی حریفلرك شجـاعت وجلادت لقلقیه‌سـندن برفائده اولیوب « خوشمدی مقدّر بویله ایمش؛ اوله‌جغه چاره اولماز » دیه‌رك، هرج ومرجه سبب اوله‌جقلری بدیهیـدرکه حاللری نیجه کرّه تجربه اولنمشدر .

اوزمان ایسـه، واویلا وبکا ایتمـك فائده ویرمز . او مقوله جاهل وسرسـام طاقمدن اولدقجه سوز آگلار ظن اولنان قلیقلی ، قیـافتلی ، قالاقلی ، ظرطلاقلی ، گویا دنیـانك عقـل خواجه‌سی اولوب ، کیمسـه‌نك عقل ورأینی بگنمز ؛ وَامور دولته دائر برصحبت اولسه، کیمسه‌یه لقردی سویلمگه نوبت ویرمزلردن بعضیـلریله مصاحبت اثناسـنده کندینه سـؤال

طریقیله، عجبا دشمنه نصل جواب ویریله‌بیلیر ؟ طریقی نه وجهله‌در ؟ مثلا سن وزیر اولسه‌ك نصل حرکت ایدردك ؟ دینلدکده، ابتدا ینکیچری اوجاغی ینکیدن تطهیر اولنمالیدر؛ زیرا فی‌الاصل بونلر پاك عسکر اولوب، بونلردن نیجه خدمتلر گورولمشدر؛ امّا شمدی ایچلرینه نیدوگی بلیرسز کیمسه‌لر طولمش؛ وَاکثریسی ایش باشنه گچمش؛ بونلرك جمله‌سنی کوره‌لیوب، یڭی باشدن یازیله‌جق عسکره قلیچ چالمق تعلیم قلنمالیدر. یوقسه یوغورتی کسه‌مز عسکرله اولاماز. وَحالا موجود اولان عسکرله هیچ اوله‌ماز» دیه «شجاعت عرض ایدرکن مرد قبطی سرقتن سویلر !» مضمونی تلمیح ایده دوشدی. وَیوز اللی سنه‌ده وجوده گلمیه‌جك وَبلکه هیچ اولمایه‌جق نسنه‌یی قاله گتوردی !.

بن دخی، بوقدر آدمك جمله‌سنی بردن طرد ایله یرینه آخرینی قویمق نیچون اولسون؟ چونکه بونلر پادشاهك تعلیم امرینی قبول ایتمدیلر؛ بالضروره بوستانی یازیلوب، نظام قوی تحتنه ادخال اولندی؛ ایشته تمام سنك دیدیگڭدن زیاده‌سیده وار، که بونلر طوپ، دخی تعلّم ایدییورلر؛ وَآتش صاچه‌یورلر. دیدم. جوابنده: «واقعا سوزیڭز حقدر؛ وَجمله‌سی گرچکدر؛ اگر ینکیچری طائفه‌سی مقدّما بو تعلیم امرینی قبول ایتمش اولسه‌لر؛ هم اولوالامره اطاعت ایلمش، همده کلّی نصرته سبب اولمش؛ اولورلردی.» دیه اعترافه مجبور اولدی !

بومقوله عقلای زمان کچینان یادگارلر « قلیجه دعا سیلمشدر، قلیجی چکوب، دشمنه یوریه‌لی! » لاقردیسنی بلله‌مش اولدقلرندن، دشمنك طوپ وتفنگنی خاطره گتیرمیوب، قلیج تعلیم اولنمسنی رأی ایدرلر ! امّا قلیج ایله طوپ وتفنگه نصل جواب ویریله‌بیلیر ؟ بوراسنی دوشنمزلر ! وهمان یکیچری اوجاغی غیرتی، غیرت دین محمدی اوزرینه ترجیح ایدرلر . او مثللو اعتقاد باطللرینه، وبو درجه جهالتلرینه نظراً بونلردن دین و ملته خدمت مأمول دگلدر . همان حقّی قبول ایدن یاران باصفایه جناب حق دارینده سلامت احسان ایلیه ...

مترجم عاصم

(احمد عاصم ۱۲۳۵ — ۱۱۶۹)

(عاصمك تصویری سلطان سلیم ثالث طرفندن کلنبوی اسماعیل افندیله برلکده آلدیرلمش وفاضل مصطفی پاشا مرحومك مشاهیر عثمانیه قوللقسیوننده بولنمقله عبدالله برادرلر وساطتیله انتساخ ایتدیرلمشدر.)

عاصم مرحومك، عربی وفارسی کبی ایکی اساسلی لسانه وقوف تامی وَ بو ایکی لسانك ادبیاتنده‌کی اقتدار وکمالی حیثیتیله ترکجه‌ده یازدیغی شیلر ادبای عثمانیه‌نك اکثر آثارینه ترجیح اولنور.

واقعا تاریخندن انتخاب ایلدیکمز مقاله‌لر رکاکتدن وَ اصطلاح پردازلقدن خالی دکلدر؛ فقط اثری ذاتاً مسوده حالنده قالدیغیچون بو نقایصی بر درجه‌یه قدر اولسون معذور طوتلمق لازم کلور. شوقدر، که آکلاشیلان تاریخی یازمقدن مرادی عصری ایچون بر تعرفهٔ اخلاق براقمق ایمش. آره صره آتدیغی پارلاق پارلاق تزییفلرده وَ یکیچریلر حقنده ـ کندی تعبیرات عامیانه‌لرینی تقلیداً ـ تهکم طرزنده قوللاندیغی تحف تحف توصیفلرده مهارتنی بیانی اعجاز مرتبه‌سنه کوتورمشدر.

مرحومك ادبیات عثمانیه‌ده‌کی کانه قاموس وبرهان ترجمه‌لری بر حجت قاطعه‌در. مترجمك بو ایکی اثرده اتخاذ ایتدیکی اسلوب افاده ایسه باشلی باشنه بر لسان بیان اطلاقنه شایاندر دینله‌بیلور. بناءً علیه سلاست بیانجه هرزمان ایچون مقبول ومقلد اولمغه لیاقتنی تسلیم ایدرز.

بوذات، فرانسزلرك (قریتیق) وصفیله تعریف ایتدكلری ارباب قلمدندر. یعنی یازدیغی شیلرده دائما مؤاخذه‌كارانه استعمال لسان ایتمكگی اساس مسلك ایدنمش اولدیغی گوریلور . بوطور ایسه طبیعی اولدیغی حالده مقبولدر ؛ عاصم ایسه طبعاً مؤاخذه ایله مجبولدر . آنك ایچون مؤاخذاتی ـ مثلا قره چلبی زاده نك تزییفاتی گبی التزامی اولمدیغندن ـ انسانه هر نه زمان اوقورسه خوش گورینور . وَ بیاغی او بولده استعدادی اولانلره ، تجربهٔ قلمده بولندیره‌جق قدر، شوق‌آور اولور .

عاصمك مؤاخذه‌یه اولان انهماكی عادتا بوخاصهٔ طبیعتنه مغلوبیتندن نشأت ایلدیگنه، صره‌سی دوشدكجه لغتلرنده دخی بوطوردن آیریله‌مامش اولمسیله استدلال اولنور . حاصلی گوزل یازمق وَ یازدیغی شیلری نه قدر مزیّفانه واصطلاحپردازانه لسانله یازسه ینه اوقویانلره بگندیرمك خاصه‌سی عاصمه مخصوص محاسن طبیعتندندر دینله‌بیلور .

❁ احمد عاصم افندی عینتابده جنانی زاده خاندانندندر . استانبوله تاریخ ورودی اولان ١٢٠٤ده سنی اوتوزی متجاوز ایدی . بناء علیه تحصیلنی وطننده اكمال ایلمش وَ بورایه مكسوبات علمیه وادبیه‌سندن استفاده ایتمك ایچون كلمشدر . حیف كه خلق مشارالیهك آثارندن مستفید اولدیغی حالده كندیسی عمرینی فقر وضرورت ایچنده چورمشدر. حالا ایكی لسانده‌كی تصرفاتمزده خطا وصوابمزی ادراك ایچون آنك سایهٔ عرفانه التجادن بشقه چاره‌مز یوقدر . مرحومك فضلنه بوندن بیوك برهان وَابدیّت اشتهارینه قاموس و برهاندن اوزكه حجت عرفانمی اولور .

ابتدا [حسین بن خلف تبریزی] نك برهان قاطعنی ترجمه ایله سلطان سلیم ثالثه تقدیم ایلكله پادشاه مشار الیه بو اثر عرفانی مقابلنده عاصمه بر چوق عنایتلرده بولنمش وَ حتی دفعهٔ ثانیه‌ده اسكدارده تأسیس اولنان مطبعهٔ همایونده مجاناً طبعیله نسخ مطبوعه‌سنك كندوسنه اعطاسنی ضمیمهٔ احسان اوله‌رق فرمان بیورمشدر .

سلطان سلیم حضرتلری عاصمك فضائل علمیه وادبیه‌سنی لایق

اولدیمی مرتبه‌ده تقدیر بیوردقلرندن، مشار الیهی طریق علمده بیوك پایه‌لرله سر افراز اقران ایتمك ایستمشلردر . فقط اودورك متنفذان رجال علمیه‌سندن اولان خواجه منیب، کندوسنه پك قوی بر رقیب بولندیغی گبی، شیخ الاسلام وقت اولان عطا افندی دخی رتب ومناصب علمیه‌یی استانبول زادگانه حصر ایله طشره علماسنی فیض ترقیدن محروم ایتمکی مسلك ایدنمش برخصم غریب اولدیغندن ، عاصم حقنده اولان توجهات شاهانه‌یی ثمره‌سز براقمغه غیرتده قصور ایتامشدر . بناءً علیه، سلطان سلیم حضرتلری‌ده، طریق علمده مستحق اولدیغی پایهٔ شرفله کامیاب ایده‌مدیکی عاصمی، عطایای شاهانه‌لریله ترفیهده دوام بیورمشلردر.

پادشاه مشار الیهك فقداننده صکره عاصم ، بو ایکی خصم جاحد یوزندن پك چوق مضایقه‌یه گرفتار اولمش وَحتی یوز اللی غروشلق بر منصب قضا بیله کندوسنه چوق گورلمشدر . سلیم ثالث طرفدارانی محمود ثانی عهدنده مقبول اوله‌گلدیگی حالده بد خواهلرینك سائقهٔ تشأمیله عاصم مرحوم او دورده دخی قدرینه لایق معامله گوره‌مه‌ یگندن وقعهٔ سلیمیه‌ایله ابتدا ایدن نکباتی، تاریخ وفاتی اولان ۳۵ سنه‌سنه قدر دوام ایلمشدر . نته‌کیم آتی‌یه نقل ایلدیکمز حسبحالنده بو حاللری فرط سوز وگداز ایله کندوسیده حکایه ایتمشدر . حتی شاعر صفوت بیله (به‌رانژه) مرثیه‌سنده تعداد ایلدیگی بدبختان فضلا صره‌سنده ـ بورالرینه واقف اولدیغی جهتله ـ عاصمك حالنه دخی شو ایکی بیتله ترجمان اولمشدر :

« دگل کیم آربه‌لق جزؤی معیشت ویرمدی ایواه
مترجم عاصم ایتمشکن نیاز ابن صمانیدن
فقط ازمیره منلا اولدی اول تحریر بی همتا
جمیع فنده معلوماتی چوقکن قسطلانیدن »

برهان قاطعك بین الادبا گوردیگی رغبت وَ باخصوص پادشاه مشارالیهك ابذال بیوردیغی عنایت وعاطفت، عاصمه قاموس گبی برتألیف

عظیمك ترجمه‌سی خصوصنده بادیٔ همت اولمشدر. بناءً علیه ١٢٢٠ سنه‌سی غرهٔ رمضاننده آنکده ترجمه‌سنه بدأ ایتمکله بش سنه صکره، یعنی ١٢٢٥ سنه‌سی ذی‌القعده‌سنك اون بشنده اکمال ایلمشدر. ایشته عاصمی مترجم عنوانیله اشتهارآرای کمال ایدن بواثریدرکه بوگون مترجم قاموس دینلنجه (عاصم) لفظنی ذکره حاجت براقمدیغی گبی مترجم عاصم دینلدیکی حالده دخی خاطره قاموس گلور.

عاصم بو اثرینی سلطان محمود ثانی‌یه تقدیم ایتمشدر. حتی ترجمه‌یه یازدیغی مقدمه‌ده کتابك لزوم طبعنی نزاهتکارانه اولمقله برابر، مخصوصاتندن اولان بر طرز تبکیت‌ده اخطارده‌ده بولنمشدر.

واقعا کتابك طبعی خصوصنه ارادهٔ سنیه سانح اولمغله، تمثیلنه باشلانلمش امّا، عاصم مأمول ایتدیگی تلطیفاته مظهر اوله‌مامشدر. ذاتاً معیشتنجه دوچار عسرت اولان عاصم بوندن صکره پك بیوك یأسه دوشمش ایسه‌ده مفطور اولدیغی غیرت معارفپرانه‌دن هیچ بر صورتله سقوط ایتمامش وَ داغ بر دل یأس وحرمان اولدیغی اویله بر زمانده بیله، ابراهیم حلبینك عمر جناب نبوی ایله همشمار اولان آلتمش اوچ بیتی شامل منظومهٔ سیرینی درت یوز صحیفه‌دن عبارت برکتاب وجوده گتوره‌جك صورتده برچوق فوائد تاریخیه علاوه‌سیله ترجمه‌یه وَ(امالی)یه دخی «مرح المعالی» عنوانیله لطیف برشرح یازمغه بذل همت ایلمشدر.

معاصرلری ایچنده فرانسز لسانه واقف برآدم یوق ایکن بوذات، اوروپا مدنیتنه وَباخصوص سلطان سلیم ثالث جانبندن عهده‌سنه تفویض اولنان وقعه‌نویسلك الجاسیله پولیتیقه مسائلنه تمامیله وقوف ایچون استفهام معنی ایده‌جك قدر فرانسزجه‌ده دخی رسوخ پیدا ایلمشدر.

عاصم، صدر اسبق قدری پاشا مرحومك عمیسی‌در.

بر لایحهٔ تاریخیه

بالاده اجمالاً رقمزدهٔ کلك اشارت و افاده اولدیغی اوزره اشبو دولت ابدپیوندك بر بلیّهٔ مکرو گزندی دخی کندی رعیتی وَ گردندادهٔ ربقهٔ ذمتی اولان روم طائفه‌سیدر . بونلر ایکی صنف اوله‌رق، بری موسقولویه هوادار وَ برینك نسبت ومحبتی فرانسولویه درکار اولوب؛ هرصنف مستند ومنجذب اولدقلری طرفدن جاسوس اسرار دولت وَ سخن تراش احوال سلطنت اولمغله، ترجمانلق وَ افلاق وَ بغدان ویوده‌لقلری قپو کتخدالقلری گبی ، وسیلهٔ ظاهره ایله عمدهٔ آمال وَ خلاصهٔ مافی‌البالّلری اولان جذب اسرار وَ جلب اخبار وَ بعض مرتبه پولتیقه وَ شیرینکاریٔ مکر ووغا ایله رجال عصری کاهیجه مقرون دولت وَ موجب وهن وخلل سلطنت اوله‌جق اطوار ناهنجاره سوق وتسویل وَ ابلیس ضلیل گبی، تضلیل ایلمك ایچون بالغاً مابلغ هدایای گرانبها وَ تحف ونفایس دستاویز دلارا وَ موقفلرندن یدارتشا وَ مانند موش، اول بر زده هوشلرك سوراخ دزونلرینه دخول ایله جابجا خلوت وَ کتب مصالح درسنی درمیان صحبت ایدرل، حقایق ودقایق اموره واقف وَ جان گبی نهان اوله‌جق سرائره بالجمله عارف اولملریله، مقتضاسی اوزره مشیرلری طریق ناصوابه دلالت وَ سوق سمت ضلالات ایلدکدن صکره، درمیان اولان اسرار مسرودهلری همان منتمی اولدقلری طرف اعدایه

ایصال وَوکلانك سرف وسفاهت وَ استغراق جلب رشوت وَدولت علیه‌نك ضعف واختلال ایله شوریده حال اولدیغندن، وَسائر دشمنکام کیفیات بی نظاملرندن بحثله طریق تغلّبی استسهال ایدرلر ایدی !

خصوصا بیدماغان بکتاشیه میانه بر تقریب ایله بعض اراجیف جان خراش وَباعث وهم وتلاش اولاجق ترّهات القاسیله فتنه پاش اولمقدن خالی اولمیه‌رق ، کذلك فرنك وَ روم طبیبلری اندرون و بیرونه طبابت وسیله‌سیله رهیاب اتصال وَنبضگیرلك شیوه‌سیله بر قولدن دخی آنلر تجسس برله اختلاس سریرهٔ دولته موفق اولدقدن صکره، پس پرده‌دن علوفه خوار اولدقلری دولت عیسویه جانبنه بالواسطه اطارهٔ مرغ پیام وَستّارهٔ مخدرهٔ دولت عثمانیه‌یی رسوای عام ایدرلر ایدی !.....

بونلردن بشقه خدّام حرمسرای سلاطین عظام طشره خلقنه نسبت نا محرم عدادندن معدود وَ طرفینه دروازهٔ دستور تردد ـ باب اقبال هنرمند آسا ـ مسدود ایکن ، قلّت مبالات واهتمام سببیله بالجمله اندرون همایون رجالی کسسته مهار وَپاشا قپوسی گبی ، مرجع اصحاب مصالح وزوّار اولوب ، حتی باب ـ همایون ایله آرامگاه خاصّه میانی، دیوان یولی گبی، کثرت آمد شدگان ایله پر ازدخام اولدیغی مشهود محرر ارقام اولوردی!...

عظمای قرنا ایسه هر بری اقطاع جسیمه وَ ایرادات عظیمه ایله برر اقلیمه دسترس وَ فلك کیسه‌سندن برر سرای معلا

وَساحلخانهٔ بهشت آسایه مالك اولملریله کلّ یومٍ بعدالعصر باب عالی رجالی گبی ، مسکنلرینه آمد شـد وَصبحگاه ینه اندرونه تردد ایله هرکیجه قوناقلرینه هر جنسدن ملتزم مقطعات وَ سائر ارباب حاجات مقولهسی اشخاص وَایدیٔ رشـوت ومصلحتلری اولان ملل شـتّادن مرکب خلق ایله رتق وفتق امور وَ حل وعقد مصالح جمهور ایدرلر ایدی !......

بعض اخصّ آشـنا وانیس، وَمضحك ومسخره مقولهسی کاسـهلیس، وَمارالذکر روم قپو کتخداسی اولهجق ابلیسـلر ایله بزم خاص وَانجمن اختصاص ترتیب وَخواننده و سـازنده وَ بازندهلر ایله پر آهنك بزم بخش نشاط ، وَگرما گرم جنبش وانبساط اولهرق، مهتاب کیجهلرده طاقملریله سوبسو زورقران بحر کبود عیش، وَعالم آب صفاسیله دریاکش ذوق بی تشویش وَخلال گرمیّ انس معاشلرنده برطرفدن دخی دعوای محبت وَخلوص سرخوشـانه ایله راز مکنون دولتی آنلر تسـبیب ایدرلر ایدی !

بو نلرك لاابالیانه بورسمه خارجه ذهاب وایاب ملازمتـلری سـائر خدّام حرمسرای همایونهده سرایت ایلمگله ، آنلر دخی بی قید وبی پروا صبح ومسا بیرونه خروج وولوج ایدرلر ایدی . حتی غلمان وزنان خاصّـهیه بعض حمام وَ بازیچـهگاه مقولهسی مجمع ناسـده مصادفتله ارباب الباب، بودرجهلرده توسیع میدانه استغراب ایلردی .

اشبو اوضاع مذکوره‌نك مستتبع اولدیغی انواع هجنت ومحظور سمت ساحهٔ بیان وتذکیردن دوردر . عهد قریبده بر قائممقام پاشانك معزول اوله‌جغی اون گون مقدّم بر تقریب ایله بر روم قپو اوغلانی لساندن مسموع محرر حقیر وَموجب انفعال وفیر اولمشیدی .

کذلك بر گون طوپ قپوسنده غایتله نهانی شورای خاصّهٔ سلطانی واقع اوله‌رق، اول مجلسه قائممقام وقت دخی داخل اولمیوب ، سریرهٔ مادّه‌دن غافل ایدی . مدت یسیره مرورنده شورای مذکورك موضوع موضع مبحثی وَاهل مجلسك یگان، یگان بر آوردهٔ زبان ایلدکلری مقالات، مقدّمه ونتیجه‌سیله باصلمش غزته اوله‌رق، پارسدن ورود وَ بالمطالعه محرر حقیره موجب تعجب نا معدود اولدی .(*

« وار قیاس ایت وسعت دریای حکمت نیدوکن ! »

والحاصل برمقتضای طالع وارون، اول پادشاه سلیم القلب وصافی درون حضرتلری بدایت سلطنتلرندن بری خیر خواه وصادق وَ متدین وقناعتکار وَولیّ نعمتی اولان پادشاه امّت پناه حضرتلرینك ناموس ملك و ملت وَشایان شان سلطنتلرینی محافظه‌یه نگهدار اولان قرنا و مقربینه موفق اولمیوب، اوائل وقتنده شمس الدّین بك ــ وقمر الدّین وَفلان فلان بك ــ نامنده احوال زیر وبالادن بی خبر وغافل، بیمغز وسبکدل بر آلای

*) شو تولیده عاصمك فرانسز لسانته وقوفنه دلالت ایدر .

لایق تیمارخانه، سرمست ودیوانه‌لر احاطه ایدوب، بعده سرکاتبی
وَسائرلری گبی، گرچه رأی وفراستده عدیلی قاضی ایاس،
وَ دها وکیاستده ابونواس اولان بر گروه دهات وموشکافان،
ملازم درگاه فلك عنوان شاهانه‌لری اولوب، لکن هر برینك
« الذین یکنزون الذهب والفضة » آیة کریمه‌سی صفت کاشفهٔ
جبلّت ذمیمه‌سی اولمقله لیل ونهار سعی وغیرتلری جمع و ادّخار
طرفنه مصروف وَهمتلری همان ذمتلرینه منحصر وموقوف اولوب،
وَ بیروندن سرکاران معهودك هر بری ذکر اولنان مستولیان
اندرونك برینه مرتبط وَ میانه‌لرنده مراسم دادوستد منضبط
ایدی — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

سائر خدمهٔ اندرون وَ رجال بیروندن متدین ومتعفف
وَصالح ومنصف، رشد واستقامتله متصف، کامل وعاقل. خیر
خواه دین ودولت وَغیرتکش ملك وملت اولان ذوات کریمة ـ
العفاف، اصابع زائده وَ نفوس ضایعهٔ بی فائده گبی ساقط
عن‌الاعتبار وَ پولیتیقه فنندن بی خبر وَراه رضا جویی‌یه مراعاتی
بیلمز بر آلای سالوس ریاپرور دیه‌رك، بهایم عد وشمار،
وَکندیلری اول بازار غنیمتده آرشونلر ایله آلوب، اندازه‌لر
ایله صاته‌رق، میدان عزّو دولتده دمگذار وَزعملرنجه دستکانی ـ
کش بیرنج و آزار اولورلر ایدی . (تاریخ مطبوعندن مفرزدر)

حسبحال

معیشت مورخ ناتوان، روم ایلیده [پراوادی] نام قضای مختصره منوط اولەرق، تمتع ایسه، مقدّما اعیان مستولیان وَبعده حشرگاه اسلام واهل طغیان اولمق جسبیله اوّلاً وَ آخراً جهت مزبورەدن باد بدست وتهی همیان اولوب، مقدملری کاه وبیکاه خداوندگار سابق پادشاه دل آگاه حضرتلری طرفندن بعض عطایا ظهوریله سدّرمق اولنور ایکن، تبدّل حالدن طولایی اول قپو مسدود وغریب‌الدّیار، اعنی بالاهل والعیال جهت معیشت زندگانیمز من قبیل « لیس فی‌الدار غیره دیّار » اولمغله، صورت آسابی‌در ودیوار قالدیغمز بعض احبانك معلومی اولمش اولدیغندن، احوالمزه رقتله مالك زمام دولت واقبال، مربع نشین مسند جاه وجلال، متصرّف ملك عثمانی، مستولئ خزائن خاقانی، فرع خانمان شامت، نسل مهین دودمان سلطنت، مفتئ مخطی، آخذ غیر معطی، مرائی وسالوس، زرّاق بی ناموس، دشمن اهل حیثیت، حاسد اصحاب علم وفضیلت، متکبّر متواضع صورت، مستهزئ توقیر خصلت، دانندهٔ مکر دقیق، سازندهٔ کیدرقیق، یعنی شیخ‌الاسلام افندی‌یه خود بخود احوال پر ملالمی افاده برله ـ الحالة هذه منحل اولان یوز اللی غروشلق بر قاضی منصبیله معیشت مزبورەیی مبادلەیه عنایتلری صدوری افندئ مومی الیهك (یعنی عاصمك)

باعث حياتی گبی بر معنی اولدیغی غیر مستوردر ـ زميننده نيازكار اولدقده، شيخ الاسلام سلمه السلام جنابلری « قانونه مخالف اوضاعه مبادرت ، بيگانهٔ دائرهٔ مشرب وخصلتمدر . » جوابيله سدّ باب خطاب ايلدكلوی، بعد برههٍ من الزمان گوشزد عبد بی سامان اولمغله، هزار سوزشله اول احبابه لوم وسرزنش ايلمش ايدم .

اشته فسحت ميدان بو وقعه‌دن نمايان اوله ! گوياكه خداوندگار سابق احسانديده‌سی وَبر كشيده‌سی فروعندن اولديغمه مبنی، حقيره تحقيرايدوب ، وهميشه حقمده رعايتلرينی تقصير ايدردی !... (تاريخندن مفرزدر)

بر مقالهٔ مزيّفانه

[يكيچريلرله رجال دولتدن مركب بر مجلسك تصوير احوالی]

سخن شناسان اوجاق، معتاد اوزره دعای بقای دولته فتح زبان اتفاق ايدوب « امر وفرمانلری اوزره جمله‌مز گيدرز ؛ (اغور همايونده) بذل نقدينهٔ جان ايدرز » ديه‌رك، مقابله صددنده ايكن پيران نابالغ اوجاقدن برشخص ناساز ، دهان هرزه و هذيانی باز ايدوب ، « بهی جانم ! جنكده بولنانلر وَاردودن گلان مسلمانلر الحمدلله تعالی عسكر اسلام منصور

ومظفر وَدشمن مقهور ومدمرّ اولدیغنی خبر ویردیلر. یکیچری دلاورلری سل سیف اقتحام وَ دشمنك حدّنی بیلدیره‌رك ، انتقام ایتمشلردر؛ بوتقریب ایله اعدا استیمان وَوزیر اعظم قریم وَ آزاق وَ سائر یرلری استرداد ایله تحریر نامهٔ امان ایلدی . اگر امان ویرمسه‌لر ، بزم یکیچریلر قزل المایه قدر گیدرلر ، وَموسقو نامنی صحیفهٔ عالمدن حك ایدرلر ایمش . حتی بزم اوطه باشی حاجی یمان، قره قوللقجی دلی دومان موسقو جنرالنك، بوغازینه مقرمه باغلایوب، وَ « زانچه یولداشلر ! » دیه اظهار تملق وسرفرو ایلدیگنی گوزیله گورمشلر. » دیه‌رك، دهنکشای هذیان، وَبری دخی « الحمدلله تعالی هریرده یکیچری عسکری اوریشور ایکن، برآلای بی انصاف حقی انکار وَ دره بگلرینی وَمیری عسکرینی اوجاقلی‌یه ترجیح واعتبار ایدرلر؛ گورسونلر ایمدی اوجاقلی نه هنرلر گوستردی ! » دیه قرین بی اذعانه لاف و گزافده هم زبان اولوب ، بونلردن ماعدا بر طاقم یاوه گوی هرزه‌دار ، هربری بر گونه اصل وفرعی نا معلوم خولیا مقوله‌سی برآلای وهم معدوم ایله بیهوده گویان وَاول محفل ادبی مماثل کارگاه قهوه فروشان ایلدکلرنده ، سائر معتبران صنادید اوجاق، سرفرو بردهٔ توثیق ومعاملهٔ سکوت ایله اقوال کاذبه‌لرینی تصدیق ایتملریله عظمای دولت « غالبا وقوع بولان حالت، آغالره سامعه رس درایت اولمامق گرك ! » دیه، اردودن گلان محضری رئیس افندی‌یه تکلیف

فرمای قرائت اولدقلرنده ، محضر مختوم یوقاریده بسط اولنان احوال ایله مرقوم اولوب ، طوره‌دن قطع حدود هر جهتله مردود اولمغله، اوجاقلی‌یه غیری فعللر اولمیوب، آنجق اردوی همایونی یغما جمله‌سنه مطلب وَ مقابلهٔ دشمن دینده بر ایشه یرامدقلری کراراً وَمراراً مجرّب اولمغله، دشمن روسیاه، حالمزه واقف وآگاه اولمادیغندن ، آناپا وَصووجق ایله قلاع سائره‌یی رد وَبو وجهله ابواب مخاصمه‌یی سد ایدیجك ، برکرّه پریشانلغمزه وقوف وَسل سیف غدر وعسوف ایدرسه، حال مشکل وَبلاد اسلامیّه عسکرمزك بیوفالغی جهتیله زیر سنابك الخیل اعداده مضمحل اولور . (تاریخندن مفرزدر)

عقل

.... علم وادراك معناسنه‌در.که ذهنده اولان صورتدن عبارتدر، علی‌قولٍ اشیانك حسن وقبح وَکمال ونقصانه متعلق صفاتی ادراکه اطلاق اولنور ؛ وَبو معنای اوّلدن اخصدر . وَعندالبعض ایکی خیر اولان شیئك خیرده ازید وابلغ اولانی وَایکی شر اولان شیئك شر ومضرتده اشد واوفر اولانی ادراکدن عبارتدر . وَ بعضلر عندنده امور عدیده‌یه اطلاق اولنور ؛ یعنی عقل بر قوّت معنویهٔ مودوعه‌در، که انسان آنك

وساطتیله قبیح وحسن بیننی فرق وتمیز ایدر . ایشته اول قوّتدن کذلك ذهن انسانده بعض مقدّمات سببیله حاصل ومترتّب اولان صور وَمعانیٔ مجتمعه‌دن عبارتدر،که آنلرك وساطتیله اغراض ومصالح وامور، وجوه لایقه‌سی اوزره مستتب ومستقیم ومستکمل اولور . کذلك انسانك حرکاتی وَکلماتی بابنده کندیسنه مخصوص هیئت محموده وَشیوهٔ مطبوعدن عبارتدر ؛ بناءً علیه اشبو امور ثلثه‌ده مشترك اولور . لکن اوّلده حقیقت وَاخیرینده مجاز اولور؛ زیرا بونلر قوّت مذکوره‌نك اثر وثمره‌سیدر . قالدی‌که ، گرچه اشبو تعریفات ایله تعریف ایلدیلر؛ لکن حق اولان بودر،که عقل برنور روحانیدن عبارتدر،که نفس انسانیه آنك وساطتیله علوم ضروریه ونظریه‌یی ادراك و اذعان ایدر . وَآنك ابتدای وجودی ولدك رحمده استکمال خلقتله هنوز جنین اولدیغی هنگامندر؛ بعده تدریجله بلوغی وقتنه قدر تزاید ونما اوزره اولور. فارسیده آگا هوش وَخرد وَترکیده اوص تعبیر اولنور؛ جمعی عقولدر ....
مؤلفك بصارده بیاننه گوره اصل عقل، امساك واستمساك معناسنه موضوعدر . ودیعهٔ مذکوره انسانی امور قبیحه‌دن منع وامساك ایلدیگی ملابسه‌سیله عقل اطلاق اولندی .

(اوقیانوسدن)

اصطفلین

سبزه انواعندن هاویج معناسنه‌در — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

معاویه، امیرالمؤمنین امام علی کرّم الله وجهه حضرتلری ایله صفین ملحمه‌سنه مشغول ایکن، قیصرروم شام اوزرینه هجوم قصدنده اولمغله معاویه تهدیدی حاوی مرسوم طرفنه اشبونامه‌یی ارسال ایلدی — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

مفهومی بودرکه : « اگر سن ! مسموعم اولدیغی اوزره شام اوزرینه عزمکی تمیم وتحقیق ایدر ایسه‌ڭ صاحبمله ـ یعنی حضرت مرتضی ایله ـ مصالحه ایدوب، بعده مقدمهٔ عسکر مشار الیه اوله‌رق، اوزریکه وارر، باللّٰه‌الکریم پای تختك اولان قسطنطینیهٔ بحرانی(*) یاقوب، ییقوب سیاه کومور ایدرم؛ وسنی مملکتکدن یردن هاویج چکیلوب، قوپارلدیغی گبی، چکوب، قوپاردقدن صکره، خنزیر چوبانی ایدرم .... »

(اوقیانوسدن)

(*) قسطنطینیه‌نك بحری ایله توصیفی کثیرالابحره اولمسی ملابسه‌سیله‌در .

فصاحت

...... ظهور و بیان معناسنه‌در، که بر نسنه بللی وَ آشکار اولمقدن عبارتدر. اصل مادّه، سودك کوپوگی گیدوب، خالص قالمق معناسنه موضوع اوله‌رق، بعده مطلقا بر نسنه‌نك شائبه‌دن خالص اولمسنده استعمال اولنمشدر؛ بو مناسبتله متکلم جری وَطلیق‌اللسان اولوب، کلامی بیّن وَلحن وخطا ولکنتدن سالم اولمقده استعمال اولندی. کلمهٔ مفرده‌یه وَکلامه وَمتکلمه وصف اولور؛ نته‌که کتب معانیده مشروحدر.

(اوقیانوسدن)

بلاغت

فصاحت وزننده بر آدم بلیغ اولمق معناسنه‌در. مؤلفك بصائرده بیاننه گوره بلاغه وصول معناسندندر، که فصاحت سببیله کلام ومتکلم، کنه ضمیری تعبیره واصل، کذلك اقصای درجهٔ ارتفاعه منتهی اولور.

وَبین‌العرب ایکی وجه اوزره‌در: بری بذاته بلیغ اولمقدر، که آنده اوصاف ثلثه مجتمع اولمق لازمدر. — وصف اوّل موضوع لغتده صواب اولمقده‌در — ثانی معنای مقصدده مطابق اولمق — ثالث فی نفسه صادر اولمقدر. وجه ثانی باعتبار القائل

وَالمقول‌له بليغ اولمقدر، كه قائل اول كلامله بر مرامی قصد ایدوب، وَ آنی مقول‌له قبول ایده‌جك وجه اوزره ایراد ایلمكدن عبارتدر . وَ فصاحت ایله بلاغتك تعریف و فرقلری مفصلاً كتب معانیده مشروحدر .

خلاصه‌سی بودر،كه بلاغت متكلمده تألیف كلام بلیغه قدرت وملكه وَ كلامده مع شرط الفصاحه، مقتضای حاله وجه مخصوص اوزره مطابقتدن عبارتدر .

(اوقیانوس)

شاهدارؤ

اسم بادهٔ دلجؤدر، جمشید اختراعیدر . منقولدر،كه وقتاكه جمشید زماننده اوزوم ظهور ایتمكله نشر و شیوعنی وَ مدام خلقك آندن انتفاعنی مراد ایله امر ایلدی ؛ برقاچ ظرفه برر مقدار اوزوم قویوب، برر محله وضع ایلدیلر . وَهرگون برر نبذه آلوب، تناول ایلدیلر ؛ تاكه الك گیرویه بر ظرف قاله‌رق، آكا نوبت گلنجه بش اون گون قدر مرور ایتمشدی . گوردیلركه اول ظرفده اولان اوزوم متغیّر اولمش ؛ كندی كندیسنه قینایوب طورر ؛ حالی اوزره ترك ایلدیلر . برقاچ گوندن صكره، آچوب گوردیلر،كه ساكن اولمش ؛ تجربه ایچون طاتدیلر باقدیلر،كه بر آجی نسنه‌در ؛ زهر قیاسیله بعدالتصفیه

بر شیشه‌یه آلوب حفظ ایلدیلر . اتّفاقی جمشیدڭ زیاده‌سیله حسنا بر جاریهٔ مقبوله‌سی وار ایدی . خیلی مدتدر،که شقیقه [۱] علتنه گرفتار اوله‌رق قطعا گوزینی آچدیرمیوب ، برلحظه آرام ویرمز ایدی . شول رتبه‌یه واردی،که جانندن بیزار اولدی . عاقبت موتی حیات اوزره ترجیح ایدرك ، زهر نیتنه اول شیشه‌یی آلوب ، بلا جرعه نوش ایلدی . برقاچ گوندن بری گوزلرینه اویقو گیرمزدی ؛ همان یاتوب ، مستوفی اویودی . بیدار اولدقده ، گوردی،که باشنده اصلا آغری وَ آجی قالمامش ؛ جهانه یکی گلمشه دونوب ، کمال مسرتندن درساعت بو کیفیتی جمشید حضورینه عرض ایلدی . بو مناسبتله [شاهدارو] ایله تسمیه ایدلدی . پس شرابڭ ابتدا اسمی شاهدارو اولمش اولور .

(برهان قاطع ترجمه‌سندن)

[۱] ترکجه یارمجه دیدکلری آغریدرکه باشڭ وَیوزڭ بر طرفی دردناك اولور . فرانسزجه‌ده Migraine تعبیر اولنان درددر .
للجامع

عاكف پاشا

عاكف پاشا

(مشار الیهك تصویری دخی مصطفی فاضل پاشانك مشاهیر عثمانیه قوللقسیونندن فوطوغرافله انتساخ ایدلمشدر .)

شبهه یوق ، كه سلطان محمود ثانی عصری، دولت عثمانیه‌ده سیاست و مدنیتجه (كیمی سزاوار تشكر، كیمی شایان نفرین) بر طاقم انقلاباتك زمان تولدیدر .

شایان تشكر اولان جهتلرندن بریده ادبیاتدر ، كه بر عصره اسناد ایتدیگمز بو تغیر صرف ، عاكف پاشانك ذاتنه مخصوص بر مزیت جلیله‌دن عبارتدر .

مشار الیهك یازدیغی اوراق رسمیه‌یی بر طرفه براقه‌لم؛ چونكه ادبیاته باب عالینك مخابراتندن مثال آرامق، مالیه‌نك دفاترینی تتبعله فن حساب تألیفنه قالقشمق قبیلندن اولور .

گله‌لم مخصوصاتندن اولان آثارینه : واقعا حدت لسان ، ترتیب دلائل، ستر سفسطه، تزییف خصم، تحرّیٔ اقناعیات جهتلریله تبصره بونلرك ایچنده اك معتبردر ؛ فقط اولا پاشانك زمانی جهتیله تجارب سیاسیه‌ده صباوات افكاری، ثانیاً موضوع تألیفك شخصیاته تعلقیله برابر، ملتك بختسزلغی آثارندن اوله‌رق شیوهٔ عجمانه وباخصوص اصول قلم دیدكلری بلیه‌دن بتون بتون قورتیله‌مامش اولمسی شهرت رجحاننه رخنه ویریر مواددندر .

حتی كمال بك، آكا دائر یازدیغی بر مكتوبده « تبصره‌نك اساسلی

بر قصوری واردرکه اوده لسان رسمیده یازلمش بر رساله وَیا ادیبانه تحریر اولنمش بر مقاله صورتندن برینه بکزه‌مامسیدر .

« سیاسیاتدندر دینلسه ایچنده برچوق ابیات، برچوق اصطلاحات وار ! ادبیاتدندر دینلسه اکثر صحیفه‌لری او زمانڭ لسان رسمیسی اوزره‌در . شورایه دقت لازمدر : دولتڭ ظهورندن بری سیاسی اوراقڭ چوغی مقفا ومصطلح بر طرزده یازلمشدر ؛ برطاقی‌ده دوز یولده تحریر اولنمشدر . فقط بونلردن معتبر اولانلرڭ هیچ برنده بویله محبوس البسه‌سی گبی، ایکی رنکدن ترتیب اولنمش بر اثر گوستریله‌مز . » دیمشیدی .

دیمك‌ایسترز،که بزجه [شیخ مشتاقه] یازلمش اولان آتیده‌کی مکتوب تبصره‌یه مرجع گورینور ؛ ادبیات عثمانیه‌ده عصرمزڭ طبیعتنه موافق اوله‌بیله‌جك آثارڭ فاتحه‌سیده بودر .

مکتوبڭ شیوه‌جه، حتی افکارجه وَدها ایوسی آرانیلیرسه هیأت عمومیه‌جه بتون نقایصدن برائتنی ادّعا ایتمیز؛ فقط اوتوز قرق سنه اول یازلمش بویله بر اثردن، اوتوز قرق قات قصورلی اولمق اوزره کیم بر مکتوب یازه‌بیلیر ایسه اوستادمزدر دیه النی اوپمکه حاضرز .

آتیده دیمه‌یز،که زمانمزده عاکف پاشایه معادل کاتب یوقدر : اولیدن، دیریدن اوچ بش کشی موجود اوله‌بیلیر؛ همده اعتقادمزجه موجوددر؛ فقط انصاف اولنسون ! آرادن اوتوز قرق سنه گچمش؛ قرق میلیون بر ملت ادبیاتنه حیران اولدیغمز اوروپانڭ معارفندن اقتباس ایچون پاچه‌لرینی صیوامش ؛ احتمال،که قرق بیڭ کشی لسان اوگرنمش؛ شبهه یوق قرق بیکدن زیاده آدم ثروت عمومیه خزینه‌لرندن تعیش ایچون کتابت خدمتنه گیرمش؛ بر موجده مقلد وَیاخود مساوی اوله‌جق دنیاده، عقباده اوچ ، بش کشی بوله‌بیلیورز !. مرحومڭ حسن طبیعتنه بوندن بیوك دلیلی اولور ؟

صحیحاً وجداندن تولد ایتمش؛ وَانسانڭ بیلدیگی لسان ایله سویلنمش

بر مقاله، شفيق نامه نك ١٥,٠٠٠ قافيه، ١٥٠,٠٠٠ جناس، برقاچ ميليون تعميه‌سندن خيرليدر صانيرم . چونكه يدى، سكز ياشنده بر چوجغك درەدن، تپەدن بحثه قاريشه‌رق، طاتلى طاتلى، حدتلى حدتلى سويلديگى سوزلرى دكله‌مك، يتمش بش ياشنده بر مكتب معلمنك تنحنح ادەرك، پارەلديگى اصطلاحلردن بيك قات ممنونيتله ديكلانير .

ايشته عاكف پاشاده لسانمزك ادبياتجه خواجه‌سز شاگردى، يعنى موجدى، ويا مجددى ..... خير معدّلى، ياخود مصلحى، وياخود يازديغى كيمسه‌يه بكزه‌مز، ايجاد دينيله‌جك درجه‌ده دگل، بونلرله برابر لذتله اوقونور وهله آكلاشيلير بر منشيسيدر .

الحمدالله منشى تعبيرينى بولابيلدك . انشاديه بوتذكره گبى، شيلره ديرلر . ينه تكرار ايدرز،كه بتون بتون قصوردن برائتنه قائل دگلز؛ لكن آلتى يوز سنه‌لك ادبياتمزك آغلانيله‌جق درجه‌ده مشهود اولان نقايصى آره‌سنده بو تذكره‌يده مؤاخذه‌يه قالقشمق ـ مثلا معارفى استبداده مانع اولديغيچون تزييف ايتمك گبى ـ بر غريب مشكل پسندلك اولور .

هله شوراسى محققدركه مشار اليه فكرمزه تعليم حكمت ايدنلرك، قلمزه تركجه يازمغى اوگردنلرك الك بيوكلرندن وبناءً عليه بوگونكى ارباب قلمك اولياى نعمتندندر .

§

عاكف پاشا معارف غربيه بورالرده منتشر اولمازدن مقدّم يوزغادده ظهور ايتمش وزماننده، مكاننده موجود اولان علوم شرقيه‌يى تحصيله وحتى افعالنى مكسوبات علميه‌سنه توفيقه مقتدر اولمش بر منشئ بى مدانيدر .

ابتداى نشأتنده ديوان قلمنده ومؤخراً بكلكجيلك گبى معتنا مأموريتلرده بولندقدن صكره ١٢٤٧ سنه‌سنده رئيس الكتاب نصب اولنمش ايدى . مؤخراً ١٢٥١ ده طرز اداره‌مزك مقدّمهٔ اصلاحاتى

اولمق اوزره بعض اجراآت ملکیه‌ده بولنـدیغی صره‌ده، ریاست کتاب نامی خارجیه نظارتنه تحویل اولنمش وَ بناءً علیه سلطنت عثمانیه‌ده خارجیه ناظری عنوانی برنجی دفعه اولمق اوزره عاکف پاشا احراز ایتمشدر .

تبصره‌سنی مطالعـه ایدنلره مجهول اولمـدیغی اوزره چـورچیل حادثه‌سی اوزرینه ،که ١٢٥٢ سنه‌سی اوائلنه مصادفدر؛ خصم جاحدی اولان پرتو پاشانك سائقهٔ تشأمیله نظارت مشارالیهادن انفصال ایتمشدر. فقط عزلنی انتاج ایدن حالات وَ پرتو پاشـا طرفندن مراجعت ایدیلان دسـایس ودنیاَت وَبو حالله قارشی محافظهٔ حقوق سیاسیه‌مز بولنده الجای حمیتله کندوسنك تك باشنه گوسـتردیگی مکانت وثبات سـلطان محمودك اطرافیله معلومی اولدیغندن، مشارالیه حقنده اولان اعتماد وتوجه همایون بر قاتدها افزایش بولمشدر . حتی آره‌سی چوق گچمه‌دن سیئات افعالنك جزاسنی ادراك ایدن ملکیه ناظری پرتو پاشـانك یرینه برنجی دفعه اوله‌رق داخلیه ناظری عنوانیله عاکف پاشایی تعیین بیوردقلرندن، بوتوجیـه ایله پاشانك حمیت فداکارانه‌سـنه مقابل هم بر ترضیهٔ معنویه وَهمده مکافات علنیه‌ده بولنلمشدر .

ذاتاً درایت وحمیتی وَرجال عصری ایچنده مأمور اولدیغی خدمات عالیه‌یه کفایتی نزد پادشاهیده مسلم اولان عاکف پاشا، بومأموریتنده [مستشیر معان] صفتنی تمامیله محافظه ایده‌جك صورتده متبوع مفخمنك اعتماد وممنونیتنی قزانمشدر، که بواعتماد، پادشـاهك ارتحالنه قدر دوام ایتمشدر .

اوزمانك اوروپاجه شرقه مخصوص اولان اطوار سیاسیه‌سی بر برینه مباین برقاچ قوهٔ محرکه‌نك مغلوب تأثیری اولدیغندن، بوتیقـه‌مزده یگانه اسـتنادگاهمز پادشاهك درایتـله موشّح اولان عزم موانع براندازانه‌سی ایدی . ایشته اویله برزمانده متبوع مفخمنه بحقٍ خادم ومعین اولان ذاتده یالگز عاکف پاشا ایدی . پاشانك برقصوری وارسه اوده ذاتنه دگل زمانه، وَمسلـگنه دگل تربیه‌سنه عائد ایدی. چونکه غربده دونن دسیسه‌لره واقف اولمق ایچـون اقتضا ایدن وسائطدن محروم ایدی .

اوّلا لسان آشنا دگلدی . ثانیاً نه‌قدر درایتله مفطور اولسه دیپلوماسی مسلکندن یتشمه، دیپلوماتلغه لزومی اولان اوصافی حائز دگلدی . ثالثاً عهد جوانیسنی، بزده حالا تأثیر سقیمی گوریلان ادبیات عتیقه‌یه مفتونیتله گچورمش وَسیاسیاتجه نه فکر آلمشسه عرب وعجم کتابلرندن، زمانی گچمش اجتهادلردن آلمش ایدی . بوسببله فکر سیاستیجه گوریلان خطالرینی تعییب ومؤاخذه‌یه حقمز یوقدر .

سلطان محمودك ارتحالندن صکره رشید پاشانك لوندره سفارتندن عودتیله عهده‌سنده بولنان خارجیه نظارتنی بالفعل ایفایه مباشرتی هنگامنده، که امور اداره‌جه ایکنجی بردور تجددمزك مبادیسیدر؛ مشار الیه عاکف پاشانك دخی تخالف اجتهاد و مسلك الجاسیله داخلیه نظارتندن انفصالی لازم گلمشدر . ایشته بوتاریخدن ارتحالنه قدر گاه رشید پاشا طرفندن ـ شانه یاقشمز بهانه‌لرله ـ تحت محاکمه‌یه آلنه‌رق، وَگاه بروسه‌یه نفی ایدیله‌رك بر خیلی مصائب گچورمش وَنهایت بروسه‌دن اطلاق اوزرینه حجه عزیمتله عودتنده، برمدت خسته یاتدقدن صکره، ۱۲٦٤ سنه‌سی رجبنده اسکندریه‌ده وفات ایلمشدر .

منقبهٔ هزل آمیز

برتاریخده داغستان خانلری، ایران اوزرینه عسکرچکه‌رك، آزربایجانك اکثر محللرینی ضبط ایله تبریزی دخی محاصره ایتمشلر ایدی . تبریز خانی خداداد خان، مراغه وَموش وَحکاری طرفلرندن وَسائر محلدن استمداد ایله مکتوبلر اطاره ایده‌رك، دیوان کاتبنه « امدادمز یتشنجیه قدر تبریز اهالیسی

محاصره‌دن صقیلوب آلاجه‌لق ایتمامك ایچـون اون اون بش گون قدر شونلری آویتمغه بر تدبیر اولسه » دیدیگنده دیوان کاتبی « بن آنی یپـارم » دیوب لیـلاً مخفیجه بش آلتی تاتار اخراجیله،بونلرك بعضیسی صباحلین وَبعضیسی اوگله وَایکندی وقتلری بشقه بشقه تبریز قاپولرندن نعره‌لرله گیروب، سـؤال ایدنلره مثلا، « موش پاشاسـندن وَفلان محلدن شوقدر بیك عسـکر گلیور ؛ خداداد خانه آنك خـبریله گلدم . » دیو سـویلمك اوزره هربرینه تنبیه وتعلیم ایده‌رك ، بو وجهله هر طرفدن مژده تاتارلرینـك ورودنده تبریز اهالیسی جانلانوب، طوپ وَتفنك شنلکلری ایتدکدن صکره، 'واخشام دیوان کاتبی خانه‌سـنه گلدیگنده، باباسی مـیرزا زمان « آی اوغـل ! بو محصوریتـله خالمز نه اوله‌جق ؟ داغسـتانلیلره استیمـان ایله تبریزیمی ویره‌جکسکز ؛ یوقسـه آقچه ایله، بوغچه ایله یالواره‌رق دفعك بر چاره‌سـنی‌می بوله‌جقسکز ؟ » دیو حسبحال ایتمکین، دیوان کاتبی : « بابا نیچون اندیشه ایدییورسك ؟ بوگون تاتارلر گلدی؛ فلان یردن بوقدر بیك عسکر گلیور . داغستانلیلری شویله کسر وَبویله بیچرز » دیو شـوق و شادمانی ایله جواب ویریجك ، باباسی : « خانه خراب سك بچه ! بو سنك کندی یاپدیغك یالاندر ؛ سوینه سوینه نه سویلیورسـك ! » دیمش . آنك گبی اسـتغنا کی کافری [١] نقل حوادث ایلدیگی محلده

[١] علقو پاشانك پدری .

آکافر ! بو سنك اختراع ایلدیگك ارجوفه‌در؛ یانه یانه نیچون سویلیورسك ؟ دنیلدیگندن، بومقوله اکاذیب ایله تحدیش ذهن همایونه چالشدقچه —

(تبصره‌دن)

بر تذکره مسوده‌سی

شو چورچیل قضیه‌سندن طولایی سر همایون شاهانه‌یی تصدیع ایتمامك نیت عاجزانه‌سنده ایدم . لکن علیهمده اوللر، بو ماده‌یی آلت ایدرك حق بندگانه‌مده تغیّر توجّهات سنیه‌یه چالشمقده وَمعنی شان وشوکت شهنشاهی مقتضاسنه مغایر گیتمکده اولدقلرندن ، حسب‌العبودیّه عرض حاله مجبور اولدم : معلوم عالی بیورلدیغی اوزره ابتدا بو نصوننك (۱) بر گونه ترضیه تکلیفنده اولمقسزین دفعةً قطع مخابره‌یی اعلان ایتمسی، وَثانیاً ویردیگی تقریرده باب عالیدن جواب آلمقسزین دولتنه (قوریئر) چیقارمسی، وَثالثاً دولتنك متفق اولان فرانسه دولتنك بیوك ایلچیسی آمرال (روسن) گبی بر معتبر آدم عرض توسّط ایتدکجه قبول ایتمامسی، وَرابعاً جواباً ویریلان تقریر رسمیده

(۱) انگلتره سفیری .

یوز باشـینك اخراجندن بشـقه ترضیهٔ مناسـبه‌یه دخی موفق اولنه‌جغی بیلدیرلمشـیکن، دولتنـدن تجریراته انتظار شـکلنده ترضـیه‌دن استنکاف ایلمسی، وَ خامساً قصر همایون شـاهانه‌یه دعوتله سرعسکر پاشا حضرتلری گبی شیخ الوزرا بر ذات بلند اعتبار طرفندن کندوسنه بوقدر تلطیفات وتنزّلات وقوعندن وَمشار۔الیهك ملاقات وافاداتیـله رعایت کامله وَ بلکه ترضیـهٔ کافیـه حصولندن صکره ینه بری برینـه وَ فقره‌سی فقره‌سـنه اویماز وَقوللانلدیغی تعبیرات بی ادبانه‌یه جهت صـلاحیتی بیلنمز صاچمه سـوزلرله ترجماننـه ویردیگی تعلیمنـامه‌لرنده‌کی هفواتی تلفظ وتکراردن فارغ اولمامسی جملهً آداب سفارته منافی وَ معاملات دولیه‌یه مخالف شـیلر اولدیغنه مبنی، قول و فعلی جمله سـفرا طرفنـدن تعییب وتقبیح اولنـه‌رق، نهایت بو مادّه‌نك لوندره‌ده تسویه‌سی نوری افندی‌یه وَسفرای اربعه طرفندن دخی دولتلرینه یازلمش اولمغله، مرسومك حالا ادّعای سابقندن نکول ایتمامك طورنده شمدیکی محرمانه سوزلرینی ایلروده دولتندن گله‌جك مأموریتـله رسماً سـویلیه‌جگنه دائر صورت اخافه‌ده تفوّهات فاسـده‌دن غرضی، مجرّد تکلیفنی قبول ایتدیره بیلور ایسـه بالافساد کندوده حاصل اولان زعم و اعتقاده گوره روسیه‌لویه قارشـو دولتنه بر شان تحصیل ایتمسی وَعکسی تقدیرنده ؛ یعنی مرامنی یوریده‌میـوب دولتندن دخی استدیگی گبی مأموریت آله‌مدیغی حالده ، چونکه ابتـدای سـفارتندن برو پارلمنتوده

ممدوح اولمديغندن، بومادّه وسيله‌سيله استعفا ايدرك كأنّ — بزم بر آدممز ايچون شوقدر، بوقدر چالشوب بالآخره سفارتی ترك ايتدی — ديو ملتی عندنده كنديسنه باعث اعتبار اولمق داعيه‌سندن عبارت وبو درجه‌لرده طيانمسنه استفنا كينك تحريك و افساديله باب عالينك مماشاة وملايمتی سبب وعلت اولوب، يوقسه پارلمنتوده : « سلطنت سنيه‌نك بقای اقبال واستقلالی انگلتره دولتنك منفعت مخصوصه‌سندندر ؛ ودولتمز بو اصولده بصيرت اوزره اولماليدر . » ديو چاغره چاغره سويلنمكده وكأنّ روسيه‌نك دولت عليه‌يه تغلب وتحكمندن بحث اولنمقده ايكن، شمدی بر مادّهٔ جزئيّه ايچون دول صغيره‌ده و بلكه بر دوقه‌لقده قبول اولنميه‌جق منسترو و جنرال عزلی تكليفيله سلطنت سنيه‌نك استقلالنه طوقنه‌جق و روسيه‌لو جانبندن «دولت عليه‌يه بزمی تغلب ايده‌يورز؛ يوقسه سزمی ايده‌يورسكز؟» دينله‌جك و رسمی تكليفلرينی دولت عليه قبول ايتمديگی حالده اول وقت كندولرينه دها آغر دوشه‌جك صورتی تجويز واختيار ايتميه‌رك، بهر حال دولتجه واوروپاجه مطالعه ايله غايت مافی‌الباب، مثلا نوری افندی طرفندن انگلتره قرالنه وياخود باش وكيلنه بعض (چرامونيالی) اعتذار گبی برترضيهٔ مناسبه‌يه راضی اوله‌جقلرينه شبهه يوغيكن، ملكيه ناظريله استفناكی بيننده گويا انگلتره دولت و ملتی بو نصونبينك اوزرنده بولنان بيوك ايلچيلك اعتبارينی وقايةً وياخود چورچيلك ضرب وحبسنه

انفعالاً اظهار حدت ایتملری احتمالیله سفر مصر وَبوغاز وَدونمای همایون اوزرینه بعض تفوّهات اعتراضیه تذکر اولندیغی مسموع عاجزانهم اولوب، حال بوکه اوروپا موازنهسی کلیاً بوکا مخالف اولهرق، ازجمله انگلترهلو گچن سنه فرانسهلو ایله برابر لهلویی آیاقلندیرمش، ایکن روسیهلو وارشاویهنك آلتنی اوستنه گتورمك اوزره دیلدیگنی یاپوب، هیچ بر وجهله امداد و اعانهیه مجاللری اولمدیغی، وَمؤخراً روسیه ایمپراطوری طرفندن لهلونك امحای حکومت وملیتنه دائر کلمات علنیّه وقوعنده، اشبو حکومت وملته [بچ] معاهدهسیله کندولری ضامن اولدیغندن، غزتهجیلر هرنهقدر غیرت ویرمشلر ایسهده، سس چیقارمدقلری، وَگچنلرده [له] قطعهسندن روسیه وَنمچه وَپروسیا دولتلرینك حمایت مشترکهلرنده اولان [قراقویه] اختلالنك دفعیچون پروسیالو طرفندن عسکر گوندرلدکده ینه انگلتره وَ فرانسه غزتهلری دعوایه قیام ایتمشیکن، بونلر استدکلری گبی اختلالی دفع وتسکین ایدرك، دولتین مشار الیهمایه، فقط لفظی مراد، بر پروتستودن غیری بر شی یپامدقلری وَ اسپانیا قرالیچهسنه لدیالحاجه اللی بیك عسکرله امداد ایتمك اوزره (قرالیچهٔ مشار الیها) ایله رسماً عقد معاهده ایتمشلر ایکن، متوفی اسپانیا قرالنك قرنداشی اولان دون قارلوسك قرالیچهیه غلبهسنده روسیهلو جانبندن بونلره « اگر طرفکزدن مداخلهٔ عسکریه واقع اولور ایسه مصلحته بنده قاریشورم ! » دینلدیگنه مبنی متعهد اولدقلری امدادی

آچیقدن ویرمیه‌رك ، فقط لونده‌ده [وولونتر میلیتر] یعنی گوکللو عسکره ارائهٔ رخصتله « جانی استیان قرالیچه‌نك امدادینه گیتسون ! » دیمکدن غیری سوز بوله‌میوب، الآن [دون قارلوس] جنك وجدال اوزره اولدیغی، وَ بلچیقایی فلمنك دولتندن تفریق ایتمشلر ایکن، بش سنه‌در فلمنك قرالنه تصدیق ایتدیره‌مدکلرندن، حالا سوریه‌نوب. وَ ایرانلو روسیه سفرینی انگلتره‌لونك تحریکیله آچمشیکن حین انهزاملرنده بر وجهله امداد واعانه‌یه مقتدر اوله‌مدیغی وَ مسبوق بالامثال اولمامق اوزره برقاچ سنه اوّل ایرانلو، مع ضعف حالهم ، روسیه‌لو گبی بر دولتك ایلچیسنی پاره‌لمش ایکن . فقط عبّاس میرزا طرفندن توقیرلو بر ترضیهٔ رسمیه ایله قپانوب ، ایران وکلاسندن هیچ برینك عزلنی موجب اولمدیغی، وَ گچن سنه حلبده مصرلیلرك ضرب ورسوای ایلدکلری انگلتره قونسلوسیچون اسکندریه‌ده بر گونه دعوا ونزاع وقوعی ایشیدلمیوب ، انگلتره دولتی وسعت حوصله ایله هضم ایدرك، قونسلوسك ییدیگی طیاق یانِنه قالدیغی، وَ ایکی اوچ سنه‌دنبرو روسیه‌لو علیهنه تهیئه‌سی سویلنشیلان انگلتره دونماسنك گورلدیسی شویله‌جه ایکی دفعه بوغازه گلوب گیتمکدن عبارت اوله‌رق ، روسیه‌لو موازنه ایچون خلیج قسطنطینیه‌یه بگلك سفینه‌لر ادخالنه استحقاق ادّعاسنده ایکن، لله‌الحمد او مثللو وضع باردی تکلیفه متصدّی اوله‌مدیغی ، وَ دولت علیه ایله روسیه دولتی بیننده اولان معاهدهٔ اتفاقیه‌نك اوزرینه کاه چناق قلعه‌سی

معاهده‌سندن وكاه شوندن بوندن بحث ایدرك، گرك درسعادتده وگرك پته‌رسبورغده تمام بش كرّه پروتستو ایتمش ایسه‌ده، هر دفعه‌سنده طرفینك آلدیغی جوابلرله عاقبت لساننی كسوب صوصدیغی، وعلی‌الخصوص روسیه‌لو علیهنه غزته‌لرله جهانی طولدیروب، همان جنگه چیقاجق گبی گورینورکن، طورانمغه مقتدر اولمدیغندن غیری، سفارتله روسیه‌یه گوندره‌جكاری قاپننی «امتزاجسزدر» دیو روسیه‌لو قبول ایتمدیگندن، ضروری مقدّما سفارتندن روسیه‌لونك خشنود اولدیغی لورد [درامی] یی تكرار تعین وارسال ایلدیگی، وگچنلرده دیوانخانه‌ده ــ بعض ادبسزلگنه مبنی ــ قپودان پاشا حضرتلرینك كندی الیله ضرب وجرح ایدرك بش اون گون كورگه وضع ایلدیگی پروسیالی. ذاتنده مرسوم چورچیلدن معتبر وپروسیا دولتی‌دخی انگلتره دولتی گبی طبقهٔ اولیده بولنان دولتلردن معدود ایكن، حسن ادارهٔ حقیرانه‌مله پروسیا ایلچیسی طرفندن جزؤی وكلی برگونه ترضیه طلبنه دخی مبادرت اولنه‌مدیغی قضایای معلومه‌دن وفرانسه‌لونك اتفاقیله بیله انگلتره دونمه‌سی بوغازه گلوب گتدكجه، فرانسه دونمه‌سنك برابر بولنمامسی وكذلك روسیه اتفاقندن طولایی انگلتره‌لونك صكره‌كی پروتستولرینه فرانسه‌لونك قارشمامسی دخی بشقه‌جه مزایای دقیقه‌دن اولمغله، بوصورتلرله انگلتره‌لونك شدت خصومت گوستردیگی روسیه‌لو ایله معامله‌سی بیله بویله درلدیده قاله‌رق، الیوم روسیه‌لونك

هنده تعرّضی قورقوسندن بر طرفدن محض مساعدهٔ دولت ـ
علیه ایله نهر فراتده اعمال ایلدیگی واپورلر ایله تسهیل مخابره‌یه
چالشمقده وَبر طرفدن دخی پته‌رسبورغده ایلچیسی وساطتیله
روسیه‌لویه مدارا قلنمقده اولوب، حاصلی مشاغل کلّیهٔ داخلیه ـ
سندن بشقه دقایق حالیه وَ (طبیعت پولتیقه) وَ مزاج عصر
اقتضالرینه نظراً شمدیلرده وجهاً من‌الوجوه دولت علیه ایله
بوزوشمق ایشنه الویرمیه‌جگندن ماعدا، کچنلرده زنپاره‌لکده
باصقین ویرن باش وکیللرین قانونلری اوزره محاکمه‌سی بیله
آیلرجه سوزینه‌رك « دولتلره قارشو عیب اوله‌یور » دیو
کسیلوب بتورلمسی تعجیل اولنمامشیکن، اسافل ناسدن اولان
چورچیل گبی بر متهم وَاوته‌دنبرو هر دولتده هزار بار امثالی
سبق ایتمش وَایتمکده اولان بر مادّهٔ غیر اهم ایچون پارلمنتو
مجلسنده زیر و بالاسی نیچه کرّه سویلشمکسزین وَ خصوصاً
طرف دولت علیه‌دن سابقاً وَلاحقا گوستریلان بوقدر مراعات
و مصافاتك وَالحالة هذه دوستانه عرض اولنان ترضیه‌نك
وَبخصوص الخصوص روسیه اتفاقی دقیقه‌سنك بالتهوّر وَبی تفکّر
وتأمّل دولت علیه ایله روابطنك حلّی وَالیوم روح‌الوقت اطلاق
اولنان [اعتقاد عامّه] (۱) حکمنجه اوروپانك هر طرفنده
بقاسی ملتزم اولان آسایش عامّه‌نك اخلالی وَ ماهیت قوام

(۱) غالبا ، اوپینیون پوبلیق تعبیرینی ترجمه ایتمك ایستمشدرکه
زمانمزده افکار عامه دیه ترجمه اولنمقده‌در .

وزندگانیلری اولان تجاربك تعطیلی امر عظیمنی گوزه آلمق اوزره همان اظهار خصومتله دولت علیه علیهنه قیام ایلسی محاذیرینه [١] دائر مطالعهٔ واهیه ، بی مغزوبی معنا شیلر اوله‌جغی لدی الاقتضا بالاطواف بحث وتدقیق صحیح ایله اثبات اولنه‌جغندن بشقه، بالفرض والتقدیر، تخالیط ایّام وَعدم اطّراد احوال عالم جهتیله ذکر اولنان (محاذیر) مخیّله‌نك برندن بری ظهور ایده‌جك اولسه بیله، بهر حال شمدیدن اوله‌میوب، نوری افندی یه گوندریلان جوابی ورودیله بو نصونبینك مرامنجه وَدولتجه تکلیف رسمی وقوعی بیلنه‌رك آنك اوزرینه ؛ ینه دولت علیه طرفندن لوندره‌یه واردقدن وَبلکه برقاچ کرّه دخی مخابره‌لر جریانندن صکره نهایت کارده اولمق اقتضا ایده‌جگی درکار وَ بین‌الدول امور اجنبیه نظارتی پك معتبر ومرجح بر نازك مأموریت اولوب ، سفارت پایه‌سی بر وجهله معادل و موازن اولمیه‌جغندن وَملکیه ناظریله استفنا کینك ملاحظه‌سی وجهله انگلتره دولتی بونصونبینك اوزرنده بولنان بیوك ایلچیلك اعتبارینی وقایه ایده‌جك اولدیغی صورتده دولت علیه آنك مافوقنده اولان نظارت خارجیه منصبنك قدر وقیمتنی محافظه ایتامك هیچ جائز اولمامق لازم گله‌جگندن غیری ، فلا جرم انگلتره قابیناتوسنك وَپارلمنتو مجلسنك رأیی،سفارتخانه ملاحظهٔ ناقصه‌سی گبی اولمیه‌جغندن ، دولتجه عزلمزی نه انگلتره‌لو

[١] محاذیر لفظی یاکلشدر . صحیحی محذوراتدر . للجامع

تكليف ايده‌بيلوب وَنه دول سائره تجويز ايده‌جگی ظاهر وباهر ايسه‌ده، فرضا تكليف اولنه‌جق وَبلا مدافعه قبول بيوريله‌جق اولور ايسه، بين‌الدّول نظارت خارجيه گبی مأموريت معتنانك بر ايلچی سوزيله تبديلی شيئنی اختياردن ايسه، باری انگلتره تكليفيله اولمسی اهون اوله‌جغی بديدار اولوب آنجق، شايد خاطر همايونه بر گونه خدشه‌يی موجب اوله‌جغی صورتده سريرهٔ حاله نظراً يالكز بنم عزلمله مطلوب حاصل اوله‌جغندن، مشير پاشايه طوقونلماق اوزره استعفای بندگانه‌مله عزلم اوروپا دولتلری اصولنه دخی موافق اولمسيله، هم شان وشوكت شاهانه‌يه اوقدر طوقونميوب وَهم موازنهٔ خارجيه دخی گوزه‌دلمش اوله‌جغی واضحاتدن ايسه‌ده اوّل و آخر ايتديگم سعی وغيرت عاجزانه وَبو وجهله عرض واشعاره متجاسر اولديغم مطالعات حقيرانه‌دن مقصود اصلیٔ مستمندانم، ذات موهوم‌الوجودمه عائد منفعت مخصوصه غرضنه مبنی اولميه‌رق، مجرد مبلغ عقل وادراكم قدر اجرای وظيفهٔ صدق و استقامت وَ ادای واجبهٔ حقّ ولیّ نعمت املنه منحصر اولوب، يوقسه جاه وجلال جمله‌سی سلطنت سنيهٔ سرمدی القرارك اولمغله هر حالده امر وفرمان حضرت من له الامر كدر. »

[تبصره‌دن]

تصویر افعال

لعنت ونفرین اول امانیٔ کاذبه‌یه وَاول اشتهار ملامت آثاره، که فدای غیرت دین ودولت وَاضاعهٔ واجبهٔ حمیت ملت خسرانه‌سیله حاصل اوله !... نعوذ بالله من شرور انفسنا وَمن سیأت اعمالنا !

چونکه مقدّما پاشای مذبوری[١] ریاستنده سفرده وَحضرده تربیت واستخدام ایله آمدجی اوطه‌سنه چراغ ایدن غالب پاشا، مغایرت مشرب جهتیله عمم مرحومی سومیه‌رك اوائل نشأتندن، یعنی مکتوبجی وَ آمدجی اوطه‌سنده عمم خلفادن وَغالب پاشا سرخلیفه بولندیغی زماندن تا وزارتنه قدر بتون وقتنی سوء معامله وَاظهار غیظ ونفسانیتله کچورمش اولدیغندن، بعد وفاتهما اونقد مغشوش عدوان « البغض یتوارث » حکمنجه بوشرالخلف قریمی الاصله وَعمم مرحومك حالی بو حقیر ناتوانه انتقال ایتمش؛ وَطبایع امم واقوامی مشتمل کتب اخلاقیه‌ده مبین اولدیغی وجهله تاتار طائفه‌سی قسوت قلب، وَغلظت طبع، وَشدت غدر وخیانتله مجبول وَشیمهٔ مروّت وموّدتدن بی نصیب بر قوم مستحق اللوم اوله‌رق، (حافظ الله) بو خصائل ذمیمهٔ مادرزاد صاحب ترجمه‌نك عناصر اربعه‌سی وَامهّات الخطیئه اطلاق اولنان حرص وحسد وکبر ایسه قوای فعّاله‌سی اولدیغندن

[١] پرتو پاشا.

فضله، غایت محیّل ومبطن وَمنافق ومتمکن برداهیّه دهیا اولمق حسـبیله؛ مدّخر ماهیت وَمدفون ارض طبیعتی اولان دستمایهٔ بغض عامّه‌یه مال موروثی اولان بضاعهٔ بغضای خاصّه‌یی دخی ضم وعلاوه ایلدیگندن، وَتضاد طبیعتدن بشقه غالبا بینمزده هیچ مناسبت سماویه اولمدیغندن، یلدیزمز بارشمامش اولوب، آنجق صدراعظم رؤف پاشا حضرتلرینڭ صدارت اولیسی هنگامنده بونڭ تعیین وعطیه وَموقوفاتی کسیله‌رك، اوطه‌دن اخراج بر‌له، بر مدت پاشاسـنڭ دیوان کتابتیله آناطولی طرفنـده گشت وگذاردن صکره درسعادته گلوب، ییلان گبی سورینه‌رك، بر تقریب ایله ینـه اوطه‌یه گیرمش اولدیغندن ؛ وَسـابقاً ولاحقاً اردوی همایونده وَدرسعادتده کیفیّات حالنی بیلانلر بیننده «غالب پاشـانڭ معهود پرتوی!..» عنوانیله شهرت شایعه‌سـنه مبنی اوطه‌ده بولنـدیغمز اثنالرده وَبعده آمدجیلك وَ بکلکجیلك گبی، معیت منصبلرنده قسری وضروری تزکیه‌سنی دوزلتمك ایچون دسیسه‌یه مبنی جبر نفس وَاهتمام عظیم ایله «تحسبها حمقاء وهی باخس» مثلنجه هرکسه کائنّ دراهم منحوسهٔ ردائت وخساستدن کلیاً بی وایه وتهی مایه گورونمگی (زوراکی) التزامه تحمـل ایتمکدن ناشی، گرچه بعض بطانهٔ حال وشاننه وقوف تامّی اولان ارباب دقتی آلداده‌مامش ایسـه‌ده، بنم گبی ظاهر بین وَ «من لم ینتفع بظنه لم ینتفع بیقینه» مسئله‌سندن غافل نشـین اولانلری ایناندیرر گبی اولمشـیدی . تاکه عیاذاً بالله تعالی، دولت علیه

حقنده آفات وَمحض مصائب وَصرف بلیّات اولان زمان ریاستیله کتخدالغنده آزادۀ تصاریف معیت وَ برطرفساز مقادیر خوف دنیـا و آخرت اولەرق، خود بخود حرکت متجدّدۀ کیفیه ایله واصـل امتیاز حل وعد اولدقده، سنین متقـادمەدنبرو نهفتۀ دولاب درونی اولان کمعیـاز احوال ردیئه وَ ناصرۀ اوضـاع سـیئەسنی (گرمیتله) [١] بیمحابا صرف واعماله بأس البـادی وَکارسازیٔ رواج استدراج ایله سرمایۀ کار وگردارندن نفسنده هرکز ضرر و زیان گورمیـوب، وَ بلکه صفر زایجـۀ عـدم اولەجق طالع مضرّت مطالعنك قوۀ قالعەسـیله نوبنو بنیـان دولت علیـەده آچدیغی رخنەلر کندینه فرجۀ اقبـال وَمدخل اسـتقلال اولدیغنی گوردکجـه « بنم فیض وفتـوحم بو یوزدن اولیور ! » دیو آرتق بالکلیه اطراح صواب وَ التزام خطا ایله الندن گلسـه بتون بتون عالمی بربرینه قاتەجق شرور عظیمەیه بی باکانه ومنهمکانه متصدّی اولدیغی سـوء افعال و حرکاتیـله عامّۀ انامه معلوم اولدیغندن، وَلهالحمد درت بچق سـنەیه قریب مدت ریاستمده کندینك جملۀ آثار کریهەسـندن اولان حدود یونان مادۀ مستهجنەسندن انگلتره وَ فرانسه وَ روسـیه سفارت

[١] فارسی برکلمەیه معلومدرکه عربی گبی تاء مصدریت گتیریلەمز. دیمك ایسترزکه (عاکف پاشا [کرمی] یرینه کرمیت یازمش بناءً علیه بزده یازارز) دیه بر منشیٔ بی مدانینك مسامحاتی بلا تأمل تقلید ایتمك بی ادبلکدر . عاکف پاشا ایسـه بونی بیلمدیگندن دگل بالعکس بیلدیگی حالده الفت سیئەیه مغلوبیتندن یازمشدر .

متفقه‌سیله وَ بکرش وَ آقکرمان معاهده‌لریله الدن چیقمش
اولان صربلو ماده‌سنده روسیه‌لولر ایله نیچه آیلر اوغراشه‌رق،
امکان مساعد وَوقت وحال مستعد اوله‌بیلدیگی قدر تخفیفی
خصوصلرنده وَ بعده انگلتره‌لو ایله فرانسه وَ روسیه وَ آوستریا
وَپروسیا دولتلرینك اتفاق و اتحادی وَمع مافیه نمچه‌لونك
فرانسه‌لو ایله وَفرانسه‌لونك روسیه‌لو ایله خیال اندر خیال
معاملات دقیقه‌سی، وَینه ناظر مشار الیه یادگارینك یره کچه‌جك
سوء تدبیر مدبرانه‌سیله اوروپا پولتیقه‌سنده مدخل کلیسنه سبب
اولدیغی مصر ماده‌سی، وَروسیه عسکری وَدونماسنك درسعادته
جلب واعاده‌سی، وَ بونلر هنوز درسعادتده ایکن، اعاده‌لری
حقنده فرانسه ایلچیسیله معاهدهٔ مخصوصه عقدی، وَبعده
دولت علیه ایله روسیه بیننده معاهدهٔ اتفاقیه وقوعی ، وَبونك
اوزرینه انگلتره وَفرانسه دولتلری طرفندن پروتستولر وضعی،
وَ اسپانیا قرالیچه‌سی ایله معارض اولان دون قارلونك محارباتی
اثناسنده (قرالیچهٔ مشار الیهانك) طرف اشرف شاهانه‌یه
گلان نامه‌سنه جوابنامهٔ همایون یازلمق اوزره بر طرفدن
وَیازلمامق اوزره دیگر طرفدن واقع اولان تکلیفات متخالفه‌یه
وَکذلك فلمنك قرالنك هنوز تصدیق ایتمدیگی بلچیقا حکومتیله
عقد معاهده اولنوب، اولنمامق اوزره وقوع بولان ازعاجات
متباینه مثللو انواع حالات واختلافات آره‌سنده وَینه ناظر
مشار الیهك زمان زخل عنوان ریاستنده بعض رؤیالره استناداً (!)

آچدیغی سفر نابهنگامك تضمینات کلیّهٔ متباقیه‌سنك تنزیل وتسویه‌سیله سلستره‌نك روسیه‌لو طرفندن تخلیه‌سی گبی، خصوصات جسیمه‌ده حمداً لله تعالی بر سقط ایشده بولنمیه‌رق، وَ کندیسنك اعانهٔ (غیر ممکنه‌سنه) محتاج اولمقسزین المدن وَدیلمدن گلدیگی قدر ولیّ نعمتمه خدمت ایتمگه چالشدیغم مو بمو معلوم عالی بیورلمق حسبیله نزد معالی وفد شهنشاهیده حد ولیاقتمدن زیادهٔ ممدوح و معتبر اولدیغم جهتله عن اصل بنی وَبلکه مقتضای طبع انسانیت ندانی جمله جهانده هیچ بر کیمسه‌یی سومدیگندن، بو موفقیت عاجزانه‌می گوردکجه رمد رقابتله بصر بصیرتی ساعت بساعت معتل وَ غرض غریزیٔ تفرّد ایله دل پرغلی دقیقه بدقیقه مختل اوله‌رق، حسدندن قات قات بوغلمقده وَمقدّم ومؤخر عزل وتبدیلی تحصیله چالشدقچه مسئولنه مساعده بیورلمدیغندن، صورتا رعایت منافقانه اظهاریله ایچ یوزندن یاریلوب، یرتلمقده ایکن، بروجه بالا چورچیل قضیه‌سی ظهورنده « همراه بد زرهزن بیگانه بد تراست » مدلولنجه وادیٔ اسانتده اجنبی یه مسابقت وَشان وشوکت سنیه وَحقوق ملّت اسلامیه واجباتی علناً ذمتندن اسقاطه مبادرت برله ما گوی دستگاه مفسدت اتخاذ ایلدیگی استفنا کی وساطتیله بو نصونی یه نسج ایتدیردیگی پلاسپارهٔ شکایت وَ کرپاس خشین خصومته کیفنجه تقدیر قیمت ایدرك، مزاده و یرمکله اغتنام غفلت زمان وَانتهاز فرصت امکان ایله بازار امل و امنیّه‌ده دیله‌دیگی

گبی، یوکنی طوتدی. امّا غالبا (گرمیت) بیع وشرا آره‌سنده نصل اولدیسه قاریشقلق ایله متاع دیانتی دخی هیچه صاتمقله اصلندن برو بیلدیگمز وجهله صورت گران هیأت قبیحه‌نك مانیسی و « روی اسلام نماند .... » مصراعنك متمم سطر ثانیسی اوله‌جغنی برقات دخی اثبات ایتدی !

§

مقدّمه‌ده بیان اولدیغی وجهله فریق پاشانك ترضیه ایچون ارسالنی « حوادث وحقارتی موجب اولور . » دیو تجویز ایتمیان یادگار، عجبا خارجیه نظارتنك تبدلندن حاصل اولان ذل ونقیصه‌یی نصل تجویز ایتمش ؟ وَفرانسه وَنمچه ایلچیلریله ماوروویانی بیله بو نصوبنینك آیاغنه گیتمکلگمی لایق گورمامش ایکن، مشار الیه حقارت عزل وتبدیلی نه وجهله جائز گورمش؟ وَبو صورتلری دعوای دیانت و صداقته نصل صغشدیرمش ؟ اولدیغی مسئله‌لرینه اجوبهٔ مسکته بوله‌بیلور ایسه « ایشته لوح، ایشته قلم، ایشته فحول ! » (١)

اعتراض واهی، اشتباه ساهی :

— پرتو پاشا فرط فطانت وَ شرط صداقتده جمله‌یه تفوّق داعیه‌سنده وَنمازلی، نیازلی، ذکرلی فکرلی بر متعصّب آدم

(١) مصراع شاعر حامینك بر قصیده‌سندندرکه اوّلی شودر :
« وار ایسه شبهه‌ك اگر اورمحك تجربه‌یه . » للجامع

طورنده گوندردیگنه نظراً بو درجه فضاحتی ارتکاب ایتمامك لازم گلوردی .

جواب شافی، دلیل کافی :

واقعا اصحاب عقولدندر ؛ لکن مثلا سوفسطائیه‌نك حقایق اشیایی انکار ایتملری جهل وبلادتدن اولمیوب، عدم توفیقدن ناشی اولدیغی گبی، مشار الیه دخی اعتنای مفرطله آشوری خودبین وخودپسند اولمق حسبیله بو مقوله‌لر حقنده عادت الهیه اویله جاری اولدیغی وجهله اوته‌دنبرو عقلنی خیر و صلاح طرفنده استعماله موفق اوله‌مدیغی معلوم عالمیان اولدیغندن ماعدا، حسب‌الجبلّه حب جاه و حرص دنیاده نفس امّاره‌سنه غایتله اسیر وَدائما کندی منفعت مخصوصه واغراض نفسانیه‌سنی تحصیلده عمیق‌التدبیر بر تاتار بدکردار اولمغله، نیجه سنه‌لردنبرو جان ایله جویان اولدیغی بویله بر فرصت ناگهظهور النه گیردکده، داعیهٔ قویهٔ حصول امل مدّعای صداقت ودیانتی باصدیرمغله، مایهٔ اصلیسی برقات دخی میدانه چیقه‌رق، لسان حال ایله « بنك گوگلم قالیغ و طبیعتغم دشمن اسیغدر . نفسمه حرص وحسد و حیل کوپ یخشی گیلور ؛ اولوس آرا وایل قاشیدا پارسالیغ ایلاب، اوز درونیمدین فرزانه‌لیق، یاوزلیق بوشالتیب، تورورمین، هر کیمدین بنکا یخشیلق ییتکار صاقینسون. میندین هیچ یماندین غیری بولماس . تا جانیم چیقمیوبتور اوزکالار

ایلیم وَتیلیم بلاسیندین خلاص بولماغیســوتور .» [۱] اوصاف واخلاق مادرزادینی بو قضیه‌ده دخی شرح وتبیین ایلدی .

قالدی‌که عبادت وطاعتی دخی احتمال ثلثه‌دن خالی دگلدر ؛ یا مخلص وَیا مرائی وَیاخود مستدرج اولوب ، اوچی دخی امور قلبیه‌دن اولمغله، بهر حال تفریق و تمییزده افعال و آثار خارجیه‌سندن اســتدلال لازم گله‌جگی ظاهر وَریاستندن برو،که اون سـنه‌یه وارایور؛ بالجمله صـادرات افعـالی بزم خلقمزك معلوم ومضبوطی اولدیغنـدن فضـله، اوروپا خلقنك لسـانی اولان غزته‌لرنده دخی اسم ورسمیـله متدائر اولمقدن ناشی افعالنـده اخلاصه دلالت ایدر هیچ بر نسنه ثابت اوله‌میوب، آشنای اطوار عالم اولان ارباب مزایایه غیر مسـتور اولدیغی وجهـله ریاکار اولمسی دخی موافق اوله‌میه‌جغنه وَ اعمال عبودیت، دنیاجه دخی مستلزم منفعت اولدیغنه مبنی بیلنلردن دینلدیگم وجهله کندیسی وَ قرنداشی حربیه ناظری حصول اقبال ایچون خواص خفیه‌یه مشغول اولدقلری مثللو، بوعبادتلر وَطاعتلر دخی مجرّد صوکی

[۱] عاکف پاشا مرحوم بو جمله‌یی پرتو پاشایی تزییف مقصـدیله قریم ترکجه‌سنی تقلیداً یازمشدرکه استفهام اولنان معناسی شودر : « بن قسی‌القلب وَ بالطبع صاحب عداوتم . بین‌النـاس وَنزد اجانبـده زهد وتقوی ابراز ایدوب درونمدن حکمت وخیری تبعید ایتمـکده‌یم . بکا ایلك ایدن بندن صاقنملی‌در . بندن فنالقدن غیریسنی بوله‌میه‌جق وَجانم چیقمینجه بشقه‌لری الم ودیلم بلاسندن قورتلمیه‌جقدر . » للجامع

چیقمیه‌جق بر استدراج دنیوی غرضندن عبارت اولدیغی گونش گبی میدانده ایکن، اگر مخلصدر دیه‌بیلان وار ایسه گناهی بوینه !........

استطراد

مشار الیه کندیسنی مرحوم راغب پاشایه ثانی وَ آوستریا باش وکیلی مترنیقه مدانی اولدیغنه دائر مداهنلر لساننده ایشتدیگی مدیحهٔ کاذبه‌نك ایکیسندن دخی اظهار انبساط ایدر اولمغله، جمع ضدّین مآلی هله بونده درکار اولدیغندن بشقه، منسترولقده بونك مترنیقه اولدیغی بیلم امّا فی‌المثل، اگر مترنیق مجارستانی حکومت مستقله ایتمك ، وَایتالیایی فرانسه‌لویه ویرمك، وَپروسیالویی ویانه‌یه گتورمك گبی، دولتنده ابقای نام ایده‌جك خدمتلرده بولنور ایسه اول وقت آنك بوگبا براز یان باشی برابر گله‌جگنی اعتراف ایدرم !

راغب پاشا ایسه [سفینه] سندن کمالات علمیه‌سی مستبان اولدیغی مثللو، تدبیر ملك خصوصنده دخی بر وجود کامل اولدیغی روایاته مبنی بگنیلور ایکن ، اگر اول دخی پرتوگرای پاشا گبی ، بر وزیر وزر آلود اولمق لازم گلور ایسه بوگاده یوف، آگاده یوف !......

تبکیت

بنم بیلدیگم مشار الیه اون بش سنه‌در گویا استقامت اوزره درویشلك ادّعاسنده اولوب، وَسیر سلوك‌دن مقصود تصفیهٔ قلب وَتهذیب اخلاق ایله تکمیل نشأهٔ انسانیّه دیمك اولمغله، اوقدر سنه‌لردن برو تربیه واصلاخندن صکره، بو حال خسران مآلده اولان نفس امّاره عجبا قبل التّربیه نصل ایدی ؟ دیو کندیسندن صوریلور ایسه نه جواب ویریر بیلم !...

— شمدی بو آدمده هیچ کمال یوقمیدر ؟

— آنده بر کمال واردر، که هیچ کیمسه‌یه تحصیلی میسر اولمامق گرکدر ؛ شویله که : کندیسی غدّار وبی رحم ایکن، شفیق ومهربان، وَغایت مرتکب وطمّاع ایکن، عفیف وپرهیزکار گورنمك گبی، نفسنده اولان اخلاق ذمیمه‌نك ضدّینی ارائه شعبه‌سنده اولان هنر ومهارتنه دیه‌جك اولمیوب، حاصلی شرندن حضرت اللهه صغنیله‌جق بر فتنهٔ بیدار وَبو بابده رجال عصرمزك جمله‌سی حقیر ایله هم زبان اقرار اولمغله، بزدن صکره گلانلر مثلا، قاره چلبی زاده عزیز افندینك وَاوقجی زاده‌نك آثارندن خصماسی حقنه یوریدکلرینه قیاس ایتمسونلر، که علی التحقیق رسم نفسنی ترددسزجه بیلمسم خوفاً عن الله، بو تفصیلاته گیرمزدم....

[مبحث اولدن]

§

مبحث ثانی

چونکه مشار الیهك صفت کاشفه وَ منقبت مادحه‌سی شعر وانشا قریحه‌سندن عبارت اولسه گرکدر . ـ اوّلا ادبیاتده جهلی سببیله اشعاری غلطات وفلتاتدن خالی اولمیوب، ازجمله استانبول صو کمرلرینك تجدیدیچون سویلدیکی تاریخده « یاپلدی بو کمر سیرتده سدّ آهنین اولدی . » دیو ذوی‌العقولده مستعمل اولان [سیرت] لفظنی جماداتده استعمال ایلمسی، وَجسر جدید همایون تاریخنده « عالم بدیهی سویلدی هذا صراط مستقیم ! » دیه [بدیهة] وَ [بالبداهه] لفظلریله [بدیهی] لفظنك کیفیت استعمالنی بیلمامسی محکمهٔ مناظره‌دن ثبوت مدّعایه شاهدین عادلین اوله‌رق،بوکا مماثل هفواتیله برابر قوّت طبیعت وَسلاست منظوماتی انکار اولنماز ایسه‌ده، یاپدیغی ابیات ایله ییقدیغی بیوتك وزنی میزان آخرتده معلوم اوله‌جغندن غیری، شاعریت وکلای دولتـه گوره کمال وحیثیتدن معدود اولماسی شویله طورسون کتبه‌ده بیله معارف معدوده‌دن اولمدیغی کندی قولیله اثبات اولنورکه : دیوان قلمنده مرحوم دانش بك السنهٔ ثلثه‌ده اشعار پاکیزه‌سی موجود، ذاتنده دانش ودرایتله نادرالوجود بر چلبی ایکن، اثنای ریاستنده بالمناسبه بن زبان گذار ستایش وثنا اولدقجه التفات ایتمیوب، بالآخره « نه یپالم ؟ دولت علیه‌ده ایران دولتی گبی، رئیس الشعرالق مسندی یوق،که توجیه ایده‌لم ! »

دیو فقیری تزییف ایله حصر مطلب ایتمش اولدیغی خواجه‌لق املندن مأیوس ایتمگله، بیچاره غیرت اقران ایله ورم اوله‌رق، گنج یاشنده تلف اولدی گیتدی (!)

یعنی ادراك معانیٔ دقیقه، افعال غریزیّه‌دن اولمسیله شعر اطلاق اولنان نظم نفیس «گر سخن جان نبود مرده چرا خاموشست» مزایاسنجه اصحاب مذاقه روح روان قبیلندن ایسه‌ده، فی‌الحقیقه منسترولغه متعلق اوصافدن اولمامق حسبیله اقرانه باعث تفوّق ورجحان اوله‌میه‌جغی محتاج بیان دگلدر. [۱] وَسیرت مادّه‌سنده شعرای ایراندن بعضلرینك، مثلا عرفینك «سیرت این چمن از خلد ببیت مجمل» مصراعی گبی، اشعار ایله احتجاج عجمیلکدر.

کذلك فن انشاده دخی واقعا حیل وخردهٔ کتابتی بیلور؛ وَچوق شی یازمق الندن گلور ایسه‌ده «فی‌الاکثار عسار» مدلولنجه منشآتی دخی زلّ وزلل وَخبط وخللدن سالم اولمیوب، حتی اوطه‌ده بولندیغمز هنگامنده رئیس اسبق جانب افندی

[۱] لطائف تاریخیه‌دندرکه: ـ شاعر مشهور لامارتین فرانسه‌نك ایکنجی جمهوریتنده وکلادن ایکن بر غزته‌جینك امور مالیه‌یه متعلق یازدیغی بر مقاله‌نك موافق حساب اولمدیغنه تعریضاً «هم غزته‌جیلق هم صرافلق اولماز» دیه بر تذکره یازمش؛ غزته‌جیده تذکره‌یی ایرتسی گونکی نسخه‌سنه درج ایله آلتنه «صرافلق غزته‌جیلق لوازمندندر؛ فقط هم شاعرلك هم دیپلوماتلق سوکمز» عباره‌سنی جواب اولمق اوزره قید ایتمشدر. للجامع

(مکثردر) دیو تحریراتی بگنمزکن ، گیدەرك ، معیتلرنده بولندیغی ذوات بونك اوزون ، اوزون مسوداتی گوردکچه قرالتیسندن اورکوب ، تصحیح وتنقیحه دخی بضاعهٔ اقتدارلری اولمدیغندن ، دهن خامهٔ خودپسندانەسنه هرنه گلور ایسه یازمقده سربست اولمقله ، تمام کاتب ماترید اولمشیدی !

اثنای سفرده، یعنی زمان نحوست اقتران ریاستنده بنم قلمه آلدیغم بر لایحەیی تصحیح ایدرکن، روسیەیه دائر بر محلنده « دولت علیه ایچون قازدیغی قیویه کندیسی دوشر . » تعبیرینی درج ایدرك، بوفقرەنك مشهور اولان اصل عربیسنەگوره [۱] بو مقامده عدم مناسبتنی فرق و تمیز ایتمامك وَ ینه لایحهٔ مذکورەده « مادام که اهل ایمانز بویلەجه اعتقاد ایتملیز . » دیو ایمان و اسلامی توقیت ایله قابلیت عدم بقاسنی قائل اولمق مثللو واقع اولان خبط و خطاسی آثارینی مطالعه ایدن ارباب انشایه معلومدر .

مع هذا طوتەلم ، که کتابت وخطابتی هیچ معیوب ومدخول اولمسون ؛ نه فائدەسی وار ، که فرط غرور واعتناسی وَ بالطبع مصدر شر وضرر اولمسی جهتله قال وقلمندن دولت علیه هیچ خیر ومنفعت گورمیوب، بالعکس تدارك وتلافیسی ممکن اولمیەجق نه خسارتلره اوغرادیغنك تفصیل اجمالیسی زیرده بیان اولنور ایسەده پشین منفعت ومضرت قلمیەسنه مثال موجز اولمق اوزره

[۱] من حفر بئرا لاخیه فقد وقع فیه . للجامع

ایراد اولنـور،كه : اوائل فطرت رومیـانده پطریقك هلاكی وَمجرم ایله بی جرمك عدم تمییزی مثللو بعض مدّعادن طولایی روسـیه ایلچیسی (وسترغومو) نك ویردیگی تقریر رسمی یه جواباً ویریلان تقریر مفصّل، وَ بعده (ایلچیٔ مرسـومك) بالانفعـال قطع مخـابره ایله بیوك دره‌یه عزلتنه مبنی مقـام صدارتدن روسیه باش وكیلنه یازیلان مكتوب مطوّل مسوده‌لری صـاحب ترجمه‌نك همت ومهارتنه حواله اولندیغنـدن، واقعـا عرض هنر قصـدیله اوزون اوزادی سـوزلر وَروسـیه‌لونك دعواسنه مقابل كاتبانه جوابلرله طبقه طبقه كاغدلری طولدیرمش ایسـه‌ده ، چونكه مواد اقیسه‌دن معدود اولان جدل ومغالطه هریرده جائز وجاری اولمدیغندن غیری، فی‌الحقیقه اكثار كلام مضل افهام وَبلكه ممدّ اوهـام اوله‌رق، حدّ ونصـابنی تجاوز ایدن مقـالهٔ مدّعیانه هرنه قدر صدق وصوابه مقرون اولسـه دخی صاحبنه حاجت نافعه اوله‌میـه‌جنی دركار، وَخصوصا آثار خارجیّه وَوقوعات شهودیّه‌نك تصدیق ایتمدیگی اقوال مجرّده‌نك تأثیری آنجق نفوس سـادجه‌یه اولوب ، یوقسه دولتلره گوره اولمدیغی بدیدار اولمغین، بو مناقشه روسـیه‌لونك الزام وافهامنه قیل قدر مدار اولملق دگل، بلكه تشدید خصومتی وَباش وكیل طرفندن سكز سطر برمختصر جوابنامه ورودیله مطلب ومدّعا- لرنده اصرار وخشونتی مستوجب اولدیغی هركسك معلومیدر .

وَ صيدا واليسى سابق عبدالله پاشانك عصيانى وقوعيله طرف دولت عليه‌دن اوزرينه وارلديغى اثناده مصر واليسنه اظهار دخالت وَ اول دخى حقنده عرض شفاعت ايتمش اولديغندن، صورت حال بين‌الوكلاء مطالعه برله عبدالله پاشانك طوغريجه طرف سلطنت سنيه‌دن استيمان و استعطاف ايتمامسنه مبنى درجهٔ اوليده ارادهٔ سنيهٔ متعلقه‌نك انفاذى وَ درجهٔ ثانيه‌ده عكّادن اخراجى، وَ ثالثه‌ده عفو واطلاقى شقلريله جوابنامه تحرير وَ اول وجهله اوچ قطعه اوامر عليه تسطير اولنوب، لكن شق اوّلك اجراسى كندوسنى قانديروب، وَقانديره‌جق سوزلر تمهيد وتأكيد اولنمسى صورتنه قرار ويريله‌رك جوابنامهٔ مذكورى اول وقت مكتوبىٔ صدر عالى بولنان طاهر سلام بك افندى ايكى كرّه قلمه آلمش ايسه‌ده استنيلان مرتبه اطرافلى اولمامق واهمه‌سيله رهين استحسان اولميوب، اول تاريخده بو منشىٔ مسلم‌الكل آمدجى بولنمغله، بوكا سپارش اولنديغندن، مضمار سخنوريده سمند سبكسير قلمنه ارائهٔ رخصت جولان ايله فروسيت وهنر منديده يد طولا گوسترمش؛ وَ تحريرات اطنابيه‌سنى اولياى اموره گرگى گبى بگنديرمش ايسه‌ده، مصر واليسى او تكلفلى شقين اوّل وَثانى‌يى كأنّ لم يكن حكمنه وضع ايله شقّ ثالثى اختيار واعلان ايدرك، اوقدر ورزش ويسيانه وَ گوشش كاتبانه‌دن قطعا بر ثمره حاصل اولميوب، فقط طاهر

بك افندینك قیرلدیغی قالدی؛ امّا صاحب ترجمه دخی دیله‌دیگی گبی مفتخر اوله‌مدی .

وَینه آمدجیلگنده مادّهٔ فترتك اشتداد وامتدادندن وَانگلتره وَفرانسه وَروسیه دولتلرینك مداخلهٔ علنیهٔ متغلبانه‌لرندن طولایی حالت افندینك رأی وتدبیریله ارکان دولت علیه بیننده عقد وامضا اولنمق اوزره مفصل ومشروح بر اتفاقنامه قلمه آلوب، فی‌الواقع هر نه قدر مسئلهٔ مطلقهٔ وفاق، کندو مشرب مفارقته موافق دگل ایسه‌ده، حالت افندی یه بگندیرمك ایچون ناچار، (مخاذیر) خلاف وشقاق وَمنافع اتحاد واتفاقه دائر مقدّمات منشیانه وَبعض تمثیلات خارجیه تمهیدیله دولت وملته یکدل ویکجهت اولمانك ایجاب واقتضاسنی وَعکس قضیه‌ده اولان خطرات ومهالکی یولیله بسط وبیان ایدرك، مسوده‌سی رهین تحسین وآفرین اولمش؛ وَبر مجلس عمومیده اوقونمغه قرار ویرلمش ایکن، افندیٔ مشار الیهك نفی واجلاسیله اورتالغك رنگی دگشمگین مسودهٔ مذکوره حرف مسروق گبی، قرائتدن محروم وَبن صندوقهٔ اوراقده معطل ومکتوم قالمشیدی .

ایشته معظمات اموردہ فوائد وکتابتی دخی بوانموذجه‌یه قیاس اولنمق اوزره داخلی وخارجی اوچ مادّهٔ مهمهٔ ملتزمه‌ده حال بویله اولوب، مضرت انشائیه‌سی بحثنده دخی (الکل،

اعظم من الجزء) قضيه‌سی گبی ، شك وشبهه‌دن عاری و شهادت سربسته ايله مقدّمی تاليسندن مستغنی بردليل گواه؛ يعنی قلمندن حاصل ونازل اولان بلای سياه دخی شويله كه — — — — — — — — — — — — — — — — — (١)

شيخ مشتاقه جوابنامه (*

بنم افندم !

گوندريلان مفصل و مشروح توبيخنامه‌كز مطالعه اولنوب، سزجه وارلقدن، بنجه تأسفدن غيری بر معنا ويريله‌مدی؛ زيرا بن مأمور اوله‌لی دها قرق گون اولور اولماز گويا آيلر، سنه‌لر كچمش؛ وَاولاد وعيال ومتعلقاتمزه ايرادلر، زاويه‌لر؛ معاشلر باغلانمشده سزه باقلمامش گبی ، بو درجه ستملره ، سرزنشلره نه‌دن مستحق اولديغمز بيلنه‌مدی ؟ وَابراهيم افنديننك پاره‌سز، پولسز

(١) تبصره عنوانيله مشهور اولان اثرينی عاكف پاشا ـ مقدمه‌ده، بيان ايتديكی وجهله ـ بر مقدمه ايله ايكی مبحث وبرنتيجه‌يی شامل اولمق اوزره ترتيبه مباشرت ايتمش ايسه‌ده مبحث ثانينك شو قيد ايتديكمز پارچه‌سنه قدر يازه‌رق اتمامنه موفق اوله‌مامشدر . چونكه رسالهٔ مذكوره‌يی سلطان محمودك امريله تحريره مباشرت ايتمش اولديغندن، او آرالق پادشاه مشاراليهك وفاتی وقوع بولمسيله عاكف پاشا دخی رساله‌نك اتمامندن صرف نظر ايلمشدر .

تبصرهٔ عاكف پاشا كمال بكك او بابده يازمش اولديغی برملاحظه نامه‌سيله برابر مطبعهٔ عاجزانه‌مده مكرراً طبع اولنمشدر . المجامع

*) بوشيخ افندی كرامات فروشلقله مشهور وَ ـ الان امثالی كثرتله كورولديكی اوزره ـ رجالِ عصره مستولی برداهيهٔ برپا ايمش ....

قوری بر كاغد ايله مسروريتی نەدن بوقدر چوق گورولدی ؟ وَسزه مناسب اولان آگاهی یاپیلدی ، منفهم اولەمدی ؟

دولت عليه‌يه داخلاً وَخارجاً استيلا ايدن وَ « امر واراده بم آغزمدن چيقان سوزدر . » ديو علناً سويلمك درجه‌سنده اقبال واستقلالی اولان وَاوغللرينك، قزينك، قاين والده‌سنك اوزرلرينه یاپديغی ايراداتدن ماعدا ، يالگز خلايقلرينك اسمنه سكسان كيسه آقچه سهم یاپديران ، وَخفيسندن وَ مجوهراتندن وَاشيا مقوله‌سندن خارج اوله‌رق، قرق يدی تاريخندن اللی اوچه قدر آقچه اولمق اوزره اون يدی بيك كيسه آقچه آلديغی ميدانه چيقان (!) آدمك حالا نه اولديغنی وَنه یاپوب ، یاپه‌جغنی بيلميان قرق گونلك آدمه مساوی طوتلمسی، وَ آنك كتخدالغنك آلتنجی، يدنجی، سكزنجی سنه‌لرنده یاپديغی شيلری سن بر آيده نيچون یاپمدك ؟ دينلمسی عقللر شاشه‌جق عجايب و غرائبدن گورولمكدن غيری بر شئ بولنمدی !....

اوّلا ، آد كنديننك وَ آقچه خزينه‌نك اوله‌رق، یاپديغی تكيه‌لر وَمعاشلر ايله اوقاف همايونی بيتوروب، اللی غروش نقد موجودی قالمديغندن ، آرتق بوتعميرات وَ معاشلرك اوگی كسديرلمسی امر وفرمان بيورلمش ؛ وَاصحاب استدعانك گوگلی قيرلمسون يوللو اوقاف همايون ناظری افندی‌يه حواله ايتديگمز عرضحاللرك « صره‌سی اولمامغله بطالده حفظی لازم گلور . » جوابيله باب عاليده طوپلانانی يوز اللی‌يه وارمش ايكن ،

(شوتکیه‌یی یعقوب یاپك !) دیه تکلیف اتمك بڭا گوره نصل اولور! وَاورادن اولمزسه ایکی یوز کیسه آقچه بورجی پك گوزل گوزیمه آلایم؛ لکن مأموریتمـك قرقنجی گونی وَ قاسمه بش گون قالەرق، کراسـتەلر، دولگرلر، دیوارجیلر اوشوروبده تکیه‌یی وَ[قلوس]ك قوناغنی یعقوب، یاپمغه باشلادیغم گبی، خلق بڭا نه دیر؟ وَایکی یوز کیسـه‌لك بنا بش یوز کیسـه آقچه‌لك اولمق حوادثی خلقك لسـانندن کیم آلیر؟ خلقده شـو یله طورسون؛(یا...) خاکپای همایونه هیچ مقوله‌سندن اوله‌رق، تقدیم اولنان تقدمهٔ ناچیزانه ایچون «شمدی بورجی واردر؛ سایه‌مده قزانسونده ویرسون.» دیه عفو واحسان بیورلدیغنده، مقربلر: «افندم محزون اولور؛ کرم ایدوب، قبول بیورك!» دیه رجا ایله قبول عالی یه مظهر دوشورمشـلر ایکن، شمدی بنم ایکی یوز، اوچ یوز کیسـه‌لك تکیه یاپدرمقلغمه شوکتمآب افنـدمز حضرتلری نه بیوررلر! وَ بن نه جواب ویریرم؟

خوشمدی یا، بودیوانه‌لگه‌ده جسارت ایده‌یم! نجیب افندی، قلوسی تیمارخانه‌یه قویه‌جق قدر دلی دگل، که طرف شرعدن وصی نصب ایتدیروب، اوینی آلایم؛ عقللی دگل، که پازارلق ایده‌یم؛ اوینه یتمش کیسه آقچه‌یه مشتری وار، دلی صاتمیور؛ بن نه یاپایم؟ جنوندن بشقه برشی بوله‌مم دییور.

بو بویله ایکن، اوته‌دنبری یالگز سماعخانه ایچون ایستدیگکز محلّی باری اویدرمق، یعنی ملك اولمق سبیله برچاره‌سی بولنمق

اوزره حسام افندی‌یه اصمارلدیغم بگا نه‌دن قباحت اولایور؟ وَجناب حقك امر ایتدیگی اللی وقت نماز ایچون چوقدر؛ دینلمك جائز اولمشیکن، تیز الدن قلوسك قوناغنی بسبتون آلماق چوق اولمزمی، دینلمك نیچون خطا اولایورده گوجه گیده‌یور؟ حال بوکه «کرا ایله اوه چیقه‌یم» دیدیکز «پکی» دیدم؛ او بولنوبده طوتمادممی؟ صاتون آلاجق اولدیکز. تك قیرلمسون دیه موافقت ایتدم؛ سز رجوع ایتمدیکزمی؟ قلوسك قوناغنك انختارینی کتوردوب، ویردم؛ «خان گبی» دیه سز ترك ایتمدیکز می؟ حتّی «انختاری گیرویه گوندره‌یم» دیدیکز؛ «بقالم ایلروده نه یپارز؛ وارسون انختارده سزده طورسون.» دیمه‌دممی؟ وَنذر اوله‌رق، افاده واعطا اولنان بیك ایکی یوز غروشدن بشقه، تصدّق ایچون آقچه ایستدیکزمی؟ «حاجی افندی نه ایسترسه یاپی ویر!» دیه کتخدامه سپارش ایتمدممی؟ وَاوحانس اون اوچ بیك غروش بورجکز ایچون سزی صیقشدیردیمی؟ یوقسه «لازمدر.» دینیلان اوچ بیگی وَجاریه بهاسنی ایستدیکز ویرمدیمی؟ یوقسه‌بگا دانشدیده «ویرمه» می دیدم؟ یاخود سزه شوقدر آقچه مقتضی اولدیغنی بگا سویلدیکزده جوابمی ویردم؟ نه اولدی، که بو درجه معیوب ومتهم وارلق دعوالری میدانه چیقارلمق اقتضا ایتدی؟ وَطاتلیلقله، محبتله گوریله‌جك ایش، بزی قورقوتمق ایله گورولمك طرفنه صاپلق نه‌دن لازم گلدی؟ سز «بن شاشقین دگلم» بیوردیغکز گبی، بنده هیچ برشی بیلمز

دگلمی ؟ پرتو پاشانك يبقـديغی اولر ، ياقديغی جانلر وَ دولت اسـلاميه وَ امّت مرحومه‌يه ايتديگی حسارت و خيانتك وَ بكذا غرض و نفسانيتنی اجرا ايچون شـوكت اسـلاميه‌نك كسرينی ارتكاب واختيارينك وَ طبيعت وجودده مستكن اولان مجازات ومكافاتك وَ عـدالت آلهيه وَعادت ربانيّه‌نك وَطبيعت كونيه‌نك وَسائر نيجه اسباب صوريه ومعنويه‌نك هيچ مدخلی يوقميدر؟.........

وصّاف ايچرودن چيقمه‌دن ، پرتوك اقبالی ادباره دونمه‌دن نه عجب بزم ايله بارشمغه وَهمته ميل اولنمدی! سز بزم عليهمزده وَ « او دائره سـوندی » تعبـيريله محـومزه منتظر اولديغكز زمانلرده، وَبو خانلرده اون بش آی پيشمزه دوشوب، تلفمزه يوريدكلری وَبونجه توحيدلر وَاسمالر سوريلديگی وَبمده حقلرنده آغزيمه گلانی سـويلديگم اثنالرده جناب حق بو عبد عاجزينی محافظه ايله ولیّ نعمتمز شوكتمأب افندمز حضرتلرينه سوزلری تأثير ايتمديگی عالمك معلومی اولمغـله ، بو ديمك اولور ،كه نظر حضرت پادشاهی وَاثر تجلّئ آلهی بندن زائل اولميـوب ، ربم حكمت وعـدالتنی اظهـار ايده‌جكمش ايتـدی؛ وَسزك دخی (جان وگوكلدن) همتكز واقع اولدی . مرام اقرار واعتراف ايسه كراراً وَمرارا ايتدك؛ وَاولاد وعيالمزه‌ده بيلديردك؛ وَحتی بعض احبـابمزه بيله سـويله‌دك . شمدی برقاچ بيك غروش ايچـون مأموريتمزدن قرق گون كچر كچمز بو مرتبـه باشمزه قاقق ، وَكأنّ بر آدمه برلقمه ويروب ، دها بوغازندن معده‌سنه

ایمه‌دن پارمغنی گوزینه صوقمق گبی، لایقسز معامله‌لره وَاوزون، اوزون شکایتلره، دعوالره نه ضرورت مس ایتــدی ؟ بهیه‌ده بنم یولمه‌می گیتدی ؟ نشــأتی خیریه‌یه بدل ویردیکز ، نیچــون آلنمدی ؟...

حاضر طرفینــده خــلوص و محبت وَ حسن ظن وحسن اعتقاد حاصل ایکن، بوقدر غوائل ومشاغلڭ آره‌سنده ذهنمی بولاندیروب ، بوسوزلری بکا سویلتدیرمکه موجب ومقتضی نه اولدی؟ هله سز نصل ایسه بویله شیلری یازمغی ایستمش سکز، یازان چلبیده ــ طور بقالم عزیز! قونمه‌دن گوچــولمز ؛ بردن بره بومناسب اولماز؛ او سزڭ الکزی اوپه‌یور ؛ وارڭ کندینــه نه سویلرسه‌کز سویلیڭ، لکن، بن آنڭ اتگنی اوپه‌یورم؛ بنم قلمه یاقشمــاز ؛ وَخصــوصا « سریعاً جوابنی گوندرڭ » یعنی مرامنز اوزره حرکت ایتمیه‌جك ایســه‌کز تبدیلکزڭ چاره‌سنه باقه‌لم ، گبی، لقردی ادبه موافق دوشمز ؛ وَکندیسی چکســه‌ده حسب‌الظّاهر اوزرنده بولنان رتبهٔ حضرت پادشاهینڭ حقیده انکار اولنماز ؛ وَتجلیٔ اسم معزّ الٰهی حین تجلیاتنده ذلتی قبول ایتمز؛ نافله یره وَصرف بلاموجب بینکزده صوغوقلق اولمسون! ــ دیمه‌یوبده ، سز نه بیوردیکزسه آنڭ یازمه‌ســنه وَ درایت وعرفاننه طوغریسی آفرین !....

حاصــلی عزیزم! سز محبتده دائم؛ بنده خدمتمده قائم . لکن، «سنی بن نصب ایتدم بیلیورمیسڭ؟ شویله ایتمدڭ عزل

ایده‌یممی؟ بویله ایتمدك دگشدیره‌یممی؟» گبی، آبور جوبور
ماده‌لرله ایکی گونده بر باشمزه قاقیلوب، طوریله‌جق، وبومعامله
ایش گوج اوله‌جق ایسه تحمل ایدر طورورم دیسه‌م یالان
سویلمش اولورم؛ نه یپالم الحکم‌لله !....

رشید پاشا

۱۲۷۴ دەکی تصویری

۱۲۵۴ دەکی قیافتی

رشید پاشا هرشیدە کیمسەیە بکزەمامك شانندن اولان اعاظم روزگاردن صاییلیر؛ نتەکیم :

« بیمحابا رەنارفتەیە گیتسەمدە نه وار ؟
قهر خصم ایلمگه الدە عصادر خامەم ! »

بیتیله کندی کندینی تعریف ایتمشدر .

ادبیاتدە مظهر اولدیغی طور مخصوصنه سیاسیاته متعلق اولان بر اثرینی نمونه طوتیشم، بشقه اثرینی بولەمامقدن، یاخود بکنمامکدن دگل، ایکی جهتدە جامع اولدیغی ایچوندر .

مرحوم ، واقعا زمانی جهتیله عاکف پاشادن انی یازمق لازم گلیردی؛ فقط عمرینی بر درجەیە قدر ادارۀ ملکه حصر ایتمك ایستیان بر آدمدن ادبیات خواجەلگی بکلەمك، ابن سینا گبی بعض مشاهیر،

هم طبیب، هم ادیب اولدیغیچون، دائما رچته‌لرك شعرله یازلمسنی آرزو ایتمك قبیلندن بر مناسبتسزلك اولور .

بونکله برابر مرحوم، یازدیغی شیلرله ادبیاتده خدمت ایتمش؛ خصوصا لسان رسمینك اداسنی بتون بتون دگشدیرمشدر. هله معارف سیاسیه‌مزه متعلق اولان اکثر تعبیرات و اصطلاحات ـ ولو ترجمه صورتیله اولسون ـ صرف آنك موضوعاتندن وَبناءً علیه متروکات عرفانندندر. کندیسنه خلف اولانلر اثرینه اقتفا ایتمش اولسه‌لر ایدی؛ شمدی تعریفنه لایق بر لسان سیاسیمز حصوله گلمش اولوردی .

آتیده‌کی نطق مرتبی،که انجمن دانشك کشادنده قرائت ایدلمشدر؛ لسان ادبده‌کی اقتدارینه دلیل ناطقدر . حتی نطق مذکور، «کشیدهٔ رشتهٔ تحریرات» وَ «بر قماش بوقلمون رنك» وَ «چارسوی قابلیت» گبی بعض خوابیده تعبیراتیله برابر، زمانه گوره بنه لفظندن زیاده معناسنه اعتنا ایدلمش آثارك برنجیلرندن صاییلیر .

§

مصطفی رشید پاشا، ١٦ شوال ١٢١٤ ده (١٧٩٩) درسعادتده تولد ایتمشدر . پدری مصطفی افندی بایزید ثانی اوقافی روزنامه‌جیسی ایدی .

موره اختلالنده سرعسکرلکله تسکین فساده مأمور اولان صدر اسبق اسپارطه‌لی علی پاشا انشته‌سی اولدیغندن، رشید بك دیوان کتابتیله برلکده گتمش وَ حادثه‌نك ختامنده درسعادته عودت ایتدیگی زمان صدارت مکتوبجیسی قلمنه دوامه باشلامشدر .

مؤخراً ١٢٤٢ ده روسیه‌یه اعلان حرب اولنمسی اوزرینه صدر اعظم خوتینلی سلیم پاشا معیتیله اردوی همایونه التحاق ایلمش ایدی . ایشته رشید پاشانك مبدأ فیض واشتهاری بو سفر اولمشدر : صدر مشار الیه طرفندن مابین همایونه تقدیم قلنان معروضاتی، اوزمانك اسلوب انشاسیله نسبت قبول ایتمیه‌جك برطرز بیان ایله یازمسی، سلطان

محمود ثانینك دقتنی جلب ایلمش وَ چونكه پادشاه مشار الیه بالذات طرفدار تجدد اولدیغی حیثیتله رشید بگك مفطور اولدیغی میلان تجدّدی طرز انشاسندن استدلال ایلدیكندن، دولت ایچون یتشدیرمك ایستدیكی ترقی خادملری صره‌سنده رشید بكی دخی حائز اولدیغی استعداده لایق برصورتده پرورش بولمسی ایچون درحال اردودن جلب ایله آمدیٔ دیوان همایون قلمنه وَبك آز زمان مرورنده آمدی وكالتنه تعیین بیورمشدر. محاربه‌نك ختامنده ادرنه مكالمه‌سنه‌ده مأمور اولمشدی.

١٢٤٦ ده پرتو پاشانك مصره عزیمتنده رفاقتنه مأمور ایدلمش وَ ١٢٤٧ سنه‌سی محرمنده عودتی اوزرینه بالفعل آمدیٔ دیوان همایون منصبنه تعیین اولنمشدر.

روم ایلی سرعسكرلگی عنوانی احراز ایله بر زماندن برو آرناودلق طرفلرنده بولنان صدر اسبق، گورجی محمد رشید پاشایی هم درسعادته دعوت ایتمك وَهمده لازم گلان تعلیمات سنیه‌یی تلقین ایلمك ایچون طرف همایون پادشاهیدن ١٢٤٨ ربیع‌الاوّلنده اسكوبه اعزام اولنمش وَعودتندن صكره ینه او سنه‌نك شعباننده داماد خلیل پاشا ایله مصره گوندرلمشدر.

١٢٤٩ ده مصرلی ابراهیم پاشایه بعض تبلیغات اجراسیچون كوتاهیه‌یه‌ده عزیمت ایتمش ایدی.

او زمانه قدر مأمور اولدیغی خدمتلرك كافه‌سنده منویّات شاهانه‌یه موافق صورتده ایفای مأموریت ایتمسی نزد پادشاهیده درایت وحمیتنی طانتدیرمقله برابر، حقنده‌كی اعتماد همایونك افزایشنه سبب اولمشیدی. بناءً علیه امور داخلیه‌ده ابرازندن خالی اولمدیغی درایت ولیاقتنی، دنیاده خصوصات ادارہ‌نك الك مشكل جهتی اولان معاملات خارجیه‌ده‌ده تجربه ایچون ١٢٥٠ ده عهده‌سنده دیوان همایون آمدجیلگی اولدیغی حالده پارس اورته ایلچیلگنه گوندرلمشدر. ایشته رشید پاشا دیپلوماسی مسلكنه بو تاریخده انتساب ایتمشدر.

او زمانه قدر فرانسز لساننی نره‌ده وَكیمدن تحصیل ایتدیگنه دائر

معلوماتمز یوق ایسه‌ده، مشارالیهك پارسه بومأموریتنده متشرقیندن مشهور Sacy [ساسی] هنوز برحیات اولدیغندن، رشید پاشا ایله گورشمش وَمتحلی اولدیغی درایت وعرفانه حیران قالدیغندن، او تاریخده پك آز سویلیه‌بیلدیگی وَفقط پك ایو آڭلادیغی فرانسز لساننك تکلمنده اکتساب رسوخ ایتمکلگی ایچون پاشایه لازم گلان وسائلی ابذالده قصور ایتامشدر . از جمله، کندیسی عصرینك علامه‌لرندن بولندیغی حیثیتله، خانه‌سی بر مجمع ادبا وفضلا حکمنده بولندیغندن طولایی پاشایی او بزم دانش وعرفانك اعضای محترمه‌سی صره‌سنه چکیرمش وَایشته سیاسیانده‌کی ابدیت اشتهارینه او راده طانیدیغی افاضل عصرك مادّی ومعنوی پك چوق یاردیمی اولمشدر . فرانسزجه‌ده‌ده بوسایه‌ده احراز کمال ایتمشدر .

بر سنه صکره اورته ایلچیلگی بیوك ایلچیلگه تحویل ایدلمش وَایرتسی سنه‌ده لوندره سفارتنه وَبو سفارت عهده‌سنده ایکن ابتدا خارجیه مستشارلغنه وَ ٥٣ سنه‌سنده رتبهٔ وزارتله خارجیه نظارتنه مأمور اولمش وَبر ایکی آی صکره تکرار پارس سفیری نصب اولنمشدر.

١٢٥٤ ده خارجیه ناظرلغی عهده‌سنده بولندیغی حالده ایکنجی دفعه لوندره سفارتنه مأمور بیورلمش ایدی .

رشید پاشا مرحومك ابتدای نشأتندن تاریخ وفاتنه قدر ایفا ایتدیگی خدماتك الڭ مهمی، الڭ خطرناکی، یاخود الڭ زیاده‌آثار درایت وحمیت گوسترمگه محتاج اولانی بو دفعه‌کی سفارتیدر ؛ تاریخ سیاسیمزه واقف اولانلره مجهول دگلدرکه ١٢٥٤ سنه‌سیله اللی بش اوائلی سلطنت سنیه‌نك داخلی وخارجی، غایت نازك برطاقم غوائل ومسائل ایله اوغراشدیغی بر زمان ایدی .

ایشته اویله بر زمانده معارف سیاسیه‌نك مسلك نجاتنده یوریمك ایچون استناد ایده‌جك بر معین شویله طورسون، نه کندی تجربه‌سندن بشقه بر نمونه‌سی، نه کندی درایتندن بشقه بر استادی واردی . حتی کندی تجربه‌سی بیله اولسه اولسه استدلالات دورا دور ایله مقید

اولمق ضروری ایدی . چونکه بر درلو تدابیر ایله ایکی مسئله‌ده موفق اولمق احتمالك خارجنده‌در .

باخصوص کشف ضمیر، کشف استقبال، وکتم فکر وکتم حال ایله نفوذ ومنفعتجه دائما بربرینه رقابتدن خالی اولمیان دولتلرك هرتمایلندن استفاده ایتمك وکندی دولتنك بولنه‌بیله‌جگی مشکلاتدن هیچ کیمسه‌یی استفاده ایتدیرمامك گبی برطاقم خوارق عادات اظهاریله مکلف بولندیغی بیلان بردیپلوماتك، وظیفه‌سنی تمامیله ایفا ایچون نه قدر مجاهداته مجبور اولمق لازم گلدیگی پیش تفکره آلنه‌جق اولورسه، رشید پاشانك اوزمانده‌کی موقعنك اهمیتی واوقدر خطرناك برموقعدن، دیپلوماتلغی حیثیتله، کندنده تشخص ایتمش اولان دولتنك منقعنی قورتاره‌بیلمسی، نصل بر درایت فوق‌العاده‌یه محتاج اولدیغی ظاهر اولور .

بناءً علیه رشید پاشا بو سفارتنده دولتنك مسائل حیاتیه‌سندن معدود اولان برطاقم تعهدات سیاسیه آلتنه گیرمش وبونی ایسه، عزمنده ثبات وثباتی سکته‌دار ایده‌جك هر درلو موانعی اقتحامده مبالات ایله مشهور اولان ، سلطان محمود ثانینك ـ مرضیسی خلافنه اولدیغی جهتله ـ عقاب ونکالنه بیاغی توطین نفس ایده‌جك قدر حمیت فداکارانه ایله درعهده ایلش اولدیغندن، متبوع مفخمنه بالذات عرض احوال ایتمك اوزره درسعادته عودت ایچون رخصت استحصال ایتمش ایدی. فقط لوندره‌دن پارسه گلدیگنك ایرتسی گونی سلطان عبدالمجیدك جلوسی خبرینی آلدیغندن، اوگون فرانسه قرالی لوئی فیلیب ایله دخی ملاقات ومشار الیهه، شرق مسئله‌سنده متخذی اولان پولیتیقه‌ده‌کی عدم اصابتنی اعتراف ایتدیره‌جك صورتده سرد اقناعیات ایتدکدن صکره استانبوله متوجهاً حرکت ایلمشدر .

استانبوله ۱۲۵۵ سنه‌سی ربیع‌الاخرینك اون یدیسنده، یعنی سلطان محمودك ارتحالنك اوتوزنجی گونی مواصلت ایتمکله، طوغریجه مابین همایونه شتاب ایله متبوع مفخمنه رسم بیعتی اجرا ایدرك، عهده‌سنده بولنان امور خارجیه نظارتنی بالفعل ایفایه مباشرت ایلمشدر . درت

آی صکره ، که ٢٥٥ سنه‌سی شعباننك یگرمی آلتیسنه مصادفدر ؛ [تنظیمات خیریه‌یی] ناطق اولان خط همایون پادشاهی‌یی کلخانه‌ده قرائت واعلان ایله سالف‌الذکر تعهداتی ایفا وَدولتی بوصورتله وقوعی ملحوظ اولان تهلکهٔ عظمادن قورتاردیغندن طولایی، درایتیله موشح اولان شان حمیتنی بحق اعلا ایلمشدر .

بوتاریخدن ٥٧ سنه‌سی صفرینه قدر کچن بر بچق سنه ظرفنده تمات تنظیماتدن اولان بر طاقم اصلاحات وتنسیقات داخلیه ایله اشتغال وَمصر مسئله‌سنی سلطنت سنیه‌نك شان عالیسنه چسبان برصورتله تسویه‌یه موفق اولدقدن صکره خارجیه نظارتندن انفصال ایلمش وَ ایکی آی صکره دردنجی دفعه اولمق اوزره پارس سفارتنه مأمور اولمشدر .

بومأموریتی آلتی آی دوام ایلمش ایدی . پارسدن عودتنی متعاقب ادرنه والیلگنه تعیین ایدلمش ایسه‌ده عزیمت ایتمامشدر .

مشار الیهك اوائل اقبالنده‌کی رقیبلری واقعا کندیسنه فائق بر درایت واقتداری حائز دگللر ایدی . فقط عمومی محافظه‌کار طاقمندن وَ رشید پاشا ایسه مسلك مختاری اولان ترقی یورلکده منفرد بولندیغندن، بالطبع کثرت ونفوذ جهتیله بریکی طاقم آره صره مشارالیهه غلبه ایتمکده ایدی . بناءً علیه رشید پاشا محبوبهٔ وجدانی اولان سیاسیات ایله مشغول ایکن رقیبلرینك انتریقه‌لرینه مقابله‌یی تنزل عد ایلدیگندن، بعضاً بالاستعفا مأموریتدن چکیله‌رك وَیاخود کندیسنك سفارتله اوروپایه اعزامنه لزوم گوستره‌رك، بر مدت میدانی ــ بك چابك ماهیتلری میدانه چیقه‌جغنده اشتباه ایتمدیگی ــ رفقاسنه ترك ایلر وَفی‌الحقیقه بك آز زمان صکره تارك اولدیغی موقع عالی‌یه مقبلاً عودت ایدردی . ایشته بو قبیلدن اوله‌رق ٢١ شوال ٥٩ تاریخنده بشنجی دفعه اوله‌رق پارس سفارتی درعهده ایلمش وَتمام ایکی سنه پارسده قالدقدن صکره دفعهٔ ثانیه‌ده خارجیه نظارتنه مأمور اولمشدر .

بر سنه امتداد ایدن بو نظارتندن صکره ١٢٦٢ ده صدارت

عظمی مسندینی احراز ایتمش وَ ٦٤ سنه‌سی جمادی الاولیسنده وقوع انفصالیله برآی صکره مجالس عالیه‌یه وَسنهٔ مرقومه رمضاننده دفعهٔ ثانیه اوله‌رق مقام صدارته عودت ایلمشدر. ایشته بودفعه‌کی صدارتنده‌در، که مجار وَله ملتجیلرینی، روسیه وَآوستریا دولتلرینه رغماً وَ فقط سلطنت سنیه‌نك حمایهٔ مظلومین خصوصنده‌کی مسلك عالیسنی اوروپا افکار عمومیه‌سی مواجهه‌سنده بر برهان فعلی ایله اثبات ایتمك مقصدینه مستنداً قبوله مسارعت ایلمشدر .

بو صدارتی ٤ سنه امتداد ایلمشدر، که ٦٨ سنه‌سنده ظهور ایدن قریم مسئله‌سندن طولایی روسیه دولتنه اعلان حرب وسیله‌سیله صدارتدن خارجیه نظارتنه تحویل مأموریت ایتمش وَفرانسه وَانگلتره وَساردنیا دولتلرینك سلطنت سنیه ایله اتفاق وَمسلحاً محاربه‌یه مشارکت ایتملرینه وَآوستریا دولتیله دخی مملکتینی استیلای عسکری ایله محافظه ایلك اوزره بر معاهده عقدینه دلالت ایتدکدن صکره ۳ ربیع‌الاول ۱۲۷۱ ده دردنجی دفعه مسند صدارتی احراز ایلمشدر .

بو صدارتندن انفصالندن صکره مصالحه وَامتیاز فرمان عالیسی وَپارس قونغره‌سی گبی مسائل ملکیه وسیاسیه‌دن طولایی عالی پاشا ایله اوغراشمغه مجبور اولمشدر، که مابین همایونه تقدیم ایتدیگی آتیده‌کی لایحهٔ مشهوره‌یی دخی او صره‌ده تحریر ایلمشدر . ینه او آرالقده ایدی، که مصر والیسی متوفی سعید پاشانك وقوع بولان دعوتی اوزرینه مصره عزیمت وَ برمدت خطهٔ مصریه‌ده سیاحت واستراحت ایلمشدر . مصردن عودتنده برالتفات فوق العادهٔ شاهانه اولمق اوزره ذات همایون پادشاهی ساحلخانهٔ مشار الیهی تشریف بیورمشیدی .

رشید پاشا بوندن صکره ایکی دفعه دها مسند صدارتی احراز ایلمش وَ بر دفعه‌ده مجلس تنظیمات وَمجلس والا ریاستلرینه نصب ایدلمشدر .

آلتنجی دفعهٔ صدارتنك یتمش برنجی گونی، که ۱۲۷٤ سنه‌سی

جمادی الاولیسنك یگرمی برینه مصادفدر، برهفته اوّل مبتلا اولدیغی نزلهٔ صدریه‌دن ارتحال دار بقا ایلمشدر .

وفاتنده سنین قمریه اعتباریله ٦٠ یاشنده ایدی .

ماحصل رشید پاشا، اوروپانك دولت عثمانیه حقنده یوز سنه‌دن برو بسلدیگی اعتقاد سقیمك تهلکه‌سنی هرکسدن اوّل ادراك ایله دفعی اسبابنه تشبثه وَ بناءً علیه سلطنت سنیه‌یی دول معظمه عدادینه ادخال ایچون اقتضای عصر اوزره لازم اولان اصلاحات ملکیه‌نك دعائمی تنظیمات خیریه نامیله وضع ایله اجراآتنه همت ایلدیگندن طولایی عثمانلیلرك اولیای نعمندن معدوددر .

لایحه

(مابین همایونه تقدیم اولنمشدر)

ذات والای حضرت صدارتپناهی [۱] بو طرفدن حرکت ایتمزدن اوّل کندیلرینه فرانسه سفیرینك بالوسنده تصادف اولندیغندن، اثنای صحبتده خرستیان تبعه‌یه دائر یاپیله‌جق شیلرك بر آن اقدم اجراسی تقدیرنده بو خصوصك معاهده‌یه داخل اولمقدن قورتیله‌جغی سفرای ثلثه طرفدن وعد اولندیغی حکایه ایله برابر، بو بابده مطالعهٔ چاکرانه‌می استفسار بیوردقلرینه بناءً مادامکه شرائط صلحیه‌نك دردنجی ماده‌سی خرستیانلر اوزرینه اولوب، بونده ایسه شمدی‌یه قدر هیچ بر ورقهٔ رسمیه‌ده

[۱] عالی پاشا .

گورلميان (حقوق پوليتيقيه) كه اهل اسلام ايله خرستيان تبعه‌يي هر خصوصده مساوات كامله حالنه قويه‌جق بر سوزدر؛ بو دخی مندرج ايكن، طرف دولت عليه‌دن رد اولنمديغندن، بشقه مواد خمسه‌نك اساس اتخاذ اولنه‌جغنه دائر ويانه‌ده منعقد اوله‌جق پروتوقولی [١] امضا ايتمگه سلطنت سنيه مصلحتگذارينك مأذون اولمديغی دخی غزته‌لرده گورلمش اولديغندن، وپروتوقول دخی عهد قوتنده بولنديغندن، بونك ايچون عجبا معاهده‌يه گيرمكدن قورتيله‌بيلورمی؟ سؤالنه محل اولميوب، شمديدن گيرمش نظريله باقلمق لازم گله‌جگی واز جمله پاريس تشريفلرنده بين الدول مقرر اولديغی اوزره مواد اساسيه امضا اولنه‌جق اولديغی حالده برنجی وايكنجی واوچنجی ماده‌لر ذكر اولندقدن صكره، آره‌ده دردنجی يی براغوبده بشنجی يه گچلمسنه دولتلرك راضی اوله‌جقلرينی عقل كسمديگی، والحاصل سفرانك وعد-لرينه مبنی دولتلرك ايده‌جگی مساعده، اولسه اولسه، چونكه بو امتيازات يا بر خط همايون وياخود فرمان عالی ايله اعلان اولنه‌جغندن، آنك احكام مندرجه‌سنی معاهدهٔ عموميه‌يه لفظ بلفظ گچيرميه‌رك، مثلا - مواد اساسيه‌نك دردنجی ماده‌سنده مذكور اولديغی وجهله خرستيان تبعه‌نك امتيازات

[١] ديپلوماتلرك عقد و تعاطی ايلدكلری سندات رسميه‌ده و [قونغره] دينلان مجلس مكالمه‌نك، معاهده‌نك منعقد اولديغی محلده حفظ اولنمسی اصولدن اولان، مضبطه‌سنه دينور. للطابع

مذهبيه وَحقوق (پوليتيقيه) سنى دولت عليه فلان تاريخده نشر بيورديغى خط همايون وَيا فرمان عالى ايله اجرا وتأمين بيورمش اولديغندن، آرتق بونلرڭ موضوع بحث اولمسنه حاجت قالميه‌رق، يالڭز ذكريله اكتفا اولنمشدر ــ يوللو بر فقره علاوه ايتمك ايسته‌جكلرى محتملات قويه‌دن اولوب. بونڭ اجراسى تقديرنده ايسه امتيازاتى متضمن اولان خطّ همايون وَياخود فرمان عالى عهدنامه‌نڭ اجراسندن معدود اوله‌رق، اشته بونكله دولتلره بر حق نظارت ويرلمش وَبو صورتله سلطنت سنيه‌نڭ استقلال عاليسى اخلال ايدلمش اوله‌جغى وَامر و فرمان حضرت پادشاهى متعلق بيورلديغى حالده قوَنفرانسلره گيتمكه ابتدادن ميل چاكرانم وار ايكن، مصلحتڭ كسب ايتديگى رنك وروشه گوره بو محظوردن قورتارلمسى امكانسز گورينوب، بويله بر مادّهٔ مضرّه‌يه وضع يد ايتمكدن دخى غايتله مجتنب بولنديغمدن، شو گونكى گونده گيتميه‌جگمدن طولايى ممنونيتم بركمال بولنديغى جوابلرينى ويرمشيدم. متعاقباً منتشر اولان فرمان عالينڭ صورت مطبوعه‌سنى قرائت ايلديگمده مصلحتڭ، گرك مبدأ ومنتهاسنده وَگرك صورت اجراسنده دولت عليه‌نڭ استقلال وشاننه رخنه وَذهنلره خدشه ويره‌جك شيلر گورلديگندن، بعض ذوات ايله بوڭا دائر مصاحبت اثناسنده حسب الصّداقه طيانه‌ميه‌رق، تأسفمى اظهاردن گيرو طورمامشدم. بيلم بو مثللو سوزلر بعضلرينڭ پوليتيقه‌سنه

طوقندیغنــدنمیدر، نه‌در ؟ « یاپدیغمز نظـامات حســنه‌یه بعض معزول وکلا طرفنــدن اعتراض وقوع بولیور، آرتق بونلری محــاکمه‌یه چکمدکجه بز راحت ایده‌میه‌جکز . » یوللو کلمات تفوّه اولنــدیغنی ایشتمش اولدیغمی طرف والای فتواپناهی‌یه اخبــار ایتدیگم جهتله اگر محاکمه‌یه دعوت ایدرلرسه، سلطنت سنیه‌نك استقلال عالیسنه طوقنان وَخصوصیله پادشاهمز افندمزه بورجلی اولدیغمز صداقته منافی گورینان شیلری بیان و اثبات ایتمکلکده تردد ایتمیــه‌جگم درکار اولوب، هربر حالی عتبهٔ علیای حضرت پادشــاهی یه عرض ایتمکلك دخی وظائف عبــودیتك اقدمی اولمغله ، وَبو عاجز گبی ، املسز بر بنــده‌نك بویله بر حرکتنه بشــقه درلو معنا ویریله‌میه‌جگی دخی بدیهیاتدن بولنمغله ، شــو وجهله بیان حاله ابتدار اولنورکه :

بالاده مذکور اولدیغی اوزره ـ ابتــدا شرائط صلحیه‌نك دردنجی مادّه‌ســنده (حقوق پولیتیقیــه) لفظی گورلدیگی گبی پروتســتو اولنمیه‌رق، قبولی مقرر اولان ســکوت معــامله‌سی گوســترلمسی ـ وَثانیاً تدقیق مصلحت اولنمقسزین ویانه‌ده منعقد اولان پروتو قولی امضــا ایچــون دولت علیــه مصلحتگذارینه مأذونیت ویرلمسی ـ وَ ثالثــاً سلطنت ســنیه‌نك صرف امــور داخلیه‌ســندن اولان نظامات ایچــون بوراده ســفرا ایله قوّنفرانسلره گیریله‌رك، مضبطه بیله طوتدیرلمسی ، دولت علیه‌نك استقلال عالیسنی وَ حقوقی حکومت ســنیه‌یی تهلکه‌یه براقه‌جق

صورتده پولیتیقه‌جه پك بیوك خطالر اوله‌رق. اگر شو فرمان عالی هر نصل عباره ایله اولورایسه اولسون، معاهده‌ده مذکور اوله‌جق اولور ایسه، آرتق بوراسی معاذالله‌تعالی مقاسمهٔ حکومت دیمك اوله‌جغی جهتله، سلطنت سنیه‌نك شو محاربه‌ده ایتدیگی فداکارلقلر وَ چکدیگی مشقتلر وَ دول متفقه‌نك دخی صرف ایتدیگی مساعی وهمتلر بیاغی بی ثمره قاله‌جقدر . وَ دولتلرك محافظهٔ استقلال حقنده اولان دعوالرینی شو فعل نقض ایده‌جگی وَ نتیجه مقدمه‌یه موافق دوشمیه‌جگی جهتله بو دخی لفظ بی معنی گبی، گورینه‌جکدر . وَ قره دکزده روسیه دونماسنك محوی وَ بسارابیه‌دن براز اراضینك بغدان امارتنه الحاقی گبی، فی نفس الامر فوائد مادیه‌سی اولان شیلر دخی اشبو مضرت حقوقیه واستقلالیه‌یه مکافات اوله‌میه‌جقدر .

سالف الذکر فرمان عالینك حاوی اولدیغی احکامه وَ صورت اجراسنه گلنجه : زمان وموقعك حکم وایجابی منکر اولمیه‌رق — — — — تبه‌نك یوز سنه اوّلکی دگل، یگرمی سنه مقدمکی حالده بیله قوللانلمسی ممکن اوله‌میه‌جغی وَ شمدی‌یه قدر گرك جنتمکان افندمز زمانلرنده وَ گرك عصر عالیٔ شهنشاهیده خرستیانلر حقلرنده آزالق آزالق شایان بیورلمش اولان مساعدات سنیه‌نك هپ بو ملاحظاتدن نشأت ایتدیگی مسلماتدن اولدیغنه نظراً، بوندن بویله دخی بعض مواد مساعده علاوه اولنمسنك لزومی حقنده بردیه‌جك یوقسه‌ده، بویله شیلر

تدریجی وَ خصوصیله دول اجنبیه‌نك مداخلهٔ رسمیه‌سی قارشمقسزین یاپیلوب، هم اهل اسلامك آلشدیرلمسنه وَ همده -- طاقتنك حوصلهٔ تحملرینه صیغشمیه‌جق صورتده دفعةً بر چوقِ امتیازات ویریلوبده کندیلرینك بردنبره شماردلمامسنه دقت اولنمق (مقتضای) حکمتدن ایکن، وکلای فخام حضراتی طرفندن بو قضیهٔ دقیقه‌نك آرانلمامسی جای تعجبدر!

اگرچه بو ماده‌ده بو رتبه ایلری گیدلمسنك اسباب مجبره‌سی اوله‌جغی بالطبع خاطره گله‌جك شی اولوب، وکلای فخام طرفلرندن دخی بو صورتك میدانه قونلدیغنده شبهه یوقسه‌ده، لکن سنه‌کی شرائط صلحیه‌ده یالکز امتیازات مذهبیه‌نك بقاسی فقره‌سی مندرج اوله‌رق، بین‌الدول یاپیلان بعض اوراقده دخی آنجق راحت ورفاه [۱] معناسنی متضمن اولان اصلاح حال رعایا قضیه‌سنك فتوت سنیهٔ حضرت ملوکانه‌یه حواله‌سی عباره‌سی مسطور اولوب، بودفعه‌کی شرائط صلحیه‌نك دردنجی ماده‌سنده بیله (حقوق پولیتیقیه) لفظنك وجودیله برابر ینه استقلال عالی وَحقوق علیه‌یه رعایت قید قویسنك دخی محرر بولنمسی اسباب مبرمه مطالعه‌سنی سالب اوله‌جغندن بشقه، ایلچیلرك دخی مکالمات هنگامنده «طوغریسی دولت علیه هر وجهله تسهیل مصلحت ایده‌رك آرزو وامیدلرمزك بیله اوته طرفنه کچدیلر.» واديسنده سوزلر سویلدکلرینه دائر

[۱] طوغریسی کسرها وفتح یا ایله شده‌سز رفاهیتدر.

روایتلر، وَشو آرالق بو کلماتی مصدّق غزته‌لرده گورلمکده اولان حکایتلر دخی هپ مادهٔ ابرامیه‌نك فقدانی ملاحظه‌سنه قوّت ویره‌جك شیلر اولدیغنه نظراً، مجرّد اوروپاجه بر ممدوحیت قزانلق هوسیله اصل التزام اولنه‌جق طریق احتیاطکارانه و حکمشعارانه‌نك ترك اولنمش اولمسی ظنی پك غالب گورنمکده‌در.

وَاشبو فرمان عالینك معنای حقیقیسنی ستر ایچون هرنه‌قدر تأویلات اغفالیه ایله اوغراشلمقده ایسه‌ده، اصل صحیحی اوروپایه بیلدیرلدیکی اوزره [امانسپاسیون قومپلت] [١] وَ [اغالیته پارفت] [٢] قضایاسی اوله‌رق، بوندن بویله ملت حاکمه ایله ملل محکومه بیننده هیچ بر گونه فرق قالمدیغی وَ فرمان عالینك بو شیلرده وَ گرك تملك املاك ماده‌سنه دائر محللرنده گوریلان فقرات مبهمه دخی آنجق بورایی اغفال ایچون میدانه قونلمش کلمات مصنّعه اولوب، یوقسه بو خصوصلرك بر دائرهٔ محدوده ایچنده طوتلمسنه وَ وقتیله دعوا اولندقچه اوروپالویی اسکات واقناعه مدار اولور صورتده اولمدیغنی اثبات ایتمك پك آسان شیدر.

هرنه ایسه بو خصوصلرده مجبوریت قویه اولمدیغی تقدیرده بو درجه ایلری گیدلمك مناسب گورولمدیگی مثللو، شاید بر قوی مجبوریت اولدیغی حالده دخی، چونکه بو ماده دولت علیه‌نك آلتی یوز سنه‌لك رنگنی تمامیله ضد ومخالفی اولان

[١] آزادیٔ تام .
[٢] مساوات کامله .

دیگر بر رنگه قویه‌جق و ـ ـ ـ عظیمه وقوعنه سبب اوله‌بیله‌جك بر امر جسیم ونازك اولوب. الحالة هذه درسعادتده بر قوّهٔ اجنبیه بولنمسی جهتیله بوراجه باشلیجه وقوعاتدن قورقولماز وَروم ایلینك دخی بوسنه وَ آرناودلقدن ماعدا یرلردن بر گونه اویغونسزلق مأمول اولنمازسه‌ده شام وَ ـ ـ ـ پك چوق یرلرنده بونك سوء تأثیراتی وَاجراسنك صعوباتی ملحوظات قویه‌دن ایکن، بورالری اصلا قید اولنمیه‌رق، بالعکس بوکا بغایت خفیفجه صورتله تشبث اولنمش اولمسی دخی عقله ملایم گورنمز؛ زیرا اسباب مبرمه صحیحاً موجود ایسه آنی اثباتده صعوبت اولمدیغی جهتیله سلطنت سنیه‌نك عادات قدیمه‌سندن اولدیغی وجهله بو مصلحت بر (مجلس عمومی) یه قونلمش وَحقیقت حال اطرافیله آکلادلمش اولسه‌یدی، هرکس مجنون اولمدیغندن. بیوك بیوك مخاطراتی دفع ایچون الك متعصب وَوقوفسز بولنانلرك بیله بهر حال بر نوع فداکارلقلری گوزه آلدیره‌جقلرنده شبهه اولمدیغنه نظراً، اوحالده بو مصلحتك قراری آرای عمومیه‌نك اتحادیله اولور : وَ دولت علیه دخی هردرلو تعریضاتدن وَامر اجراده دخی مشکلاتدن مصون بولنوردی. وَچونکه بوندن مقدّم (سوخته‌لر) مادّه‌سی وقوعنده اول وقت آرای عمومیه‌یی. وَمساغ شرع شریفی، وَ آنك اوزرینه متعلق بیوریلان ارادهٔ سنیه‌یی جامع اوله‌رق، الده بولنمش اولان سندلرنی دفع فساده سلاح قوّت اولدیغی جمله‌نك معلومی اولدیغندن،

وَبوكرّه اعلان اولنان نظامات ايســه شمدى‌يه دگين هيچ امثالى
گورولمامش غايت تتك برمادّه بولنديغندن، شماته‌سزجه اجرايه
مدار اولمق وَشايد طشره‌لرده بوكا قارشى حركت ايدنلر اولور
ايسه او مقوله‌لرى قولايلقله يوله ياتيرمق ايچون الده بر ســند
قوى بولنمسى قضيه‌سندن دخى وكلاجه غفلت اولنمامق اقتضــا
ايدردى . حال بوكه مصلحت بو صورتده طوتلمه‌رق، بر مجلس-
مختصرده برقاچ كرّه اجتماع ايله على العجله هرشى ياپيلوب، وكلايه
فريضهٔ ذمت وَمقتضاى صداقت وعبوديت آنجق ذاتلرينى ميدانه
قويمق وَحاصــل اوله‌جق انكسار قلوبه دخى كنديلرينى قارشى
طوتمق صورتلرى ايكن ،فرمانِ عالى‌ده قرار وكلادن بيله بحث
اولنمقسزين ارادهٔ سنيهٔ مخصوصه صورتنده اعلان اولنمسى دخى
عقــل كمترانه‌مجه وكلالق وظائفنه مبــاين بر بيوك خطادر .
وَ فرمان عالينك اعلاننده هيچ اولمازســه، اون اون بش گون
اوّل ولاة و متصرفينه محرمانه برر مكتوب يازيلوبده — ايجابات
عصريه‌دن اولمق اوزره شو مالده وَبو صورتده بر فرمان عالى
گوندريله‌جكدر ؛ سزلر مقدّمات مناســبه ايله شمديدن خلقك
اذهانى حاضرلمغه همت ايديكز ! — يوللو بعض وصــايا يازلمق
اهم مهامدن ايكن، تحقيق اولنديغنــه گوره بونده دخى غفلت
اولنمشــدر ! وَبزم ايچنــده ايكن، حس ايده‌مديگمز مشكلاتى
خارجدن اوروپالونك دهــا اطرافــلى گورديگنه وَ استخفــاف
ايتمديگنه بو دخى دلالت ايدر،كه نظامات جديده يرلشنجه‌يه قدر

ممالك دولت علیه‌نك بعض مواقعنده دول متفقه عسکرینك مدّت وافیه اقامتلری لزومندن اوروپا غزته‌لری شمدیدن بحث ایتمکده‌درلر . بو ایسه فعله گله‌جك ، یعنی دول متفقه ایله یاپیلان اتفاق معاهده‌سنده مصالحه‌نك انعقادی عقیبنده وَ مدّت معینه ظرفنده حاضرلنوب ، عسکر وَ سفینه‌لرینی اعاده ایتملری مشروط ایکن ، بویله سببلرله تمدید اقامت صورتی ظهور ایده‌جك اولورسه ، بونك دخی مضرّت عظیمه‌سی اوله‌جغی بدیهیدر . هرنه ایسه شمدی مصلحت بو درجه‌یه گلوب ، بوندن درت سنه مقدّم قدس مسئله‌سنك صورت تنظیمه‌سنه دائر ویریلان قرار هر طرفجه مقبول اولمشکن ، صکره اجراسنده وقوعه گلان خطیآت ، محاربهٔ حاضره‌یی منتج اولدیغی گبی ، بو محاربه‌نك مصالحه‌یه مبدّل اولدیغی هنگامده مشهود اولان حرکات غافلانه دخی دولت علیه‌نك شرف وحیثیتنی وَ استقلال عالیسنی بر حال خطرناکه ایصال ایلمش اولدیغندن ، ولیّ نعمت بیمنتمز ، پادشاهمز افندمزك صادق قولی وَ کوله‌سی اولنلره گوره بو شیلردن طولایی محزون و دلخون اولمقلقله برابر بعض گونه تدابیر تعمیریه دوشنمکلك دخی وجیبهٔ ذمت اولدیغنه بناءً ، شوراسی عاجزانه و قاصرانه خاطرگذار اولمشدرکه : ابتدا بو فرمان عالینك احکامی سلطنت سنیه‌نك کندیلگندن تأسیس بیورمش اولدیغی سائر نظاماته بگزه‌میه‌رك ، دول ثلثه سفراسیله رسماً

قونفرانسلرده قرارلشدیرلمش اولدیغی جهتله تمامیٔ [١] اجراسنه مجبوریت قویه درکار اولدیغندن، بونك تعدیل وتغییری امر محال اولوب، فقط ایالات و الویه‌ده اجرا آتنده دخی مأمورین طرفلرندن یولسزلق واقع اوله‌جق اولورسه، بوندن برطاقم غوائل تکوّن ایده‌جگنده وَ بونکله عساکر اجنبیه‌نك ممالك سلطنت سنیه‌ده تمدید اقامتلرینه دخی سبب ویریله‌جگنده شبهه اولمامغله، باری شو (محاذیر) ملحوظه‌نك اوگنی کسدیرمك ایچون مأمورین کرامی حرکت حکیمانه‌یه دعوت یولنده کندیلرینه تنبیهنامه‌لر یازلمسی وَاشبو فرمان عالیدن طولایی هرطرفده اهل اسلامك مکدّر و مغموم اوله‌جقلری امور طبیعیه‌دن اولوب، اگرچه محاربهٔ حالیه اوانده خرستیان تبعه طرفندن دخی خدمتده قصور اولنمامش ایسه‌ده (اغور) دولت علیه‌ده اصل فدای جان ایدن ینه ملت اسلامیه اولدیغندن، عموم اهل اسلامك بعض مرتبه تطییب و تلطیفی تدبیرینه دخی باقلمسی وَحوالیٔ حجازیّه‌نك صفت جلیلهٔ خلافت کبرایه رابطهٔ قویّه‌سی جهتله، اول قطعهٔ مبارکه اهالیٔ کرامنك (افکارلرینی) گوزتمك فریضه‌دن اوله‌رق، دها یقین وقتده بر اسرا ممنوعیتی سوزینك اوراده نصل قتال عظیمه سبب اولدیغی دخی، بوفرمان عالینك اوراده شیوعی هرکسی المناك ایده‌جگنك دلیل قویسی اولمغله،

[١] تمام لفظی حدّ ذاتنده مصدر اولدیغندن، آخرینه برده فارسی یای مصدریت علاوه‌سیله کلمه‌یی مصدر اندر مصدر حالنه قویمق خطادر.

وَجدّه والیسی دولتلو کامل پاشا [١] حضرتلری هرنه قدر اصدقادن بر ذات ایسه‌ده ، بر وقتدن بری کندیسنك مشهود اولان شدت وحدّتی وَ خصوصا حرم شریف درونده سفك دماء بشریه‌یه سببیتی حوالئ مقدسه‌ده هرکسی دلگیر وتنفیر ایلدیگی دخی ارباب وقوف طرفلرندن روایت اولنمغله، مشار الیه سایهٔ حضرت خلافتپناهیده آخر ایشده قوللانلمق اوزره شو آرالق حرمین شرفین اهالئ کرامنی تأمین وتألیفه وَ آنلره سوء تأثیری اوله‌جق شیلری حکیمانه تفهیم وتعریفه مقتدر بر ذاتك دخی جدّه‌یه والی تعیینیله سریعاً محل مأموریتنه اعزام بیورلمسی وَبو دفعه شرائط صلحیه‌نك دردنجی مادّه‌سی حقنده بروجه محرر ابتدادن قیدسزلق وقوع بولمش اولدیغندن ، شمدی سالف الذکر فرمان عالینك عهد نامه‌ده مذکور اولمقدن قورتارلمسی پك مشکل گورینوب ، حال بوکه هرنه قدر صورت خفیفه‌ده اولور ایسه اولسون، بر کرّه‌ده معاهده‌ده مذکور اولدیغی گبی، سلطنت سنیه‌نك استقلال عالیسنه عظیم رخنه آچیلمش وَ بوندن بویله دولت علیه‌نك مصالح داخلیه‌سی حقنده دولتلره بر مداخلهٔ رسمیه حقی ویرلمش اوله‌جغندن ، فرضاً بو بلانك دفعنه چاره و امکان بولنه‌میه‌جق اولدیغی حالده باری دولت علیه، دولتلرك الی الابد حمایت مشترکه‌سی تحتنده قالمامق ایچون ، مثلا بوندن بش سنه‌یه قدر سلطنت سنیه ممالك

[١] بو کامل پاشا یهودیدن دونمه ایدی .

محروسه‌سنده لازم گلان اصلاحاتی اجرایه همت بیوره‌جغی جهتله اول مدت انقضاسنده مادّۀ رابعه‌نك كأن لم یكن حكمنه گیرمسی وَ اول مدت ظرفنده دخی دولتلر طرفندن امور دولت علیه‌یه برگونه مداخله ایدلمامسی فقراتنك دخی عهدنامه‌یه درج ایدلمسی گبی، بعض شیلر یاپلمسی وقت وحالجه فائده‌لی گبی گورینور ایسه‌ده، بونلر هپ ملاحظات قاصره قبیلندن اوله‌رق، مبارك ذهن پاك وَخاطر تابناك حضرت ظل‌اللهی‌یه لایح وسانح اوله‌جق آرای رزینه محض اصابت وكرامت اوله‌جغنده اشتباه اولمامغله هر حالده امر وفرمان ......

بالاده‌كی لایحه‌نك تقدیمنی ناطق مابین همایون باش كتابتنه مشار الیهك بر تذكره‌سی

دردست اولان مصالح دقیقه‌دن طولایی بعض كیفیّات ومطالعاتی حاوی قلمه آلنان لایحه، منظور حضرت پادشاهی بیورلمق ایچون لفاً تقدیم قلندی. لایحۀ مذكوره‌نك فقراتی ذوات مستخدمه‌دن بعضلرینی اتهام صورتیله گبی گورینور ایسه‌ده، خدا علیمدر،كه هیچ كیمسه حقنده غرضم وَكندمجه دخی سرمایۀ حیاتم اولان توجّهات ولیّ نعمتك بقاسندن غیری املم یوقدر.

فقط جان وجهاندن اقدم بیلدیگم پادشاهمز افنـدمزه وَ دولت علیه‌لرینه وَ وطن وملته مضر اوله‌جق شـیلری تجویز ایدنلر، ولو پدر و برادر وَ اولادم اولسه‌لر دخی، کذلك الحمد، صفت ذاتیه‌مده بولنان صداقتم جهتیله ینه طوغری‌یی سویلمکدن گیرو طورمیه‌جغمه وَ ولی‌ّ نعمت بینتمز پادشاه ملك خصلت افنـدمزه وَ وطن وملته منفعتلی ظن ایتدیگم کیفیّاتی دخی عرض و بیان ایتمکلگی فریضـهٔ ذمت رقیت بیلدیگمه مبنی، لایحهٔ مرقومه‌یه بعض خصوصات درج اولنمش اولمغـله، بو صورت الحالة هذه بولنـدیغم حال وموقع اقتضـاسنجه بر بی ادبانه حرکت رنگنی آلدیغی جهتله، شـایان توبیخ اوله‌جغی معترف ایسـه‌مده، نیّات صادقه‌م حسبیله عفو عالی‌یه مظهریت خصوصنده امّید کمترانه‌م دخی پك قوی بولنمغـله، حق بنده‌گانه‌مده هرنه درلو معامله بیورلسـه بر بیوك نعمت وعنـایت بیلنه‌جگی وَچونکه لایحـهٔ مذکوره مألندن مستفاد اوله‌جغی وجهله ذات والای وکالتپناهینك بو طرفدن قبل‌الحرکه واقع اولان سؤاللرینه لازم گلان جوابی ویره‌رك، بعض مسموعاتدن طولایی استنیلور ایسـه محاکمه‌یه حاضر و آماده اوله‌جغمی جناب فتواپناهی‌یه اخبار ایتدیگمدن، وَبوکرّه لایحـهٔ مذکوره ایله هر حالی وَذهن قاصرمجه بعض مطالعات سنحیفه‌یی من غیر حد عتبهٔ علیای حضرت ولی‌ّنعمته بیان و اشعاره متجاسر اولدیغمدن، آرتق بندهٔ بیریالرینك بوندن صکره اتخاذ ایده‌جگی اصول و مسلك شـاید محاکمه‌یه دعوت

اولنه‌جق اولدیغم حالده، گیدوب هر خصوصك طوغریسنی سویلمك وَ ماعدا وقتلرده سکوت ایتمکدن وَهیچ بر شیلره قارشمامقدن عبارت اوله‌جق ایسه‌ده، مجرّد کندو جرم وگناه وَ طالع سیاهم اقتضاسنجه مفتریاته هدف اوله‌گلدیگمه وَ دردست بولنان شیلره طرف چاکرانه‌مدن اعتراض وقوعی شایعه‌سیله حقّ کمترانه‌مده ایلچیلرك تشدید افکارینه چالیشلمقده اولمسی محتملات قویه‌دن بولندیغنه نظراً، بو بابده ظهور ایده‌جك قیل وقاللر بالآخره ولی‌ّنعمتك راحتسزلگنی وَ بلکه عبد مملوکك دخی خدا نکرده حسن نظر مرحمت اثر جناب شهریاریدن دوشمکلگنی انتاج ایده‌بیلمسی واهمه‌سی بندهٔ کمترلرینه خاطر خراش اولمقده اولمسیله، شمدیدن هواسی لطیفجه بر محلّه گیدوب اقامت ایتمکلگمه امر و فرمان جناب تاجداری متعلق بیوریلور ایسه اجرای مقتضاسی خصوصنه مسارعت اولنه‌جغی رهین علم سامیلری بیورلدقده اول بابده ....

نطق مرتّب

عالمده علم ومعرفت گبی بر شرف ومزیت اوله‌ماز. وَانسانك مطالب ذاتیه‌سنك اسباب تحصیلیه‌سی صنایع ومعارفدن بشقه بر شیله حصول بوله‌ماز. وَهرنه‌یه دائر اولورسه اولسون، هرنرده

بولنورسه بولنسون هنر ومعرفتك قدر وقيمتى انكار اولنه‌ماز . بوگورديگمز سامان وانتظام احوال انام وَحسن معاشرت خواص و عوام هپ هنر و معرفتله حصوله گلمش بر اثر دگلميدر ؟ وَ مشهودمز اولان بونجه محاسن امور وَصورت آسايش وحضورك نظر امعان ايله باقيلوب ميزان دقت حقيقت شناسى يه اورلدقده دانش ومعارفدن بشقه بر سببى وارميدر ؟ بونك ايچون فتح ابواب علم وحكمت وَترتيب اسباب هنر ومعرفت ايله تربيهٔ عموميه قضيهٔ خيريه‌سنك اشتهار وانتشارينه صرف همت ايليان دولتلرك جريدهٔ حاللرى شيرازه‌گير سلك انتظام وَرعاياسنك مسئلهٔ آسايش باللرى صورت پذير بقا و دوام اوله‌گلديگى بحث واشتباه قبول ايدر موادّدن دگلدر. وَانسانك ماهيتى حيوان ناطق اولديغندن ، ايكى جهتله حياتنك امر محافظه‌سى وَحسّ حياتى حسبيله احتياجات جسمانيه‌سنك حصوله گلمسى وسائلنك استحصالنده وَمدنىّ الطبع اولديغندن، امر تمدّنجه ضرورى الاحتياج اولان اسباب تسهيليه‌نك استكمالنده فنون طبيعيه ورياضيه‌يه محتاجدر .

جهت روحانيه‌سى، يعنى ناطق وَكليّات امورى مدرك اولمسى حسبيله دخى استيفاى لذايذ روحانيه‌سيچون بالطبع مسائل حكمت الٓهيه‌يه مائل ومالك وَغداى روحانيسى مثابه‌سنده واقع شعر و انشا وَنكت ومزايا استماعنه پك آشورى راغب ومتهالك اوله‌گلمشدر .

بونك ایچون فن حکمت الٓهیه‌یه دائر برچوق کتب ومأثر یازلدیغی گبی، ادبیاتدن دخی حسابه گلمز بونجه آثار ومجلّدات کشیدهٔ رشتهٔ تحریرات قلنمش وَ تزیین وتهذیب کلام ایچون فوق‌العاده وَسائر فنون لازمه‌دن زیاده بذل جلّ اهتمام اولنمشدر.

یا بر سوز ایچون بوقدر امك صرف ایلمك عبث ایله اشتغال دیمك اولمازمی ؟ دینلسون ! زیرا بو عالم مظاهرده سوز قدر نفس ناطقهٔ انسانیه‌یه مؤثر بر شی یوقدر . بو سببدن میدان معرکه وپرخاشده جان و باشی تلاشنده ایکن بر سوز ایله غیرته گله‌رك نیچه بیك آدم موقع فداکاریده ثابتقدم اولوب، عندنده الڭ عزیز ولذیذ اولان حیاتنی برسوزه دگشدیردیگی وَبر سوز ایله روح انسانی فوق مایتصوّر وَ بیك جهان دگر شوق وشادمانی کسب ایده‌گلدیگی پك چوقدر .

سوزڭ رفعت و قدری نصل انکار اولنه‌بیلیر ؟ انسانڭ حیوانات سائره‌دن مابه‌الامتیازی اولان صفت مادحه‌سی وَ ترجمان‌القلب وَ دلاّل عالم غیب اولان زبانڭ اولانجه بضاعه وسرمایه‌سی سوز دگلمیدر ؟ وَسوز گبی عالمده پایدار ومتین بر اثر وارمیدر ؟ ایّام ماضیه‌ده گلوب گچمش وَجمیع آثاری مندرس اولوب، دار ودیاری اونودلمش نیچه صاحب کمال وفنون آدملرڭ آدینی یاد ایتدیرن وَ بونجه اصحاب دانش و عرفانڭ نامنی انجمن عالمده داستان ایدن سوز دگلمی ؟ وَ طوفانزدهٔ فنا اولان امم سالفه‌نڭ اختراع ایتمش اولدقلری بونجه صنایع

غریبه وَآثار عجیبه بتون بتون محو اولوب گتمشیکن، اول وقتلر برشاعرك سویلدیگی سوز محو اولمیه‌رق، بوقدر امواج حوادث ایچنده یوارلنوب گلیور : سوزك بیوکلگنه بوندن بیوك دلیل ایسترمی ؟

آنجق سوزك دخی قدر و قیمتی سویلیانك معلومات ومعرفتنه گوره‌در؛ زیرا سوز کارگاه درونده طوقنمش برقماش بوقلمون رنك اولدیغندن، آب وتاب طراوتی وَچارسوی قابلیتده قیمتی قوهٔ عاقله‌نك تردستیٔ تربیه‌سنه گوره اولور . بو جهتله سوزك گرك بویله دلدوز وجگرسوز اولمسی وَ گرك دامن حشره قدر پایدار اوله‌جق درجه‌ده بولنمسی دخی علم وکماله متوقفدر . وَهر انسانه شرف ویرن شامل اولدیغی فنون ومعارفدر . وَفنون ومعارفی حاوی اولمیان انسان هرنه قدر ذاتاً مکمل ومنتظم اولسه بیله آثار اعماردن بری اولان اراضیٔ خالیه گبی عد اولنور. نته‌کیم اراضینك حدودی تعیین اولنوبده کدّ یمین ایله نوع نوع طرحلر آچلمدقچه دلنشین ومعمور اوله‌ماز ایسه، انسان دخی تحدید اولنوب آنك اوزرینه اعمال فکر مدید ایله دیوانلر وَفنون متنوعه‌دن کتابلر یازلمدقچه معتبر ومشهور اوله‌ماز . بو سببدن محضا لسانك تربیه‌سی وَسوزك طرز بلاغت اوزره اولمسی ایچون علوم ادبیه‌دن السنهٔ عدیده اوزره بوقدر کتابلر تألیف اولنمشدر .

والحاصل انسانك گرك (حوایج) جسمانیه‌سی وَ گرك

مطالبِ روحانیه‌سی حسبیله تحصیل علم و معرفته محتاج ایدوگی وارستهٔ کلفت احتجاجدر .

ایشته بو امر اهمّه خدمت ایتمك ایچون محسنات عصریه‌یه علاوهٔ جمیله اولمق اوزره انجمن دانش نامیله بزم گبی عاجزلردن مرکّب اشبو جمعیتك انعقاد و کشادی خصوصنه مساعدهٔ سنیه بیدریغ بیورلمشدر .

فؤاد پاشا

(فؤاد پاشا ١٢٨٥ — ١٢٣٠)

فؤاد پاشانك سياسياتدن، ادبياتدن بر چوق آثارینی گوردك ؛ بعضیسنده مخصوصاتندن اوله‌رق ، پارلاق فکرلر ؛ وَترکیبی منتظم تحف عباره‌لر بولنه‌بیلیر . حتی سیاسیاته دائر اولان براثرینی ادبیاتدن عد ایدیشیمز مجرد آنك ایچوندر . فقط اکثریسنده تقلید ایتدیگی مع‌التأسف گوریلور .

مشارالیه اویله هر یازدیغی سوه سوه اوقنور کاتب دگلمش ؛ فقط ظن اولنور، که خارجیه ناظری اولمغی مراق ایتدیگی قدر یازی یازمغی مراق ایتسه ایمش ؛ مثلا انسانی ایسترسه اغلادیر ؛ وَاغلادەمازسه مطلق گولدیریر بر منشی اوله‌بیلیرمش .

کندیسیله مصاحبت ایدنلرك قولیجه مضمون سویله‌مك پك مراق ایمش ! تشکر اولنورکه تحریرینی تقریرینه تطبیق ایتمك ایسته‌مامش . واقعا حشمت، برمجلس الفتده دنیانك برنجی آدمی صاییلیر ؛ فقط بر مجلس دولتده کوی (کهیاسی) قدرده حیثیت بوله‌ماز .

هله مکتوبی ادبیات نقطهٔ نظرندن باقیلیرسه، اینجه یاشمق طوتمش ؛ گوزل فراجه گیمش ؛ حطوزی (قطاس) سوسلی، اندامی گوزل، کفتاری طاتلی برکتخدا قادین شیوه‌سنه بکزر . بناء علیه ادیب اولان اوقورکن حظ ایده‌بیلیر ؛ یوقسه شایان تقلید دگلدر .

مشار الیهڭ یازدیغی شیلرده اڭ بیوك مهارتی مرسل الیهڭ ـ ولو رتبةً كوچوك اولسون ـ اطوار و تمایلاتنه موافق ادارۀ لسان ایدیشندەدر . حتی شناسی مرحومه اولان تذكرەسندەكی رشوت كلامیەسنی اسلوب وزیرانه ایله ستر ایتمكده اوقدر مهارت گوسترمشدر،كه انسانڭ سرد ایتدیگی كلماته بیاغی ایناناجغی گلیر .

§

فؤاد پاشا، ١٢٣٠ سنەسنده استانبولده دنیایه گلمشدر ؛ پدری شعرای علمادن كیچه زاده عزت ملادر .

اكثر زادكان علما گبی،فؤاد پاشاده اوائل شبابنده طریق علمه داخل اولمشیدی . مؤخراً سلطان محمود ثانینڭ غلطه سراینده تأسیس ایتمش اولدیغی مكتب فنون طبیەیه دخول ایتمش وزمانڭ، مكانڭ استعدادی نسبتنده تحصیل طبابت ایتمكله، اوسلكده قائمقام رتبەسنه قدر ارتقا ایلمشدر . حتی چنكل اوغلی طاهر پاشانڭ والیلكله طرابلس غربه عزیمتنده آلای طبیبی صفتیله معیتنه مأمور اولمشدر .

١٢٥٣ ده مصطفی رشیدپاشا مرحومڭ خارجیه نظارتنه مأموریتنده مشار الیهڭ تشویق ودلالتیله مسلك طبابتی ترك ایدرك، بابعالی ترجمه اوطەسنه وبك آز زمان مرورنده دیوان همایون مترجم اوللگنه تعیین ایدلمشدر .

رشیدپاشا مرحوم ١٢٥٤ ده عهدەسنده خارجیه نظارتی بولندیغی حالده ایكنجی دفعه اولەرق، سفارت موقته ایله لوندرەیه عزیمتنده، فؤاد افندی‌یی ده سفارت سنیه سر كتابتیله برلكده گوتورمشیدی . مشار الیه بو مأموریتله اوچ سنه قدر لوندرەده بولنمش وانفصال وعودتندن صكره ایكی سنه مأموریتسز قالمشدر .

٥٩ ده رشید پاشانڭ بشنجی دفعه پارس سفارتنه مأموریتی صرەسنده فؤاد افندیده اسپانیا وپورتوغال دولتلری نزدینه سفیر موقت تعیین اولنمغله، ایكی سنه امتداد ایدن بومأموریتندن عودتنده،كه ١٢٦١

سنه‌سی جمادی‌الآخره‌سنه مصادفدر . ثانیه متمایزی رتبه‌سیله دیوان همایون ترجمانلغنه وَ ٦٣ ربیع‌الاوّلنده رتبهٔ اولی صنف اوّلی ایله آمدیٔ دیوان همایون مسندینه تعیین قلنمشدر .

١٢٦٥ ده مأموریت مخصوصه ایله اولاح ـ بغدانه عزیمت ایلمش ایدی . بو مأموریتی مفطور اولدیغی درایتـه لایق بر صـورتده ایفا ایتمسی، دها عالی خدماته تأمین لیاقت ایلدیگندن، فوق‌العاده بیوك ایلچیلك عنوانیله پته‌رسبورغه اعزام قلنمشـدر . اورادە ایکن ١٢٦٨ محرمنده رتبهٔ بالا ایله صدارتعظمی مستشارلغنه نصب اولنمشدر .

ایشـته فؤاد افندینك دور اشتهاری بو تاریخـده ابتـدا ایدر ؛ چونکه مستشارلغی زماننـده مأموریت مخصوصـه ایله مصره اعزام اولندیغندن، رشید پاشادن آلدیغی تعلیماتی مأثر عرفان وذکا ایله توشیح واجرا ایلمسیله، عودتنده گرك سلطان عبدالمجید نزدنده وَگرك رشـید پاشا عنـدنده فوق‌الغایه کسب ممدوحیت ایلمشـدر ؛ حتی افندینك بو خدمتنه دخی خارجیه نظارتنه نصبیله مکافاة بیورلمشدر .

بوزمانه قدر رشید پاشانك پروردهٔ نعمت همتی‌اولان فؤاد افندی، بو تاریخدن صکره سیاسیاتده مشار الیهك مسلکندن اعتزال وَکاه عالی پاشا ایله متحداً وَکاه منفرداً تأمین اقبال ایلمشدر .

فؤاد پاشانك ذکاوتندن منتظر اولان حال، رشـید پاشایه مخالفتله جستجوی اقبال قیـدینه دوشمك دگل، بلـکه مشار الیهك عزم ترقیپرورانه‌سنه مانع اولانلره قارشو مشار الیهه قوّهٔ درایتیله مددکار اولمق ایدی . مؤخراً اظهار ایتـدیگی میلان ترقی‌ده بونی ایجاب ایدردی . نه فائده، که موسم رواجی گچمش اولدیغندن ، هیچ بر ایشه یرامدی . حتی رشـید پاشایه ایتدیگندن زیاده‌سـنی‌ده اصل دور اقبالنده ادراك ایله دلخون اولدی؛ بو ایسه بر قصاص معنوی ایدی .

قریم محاربه‌سی صره‌سـنده حدود خاقانیه‌یی تجاوز ایدن یونان اشقیاسـنك تنکیلی مأموریتیله یانیه‌یه عزیمت ایتمش ایدی . آلتی آی

ظرفنده اوروپانك آسايشنى اعاده ايدرك عودت ايلكله ، ١٢٧١ ده عهده‌سنه وزارت توجيهيله تلطيف بيورلمشدر .

١٨٥٦ معاهده‌سنى مذاكره وتنظيم ايدن پارس قونغره‌سنه خارجيه ناظرى صفتيله وَايكنجى مرخصلقله عالى پاشا رفاقتنده مأمور اولمشدر.

١٢٧٦ ده ظهور ايدن سوريه حادثه‌سندن طولايى صفت عسكريه وَمأموريت فوق‌العاده ايله شامه عزيمت ايتمش وَايكى سنه‌يه قريب برزمانده استقلال تام ايله اجراى احكام ايلمشدر .

سلطان عبدالعزيز مرحومك اوروپايه سياحت همايونلرنده ، خارجيه ناظرى اولديغى حيثيتله ، معيت شاهانه‌ده بولنمش وَعالى پاشانك گريده عزيمتندن طولايى عودتنه قدر برسنه‌يه قريب ، عهده‌سنده خارجيه نظارتى اولديغى حالده ، مقام صدارتده اجراى وكالت ايلمشدر .

مشار اليه وفاتندن ايكى اوچ سنه اوّل مبتلا اولديغى قلب علتندن ١٢٨٥ سنه‌سى اواسطنه طوغرى پك زياده مضطرب اولمغه باشلامش ايدى . بناءً عليه مأموريتنك موجب اولديغى مشاغل ، خسته‌لگك اشتدادينى انتاج ايلكله ، برمدت فراغ واستراحت ايله تهوين اضطراب ايده بيلمسى ايچون آراى اطبا ايله فرانسه‌نك (نيس) شهرينه گتمش وَاوراده ايكن ١٢٨٥ سنه‌سى شوالنده (سنين هجريه اعتباريله) اللى بش ياشنده وفات ايلمشدر .

فؤاد پاشا ، اوچى دورسلطان مجيدده وَايكيسى سلطان عبدالعزيز عهدنده اولمق اوزره بش دفعه خارجيه نظارتنه وَينه مشار اليه سلطان عبدالعزيز دورنده ايكى دفعه صدارته وَبرر دفعه سرعسكرلكله ، مجلس والا رياستنه مأمور اولمشدر .

صدارت اولپسنده بيورلديلرك زيرينه چكيلان (صح) يرينه « وزير اعظم محمد فؤاد » عباره‌سنى حاوى مهر باصمغى اتخاذ ايلمشيدى . ايكنجى صدارتنده ، كه سرعسكرلك مسندى دخى ضميمهٔ مأموريتى ايدى ؛ طرف همايوندن « ياور اكرم ، مقبل صادق » عنوان عاليسيله قدرى اعلا بيورلمشدر .

سوریه مکتوبی

(عالی پاشایه)

هروقت برصورتله تصدیع ایده‌رك، عرض واشعاره اجتسار ایلدیگم وجهله بو طرفده اولان مأموریت موقتهٔ کمترانه‌مه عائد خصوصات، اعادهٔ آسایش ایله تأدیبات، وَجبله منحصر اولمق اوزره تنظیمات، وَمصاب اولان اهالئ عیسویه ایچون تضمینات ماده‌لرندن عبارت اولوب، مجرد اثر موفقیت سنیه اولمق اوزره سنهٔ سابقه‌ده ظهوره گلان شورش واختلال کاملاً مندفع اوله‌رق، عربستانك هر طرفنده اوّلکندن زیاده آسایش واستراحت حصوله گلمش؛ وَامر تأدیبات دخی ایجابات معدلت ومصلحته توفیقاً یاپلمش اولمغله برنجیسی بتمشدر .

تنظیمات جبل تقرر ایده‌رك، تشکل ایتمش اولان ادارهٔ جدیده، نظامات مقرره‌نك پیدرپی موقع اجرایه قونلسنه تشبث ایلدیگندن، ایکنجیسی دخی رسیدهٔ ختام اولمشدر .

تضمیناته گلنجه: جبلك منهوباتی مسئله‌سی استیذان اولنه‌رق، شرف صدور ایده‌جك ارادهٔ سنیه‌یه انتظاراً آنك ایچون برشی دینلمیوب، فقط بیوت محروقه‌نك تعمیریله اهالینك یرلشدیرلمسی پك باشلی بر ماده اولدیغندن، بونك ایچون صرف اقدام تام اولنه‌رق، عمومیت اعتباریله محروقات جبلیه‌نك ایکی ثلثی یاپدیر-لمقده اولدیغی گبی، شام اهالئ عیسویه‌سنك محروقات ومسلوباتی

تضمینات حقنده بوراجه اتخاذ اولنمش اولان تدابیرك وَمؤخراً سفرای دول معظمه ایله ویرلمش اولان قرارك نتیجه‌سی اولمق اوزره نصلسه بو ایش دخی بر صورت بوله‌رق، حسن ختامه ایره‌جکی مأمول بولنمش؛ وَبو وجهله شام تضمیناتنك تأدیهٔ تدریجیه‌سیله، جبل تضمیناتندن منهوبات دعواسی بر طرف ایدلدیکی تقدیرده ، یالکز محروقاتنك اکمال تضمینات وتعمیراتی وُمنهوباته دخی باقیله‌جق اولورسه، محروقات ایله برابر منهوبات مسئله‌سنك دخی تسویه‌سی خصوصلری قالمش اولدیغندن ، اوچنجیسی دخی بتمك یولنه کیرمشدر .

ایشته مصلحتك خلاصه‌سی بوندن عبارت اولوب، شام تضمیناتی ماده‌سنه قرار ویرلدیکی آنده مأموریت مخصوصه‌نك ایشی، یعنی مأموریت اصلیه‌سی بیتوب ، کیرویه قاله‌جق بعض تفرّعات اولور ایسه آنلری دخی ایکنجی درجه‌ده بر مأموره احاله ایله بیتورمك قابل اولور . بناءً علیه بو طرفه مأموریت عبیدانه‌می استلزام ایتمش اولان موادّ اصلیه اساساً ختام بولمش دیمك اوله‌جغندن، منحصراً بونلر ایچون تمدید اقامت عبیدانه‌می ایجاب ایتدیره‌جك حال قالمامشدر؛ دینیله‌بیلور .

احوال عمومیهٔ مملکته کلنجه : عربستان دینیلان یرلرك هپسنك اداره‌سی حقیقةً شیرازهٔ نظامدن چیقوب، مختلّ وپریشان اولدیغی وَبر حسن اداره حاصل اولمدیغی حالده کچن

سنه اولان شیلر تجدد ایدر دینلمز ایسه‌ده، ینه دولت علیه‌یی مشکلاته دوشوره‌جك برچوق حالاتك ظهوری خاطره‌سی منکر دگلدر.

بوزالرك محتاج اولدیغی اصلاحات، بتون ممالك شاهانه‌نك محتاج اولدیغی شیلرك عینی اوله‌رق، حالاً وَموقعاً لزومی دها زیاده گورندیگندن بشقه، وقوعات سابقه اهمیتنه ترقی ویرمشدر. امور عسکریه وضبطیه‌سنی وَ مجالسنی (۱) یولنه قویمق ایچون تصور بیورلمش اولان شیلر بو اصلاحاتك مقدمه‌سی اوله‌جغنده شبهه یوق ایسه‌ده، هر یرده وَهر شیده گورلدیگی گبی، اصلاحات آقچه‌یه وَ آقچه اصلاحاته متوقف اولدیغندن، (!) بو یولده تشکل ایدن بر دائرهٔ فاسده نره‌سندن طوتیلوب، قالدیرلمق لازم گله‌جگنی بولمقده انسان متحیر قالیور! ایشته بونك ایچون هرگون عقل کمترانه‌مك ایردیگی مرتبه احوال آتیه‌یی تأمین ایده‌جك شیلری آرایوب، حضور حکمت موفور جناب وکالتپناهیلرینه عرض ایتمك اوزره قلمی اله آله‌رق، وَدوشونوب، دوشنوب بر شی بوله‌میه‌رق، ینه براقمقده‌یم!

اصلاحات کلیه و دائمیه‌نك تدریجاً سائر ممالك شاهانه ایله برابر یاپیله‌جغی مثللو، برطاقمی دخی استطلاعات وتحقیقات عاجزانه‌م اوزرینه بالذات وقوع بوله‌جق افادات شفاهیهٔ کمترانه‌م اوزرینه نزد عالیده سنجیدهٔ میزان تدقیق بیوریله‌رق، مقبول

(۱) یعنی محاکمنی.

اولور ايسه موقع اجرايه قونيله‌جق شيلردر . فقط بونلرك هپسندن اوّل دوشنبه‌جك بر شى واردر، كه مصلحتك روحى مثابه‌سنده‌در ؛ بو دخى مأمورينك حال وصفتلرى مادّه‌سيدر ؛ مثلا بر اداره ايچون نه قدر منتظم شيلر ياپلسه وَ بونلرك محرّكى اولان زنبرك اولمسه وَ بونده دخى غير مشهود اولان قوّت،كه اصل مدار تحريك اودر؛ بولنمسه، بوچرخلرك دورانى قابل دگلدر . اداره‌جه دخى نه قدر گوزل شيلر تصوّر اولنسه، بونى يوريده‌جك مأمورلر اولماز ، وَبو مأمورلره دخى قوهٔ محرّكه مقامنده اولان مأمورلر بولنماز ايسه، ايشك يورى‌يه‌ميه‌جگنده شبهه اولنه‌ماز .

مجرّد آثار موفقيت سنيه‌دن اولمق اوزره بوراجه ياپلش اولان شيلرده بتون بتون محويّت ايتميه‌رك، اثر صدق وعبوديت اولمق اوزره مساعئ مصروفهٔ بندگانه‌مك دخلى واردز؛دينه‌بيلور ايسه‌ده، بو اجراآتده اصل قوّت، مأموريت مخصوصه‌نك حال وصفتنده بولنه‌رق ، چونكه او سايه‌ده ياپلشدر .

ربّم هر شيدن محافظه بيورسون ! ممالك شاهانه‌نك وسعتنه نظراً هر يرده مطلوب عالى يه موافق صفتده مأمورلر بولنه‌مديغندن، وَچونكه نفوذ حكومتى سوء استعمال ايتديگندن، چاره‌سز مأمورينك اقتدارى قصر و تحديد اولنه‌رق ، مركزك مرجعيتى اصولى قوتلشديرلمش وَبو بابده بعض محسنات اولديغى، يعنى برطاقم (محاذيرى) دفع ايلديگى، منكر دگلسه‌ده، بوحال

تصلسه بشقه درلو اداره‌یه آلشمش اولان خلقك نظرنده
ارباب حکومتی پك کوچولتمش وبلکه هیچه صایدرمق درجه‌سنه
گوتورمشدر .

بوندن بشقه ترهیب وتهدید مادّه‌سی بتون قولده
قاله‌رق، مثلا بر یرده بر فتنه وعصیان ظهور ایلسه، حرکت
عسکریه، محلی مجلسنك مضبطه ویرمسنه معلّق اولوب، اکثر
اوقاتده ایسه فتنه‌نك سببی، محلی مجلسی دینیلان جمعیتلرك
اعضاسی نامنه اولان رؤسا اولدقلرندن، امر تأدیب، آنلرك
رأی وحکمنه براقلمق، مجرمك جزاسنی کندوسنه حکم ایتدیرمه‌نك
عینی اولمغله، خلقك عمومیتجه قورقوسی اولمدیغی مثللو، نادراً
اله کچن قاتللرك تأدیبلری، مقتوللرك ورثه‌سی النده اوله‌رق،
دیتله جزای اعدامدن قورتلدیغی، وقطع طریق ایدنلر حقلرنده
اعتراف جرم ایتمدکلری حالده، معاملهٔ اعدامیّه اجرا اولنه‌مدیغی
جهتله خلقك نظرنده نه یاپلسه ونه قدر شقاوت ایدلسه، اولوم
قورقوسی اولمدیغی شویله طورسون، کورگه گیدنلر دخی یا
قاچه‌رق، ویاخود برصورتله قورتیله‌رق، بیاغی هیچ جزا یوقدر
ظنّی حاصل اولمش اولدیغی امور معلومه‌دن اولمغله، ایشته
اهالیسی اقوام مختلفه ومذاهب متنوّعه‌دن مرکب بر مملکتده
شو ضعف اداره، سنهٔ سابقه‌ده وقوعه گلان و دولت وملتی
عظیم بر مخاطره‌یه قویمش اولان حالاتی انتاج ایتمشدر .

طرف اشرف سلطنت سنیه‌دن مأموریت مخصوصه‌یه

مؤقتاً ویرلمش اولان مأذونیت رسمیّه واقتدار، خلقك بو یولده اولان افکارینی بتون بتون تغییر ایدوب، اجرا اولنمش اولان تأدیبات، چوقدنبرودر گورمامش اولدقلری بر یولده اولدیغندن، وَ کافّهٔ اجرا آتده قوّت وسرعت گوردکلرندن، شمدی هر کس بر صورتله سنمشدر،که مباهات دگل تشکّر (!) معناسنه اوله‌رق، پك چوق زماندن برو گورولمامش بر حالدر؛ دیه‌بیلیرم. شمدی مأموریت مخصوصه بورادن قالقدقده، کاغد اوزرنده بیك درلو نظام اولسون، بونلر اقتدار رسمیدن محروم بر طاقم مأمورلرك النه قاله‌جق اولور ایسه هیچ بر ثمره‌سی اولمیه‌جغی وَ وقتیله ضعیف اولان حکومت مأمورلری، وقوعات مؤلّمه‌نك آثارینه قارشی وَ مأموریّت مخصوصه‌نك گوستردیگی اقتداردن صکره، بتون بتون وَاوّلکندن زیاده بر حال ضعفده بولنه‌جغی وَ برده عربستانك امور ضابطهٔ عمومیه‌سی اردو مشیری بولنان ذاتلرده اولمسیله برابر، هر دائره‌نك آسایشندن محلّی مأموری مسئول اولدیغندن، مشیرلر ایله والیلر دائما مناسباتده وَبوندن طولایی بعض مرتبه کشاکشده اولوب، ازجمله شام شهرنده مشیر ایله والی برلکده اولدقلرندن. نه قدر ممتزج ذاتلر اولسه‌لر ینه چاره‌سز مصالحك اقتضاسی بینلرینی آچمقده اولدیغی آره صره والیلگك مشیرلگه التحاقی مجبوریتیله مثبتدر.

مأموریت مخصوصه کافّهٔ مأمورین بیننده بر نوع واسطه اوله‌رق، شمدی یه قدر تمادئ حسن مناسبات حاصل اولمش

ایسه‌ده، مأموریت مذکوره چکیلیر چکلمز بوکشاکشك آثاری عودت ایدرك، بوندن دخی برطاقم (محاذیر) ظهوره گله‌جگی بی اشتباهدر . شو مطالعاتی سرد واتیاندن مقصود، مأموریت مخصـوصه بورادن قالقدیغی وقت حاصل ایته‌دیگی حال، دفعةً وَکاملاً تغیّر ایتامك ایچون هیچ اولماز ایسه بر آز وقته مخصوص اولسون بورالرده شو حالی طوته‌جق، یعنی مأموریت مخصوصه‌نك حکومت ایچون قزانمش اولدیغی نفوذ ومقدرتی وَخلقه ویردیگی امنیتی محافظه ایده‌جك، وَعلی‌العموم مأمورین حقنده مرجعیّت کامله دگلسه‌ده، برنظارت معنویه وَرابطهٔ مناسبات اوله‌جق بر شیئك یاپیلمسی هرحالده لابد گورندیگنی عرض وبیاندن عبارتدر. بونك ایچـون وهلهٔ اولی‌ده ینـه بیوك درجـه‌ده بر مأمور مخصوصك بورالرده اقامت ایتدیرلمسی خاطره گلور ایسـه‌ده بو دخی شـو موقّتلك حالنك دوامی دیمك اوله‌جغندن، وَممکن مرتبه آز وقت ایچنـده حال طبیعینك اعاده‌سی ایسـه آرزو اولنـه‌جق برشی اولدیغنـدن، آخر بر صـورت تحرّیسـنه قالقشه‌رق، هرنه‌قدر قاصر ایسـه‌ده برخاطره وارد اولمشدر —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

(بورادن آشاغیسی بعض توجیهات ملکیه و عسکریه‌یه متعلق تصوراتدن عبارت اولدیغندن، درجنه لزوم گورمدك .)

شناسی مرحومه بر تذکرهسی

عزیزم افندم حضرتلری

جریدهٔ عسکریهنك تصویر افکار غزتهسنه نقل ایدیلان مقدّمهسنه دیباجه مقامنده تحریر وارسال بیوریلان مقالهٔ علیهلرینك صورت مطبوعهسنده « تأسیسی شرفی آنلره عائد ایسه ملل اجنبیهنك کمال انتظامی وقتنده محافظهسی شانی دخی بزه راجع اولمق لازم گلور » عبارهسنه تالی اولمق اوزره « چونکه اوروپانك مرتبهٔ کماله واصل اولمقده اولان حال مدنیتی اوّلکی گبی اغراضه عائد اولان اسبابدن ایلرو گلان جنگجیلگی براغوب هربر دولت وملت حقوق استقلالیه وشانی محافظه ایچون سلاح دردست اولمق اصولنی میدانه قویمش وَ « حاضر اول جنگه اگر استر ایسهڭ صلح وصلاح » ماصدقی اوزره شمدی بر ملت نه قدر جنگجی اولور ایسه اول قدر صلحجو اولمق لازم گلهجگی بدیهی بولنمشدر » جملهسنك بر خاطرهٔ قاصره قبیلندن اولهرق علاوهسی مناسب گورلدیگی گبی، عفو عالیلرینه مغروراً طیایدیلان شو: « وَبونك اوزرینه کلّی وجزئی تفرعاتنك اکالنه اعتنا اولنمقده بولنمش اولدیغی گبی، بو دفعه » عبارهسی یرینه قائم اولمق اوزره دخی « ایسهده اصل تنسیقات وَ بلکه تأسیسات عسکریه پادشاهمز افندمزڭ همم متوالیهٔ جناب ملوکانهلریله ظهوره گلان اثرلر اولوب، ایشته

بوكرّه دخى » فقره‌سـنك درجنه جسارت قلنمشدر . اگرچه فقرۀ سالف‌الذكرك مسلك متخذ عاليلريله متباين دوشه‌جگى معلوم عاجزانم ايسـه‌ده بنده‌لرينه اولان محبت عليـه‌لرينى دخى محبت متقـابلۀ قلبيه‌مله جازم اولديغمدن، خاطرم ايچـون قبول وابقا بيـوريله‌جغنى اميـد ايلرم . برده جريدۀ عسـكريه‌نك موادّ خارجيه‌سنده الڭ زياده عسكرك فائده‌سنه‌اولان معلومات، وقوعات حربيه اوله‌رق، شمدى ايسـه هولشتاين وَ آمريقا گبى محاربات وقوعاتى وار ايكن آنلردن بحث اولنميوبده سائر حوادثنامه‌لرك يازه‌جقلرى شيلرله املاسى اساساً جريدۀ عسكريه‌نك احداثنده‌كى مقصده توافق ايده‌ميه‌جگندن، لطفاً هيئت تحريريه‌سنى بو درلو مباحث نافعۀ عسكريه‌يى انتخاب وتحريره آلشديرمق ايچون بر ايكى نومروسنك حسن تنسيق وانتظامنه همت وعنايت عليه‌لرى دريغ بيورلمزايسه جداً منتدار لطف عاليلرى اوله‌جغمى بيان ايله ختم مقال ايلرم ؛ هر حالده لطف واراده افندمكدر .

فؤاد .

برملاحظه (*

كنارينى چزديگم شو فقره‌يه البته دقت بيورلمشدر . بونك تضمّن ايتـديگى لدنيات، جهت كليه اعتبـاريله بنـده‌گزه عائد تعريضاتدر . ذات مسئله‌يه‌گلنجه، خدا عليم وشاهددر،كه صاحب

*) شو فقره‌يى فورشون‌قلمله برغزته‌نك كناريسه يازه‌رق وكلادن برذاته كوندرمشدر.

مقاله‌نك ادّعا ايتديگی خصوصات ايله فؤاد آره‌سنده هردرلو علاقه مفقوددر . بو ادّعای كاذبه لون حقيقت ويرن حال ايسه ايكيدن خالی دگلدر؛ اوّلا حسب‌القدر اوزمان بولنديغم موقعك ديديگی شيلره مساعد بولنمسی وَثانياً منشيسنك برسبب عادی‌يی ايستديگی شكله افراغ ايله ترويج مرامه آلت ايتمكده‌كی مهارتی‌در. فی‌الحقيقه ... بگك گرك بومبحثده وَگرك اوته‌دن برو ادّعادن خالی اولمديغی مبحث حميتده خلوص نيتی نه مرتبه محتاج تزكيه بولنورسه‌بولنسون، اقناعياتده‌كی اقتداری‌عوامفريبلك درجه‌سندن بالاتر اولديغی وَسرد ايتديگی دعوانك حقيقتنه بيگانه بولنمقلغم لازم گلسه، بنده‌كزك بيله ديدكلرينه صحيح نظريله باقمقلغم طبيعی بولنديغنی اعتراف ايلرم .

مخلصكز فؤاد

ادهم پرتو پاشا

ادهم پرتو پاشا

پرتو پاشا یازدیغی لذتله اوقوتمغه مستعد بر منشی اولمقله برابر، اکثر محرراتنده اتخاذ ایلدیکی مسلك افاده کندیسنك سجع پردازان قدماسی تقلید وَفکر ومعانیی بیهوده بر قافیه‌یه فدا ایدن طرز عتیق مفتونلرندن، اولدیغنی اثباته کافیدر. هله اطلاق الافکار مقدمه‌سنده‌کی « فوائد وعوائق مادّیه ومعنویه دامنگیر عزیمتلری اولمدیغی حال ومحلده » عباره‌سی ترجمه دکلدر. وَ « خواقین قلوب اولان خواتین صنم سیماره قربان ایچون حقیقتی قربان ایتمکده » عباره‌سنده اولان (خواقین) وَ (خواتین) کبی، ثقیل وغریب کلمه‌لرله قافیه‌لر، وَهله بویله جدی یازلمش اولان وَهیچ اولمازسه، جدی یازلمق لازم کلان بر رساله‌ده (قربان) وَ (قربان) بولنده مناسبتسز جناسلر یاپمق بو عصرك ارباب قلمنه یاقشماز.

شناسی مرحوم، حیاتنده لفظ پردازلق بلیه‌سنی اولدیرمش ایدی؛ شمدی اسکی یولده یازلمش شیلر انسانه جادو کورمش قدر نفرت ویرییور.

مرحومك اقتدار انشاسی مصدقدر. اگر ایسته‌مش اولسه ایدی بو زمانده دخی مقبول اوله‌بیله‌جك صورتده شیلر یازه‌بیلیردی. حتی (عوعوه) سی آثارینك اك پارلاقلرندندر. آنده اتخاذ ایلدیکی اصول محاوره ایسه ـ زمانی اعتباریله ـ آثار مقبوله‌دن معدود اوله‌بیلیر.

شوراسی منکر دکلدرکه مشارالیه طرز قدماسی کندینه مخصوص

دینه‌جك، یعنی زمانه گوره سوه سوه اوقونه‌بیله‌جك اسلوبه تحویل ایلمش وَاکثر محرراتنده شوخیٔ مزاج وگفتارده اولان اقتدارینی گوسترمشدر. آتیده‌کی مکتوب شرحی ایسه اوبولده‌کی آثارینك گزیده‌لرندر .

§

ادهم پرتو پاشا ، ۱۲٤۰ تاریخنده ارضرومده دنیایه گلمشدر . پدری [کیفی] بگلری خزینه‌دارلغیله معروف سویلنز زاده تیمور فنی افندیدر . کیفی بگلرینك او تاریخده دوچار نکال اولملری اوزرینه تیمور فنی افندیده انتسابندن طولایی حال و مالجه رخنه‌دار اولمش وَبو سببله ارضرومی ترك الله اختیار اغتراب ایلمش‌در . پرتو افندی ۱۲٦۰ سنه‌سنه قدر پدرینك منصوباً طولاشدیغی جانیك، گومشخانه ، شرقی قره حصار سنجاقلرنده برلکده بولندیفندن، بالاخره باعث فیض واشتهاری اولان سلیقهٔ شعر وانشاسی، بو یرلرده ملاقی اولدیغی علما وادبادن تلقی ایلدیگی علوم ادبیه ایله کسب انبساط ایلمشدر .

٦۰ تاریخنده فنی افندینك طربزونده ارتحالی اوزرینه والیٔ وقت اولان خزینه‌دار زاده عبدالله پاشا، حقوقه رعایتی واجبهٔ انسانیت بیلان کرام وزرادن اولدیغندن ، متوفّانك عائله‌سنی تحت حمایه‌سنه آلمش وَایلروده دلالت ایده‌جگی مراتب فیضه مقدّمه اولمق اوزره پرتو افندی‌یی، کتابت رسمیه ایله برابر او زمانك اصول اداره‌سنی تحصیل ایچون کندی دیوان قلمنده استخدام ایلمشدر .

پرتو افندی ایکی سنه‌یه قریب پاشانك صحابت وکتابتنده بولندیغی حالده وزیر مشار الیهك ٦۲ ده وقوع وفاتنه مبنی یکیدن حامیسز قالمش‌ایدی . فقط مشار الیهه خلف اولان داماد خلیل پاشا، اوتاریخده ۲۲ یاشنده بولنان پرتو افندینك ذکا و عرفانی تقدیر ایتدیگندن، کندوسنی دفعةً مکتوبجیلغنه مأمور ایتمش وَطربزون والیلگندن قپودانلقله درسعادته عودتنده ینه دائره‌سنده بولنمق اوزره خامسه رتبه ونشانیله صدارتعظمی مکتوبجی اوطه‌سنه تعیین ایتدیردیگی گبی، مؤخراً ازمیر، جزایر بحر سفید، خداوندگار والیلکلرنده‌ده یانندن آیرمامش

وَعادتا اولادینی تربیه ایدر بر پدر گبی افندینك سرمایهٔ عرفانی توسیع وتزیین ایده‌جك وسائل معارفی ابتداده پك بیوك همتلرده بولنمشدر . ازجمله فرانسزجه‌یی تحصیل ایتدیرمشدر .

خداوندگاردن دفعهٔ ثالثه‌ده قپودانلقله درسعادته دعوتنده ایسه، اوآرالق برلین سفارتنه مأمور اولان مکتبلر ناظری کمال افندینك [١] رفاقتنده سفارت باش کتابتنه تعیین ایتدیرمکله، افندی ایچون یکی بر مسلك فیض وترقی کشاد همت ایلمشدر .

پرتو افندی بومأموریتله اوچ سنه‌دن زیاده برلین‌ده بولندیغندن، بومدت ظرفنده آلمان لساننده دخی ایجه رسوخ حاصل ایتمش وَغربك تنویرنگاه ابتصار ایدن مآثر معارفنی حقیله ادراك ایتدیگندن‌درکه ٣٠ یاشنده بولندیغی حالده اوروپاده اطفال مراهقه‌یه تدریس اولنان مقدّمات علوم ایله رسم تحصیلنه باشلامشدر . نه چاره‌که او صره‌ده حامئ عرفانی اولان خلیل پاشانك وفاتی پرتو افندینك احوال شخصیه‌سنجه پك بیوك تأثیرگوسترمش وَهرشیدن اول گرچکدن بیکس قالمش اولان عائله‌سنك معیشتنه نظام ویرمك ایچون درسعادته عزیمته مجبور اولمشدر .

گرچه بو عزیمتی استحصال ایتدیگی رخصت اوزرینه صورت موقته‌ده ایدی؛ فقط کندوسی بوراده عائله خصوصاتیله مشغول ایکن سفیرك تبدّل ایتمسی آنك‌ده انفصالنی وَبو انفصال ایسه فرط خواهشله باشلامش اولدیغی درسلرك دها مبادیسنده ایکن ترکنی ایجاب ایلمشدر،که مشار الیه هر نه زمان برلین مأموریتندن بحث ایلسه بو حالی کمال تأثرله حکایه ایلردی .

فی‌الحقیقه عرفان وادراکی پرتو پاشا مرحوم درجه‌سنده اولان بر انسان کامل، غدای روح بیلدیگی نم معرفتدن بو صورتله محروم قالنجه وَباخصوص نه قدر صاحب ذکا واستعداد اولسه کندی کندینه جبر مافاته امکان اولمدیغنی دوشندکجه الی اخرالعمر گریه‌بار تأسف اولمقده حقلیدر .

[١] مؤخراً احراز وزارت ایدن کمال پاشا مرحومدر .

برتو افندی ، سفارت کتابتندن انفصالی اوزرینه باب عالی ترجمه اوطه‌سنه مأمور اولمش ایدی . بر مدت اورایه دوام ایتدیگی حالده اوآرالق یکیدن تنظیم اولنان پساپورط اوطه‌سی مدیرلگنه تعیین ایدلمش وبر سنه صکره‌ده پولیتیقه مأموریتیله یانیه‌یه اعزام قلنمشدر .

بوندن صکره اکثر مأمورین دولتك اوغرایه‌گلدیگی حاله برتو افندی‌ده دوچار اولمش، یعنی کاه قائممقاملق ، متصرفلق، گبی ملکیه مأموریتلرنده ،کاه مالیه ، کمرك، ایشلرنده بولندقدن صکره برآرالق خارجیه مکتوبجیلغنه وبراز صکره مقام سرعسکری مستشارلغنه مأمور ایدلمشدر .

رتبه‌سنجه دخی ایجه انقلابات غریبه‌یه اوغرامشدر؛ مثلا عهده‌سنده ثالثه رتبه‌سی بولندیغی حالده کندوسی خامسه اصحابندن ظن اولنه‌رق ایکی دفعه ثالثه توجیه اولنمش وسرعسکر مستشارلغنه رتبهٔ بالا ایله نصب ایدلمش ایکن مؤخراً محمود ندیم پاشا صدارتنده قسطمونی والیلگنه تعییننده، ایکی مرتبه دونده اولان روم ایلی بگلر بگیلگنه تحویل عنوان ایلمشدر . فقط مشار الیهك فطرت عالیجنابانه‌سی حیثیات اضافیه‌یه وجود ویره‌جك مرتبه‌لردن بالاتر اولدیغی جهتله، بوگبی مراسم‌تشریفاتیه بازیچه‌لرنده کار وضرری مساوی عد ایدر ویالکز سایه‌سنده حائز نعم رفاهیت اولدیغی سلطنت سنیه‌نك هربر خدمتنه ، وظیفه‌سنه دعوت اولنان بر عسکر گبی فرط خواهشله شتابان اولور ایدی .

مشار الیه ٤٩ یاشنده ایکن ١٨ ذی‌القعده ٨٩ ده قسطمونیده وفات ایلمشدر .

کندوسی ظریف ونکته‌دان بر ذات اوله‌رق ، الفت ایتدیگی ذواته مراتب عرفانه گوره سوز سویلر . لطیفه‌پردازلقدن حظ ایلر ، مجالس‌عظماده دخی احرارانه ولا ابالیانه ادارهٔ لسان ایدر ایدی .

اطلاق الافکار

بو عالمده انسان ایچون فرض وتقدیر اولنان وظائفك اڭ اهم و اقدمی [۱] بقای شخصیسنه وَایکنجی درجه‌ده بقای نوعیسنه خدمتدر؛ زیرا بو ایکی وظیفه‌نك ایفاسی قید شهوتله جبر طبیعی تحتنده‌در .

مثلا جناب نقشساز کائنات، طبایع حیواناته آتش اشتهایی مسلط ایتمیوبده علت جوع وعطشك دواسنی علل سائره گبی، تجربه وتحری‌یه وَاسباب تناسل مطلقا تدبیر وتصوره محتاج اولسه ایدی، مخلوقاتده بقا ممکن اوله‌مازدی؛ چونکه حیوانات عموماً وَانسانلر بعض احوالده بو احتیاجی بیلوب . وَمقابلنی بوله‌میه‌رق؛ تلف ومضمحل اولمق مقرر ایدی .

اشتها دیدیگمز تمایل، هرجنسه کندی غداسنی بولدیره‌رق، بقای شخصی‌یه مجبوراً خدمت ایتدیردیگی گبی، کمال شعور وشغله اسباب بقای نوعی‌یه دخی توسله مجبور ایتمکده‌در . خالقك مقصدی حوصلهٔ امکان مساعد اولدیغی قدر انواع

[۱] صفات تفضیله ایله برابر (اڭ) یازیله‌ماز، زیرا اوده ادات تفضیلدر. بو جهتله (اڭ اهم واقدمی) ترکجه‌یه ترجمه ایده‌جك اولسه‌ق (اڭ اڭ بجد واڭ اڭ اوکجه‌سی) دیمك لازم کلیرکه جهله عندنده بیله مشهور اولان « باب همایون قپوسی » کبی اولور.
فقط شایان تأسفدرکه ملکمزده مؤاخذه چیقمامش واو جهتله لفظلرك قوتی بیلنه‌مامش وحتی بیان مطالعه تعریض مقامنده طوتلمش ! بو سببدندرکه بر اثری اوقویانلرك ادراکاتی یازانلرك حدتندن احتراز ایله مستور قالیور . وبناءً علیه آثاری نمونه طوتیله بیله‌جك ذاتلر بیله خلقك رغبتیله شوقلنه‌مدکلری کبی اعتراضدن قورتلمق قورقوسنه‌ده اوغرامدقلرندن اوروپاده، حتی عربستانده چوجوقلرك مصون اولدقلری برطاقم صرف ونحو خطالرینه دوشیورلر ....

مخلوقاتك تزایدی اولدیغی، بو واسطهٔ اجبارك قوت وعمومیتندن آڭلاشیلور . ایمدی طبیعتك بو تنبیهنه قارشو هرقنغی مذهب، خلقی تجرّده دعوت ایدر ایسه عدم اصابتی مرتبهٔ وضوحده قالور.

بوراسی جای نظر دگلدر ؛ اصل موقع بحث و جدل مدنیتله تعیش ایتمك شانندن اولان جنس بشرك اسباب تناسله صورت توسّلنده اولوب، اوده تاریخلرك یتیشه‌بیلدكاری زماندن عصریمزه دگین انظار عالمده اوضاع عدیده ایله اجرا اولنه گلمشدر. شویله كه :

ناسك قسم اعظمی اكثر اوقاتده نكاح معروفله تزوّج ایتمكده ایسه‌لرده، بر خیلی اقوامده بو كیفیتی طرفینجه بر نوع مجبوریت آلتنده طوتمیوب ، بلكه ذكور ونسوان میلان طبیعیلرینه بالتبعیه یكدیگریله ایستدكلری قدر آمیزش ایدرك، بعد قضاء وَطَر هر كس حال سبیلنه گیدر ؛ وعمومی حاصل اولان ذرّیاتی وطن اولادی تسمیه ایدرلر ایدی . وعصرمزده معروف اولان تعدّد زوجات مثللو بعض ملل ده تعدّد زوج جائز ایدی . اشبو انواعك هربریسی گاه طبیعت ساده‌لگیله وگاه مقدّمات علمیه سردیله وگاه اعتقاد اوزرینه اتخاذ اولندیغی تتبع اخبار اسلاف ایدنلره معلومدر .

عقول وامزجه‌نك تفاوت واختلافی هركسك قواعد عقلیه ایله بر حقیقته وصولنی مانع اولدیغنه، وزواللی انسانلر، علی الاكثر مغلوب اغراض و عادات اوله گلدكلرینه، بویله ادلّه‌سی طبیعتده

موجود عمل واعتقادده بیله کلمهٔ واحده اوزرینه جمع اوله‌مدقلری دلیل جلیلدر .

بز بو عاداتك اوائلنی (نقصانیٔ) مقدّمات علمیه وَاواسطنی مقتضای تعصّبات دینیه دیه‌رك، والحاصل حکم زمان ایله تأویل ایلیه‌رك، اصحابنی معذور وَبو جهتلرجه کندومزی وارستهٔ قید قصور عد ایتمکده ایسه‌کده ، بزدن صکره ، احوال وافعالمزه امعان نظر ایدنلر عندنده هنوز جملهٔ سابقه‌دن تمیّز ایده‌مدیگمز تبین ایدر؛ زیرا مناسبات عدیده ایله یکدیگره متناسب ومربوط وَبلکه خالط ومخلوط بولنان اوروپا وَ (آسیای صغرا) وَ (سواحل آفریقا) اهالیسی مخالفت ادیان ملابسه‌سیله قواعد عقلیه‌یی دخی یکدیگری تخطئه یولنده تغییر واستعمال وَحتی بر نیجه مسائل اعتقادیه‌یی چکوب ، چکشدیره‌رك ، هرکس زعمنجه گویا حکمته توفیقله طرف دیگری تزییفه اعتنا ایتمکده‌درلر .

مسائل مذکوره‌دن بریسی [پولیغامی] کثرت نکاح وَ [مونوغامی] وحدت نکاح قضیه‌سی اوله‌رق ، بو بابده قالاً وَقلماً رسیدهٔ گوش تحقیقمز اولان مباحثات ومناظرات اون اوچنجی وَاون دردنجی عصرك زعم وظنوننه ملحق بر طاقم سفسطهٔ ناحق قبیلندن اولمسیله ، وَبو درلو عادات و اعتقاداتك تدقیق، قبول واتخاذندن صکره بولندیغنه باقیلور ایسه، جمله‌سی تعلیل بعد الوقوع قبیلندن بولنمسیله ، تمامیله شیمهٔ انصاف واعتداله موافق بر قول واثق گوریله‌مدی . یالکز خلقته‌کی

عدم مساوات جهتیله هیئت اجتماعیهٔ بشرده فعله گتورلمك محال گوندردیگندن طولایی، (مال خلیا ۱) قبیلندن عد اولنان هیئت اجتماعیهٔ افلاطونیه‌ده بو مسئله مهما امکن قاعدهٔ طبیعته توفیقاً موقع بحثه قونلمش وَاوروپا فیلسوفلرندن بعضیلری دخی اقوام شرقیه‌نك مذهب ومشربلرنجه تجویز تعدّد نکاح ایلدکلرینی ، رجالده قوت وَ نسوانده کثرت ملاحظه‌سیله تأویله قدر جسارت ایلمش ایسه‌لرده، اکثریسی حسب‌العاده خواقین قلوب اولان خواتین صنم سیمالره قربان ایچون حقیقتی قربان ایلمکده اولدقلری گبی ، تقلیدهَ مائل وَتحقیقده متساهل بر نیجه ذوات مستجدّة‌الخصائل دخی « اوروپا افکاز یدر . » دیو بو مسئله‌ده ترجیح بلا مرجح قبیلندن اوله‌رق، وحدت نکاحك (رجحانیتنه) قائل اولمقده‌در .

[۱] مالیخولیا ـ لسان یونانی‌ده (مه‌لان خولی‌در .) مه‌لان سیاهه وخولی صفرایه اطلاق اولنورکه قاره سودا دیدیکمز آفت دماغیه‌در . لسانمزده ایسه تصورات وهمیه‌ده اصطلاح اولمشدر . ترجمه‌ده آندن (قورتتی) ایله تعبیر اولنورکه رسم املاسی دخی (مالیخولیا) در .

بومناسبتله عاکف پاشا مرحومك واقع اولان بر استیضاح اوزرینه احباسندن برینه یازدیغی پوصله‌نك بورایه درجی فوائد ادبیه‌دن عد اولندی :

« قلمده خولیا لفظنی واوسز اوله‌رق (خلیا) یازارلر . غلط صریحدر . لفظ مذکور فارسی اولوب اصلی مالخولیادرکه بعضاً لامنی خذف ایله [ماخولیا] دخی استعمال ایدرلر . حتی فیضیٔ هندینك بر قصیده‌سنده « زین تف ماخولیا » دیو مستعملدر . حاصلی بن قپوده اولدقجه واوسز اوله‌رق یازمق هیچ خولیامه کیرمدی ایسه‌ده افندیلره واوی یازدیره‌مدیغمدن آزلرك (خولیاسی) بشقه، بنم خولیام بشقه اوله‌رق بویله‌جه کاوب کتدك عزیزم »

مشار الیهك مالیخولیایه فارسیدر دیمه‌سی کلمه‌نك اصلنی بیلمه‌مسندن دکل، بلکه تصرفات فارسیه‌دن اولدیغنی بیلدیرمك ایستمسندن اولسه کرکدر . فقط ماخولیا صورتنده یازلمسی تجویز اولنه‌ماز. چونکه بو جواز قانون غرابت مشحون شاعریت احکامندن اولان (ضرورت وزن) نامنه اولمقله برابر، فارسیده مستعملدر . للطابع

اوروپا اهالیسی، حال حاضر ترقی وتربیتی، بر آیینی قبولدن اوّل قزانمش اولسه‌لر ایدی، بی شبهه خرستیان اولمیوب، ارکان واحکامی قواعد عقلیه‌یه (دها) اقرب وامس بر مذهب اختیار ایدرلردی . علمای افرنجك دین طبیعیدن ماعدا هیچ بر مذهبی قبول وتقلیده تنزّل ایلمدکلری بومدّعایه دلیل قویدر.

گورمزمیسك ، که فوائد وعوائق مادّیه ومعنویه دامنگیر عزیمتلری اولمدیغی حال ومحلده بدرقهٔ علم وعرفانه تبعیتله طریق مألوف معتقداتی ترك ایدرلر؛ وهرکس کندو مذهبنك امامی اولوب، بالطبع تقلید وتعصّبه محل قالمدیغندن، دهری اولمیانلر بیله توحید باریدن ماعدا محللرده ایشك چیقارینه گیدرلر .

اوروپالولرك هیئت اجتماعیه‌لرنده نسوانك حائز اولدقلری مقام ناز ونفوذ، آنلره دائر خصوصاتده افکار رجالی تغییروهیچ اولمز ایسه سوز صاحبلرینه التزام سکوت ایتدیره‌جك درجه‌ده تأثیرا یلمکده‌در .

مقام محبوبیته ناملایم بر قولك قائلی، مجالس ومحافلده بو سلاطین ستم آیین اقلیم جمال طرفلرندن مظهر حقد وحقارت اوله گلدکلری گبی، هرکس محبوبه‌لرینك جلب قلبنه بالطبع چالشمغه مجبور اولدیغندن، آرتق بو یولده ماحصل بضاعه‌سنی بذل وایثاره وسیله جوی اولان گروه عشاق ذوی الاشواقك هجوم وهیجانیله مبتلای انواع شماتت اولمق مقرردر!

مشهور برنجى ناپوليونك طائفهٔ نسوانه تمايلى حدّ اعتدالده بولنديغى بيله استغراب اولنه‌رق، حتى مشاهير خواتين افرنجيه‌دن [مادام استائل ١] ك بر مجلس رسميده مشار اليهه خطاباً « ايا ! قادينلردن نه صفتله موصوف بولنانلر نزد شاهانه‌كزده مقبولدر ؟ » سؤالنه « (خانم) ولود اولان ! » جواب مفيد و مختصريله اجابت وَقادينلرك وظيفهٔ مخصوصه‌سنى اشارت ايلمشدر. اوروپا قادينلرينه بوحقيقتى بلا تخنخ سويله‌مك ناپوليون اولمقلغه مخصوصدر . هيهات ! — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

(اطلاق الافكار مقدّمه‌سى)

عوعوه

[مذهب كلبيدن برحكيم صاحب بصيرتله، برقطمير باب قناعت ميانده لسان حال ايله جريان ايدن مكالمه‌دندر]

قطمير — (بر آياغنى سورى‌يه‌رك) واى، واى، واى!.....

حكيم — (بولنديغى كوشهٔ فراغ وتماشادن بو بيچاره حيوانى گوروب) واه، واه!... بيچاره حيوان ! (كندى‌نفسنه) شو حيوانك عجز ومسكنتنه وَانسانلرك قدرت وغفلتنه باق !

[١] مادام استائل طلاقت لسان ايله مشهوروَمؤلفات عديده صاحبى بر قادينـدر . اون آلتنجى لوينك ماليه ناظرى مشهور (نكر) ك قزى ايدى . ولادتى ١٧٦٦ وفاتى ١٨١٧ ده در .

الهی! ترتیب مراتب خلایقده باعث ترجیح نه‌در ؟ اویله ایسه آنك علتی نه ایدی ؟ یوقسه کائنات کیف ما اتفقمیدر ؟

قطمیر — (کندی نفسنه) وای، وای، !.. شو آدم انسانیتدن قوپوشوب، حیوانیتده قرار ویردی !

حکیم — نه سویلرسك ؟

قطمیر — سن نه ایلرسك ؟

حکیم — بن سنك صورت ابتلا واضطرابکه آغلارم !

قطمیر — بنده سنك نتیجهٔ افکاریکه گولرم؛ امّا یازق، که ضعف وانکسارك مانع اولیور .

حکیم — سبب ؟

قطمیر — سبب شودر، که : آثار سوء صنیعه‌لرینی گاه خلقته وَ گاه طبیعته اسناد ایله کندولرینی پاکه چیقارمق ابنای جنسکزه طبیعت ثانیه اولمش . سنده وظیفهٔ انسانیتی انکار خالقله چوروتمك ایسترسك . باق بن ایتلك عالمندن ممنونم؛ حتی تو یمه خطا گلسه فریاد ایلیشم اوعالمه محبت وَوقایه‌سنه مجبوریتمی اثبات ایدر . جمیع مخلوقات، مافوقندن محجوب بولندقلرندن ، انسان گبی ، ربه غوغالری یوقدر ، اشتکام مراتب خلقتدن دگلدر ؛ انجق صورتده تکریم خلقتله ممتاز وَسیرتده جهل وغفلتله ادراکی بزدن آز اولان آدم قیافتلی جانورلرك دست تعدیلرندر .

حکیم — بوسوزك مسلم دگلدر . ایشته انسانی ممتازدر

دییورسك ! مادام كه بو امتیاز واستثنانك موجدی انسان دگلدر ؛ آرتق طبقاتك عجز وابتلالری آنلرك ظلمی اولمق لازم گلمز ؛ بلكه مقتضای حاللریدر . مثلا سن انسان اولمش اولسه ایدك شمدی سنی خسته خانه‌یه گوتورمگه دلالت واوراده معالجه‌گه اهتمام ودقت ایتمك بزه وظیفه اولوردی ؛ لكن بومعاونته سنده قابلیت اولمدیغندن ، یالگز تأسف ایدوب . چكمكدن غیری الدن نه گلور ؟ بوتقدیرجه منشأ ابتلا گز خلقتده اولان تمیز دگلمی ؟

قطمیر — « هر كس بقدر خویش گرفتار محنت است — كس را نده اند برات مسلمی . »

سزده‌ده دست معاونتك قاصر اوله‌جغی احوال پك چوقدر ؛ اوجهتله همان مدارج اعتلا ، مراتب ابتلایه مقابلدر .

« غافل مباش از عاقلی ،
در یاب اگر صاحب دلی »

مع مافیه بزده مساوات دعواسنده دگلز ؛ دائرهٔ استعدادك اله ایتدیگی احسانی حسن ایفا بیورك ! زیاده‌سی زیاده‌در ، چونكه فیض وجود دست جود جناب فیّاض مطلقدن صاچلدقده ، یعنی بو بازار هستی آچلدقده ، هر كس اندازهٔ استعدادنجه كالای مقصودینی آلوب صاتمشدر ، نته‌كیم برشاعر تركی ، بومعنایی طاغی بر مقام ایله ادا ایدوب دیمشدر :

افق تعیندن طوغدی بر گونش ،
ذرّات عالمه صالدی بر آتش ،
پرتو صالدی ؛ گون ومکان اوستنه ،
دیزلدیلر هپ دوران اوستنه ؛
هرکس برحال ایله بولدی تسلیّ .
تکلیفمی گوش ایت ای خوب تجلیّ !
مقصودینه مظهر دوشدی بسبللی ،
بو تقسیمده دوشدی انسان اوستنه . »

ایشته او بازارده هرمتاعك نقشی اوزرنده وَآلنوب ، ویریلشی عدل وحقانیت محضرنده ایدی . انتخاب واستدعا بزدن اولدی؛ بناء علیه حالمز وَمقتضای حالمزدن ممنونز؛ آنجق اراده واختیار دینلان ایکی یوزلی برقلیج انسانك ید تصرّفنه دوشدیگندن، ایستدیگی گبی ، کسوب بیچه‌جگنی تفرّس ایلمش ایدك؛ ایشته یاره‌مز اوسلاحك اثریدر ؛ آندن شکایته مجبورز .

حکیم — آفرین قوجه قطمیر بی نظیر ! کلامکدن بوی حقیقت گلیور ؛ همان سویله ! وَشمدی بوقضایه نه وجهله اوغرادیغکی بیان ایله !

قطمیر — اوزرمدن برسیرجی عربه‌سی گچدی ؛ بنی بو حاله قویدی .

حکیم — نه‌سیرجی‌ی ؟

قطمیر — عو ، عو ، عو !...

حكيم — غالبا عورت ديمك ايسترسـك ! بوخصـوصده كندى لغات طبيعيه‌كزى استعماله سبب نه اولدى ؟
قطمير — بلاغتك تعريفى كلامك مقتضاى حاله مطابقتى دگلميدر ؟ ايشته بوگروه ايله حالاً جهت جامعه‌مز وار، قالاً دخى اولسون .
حكيم — ياعربه‌ده سنى گوروب، وقايه ايده‌جك آدم يوقميدى؟
قطمير — آشفته ومشغوفه ايكى قادين وكارينه مشـغول بر اسير اولوب . آنلرك دماغنه بخار شهوت آغمش ؛ بونك ديدهٔ طمعنه غبار غفلت ياغمش ايدى .
حكيم — بوتقديرجه قباحت سنده ! اويله ايت ايزى آت ايزينه قارشمش قارغشه‌لقده نه گزرسك ؟
قطمير — آه افندم ! جميع زمانده منشاء ابتلامز گميك غوغاسى دگلميدر؟ ايشته اول آره‌ده بر پاره استخوان گوروب، قاچ گونلردن برو محروم غدا بولنان حوصلهٔ قناعته آته‌رق آنكله سدّ سدّهٔ حيات ايتمك ايستردم .
حكيم — قاچ گونلر محروم غدا ايدم ديديگك كنديكزه آجنديرمق ايچون اولمليدر؛ يوقسه استانبول اسواقنك گميك ولاشه‌لرى سزه دگل سزك قدر مسـافر گزده اولسه كفايت ايدر ؛ بواشتكايه محل يوقدر ؛ وياخود سن بر تنبل كوپكسك !
قطمير — واقعـا بر زمان اويله ايدى ؛ امّا شـكر وصابون فابريقه‌لرى تكثّر ايده‌لى بونوع ارزاقه قلت عارض

اولدی ؛ شمدی صیریق حمّاللری قرداشلریمزك گوتوردكلری یاغ یدكلریله ، اطفال اللرنده بولنان یمكلردن قاپشدیره‌بیلدیگمز جزؤیات قوة جان وَتوشهٔ ابدانمزدر . بوگیدشله جمله‌مز آجلقدن رهرو سمت عدم اولمق مقرردر .

حکیم — واه بیچاره ! گل سنی کندو خانه‌مه گوتوروب ، هم یاره‌کە مرهم وَهمده آچلغکه علاج ایده‌یم ! بعدما بزم قپوده قرار ایت .

قطمیر — عفو ، عفو ، عفو ، .. ..

حکیم — یا بواستعفایه سبب نه اولسون ؟

قطمیر — ایشتدیگمه گوره بونجه دهور واعصاردن برو باب خدمتلرنده ملازم بولندیغمز آدملر ، گویا مدنیتجه ترقی ایدرك ، بعدما هیئت اجتماعیه گوشه‌سنده بزم گبی ، سفلهٔ مخلوقاته محل قالمدیغندن، بر [قارغه بوكن] ضیافتیله جمله‌مزی دیار عدمه دفع واجلا ایتمك صددنده بولنیورلر ایمش ؛ بویله ایت دیرلگیله یشایوب ، ابنای جنسنك اویله مصیبت عمومیه‌لرینی گوره‌رك ، (قات اندرقات) [١] معذّب ومكدّر اولمقدن ایسه براق شو حال ایله اولوب، گیده‌یم !...

حکیم — بواراجیف مقوله‌سندن بر سوز اولملیدر ؛ زیرا

[١] ایشته بوتعبیرده (کون بکون) کبی اکثر ذواتك مبادیٔ تحصیلده ایکن مصطلح سوز سویلمك مراقیله الفاظلرك اصلنی تدقیق ایتمکسزین ایجاد ایتدیکی ترکیبلردندرکه او الفت سیئه‌یه آخر عمرلرینه قدر مغلوب اولوب کتدکلرینه صاحب مقاله‌یی شاهد اوله‌رق اقامه ایدرز .

بوکا شیمهٔ انسانیت قائل اولمز ، سن مستریح اول ! گل ، گل ایمدی گیدهلم !

قطمیر — خیر خیر اراجیف دگل ، بوکیفیتك غزتهلرده بویله مبحوث عنها برمسئله اولدیغنی تحقیق ایلدم ؛ حتّی اشبو ابتلامك وقوعندن طولایی بن دادخواهانه فریاد ایدرکن ، مرور ایتمکده اولان ایکی ذات بجای ترّحم یکدیگره ـ شو کوپکلر حقنده اولان افکار بر ساعت اوّل صورت بولسهده قولاغمز راحت ایتسه ـ دیهرك ، کچدکلرندن ، بوتصوّر غدارانهنك خیلیجه طرفداری اولدیغنی آڭلادم ؟

حکیم — مملکتمزده غزتهلرك افعال وافکاری اس الحرکات دگلدر ؛ آنلر آلتی آی ایلرو ، آلتی آی گیرو سویلرلر ؛ سنه باشنده ینه اسکی محللرندهدرلر .

قطمیر — گوزل ، وَلکن بوخصوصده قبول عامّهیی اشراب ایدن تفوهاته نه دیهلم ؟

حکیم — معلوم دگلمیدر که بومقوله تفوّهات اکثریا طوتهجق یقاسی وَقاپهجق پاچهسی اولمیانلر . والحاصل قولنه احکام ترتب ایتمیانلر طرفندن اولور ؛ یوقسه مرکز دائرهٔ تصرّف اولنلر عالمی آثار عاطفت وَحضور استراحتله طولدیرانلردر (!)

قطمیر — عالملرینی ، عالملرینی .....

حکیم — تخصیصدن مرادك نهدر ؟

قطمیر — تخصیص !..

حکیم — یوق ، ابنای جنسـگز صداقت ووفا ایله ضرب مثل ایکن ، سن بوبابده سود سزلك ایتدك !

قطمیر — سنده حکیم تعجیل ایله حکمته مغـایر گتدك ؛ بر کرّه سؤال ایله ، بعده مقتضی سویله !..

حکیم — قنغی قپودن مأیوس چیقدك ؟

قطمیر — کیره‌مدم،که چیقه‌یم .

حکیم — نیچون ؟

قطمیر — « دربانلری وار گوز قپوده ال دگنکده » (*

حکیم — بواعتراض سنك آغزیکه یاقشمز !

قطمیر — نیچون ؟

حکیم — سزده محله‌گزدن یبانجی کچورمزسگز ؛ ایشـته بوحالگز بر قانون طبیعته مسـتند ایسه برود‌ه‌ده حال اویله‌در ؛ دگلسه جزای عمله اوغرامش اولیورسگز .

قطمیر — بزم ترك خواب وراحتله چالشدیغمز اوزرمزده حق نعمتـلری اولان آدمـلرك مال وجانلرینی بر طـاقم مجهول‌الاحوال خرسز وَاوغرسزدن وقایه ایتمك ایچـوندر ؛ یوقسه منّاع للخیر دگلز .

حکیم — اویله ایسـه سـنك احوال عالمدن خبرك یوق ایمش ؛ طبیعت سـاده‌لگیله سویلیورسك ؛ شمدی ابنای زمانك

*) بو نظم روحینك‌در مصراع اوّلی شودر :

(مطبخلرینه آچ واران آدم دکنك ییر) .

طوتدقلری طریق تصدیع وتجیزی بیلمیورمیسك ! آنلرڭ حالنه نظراً دربانلرڭ دقت وصداقتندن دخی استفاده اولنه‌میه‌جغی درکاردر .

قطمیر — نصل ؟ ..

حکیم — نصل اوله‌جق ، رجال دولت وَعلمای ملت دائره‌لرینه زینده ومحتشم آدملر کلورلر ، که .... بعدالطعام بری سترینڭ قولندن ، دیگری صاریغنڭ آره‌سندن دائرهٔ رد وقبوله صیغمز ایشلر چیقاریرلر .... ایشته بومقوله‌لره فرجهٔ تصدیع ویرلمامك ایچون اتخاذ اولنان اصول حقیقةً مصلحتی وَمشروع صورتده حاجتی اولانلره بعض مرتبه موجب عسرت اولسه‌ده حال وَمقتضای حالی گوزه‌درك ، اینجمیوب ینه کندی افاده‌سنه مساعد وقت وَمناسب واسطه آرامق مقتضای عقل ودرایتدر . وَشوراسی دخی معلوم اولسون ، که برکرّه حق وحقیقت گوش اولیای نعمه یتشمك لازمدر ، آندن صکره ، سن خانه‌گده یاتسه‌ڭ ، مأمولدن زیاده آنلرڭ احسان ومرحمتی بهرحال سنی بولور . (؟)

قطمیر — شو مقدّمات ایله گوگلمه امید واطمئنان براقدیگز وَلکن بزم ایچون وقت مساعد وَواسطهٔ مناسب بولمق احتمالی یوقدر ، ایشمز اللهه قالمشدر .

حکیم — اظهار یأس لازم دگل ! ایشته جناب باری سببنی خلق ایلدی ؛ همان سن مقصوده تشبث ایله !

قطمیر — نصل سبب ؟

حکیم — بینمزده حاصل اولان حق صحبت بو بابده بکا وساطته مجبوریت ویرر ؛ خیلی مقامات عالیه‌یه انتسابم وار ؛ سن مرامکی سویله ، بن تبلیغ ایده‌یم .

قطمیر — سوز ایله اولمز ، بر عرضحال حکمت اشتمال ایله بلکه مقصود حاصل اوله ، آکاده بزده قابلیت یوق .

حکیم — بوراسی پك قولای ، ایسترسه‌ك بن بر شی تسوید ایده‌یم ؟

قطمیر — بطریق‌الاملا یازمغه تنزل بیورورسه‌کز تشکر ودعا ایلرم .

حکیم — های های ! ایشته قلم ، ایشته کاغد بیورك !

قطمیر — او ، او ، او ! . .

حکیم — بونه یا ؟ . . . . .

قطمیر — لسانمزجه تظلّم حال !

حکیم — بولسان ترجمه‌یه گلمز ، لسان عمومی ایله عرض مرام ایله !

قطمیر — عفو ، عفو ، عفو !

حکیم — سن ینه بیلدیکك مقامی چالیورسك ! باری براق بن یازه‌یم .

قطمیر — یوق ، بولغات مشترکه‌دندر .

حکیم — پولیتیقه لسـانده ارکك تعبیر استعمال اولنماز . اینجه افکار وَنازك ادا لازمدر .

قطمیر — ونیق ، ونیق ، ونیق ؟ ..

حکیم — قاه ، قاه ، قاه ! واقعا صـدا واداسی اینجـه ، لفظنه موافق معناسیده اولسه .....

قطمیر — وای عرضحالده معنا اولورمی ؟

حکیم — اولمسه بونجه عالم بلا موجب عرضحالجیلره پاره ویررمی ؟

قطمیر — تمغالی کاغد سـبب تحقیقدر ؛ عرضحالجیـلره ویریلان آقچه تمغـا رسمی قبیلندندر . ایش آنلرڭ افادهلرینـه قالورسه ..... آرتق اکسك حلال ایله !.

حکیم — آ کولادم ، سن اگلنمك ایستیورسڭ ! فقط جدّه هزل قاتمق عاقل کاری دگلدر ؛ سن اوّلا ایشگی بتور ؛ بعده بر وقت مساعدده بودرلو لطائفهده گیریشورز .

قطمیر — دربار معتدلتقراره :

« بو اهل قناعت وَارباب صـداقت قوللرینـڭ عرضحال ضراعت مآللریدرکه : رمز تعـالی وَتقدس حضرتلری هر طوتدقلرکزی آسـان وَحصول مقاصد خیریهکزله جملهکزی کامران ایلسون آمین !

« علم وعرفان مقتدای جهل ونسیان اولهلی ، وَازمّهٔ امور بوهیئت مستحسنهنڭ دست حکمت پیوستنه کچهلی ، عالمه بر بشقه

آب وتاب گلدیگی جمله‌نك معلومی وَهر یوزدن آثار ترقی منکرلرك بیله مجزومیدر ؛ چونکه افندیلرمز، یاپمق وَ یاپدیرمق (!) افکارنده بولندقلرندن ؛ رأیندن استفاده اولنه‌جق ذواته دخی رخصت اخطار وَفرصت بیان افکار ویردیگی جمله‌یه باعث غیرت اوله‌رق ، عرض اولنان افکار خیریه آره‌سنه برده تنظیم اسواق مسئله‌سی (۱) وَ آنك اسبابی صره‌سنه بز بیچاره‌لرك قطع عرقی قضیه‌سی صوقشدیریله‌رق، بو بابده برطاقم مقدّمات غدّارانه ایرادینه باشلانلمشدر .

« هرچند آفاقگیر اشتهار اولان مرحمت شامله، بو بابده بزلره موجب تسلیت کامله ایسه‌ده « الحزم سوءالظن » مآل حکمت اشتماله مبنی برطرفدن شاید هیئت اجتماعیه‌نك آرتق بز وَامثالمز حقلرنده کوچیدلکله تعیّشه مساغ ومساعده‌سی قالمامش ایسه بونی برحسن قالبه افراغ قصدیله برکرّه‌جك بیان مافی‌الضمیره ابتدار ایلمك لازمه‌دن گوروندی ؛ شویله‌که :

« بو افکاره صورت ویرن ذوات ، استانبول اسواقنك عدم طهارتنی وجودمزه وَکیجه‌لری خلقك حصول راحتنی عدممزه حمل وتعلیق ایدرك، نتیجهٔ دعوالری « کل مضرّ یقتل » دستورینه استناداً ابنای جنسمزه سیف ستم چکمکلگی تجویز ایلمشلر . حسبنا‌الله وَکفی !....

(۱) شناسی مرحومك آثاری صره‌سنده مندرج استانبول سوقاقلرینك تنویر وتطهیرینه دائر اولان مقاله‌یه تعریضدر .

« واقعا اسقواقك عدم طهارتی مسلّم ایسه‌ده بوعملك صاحبی بزمیر ؟ علی‌العکس بز سوقاق سپورکه‌لگی ایتمسه‌ك بوقلغك چوقلغی وَ چوقلغك بوقلغی اول وقت آکلاشیلور ایدی . برکرّه اعمالاتمزی استدلالاتمزله موازنه ایدوب ، بعده سویلسونلر؛ غالبا بو آدملر منکر آخرت‌اولملیدرلر: زیرا عمللرینی ملاحظه ایتمیورلر ؛ حتی قدمای عقلا بو پیسلگك منشأنی بیله‌رك ، کوشه وَبوجاقلره « شهیدلر روحنه » علامتی ایله طاشلر وضع ایدوب، الحق ، میدان عرفان وظرافته طاش دیکمشلردر .

« مزخرفاتیله خلایقی ایذا ایتامك افکاری یالکز کدیلرده قالمشدر ؛ باقیلری خانه‌سی قپوسنك خارجنی طانیماز . ایشته حال بویله‌در ، بونده بزم صنعمز نه‌در ؟ گله‌لم کیجه استراحتنه :

« اوّلا ، اسباب استراحتدن قالدیرم وَغاز وَعربه وَپولیس گبی ، حقیقی فائده‌لری مجرّب اولان شیلری بعدالاتمام، ایکنجی وَبلکه یگرمنجی وَایکی یوزنجی درجه‌ده بزم دفعمزه قیام اولنسون . ظاهری وباطنی بونجه اعضا وقوایی اضطراب دائمیده براقوبده یالکز قولاغی اختیار والتزام ایلیان غریب صورتله اثبات ماهیت ایلمش اولور ! ....

« ملاحظه ایتمزمیکه ، بلاد متمدنه‌دن عد ایلدکلری یرلرده بزم افرادمزدن جابجا استماع اولنان سزلدی مقامنه تابصباح گورولدی کسلمز وَتحفدر، که بومدّعیلر بر آرالقده بوقضیه‌یی

مقام مذحــده ايراد ايدرك ، (افكارلرنده) اطراد اولمــديغنى آغزلريله اثبــات ايدرلر ؛ وَلوســلم قضيه ديدكلرى گبى اولمش اولسون . بونك علاجى قولايدر ؛ ديگر مشــكلاته باقســونلر . شويله‌كه :

« بزم اليمز قولاغمزده ايســه ، آنلرگده قولاقــلرى اللرنده‌در ؛ پاموق طيقاسونلرده راحت ايتسونلر .

« آيا بو افكار صاحبلرينك امين‌دار وَمتين ديوارلرى يوقسه بزدن غيرى موظف دربان وَمعين پاسبانلريمى وار؟ ظنمه‌قالورسه اكثريسى آغاجه چيقسه پابوجى يرده قالماز برطاقم بزمله‌هم حال، عبيدالنفس آدملردر. غالبا قادينلرى چيقارمقدن مأيوس اوله‌رق، شمدى آره‌دن بزى چيقــاروب ، كندولرى سهولتله گيرمك ايسترلر ، هيهات ، هيهات !... ايشــته آنلرك فساد افكارينى اثباته بوقدر بيان كافيدر .

« قالدى‌كه هيئت اجتماعيه‌نك حصول كمال‌انتظاميله بزجه‌ده برصورت لايقه تصــوّرينه نوبت گلمش ، وَياخــود گله‌جك اولور ايسه اوحالده :

« موى‌كه پيچيده زبى شانگيست ،
ور بزنى اوستره ديو انگيست ، »

مآل‌حكمت اشتمالنجه معامله اولنمق وظائف انسانيه‌دن اولوب، يوقسه جناب خالقــك قواعد حكمتله ترتيب وَاجراسنى بربرينه

احتیاجله تأسیس بیوردیغی عالمدن بر رکنی ییقوبده صکره ، فلاکتی باشنه کچورمك سرسملکدر .

« بزم شو عالمه وَ (دها) اخص اولەرق ، هیئت اجتماعیهٔ بنی آدمه وجوه لزوم وفوائدمزی خلق وتقدیر ایدن اللهه اعتقادلری وار ایسه الله ایچون ، یوق ایسه طبیعت دیدکاری قواعد کلیەنك بویله بر اثر بدیعنی وقایه ایچون معقول حرکت آرانیلورسه اصلاح وبقادر ، یوقسه افساد وافنا دکلدر . شویله‌که :

« درسعادت محلاتنك هربرندن بزدن اولسه اولسه اون نفس اولوب ، اصناف خیر وَاحسانی سور مقتدر خاندانلر موجود بولندیغندن ، هربریمز بومقوله خانەلردن برینه قبول بیورلمش اولسەق ، بوتقریبله مستعد اولدیغمز کمال طبیعی هرنه ایسه سایهٔ تربیتده میدانه چیقەرق ، بلکه سبب وفائدهٔ خلقتمز لایقیله آکلاشیلورده بزه محبت بیله اولنوردی ، دوام خدمتمزی مراد ایلیان ذوات وقت تناسلده معلوم وصیادلر بیننده معتاد اولان داغ ایله دفع اسباب ایتدیرلرسه هم بزجه موجب سعادت حال وَهمده مدّعیلرمزه منوجه مستلزم حصول آمال اولوردی . ایشته بو افادات عاجزانه‌یی معیار عدل وحقانیته عرض ایله منتظر عفو واحسان اولیورز . باقی ملجأ مظلومین اولان افندیلرمز باقی اولسونلر ! .. »

امضا
قطمیر باب قناعت

برمکتوب شرحی

درکه یوسف کامل پاشا مرحومك طلبی اوزرینه معرض شطحیاتده یازلمشدر

(متن مکتوب کوچوك حروف ایله ترتیب اولنمشدر .)

هر چند بومنشیٔ نادره پرداز وَموجد طرز نوین آغازك سواد مدادی، عقل وادراکی قطعیاً بر مدلوله دال وَبرماله واسطهٔ ایصال دگلسه‌ده، تا عالم ارواحدن برو بوطرفه تماشانك اثرینه دوشوب گلدیگم [١] وَ بوجهتله عجایب افکار وَغرائب کفتارینی قرائن حال وَقیاس امثال ایله مهما امکن بیلك مقامنده بولندیغم وَعلی‌الخصوص بوکرّه ورطهٔ وساطته‌ده طوتلدیغم ایچون همرنك اضغاث احلام اولان اشبو مکتوب بی نظامنك امر عسیر تأویل وترجمه‌سنه مأمور بیورلدیغم حسبیله ، حسب‌مایساعده‌الامکان، شرح‌وایضاحنه صرف نقدینهٔ عقل واذعان ایلدم . والعلم‌عندالله !

« کافهٔ حال ومحلده ادای شکر نعمت جلیلهٔ ولیّ نعمتدن عاجز وقاصر »

حالدن مراد عسر ویسر وَمحلدن مستفاد اولان مدللو وَآیدین وَسینوب اولوب ، نعمت جلیله دخی صاحب رساله‌نك اورالره سوقیله سمع عالمه حاصل اولان راحت وسلامتدر .

[١] مکتوب، مرحومك برادری‌نك‌درکه کندوسندن بیوك اولدیغی « عالم ارواحدن برو اثرینه دوشوب گلدیگم » تعبیریله افهام ایلمشدر .

چونکه مؤلف نحریر ، حالت عسرنده سویلمگه وَیسرنده سویلتمامگه مبتلا اولوب، بوحاللرده شکر وثنا شویله طورسون، صلاة ودعادن بیله عاجز وقاصر اولدیغی گوریلوب ، مشاغل کلیه وجزؤیه‌دن برشیله اشتغالی کندی وعامّهٔ عبادالله ایچون محض خیر ومنفعت اوله‌جغی رای مشفقانه‌سی اوزرینه اوّلا قطعات عالمدن منقطع اولان مدللو جزیره‌سنه . وَثانیاً آغزی مباح صورتله اشغال ایده‌جك انواع نعم وفواکهی جامع آیدین سنجاغنه ، وَثالثاً منتهای تربیت سیّاحین اولان سیّد بلال جوارینه سوق بیورلمش ایسه‌ده ، مدللوده اجنبیلر ایله تپشمك وَآیدینده یرلیلر ایله قاپشمق وَسینوبده منتسب بولندیغی محال عالیه‌یی تصدیعه قالقشمق گبی مشاغل مهمّهٔ طبیعیه‌سندن ناشی بالضروره ادای وظیفهٔ شکر ومحمدته وقت بوله‌مدیغی رسیدهٔ مرتبهٔ ثبوتدر .

« صورت حال وحاجت ضروریه‌سی جمله‌یه ظاهر اولان ... »

صورت حالی کثرت کلام وَحاجت ضروریه‌سی سکوتی التزام اولوب ، واقعا بوحال واحتیاج منشئ مومی الیهك دام الفت وصحبتنه طوتیلانلرك رهین شهودی وَحصول حاجتی جمله‌سنك صمیمی مقصودی اولدیغنه نظراً یالکز توجه ودعا ایله دگل ، عاقبت بالفعل اسکاتنه اعتنا اولنه‌جغی محققدر .

« عبد کمینهٔ صداقت مأثورلرینك مراحم واشفاق عظیمهٔ سلطنت .

سنیه‌یه التجادن غیری هیچ بر جهت لیاقت واستحقاقی اولمدیغی مثللو ... »

« عبد كمینه » صفت كاشفهٔ حال وَ « صداقت مأثر » بطریق‌الاستعاره ایراد اولنمش بر مقالدر . « مراحم واشفاق سلطنت سنیه‌نك » عظمتله توصیفی وَبعده آ كا التجایه لیاقت واستحقاقنك بیان وتردیفی نكته‌دن خالی اولمیوب ، از جمله شو آزالق اول حوالی‌یه سوق بیوریلان كندوسی گبی برطاقم حال وقالی پریشان عجزهٔ مهاجرینك مظهر اولدقلری نعمت صحابت آنجق سلطنت سنیه‌نك شفقت ومرحمتنه التجالرینك ثمره‌سی اولدیغنی وَبویوزدن سعهٔ حوصلهٔ قبول فوق‌المأمول اندوگنی گوره‌رك ، الفاظ وعباراتده معلوم اولان تصرّف خامی آوزره فراره التجا معناسنی ویروبده مأموریتنی ترك ایله دار ـ السلطنته گلمك گبی معانیٔ مدهشه استشراب اولندیغنه وَبو دخی اولیای امور افندیلرمزجه جای مطالعه بولندیغنه مبنی اخطار واشارت اولنمق مناسب گورندی .

« سنت الهیه‌یه اتباعاً توسّل اسباب عادیه ایله برابر . . »

سنت الهیه ، مظاهر اسماء وصفاتیله عوالمده تصرفاتنه ترتیب اسباب ایلمك اولوب ، مؤلف طرفه افكارك اكا اتباعدن مرادی دخی بی شك ، مقتضای اسما وصفاتیله حركتی انتاج مقصدینه اسباب اتخاذ ایتمك دیمك اولدیغندن ، بوبابده‌كی تصوّر وتصمیمی بالاطراف بیلنمك اوزره اسماء وَصفاتك سرد

واثیانی لازم گلمشدر : اوّلا ، اسملری درویش وَصفاتی اوصانمز ، قوّال ، مدّعی ، مصرّ لاابالی اولوب ، شمدیلك اسم اوّلنك احکامی کلیاً منجلی اولدیغنه وَبودخی صفات مذکوره نك تماماً تیّجنه علّت موجبه بولندیغنه نظراً ، سالف الذکر اسم اوّلك فسخ احکامی صورت امکان بولهمازده بوداهیهٔ دهیا ، شو تصوّرینك اجرای فعلیاتنه قیام ایلرسه ، آرتق یالکز افندیلرمز دگل ، بلکه ذرّات عوالمدن برنده استراحت قالمیه جغی مجزوم اولی النهادر .

« خارجاً وَداخلا رجای استخدام وَخدمت واستدعای وجوه افاضه وتربیت خصوصلرنده دخی اصلا ترجیح واختیاره جسارتی بولنمدیغندن .. »

بوعدم ترجیح واختیار ، غالبا خارج وداخلده کندوسنی قبوله قابل برمحل وَخدمت واستخدامده عهده سندن گله بیله جگی بر عمل قالمدیغی مثللو ، مسلکمزده مرشدمز اولان اولیای امور افندیلرمزك هر بری طرف افاضه وتربیتك جمله سنی پیش استعدادینه آتمش اولدقلری حالده هیچ بر وادیده اثبات اقدام اقدام ایده مدیگی کندوسنك معلوم ومجزومی اولدیغندندر .

« مقام عالئ صدارتعظمایه بوبابده بر عرضحال مبهم المآل تقدیم قلندیغی مثللو ... »

[لله درالقلائل !] اشبو عرضحالی « مبهم المآل » جمله سیله توصیف ایلیشنده منشئ مومی الیه شرّاح ومحشیلرینه صفت

مذكوره‌يى جميع مؤلفاتنه تعميم ايلمك لزومنى بياندن ماعدا برسوز براقامشدر : همان جناب حق مرجع وواسطه‌لرينه قوّت وسلامت ويرسون آمين !

« حقيقةً اميد وار لطف واحسان بى‌امتنانلرى اولديغم طرف اشرف جناب رياستپناهيلرينه دخى عرض حاجتله تكميل لوازم شرع وحكمت قلندى . اول بابده ... »

افراد مؤمنين ايچون لازمهٔ شرع مبين الندن وَديلندن هركسك سالم قالمسى وَلازمهٔ حكمت دخى فوائد ذاتيه‌سنك استحصالى ايچون اعمال لطائف‌الحيل درجه‌سندن ايلرو كچلمامسى اولوب ، صاحب عريضه ايسه سنت الهيه‌يه اتباع فقره‌سنده تعبيه وتضمين ايلديگى معنايى صورتده چيقارمغه مجبور اولديغى صورتده عالمه آلت تصديع وتجيز اوله‌جغندن، بوحاله حاجت براغلمامق اوزره اوّلا اخطار وظيفه‌سنى ايفا ايله لازمهٔ شرع شريفى التزام وَبرده اولياى نعم افنديلرمزك حقوق مشروعه‌لرى اولان وقت حضور واستراحتلرينى بالفعل تضييع وتشويش ايتمكسزين ايلروده بوكا مجبوريتنى ايهام ايله تخديش اذهان ايدرك ، حصول مقصدينه تهيئهٔ اسباب اقدم ايدوب بوجهتله مقتضاى حكمتى دخى اتمام ايلديكنى افهام ايلر .

شناسی

شناسی گبی علامهٔ ادب وَمحیء ادب اولان بر ذات حقنده ولو صرف تحسین بولنده اولسون سوز سویلمك حدّمك فوقنده‌در. شو قدر دیه‌بیلیرم،که مشارالیه غلطات بی ادبانه‌نك عزرائیلی وَلسان حقیقت اولان ادبیات جدیده‌ده گوردیگمز استعداد کمالك پدریدر.

شناسی
۱۲۸۸ -۱۲۴۲

آنك سایه‌سنده‌درکه بوگونکی گونده وطنمزده افادهٔ مرامه مقتدر اولان اصحاب قابلیت، دوشندیگنی یازه‌بیلیور؛ یازدیغنی اوقویانلره بگندیریور؛ بناءً علیه همز شناسینك معنوی اولادی‌یز.

مشهور وولتره، فرانسه شعراسندن [قورنه‌ی] یك اشعارینی مؤاخذه ایتدیگی زمان ـ راسینك اشعارینی‌ده مؤاخذه ایتسه‌کز ـ دینلمش؛ اوده « پك اعلا! هرسویلدیگی مصراعك آلتنه بنم طرفدن، محیر عقولدر؛ دیه یازی ویرك اولسون بیتسون » دیمش. بن وولتر دگلم. فقط وولتر ترك اولیدی، راسینك اشعاری حقنده سویلدیگنی بوراده شبهه ایتمم‌که شناسینك انشاسی حقنده سویلردی.

§

ابراهیم شناسی افندی بولیلی برطوبجی یوز باشیسنك اوغلی‌درکه ۱۲۴۲ تاریخنده درسعادتده دنیایه گلمشدر. پدری شمنی محاصرهٔ مشهوره‌سنده شهید اولدیغندن، کندیسی بر ایکی یاشنده یتیم قالور. والده‌سینك اقرباسی طرفندن بیودیلور؛ محله مکتبندن صکره طوبخانه

قلنه ویریلور. اوراده قدمای خلفادن وَاعلم علمادن ابراهیم افندی نامنده
برذات بولنور؛ علوم شرقیه‌ده نه تحصیل ابتدیسه آندن تحصیل ایدر.
حتی آنك تشویقیله قاموسك نصفندن زیاده‌سنی ازبرلر. او اثناده طوپخانه‌ده
استخدام اولنان اجنبی ضابطلردن مؤخراً مسلمان اولان [شاطو نوف]
رشاد بگدن فرانسزجه اوقومغه باشلار؛ معارف غربیه‌دن لذت آلور.
اون سکز، اون طقوز یاشنده ایکن اوروپایه تحصیل ایچون آدم گوندریله‌
جگنی ایشیدیر. کندیسی فطرةً انزوایه مائل وَتشریفات وتکلفاتدن
مجتنب بولندیغی جهتله اوزمانه قدر اکابر زیارتنه هیچ گیتمامش اولدیغندن،
کندیسنی اوروپایه گوندرمك ایچون برحامی بوله‌ماز. بوکا بر چاره
بولمق ایچون رشاد بگله استشاره ایدر. طوغریجه طوپخانه مشیری
فتحی پاشایه مراجعت ایتمسنی نصیحت وَبو مراجعتك طرزنی تعلیم ایدر.
سلطان عبدالمجید مرحومك طوپخانه‌یی تشریف ایتدیگی گونلرك
برنده فتحی پاشایه، تعلیمخانه میداننده، ذات شاهانه‌نك قصردن گوره‌
بیله‌جگی بر یرده تقرّب ایدر؛ عسکرجه بر تمادن صکره چالشقانلغنی،
عربیدن، فارسیدن بشقه برازده فرانسزجه اوگرندیگنی سویلر.
کندیسنك تحصیل ایچون اوروپایه گوندرلمسی خیرلی اوله‌جغنی یاری
نیاز، یاری نصیحت بولنده بر لسان ایله بیان ایلر.

وحشت و معصومیتدن مرکب اولان بو حال پاشانك خوشنه
گیتدیگندن، صره‌سنی دوشوروب عرض ایلیه‌جگنه سوز ویرر.
ذات همایون شاهانه ایسه، کاتب قیلغنده بر گنجك تعلیمخانه میداننده پاشایه
بعض سوزلر سویلدکدن صکره چکیلوب گیتدیگنی مشاهده ایتمش
اولدیغندن، براز صکره حضور همایونه گیرن فتحی پاشادن لقردی
ایتدیگی گنجك کیم اولدیغنی وَنه ایستدیگنی استفسار بیورملریله، پاشا
بو اراده‌دن جسارت آله‌رق، شناسینك مطلبنی عرض ایدر. اوگون
کندیسی حضور همایونه مثول شرفیله برابر، لسان همایوندن برچوق
تلطیفات وتشویقات ادراکیله بختیار اولور. بر هفته صکره شهری
یدی یوز اللي فرانق تخصیصیله پارسه گوندریلور. گیده‌جگی صره‌ده

طوپخانه مستشارلغنده بولنان زیور افندیدن (که مؤخراً احراز وزارت ایتمشدر) حسب‌المسلك حمایت وعد اولندیغندن، اوروپادن مشار الیهه مکتوبلر گوندرر . حتی افندینك طوپخانه مستشارلغندن ترسانه نظارتنه تحویل مأموریتندن صکره‌ده مکتوبلرنده دوام ایدر . یازدیغی کاغدلرده گوستردیگی استعداد فتحی پاشا، او واسطه ایله رشید پاشا نزدنده مظهر تقدیر اولور . کندیسنه تشویقنامه‌لر گیدر . فرانسزجه‌ده گرگی گبی رسوخ پیدا ایتدکدن صکره، رشید پاشایه یازدیغی بر مکتوبده هانگی فنك تحصیلی دولتجه ملتزم اولدیغنی صورار؛ [فنون مالیه] تحصیلنی توصیه ایدرلر . بونك ایچون لازم اولان ریاضیاتدن صکره، فنون مالیه‌یی تحصیله باشلار . طبیعی طبیعیات ایله اوغراشور؛ فقط بونلری مکتبده درس اوقور گبی مجبوری تحصیل ایدر . اصل اقدامنی ایسه، بالطبع مائل اولدیغی ادبیاته صرف ایلر . السنهٔ شرقیه‌ده اولان قوتی جهتیله مشهور [ساسی] عائله‌سیله الفت حاصل ایدر . ارنست رەنان ایله گوریشور . آنلر وساطت ایدرلر؛ شهرتنك الك شعشعه‌لی زماننده لامارتینك مجلسنه دوامه باشلار . اوروپاده عالم ادبك محصول ادراکاتی نه ایسه جمله‌سنه واقف اولور . ایشته بالآخره اتخاذ ایتدیگی اسلوب بیان، او وقوفك ثمرهٔ باقیه‌سیدر .

شناسی استانبوله عودت ایتدیگی وقت رشید پاشا هم معارف وهم مجلس مالیه اعضالغنده بولنمغی تکلیف ایدرسه‌ده کندیسی یالکز معارفده بولنمغی ترجیح ایدر . مع مافیه اوزمان یکی تشکل ایتمش اولان انجمن دانشه‌ده مأمور اولور . [١]

رشید پاشانك، عالی وفؤاد پاشالره رغماً یتشدیرمك ایستدیگی طاقمده داخل اولدیغندن، واو طاقمك ایچنده ایسه کندیسندن بشقه یازی یازمغه مقتدر کیمسه اولمدیغندن، پاشالرك ایکیسی‌ده شناسی‌یی جداً

[١] نته‌کیم رشید پاشایه اولان قصیدهٔ رائیه‌سنده :
« حضورك انجمن دانش اولمش اهل دله،
کیم آنده نسخهٔ ذاتم اولنمده توقیر »
بیتیله بوکا ایما ایتمشدر .

استرقاب ایتمگه باشلرلر؛ حتی رشید پاشا طرفندن مملکتینده عثمانلی اردوسنك بولندیغی مدت جریان ایدن معاملات مالیه نك تدقیقنه مأمور ایدلمش ایکن، رشید پاشانك اوآرالق وقوع بولان انفصالندن استفاده ایدرلر؛ آره‌یه بر صقال مسئله‌سی چیقاریرلر، کندیسنی هم اومأموریتندن، همده مجلس معارف اعضالغیله، داخل اولدیغی انجمن دانشدن اخراج ایدرلر [۱] جان یانغینلغیله رشید پاشایه سویلدیگی (رائیه) ده‌که :

« دلك اراده‌سنی باشده عقل ایدر تدبیر،
که ترجمان لساندر آنی ایدن تقریر »

مُطلَعِنی حاویدر ؛ عالی وَ فؤاد پاشالر ایله شیخ الاسلام عارف افندی حقنده برقاچ بیت بولندیغندن، شناسی بی مؤاخذه‌یه تشبث ایدرلرسه‌ده، او صره‌ده رشید پاشا ینه موقع صدارته گلدیگندن، اعادهٔ مأموریتنه ارادهٔ سنیه شرفسانح اولور .

رشید پاشانك وفاتندن صکره بو حمایه یوسف کامل پاشایه انتقال ایدر . بریکیلرده آنك خاطریچون ایلشمزلر . نهایت ۱۲۷۶ ده متوفی آگاه افندی ایله مشترکاً [ترجمان احوال] غزته‌سنی تأسیس ایدر . آلتی آی قدر دوامدن صکره کندیسی چکیلور. وَسلطان عبدالعزیزك سنهٔ جلوسنده،که ۱۲۷۸ سنه‌سی سَلخ ذی‌الحجه‌سنه مصادفدر ؛ تصویر افکاری نشره باشلر . بناءً علیه ادبیات جدیده دیدیگمز طرزك، خصوصیله عالی وَ تزیین معنوی ایله مزین جهتلری اوراده گورلمگه باشلر؛ باخصوص روزنامهٔ جریدهٔ حوادث ایله آچیلان « مبحوثة عنها » مسئله‌سی، اوزمانه قدر گورلمامش بر مباحثهٔ ادبیه اولدیغندن، تصویرك اهمیتی، وَصاحبنك قدرت ولیاقتی خِلافگیرانی عندنده دخی ثابت اولور.

[۱] شناسی پارسده ایکن صقالنه قرق آیاق اوشمش وصاچلره سرایتنی منع ایچون اطبانك رأییله موقتاً صقالنی تراش ایلمش ایمش. آره‌دن بش‌سنه مروردن صکره بومسئله تازه‌لنه‌رك افندی حقنده وسیلهٔ اتهام اولمش وبناءً علیه عزلی حقنده استحصال ایتدکلری ارادهٔ سنیه اوزرینه مقام صدارتدن یازیلان بیورلدی‌یه افندی‌یی تحقیر ایچون « رتبه‌سنك رفعی، مأموریتندن دفعی ومعاشنك قطعی » عباره‌سی درج اولنمشدر .

وَحتی، حد ذاتنده ترقی پرور اولان فؤاد پاشا اوّلکی معاملهسنه ندامت درجهسنده پشیمان اولهرق، شناسی‌یی دائرهٔ انسیتنه جلبه موفق اولمغله جریدهٔ عسکریهنك تأسیسنده آنك معاونت قلمیهسنه مراجعت ایلر .

گرك مشار الیهك اعادهٔ محبتی، وَگرك یوسف کامل پاشانك صحابتی عالی پاشانكده تهوین شدتی موجب اولدیغندن، رتبهٔ اولی ایله مجلس والا اعضالغنه تعیینی قرارلشدیریلور ایسهده مفطور اولدیغی میل انزوایی دغدغهٔ جاهه فدا ایدهجك قدر اسیر اقبال اولمدیغندن، قورتیلهمیهجغی بو تکلیفدن یقایی صیرمق ایچون پارسه عزیمت ایدر . ایشته اوراده بولندیغی بش سنه ظرفنده، ذاتاً علوم شرقیهدهکی مکسوباتنك یاردمیله ترکجه ایچون بر لغت جمعنه مباشرت ایدر . مشهور ملت کتابخانهسنده لغته متعلق وَمستشهداتدن اولمغه لایق نهقدر مؤلفات شرقیه وار ایسه همان هپسنی تتبع ایدرك او خزینهٔ عرفانی وجوده گتورر . [۱]

سلطان عبدالعزیز خان مرحومك اوروپایه سیاحت همایونلرنده فؤاد پاشا، صورت مخصوصهده پارسده افندی ایله ملاقات ایدر . برچوق تلطیفات وتکریمات ایله وحشتنی ازاله ایلر . او صرهده تشکیلی مقرر اولان ولایاتدن ازمیر والیلگنی قبول ایتمسی ایچون اصرارده بولنور . استانبوله گتورمگه موفق اولور . فقط شناسی پارسده ترك ایلدیگی محرراتی طوپلامق وَبعض ایشلرینی تسویه ایتمك اوزره پاشایی ارضا ایله تکرار پارسه عزیمت ایلدکدن صکره فؤاد پاشا مرحومك خستهلنمسی وَ متعاقباً نیسه عزیمتله ارتحال ایتمسی اوزرینه بر مدت دها پارسده قالهرق، نهایت آلمانیا ـ فرانسه محاربهسی باشلدیغی صرهده استانبوله عودت ایدر . فقط آلتی سنه امتداد ایتمش اولان اشتغالات مهمه دماغنی فوق‌الغایه اتعاب ایلمش اولدیغندن، بین عفونتنه

[۱] بو اثر طاء حرفنه قدر یازلمش وهربری بیکر صحیفهلی ۱٤ جلددن عبارت بولنمشدرکه الیوم برقسمی فرانسه انجمن شرقیسنده وبرطاقمی دانیال صلهکی کتابلریله برابر پشته دارالفنونی کتابخانهسنده محفوظدر .

مبتلا اولور . بر بچق سنه‌دن زیاده بو علتله مضطرب اولدیغی حالده ۱۲۸۸ سنه‌سی رجبنڭ بشنه مصادف اولان ۱۸۷۱ سنه‌سی ایلولنڭ ۱۳ نجی چارشنبه گونی ، یعنی عالی پاشانڭ وفاتنڭ تام هفته‌سنده ارتحال ایلر .

§

شناسی فوق‌العاده عد اولنه‌جق بر مکانت وَ خصوصیله حقیقتنه مطمئن اولدیغی خصوصاتده ثبات ومتانت ایله متصف ایدی . نته‌کیم : «نوع بشردن اول فردکه حق ایله خلق عندنده افعالندن منفرد اوله‌رق مسئول اولدیغنه معتقد اوله ، مسلك حقانیتده ثبات جهتیله فرید اولمق وظیفه‌سیله مکلفدر . » قولیله گویاکه کندی کندینی تعریف ایتمشدر .

طبعاً مائل سکون اولدیغندن ، اکثریا متفکر گورینوردی . آز سویلر ، قیصه جمله‌لرله سویلر ؛ فقط سویلیك ایستدیگی شیئی غایت موضح سویلر ، باخصوص سوزینڭ قوّت وجدّیتنی اخلال ایده‌جك حشو کلامده بولنمامغه اعتنا ایلردی . گولمسی تبسم بولنده ایدی ؛ فقط ابتسامنده‌ده بر مکانت علویه مختفی ایدی .

ایتدیگی بحثلری اعتدال دمله ایتدیگندن ، حائز اولدیغی خواص اقناعیه‌یی مغلوب حدت اولمقسزین حسن استعمال ایدر ؛ وَفرضا جاهلانه وعنودانه مقابله‌ده مصر اولنلره قارشیده اولسه نه مُناظره‌دن ، نه‌ده نزاهت تربیتکارانه‌دن آیریلیردی . هله جدّی شیلرده برنوع اعلان عجز دیمك اولان تزییف واستهزادن فوق‌الغایه نفرت ایلردی . حتی شو : « ابنای جنسنی بلا موجب استخفاف ، خفت عقلدن نشأت ایدرکه حقیقتده استخفافه شایسته‌در » قولی ، که معهود « مبحوثة عنها » مباحثه‌سی صره‌سنده ایراد ایتدیگی سوزلردندر ؛ بر دستور حکمت اوله‌رق تلقی‌یه شایاندر .

مرحومڭ تهکماً ایراد ایتدیگی سوزلرده ، کلمات مزیّفانه‌سیده واردر ؛ فقط مجبول اولدیغی علوّمزاج سائقه‌سیله استهزالرینده‌ده دستور

ادب اوله‌جق بر طرز ظریفانه‌ده اجرا ایدردی . آنك ایسه اك پارلاق مثاللرینه سالف‌الذکر (مبحوثة عنها) مباحثه‌سنده تصادف ایدیلیر .
جمل آتیه‌که لایتغیرالاحکام برر دستورحکمت وحقیقت مزیتنده‌در: مباحثهٔ مذکوره صره‌سنده ایراد ایتدیگی اقوالدندر :
* سندی باطل اولور باطل اولان دعوانك (موزوندر .)
* ممیزکه برحاکمدر؛ مدّعی صفتنده گورینور ایسه غرض خالصدن ویا تمییز ناقصدن عاری دگلدر .
* فن ادب بر معرفتدر، که انسانه خصلت آموز ادب اولدیغیچون ادب، واهلی ادیب تسمیه قلنمشدر .
* براثرك‌که صانعی انسان اوله، ممکنمیدرکه آنده نقصان اولمیه ؟
* اثر مقبول، اثر مقبول ایله ثابت اولمق لازم گلور .
* مزاحه مزاحله مقابله ایتمك، شرّه شر ایله مجازاة قبیلندندر .

سئله

مبنـای تمدّن مادّهٔ تعاون اولمسـیله افرادك کفاف نفس تدارکندن عاجز قالمامسنه همّت ایتمك هیأت اجتماعیه‌نك برنجی وظائفندندر .
بناءً علیه اسـاس مدنیتی حکمت اوزرینـه مبتنی اولان مملکتلرده سئله‌نك مستحقلری اسباب متنوعه ایله اقداراولنور؛ وجبلت ویاخود تربیت ردیئه‌سی اقتضاسنجه استحصال تعیشـده طبیعی اولان مشاق ومحندن قاچنه‌رق ، بویوله سـلوك ایدنلر

دخی منع ایله کار وکسبه اجبار قلنور، که بو صورت هم عمومك شانی نقیصه‌دن حمایه وَ همده افرادی ذلّتدن وقایه ایلدیگندن، جهتینه دخی بر نوع مرحمتدر.

اشته بو سببدن طولایی بویله یرلرده سائل ندرت اوزره اولوب، اصل بونلرك کثرتی، اداره‌سی استقلال اوزره اولان مملکتلرده بولندیغی مجرباتدندر!

ممالك عثمانیه‌ده ایسه اساساً احتیاج حقیقی اصحابنه تصدّق واحسان، شرعی وَمرعی بولندیغندن، وقتیله عجزه ایچون بونجه تابخانه وَعمارت وَ دار الشفالر یاپلمشدر، که یکی باغچه‌ده‌کی غربا خسته خانه‌سی بو مثللو ابنیهٔ خیریه‌نك الك مؤخریدر.

نه چاره که خیلی زماندنبرو خیرات قدیمهٔ مذکوره‌نك بر طاقی وضع طبیعیسندن چیقمسی سئله‌نك میدانده قالملرینی وَخلقمزك سخاوتی دخی بونلرك چوغالملرینی موجب اولوب، حتّی مقناطیس دل انسانی اولان آقچه‌نك قوّهٔ جاذبه‌سیله شرق وغربدن برطاقم مجهول‌الاحوال اجنبی خانه بردوشلر لاینقطع گروه گروه بورایه گلمکده‌درلر، که صاغلم اولانلری حیثیتلی ارباب مصالحك قولایلقله دخوله ظفر بوله‌مدقلری یرلره دیلنجیلك بهانه‌سیله بی پروا گیرمکده اولدقلرندن، یالکز جر دگل، استراق حوادثه قدر فرصتیاب اولورلر! علیللری ایسه بتون زقاقلره دوکوله‌رك، الك زیاده ممر اولان یرلری

علل واسقام سرکیسی وَ ذلّت ومسکنت مسیره‌سی دینه‌جك بر حاله گتورمشلردر .

خلاصهٔ کلام احوال مشروحه‌نك اصلاحی فوق الغایه آرزو اولنور .

چاره‌سی بحثنه گلنجه ، بو بابده بعض مطالعات عاجزانه‌نك صورت مختصره‌ده بیاننه جرأت ایدرز ؛ شویله‌که :

سئله‌نك مستحقلر یله غیر مستحقلری بربرندن بالتفریق ، ضرورتسز بو کاره سلوك ایدنلر حقنده ممنوعیت شرعیه‌نك اجراسی برتدبیر کافی اولدیغی گبی، مستحقین ایچون دخی ایالاته نمونه اولمق اوزره اوّل باوّل استانبولدن باشلانیله‌رق ، خیرات قدیمه‌نك وضع اصلیسنه ارجاع اولنمسی وَ طرف حضرت پادشاهیدن وَ گرك دوائر رسمیه‌دن مقنن وَغیر مقنن، بو یولده ویرلمکده اولان بونجه احسان وصدقاتك بر صورت منتظمه‌یه قونلمسی وَبوندن بویله ارباب خیر طرفلرندن تخصیص واعطا اولنمق مأمول قوی بولنان وقف وَاعانه‌لرك قبول قلنمسی حصول مقصده کافل اوله بیلور .

هله دیلنجیلرك شمدیکی بولندقلری حالده ابقاسنی تجویز ایدنلر وار ایسه بوکا عظمت نفسدن نشأت ایدن احسان وعنایتی ملاء ناسده اجرا ایدرك ، بهره‌دار افتخار اولمق ایچون برطاقم هم جنسنك مذلّتنی استمکدن بشقه برمعنا ویریله‌مز .

[تصویر افکار]

انفاق محتاجین

ماهیتی اثبات ایدن آثار عملدر .
مقدارینه نسبتله کشی خیر وشر ایلر. (لمحرره)

قاعـدەسی امور شخصـیەیه عائد اولدیغی گبی ، کلیّت جهتنه نەدن شامل اولمسون ؟ یا بر ملتك حالی، دولتنك ماهیت ادارەسنی اثباته دلیل علنی دگلمیدر ؟ حتی بونده شویله بر معیـار اتخاذ اولنور، که بر حکومت رأینـده نەقدر مستقل ایسـه ما حصل افعالنی اوقدر متحمل اولمق لازم گلور .

ممالك عثمانیـەدە ایسـه خلقك سعی اختیاریسـیله تمشیت بوله بیلەجك کلّی وجزؤی امورك اکثری اصول اداره اقتضاسنجه بالفعل دولتك تشبثاتنه وَیاخود تشویقاتنه وابسته اولدیغی گبی ، مدنیتمزك حال حاضری احتیاجاتی تکثیر ایتدکجه اسباب معیشتك تحصیلیچون انسان اوّلکندن زیاده ذهناً وَبدناً چالشمغه مجبور اولمق حسبیله گرك اضطراری، وَگرك اختیاری بوصورته سلوك ایدەمیان سئلەنك تنظیم احوالی منحصراً حکومتك همتنه قالمشیدی .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

بو تشبث خیر مأمول وجهله حصول بولدقده ، عصرمزك محسنات حقیقیەسی جملەسندن معدود اولسه گرکدر، که عمرینی

ذلّ سؤال وَعاقبتی مجهول برحالده کچیرن عجزه گروهی حضور قلب ایله دعای سلطنت سنیه‌یه وقف اوقات ایلدکجه ، هر بری بوبابده علوّ مرحمت پادشاهی‌یه بربرهان ذی حیات اولمش اولور.

جسم متنفس واحدده متألّم اولان بر جزؤك تسکین اضطرابندن سائر اعضا مستریح اولدیغی گبی ، سئله گروهنك ممکن مرتبه کسب (رفاه) ایلمسندن عموم اهالی ایچون نه درجه انشراح ومحمدت حاصل اوله‌جغنی تعریفه قادر دگلز .

مادامکه انفاق محتاجین، هر بر دین احکامنجه اداسی واجب بردین وَمادامکه بونجه اجنبی ملت وَدولتلرك افراد عوامندن ، تاملوك بنامنه قدر ملکمزه مهاجر وملتجی اولان فلاکتزده‌گانی [١] حمایه‌یه دولتمزی سوق ایدن سخاوت عثمانیه صفتی ، نیجه انقلابات شدیده‌دن صکره ، الیوم وارستهٔ شیندر ؛ کندی مملکتمزده کندی اهالیمزدن خلقك مرحمتنه قالمش اولان بر طاقم فقرایی مذلّت وفلاکتدن تخلیص ، حکومتك مقتضای شانندن اولدیغنی کیم تصدیق ایلمز ؟ . . . قالدی‌که بقاسیله پایدار اولدیغی صنوف تبعه‌سنك فقراسنی اقداره صرف همت بردولتك صدقهٔ فروشکوهیدر .

[١] فلکزده تعبیری لسان عثمانیده مادی ومعنوی حالی متغیر وَمثلا صاحب ثروت ایکن بعض وقوعات وعوارض سببیله پریشان ومفتقر اولان کیمسه‌لره وصف اولور . فقط (فلاکتزده) ترکیبی غلطدر . چونکه (فلاکت) کلمه‌سی صحیح دکلدر . للطابع

بویله برمادّهٔ خیریه‌نك فعله چیقارلمسیچون خلق مشترکاً اعانه‌یه تشویق اولنمق لازم گلور ایسه بونده دخی فضائل محسنه‌سنك یکیدن بر اثرینی دها گوستره‌جگی امثال عدیده‌سی دلالتیله ثابتدر .

(تصویر افکار)

تذکرة الشعراء

آل عثمان دولتنك بدایتندنبرو ظهور ایدن شعرامزك ترجمهٔ حاللرینه دائر موجود اولان تذکره‌لرك الك مؤخری محکمهٔ تجارت کتبه‌سی متحیزاننده شاعر مشهور رفعتلو فطین افندینك اثریدر، که هجرتك ١١٣٥ تاریخندن عصرمزه قدر منتهی اولوب ١٢٧١ سنه‌سی لیطوغرافیا وَ دفعهٔ اولی اوله‌رق نشر اولنمش ایسه‌ده نه چاره‌که بزه نسبتله (تاریخ شعرای متأخرین) اولان بویله بر تألیف : مؤرّخلك وظیفهٔ عظماسی بولنان اصول بیطرفی‌یه توفیقاً محو واثبات ایدلمکه محتاج ایدی. بناء علیه تکرار طبع وتمثیلی مؤلفی جانبندن مراد وَ بعض طرفك وعد والتزامنه استناد اولنه‌رق، کیفیت مقدّم ومؤخر غزته‌لر وساطتیله اعلان اولنمش ایکن یالکز قوّه‌ده قالدیدی .

بر منوال محرر تذکره‌نك اصلاح وطبعی مادّه‌سنك ایسه مشوّق اوّلی اولدیغم گبی، نهایةالامر فعله چیقارلمسنه دخی متعهد

اولمقلغمی مصنف مومی الیـه التماس ایلدی . اوحالده موقوف علیهی عد ایتـدیکم شرائطك دخی قبولنی مبین ید عاجزانه‌مه برسند تودیع ایلدکدن بشقه، مجلس معارف عمومیه‌ده ویردیکی تقریر شفاهی اوزرینه اورادن دخی برتصدیقنامه اعطا اولندی.

بونلرك مفـادی حکمنجه ایکنجی کرّه اوله‌رق تکرار وَ بوندن بویله دفعات ایله بروجه انحصار تذکرهٔ مبحوث عنهانك طبع وفروختی امتیازی وَ مصرف وتمتعی عهده‌مه عائد وَ صور آتیه اوزره اصلاحنه مؤلفی مساعد بولنمشدر .

اوّلا : طرف حقیرانه‌مدن مباحث ادبیـه‌یه دائر حواشیٔ مناسبه ایله تذکره‌نك توشیحی — ثانیاً : ترجمهٔ حاللرده بعض ذواتك ماهیتی، حائز اولدقلری نفوذ وَمرتبهٔ رسمیه‌لری نسبتنده اعظام اولنمق کبی مستعار اولان رشوت کلامیهٔ شاعرانه مقوله‌سنك کلیاً تنقیحی — ثالثاً : سهویات لفظیه ومعنویه‌نك تصحیحی — رابعاً : اشعاردن قنغیسنك اثر انتحال اولدیغی تبین ایدر ایسـه تصریحی — خامساً : هر بر شاعرك مقدار اشعاری وَ علوم وفنون وصنـایعده مهـارت و آثاری وَ عمومه عائد خـدمت موجبةالافتخـاری هرنه ایسـه اصل آنلرك ممکن مرتبه بیـان وتوضیحی ملتزمدر .

اشته بو حالره گوره تبدیلاً وَیاخود مجدّداً داخل تذکره اولمق ایجـاب ایدن ترجمهٔ احوال واشـعارك (لزومندن زیاده مطوّل اولمیه‌رق .) سریعاً تصویر افکار غزته خانه‌سـنه تسیار

بیورلمسی طبیعت مصلحت اقتضاسندن اولدیغی دفعهٔ اولی وَاخیره اوله‌رق عمومه اخطار اولنور. زیرا مبحوث عنها اولان تذکره نك بر منوال محرر طبعنه شمدیدن ابتدا اولندی .

بویله بر امر خطیرده اصحابِ تصلّفك غرضی سیئه‌سندن، ارباب هنرك قوّهٔ ممیزه‌سنه التجا ایدرم .

شناسی

(تصویر افکار)

استانبول سوقاقلرینك تنویر وتطهیری

ماسوا شائبه‌سندن دلی تطهیره چالش
پرتو حکمت وعرفان ایله تنویره آلش (لمحرره)

بیتنك معناسنی قلبدن بدن وَبدندن تامسکن ومُدُنْ جهتلرینه قدر تأویل ایتمك ، خیر ایچونسه نه‌دن جائز اولمسون ؟

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

فی‌الحقیقه بو اصول تعمیم اولندیغی حالده ، گیجه‌یه مخصوص بر طاقم محذورات زائل وَبر خیلی محسّنات حاصل اولور ، که بحثه شایان اولانلری تعداد اولنور :

اوّلا ، مراملرینك اجراسنی قرا کلغه آلیقویمقدن بشقه فرصت بولمیان اشخاص مضرّه‌دن قوّهٔ ضابطه‌یه تقرّب وَیا

تصادفلرنده خیال گبی، گوزدن نهان اولانلری اله کچیرلمك ایچون حکومتجه سهولت پیدا اولمسیدر.

ثانیاً، اهالی بربرینه گیتمك وَاصناف دکان کشاد ایتمك گبی، هم زیارت، هم تجارت مادّه‌لرینك تزاید بولمسیدر.

ثالثاً، فنار طاشیمق زحمت ومصارفندن هرکسك خلاص اولمسیدر.

رابعاً، سوقاقلرده فوق‌العاده بر حال ظهورنده ضابطه وَاهالیجه بردنبره ایشغك وجودینه لزوم ترتب ایدر ایسه تدارکیچون بر طاقم تکلفات وَوقت ضایع ایتمك گبی، محذورات اندفاع بولمسیدر.

خامساً، سوقاقلرده گزیناںلر حقلرنده اهالیجه برشبهه‌واقع اولسه قولایلقله بر طرف اولمسیدر.

سادساً، شهرده سوقاقلرك شهر آیین گیجه‌لرینك شنلگنه یقین بر لطافت بولمسیدر.

سوقاقلرده آیدینلق اولدیغنی کیم ایسته‌مز؟ مگر گیجه قرانلقدن استفاده ایلیان اهل فساد اوله!...

خلقك روشنیٔ اذهاننه کیم قائل اولماز؟ وارسه عقول مظلمه‌درکه آنجق آخرك جهلی قرالتیسنده پرتویاب اقبال اولور؛ نته‌کیم یلدیز بوجگنك لمعانی ظلمت لیله منحصردر.

شهرمز بر پای تختدر، که یالکز باشنه بر دولت دگر.

وَ آنگا ممالك اولانلر ایسه ـ بر صاحب خروجك قولنجه ـ جهانه حکم ایتمگه مقتدر اوله بیلور .

اویله بر دارالملك که ، زمانمزده آسیانك عقل پیرانه‌سی ، اوروپانك بکر فکریله ازدواج ایتمك ایچون بر حجله‌گاه اولمشدر .

لطافت طبیعیه‌سنی بر طبع شاعرانه وصف ایتمك ایستسه شویله خیال ایتمزمی :

(استانبول بلده‌سی اوروپانك کنار ساحلنده آسیایه قرشو قورلمش بر مالکهٔ دریادر ، که مانندی زیر افلاکده مرئی اولماز ؛ الّا که آیینهٔ آبداری اولان صفحهٔ خلیجنده منعکس صورت بیقراریدر . آوازهٔ جهانگیری اوزاقدن ایشیدنلره بر مرتبه خوش گلور ، که منظرهٔ دلکشاسنی یقیندن تماشا ایتمگه قولاقدن عاشق اولماق محال مطلقدر ؛ حسرت‌الملل عنوانـنه مظهریتی نا بجامیدر ؟)

بویله بر شهر شهیر ، نه قدر تحصین وتطهیر وَنه قدر تزیین وتنویر اولنسه شایسته‌در .

تنویرینه رأی حکومتله مباشرت اولندی ؛ بو بر بشارتدر ، که سوقاقلرینك تطهیری دخی اوّلکندن زیاده اطّراد ارزره اجرا اولنمق زمانینك تقرّبنه اشارتدر .

استطراد

حکمت عملیهٔ اسلامیه‌نك تدبیر منزل بحثنده یوللرك هوایی جلب ایدر صورتده اولمسی لزومی اثبات اولنمشدر ؛ حتی فاتح وَسلیمانیه جامعلرینك اطرافنده‌کی سوقاقلرك وسعت واستقامتی بوندن نشأت ایتمش اولمق گرکدر .

گیدرك هرکس ابنیه‌جه معاملاتنده مختار بر اقلمغله ، طر-یقلرجه بر مضایقه پیدا اولمشیدی . حال بو منوال اوزره ایکن ۱۲۵۵ سنه‌سی وقوع بولان بك اوغلی حریقندن صکره سوقا-قلرك توسیعی حقنده بر نظام اتخاذیله اورادن اجرا آته باشلانیله‌رق هر طرفه تعمیم اولنمش ؛ وَالیوم دستور العمل بولنمشدر .

بو جهتله سوقاقلر اوّلکی حالنه نسبتله کسب انتظام ایتمکده‌در ؛ اقتضا ایدرکه تنظیفی مادّه‌سی دخی صورتیاب دوام اولسون . بوگا الڭ زیاده مانع ایسه کوپکلرك وجودیدر ، که آزالمسی ممنونیتله تمنی اولندقجه چوغالمسی کراهتله گورولمکده‌در .

اسلام اعتقادنده کلب جنسی مردار اولدیغندن ، منازلك خارجنده براقلمشدر .

نصل سوقاقلرده انسانك ؛ یعنی رجال ونسوانك گوزی اوگنده پیدا اولور ایسه اویله‌جه تعیش وتناسل ایده‌رك ، هلاك اولورلر ؛ وَبو صورتله محقّراً خانه بردوش قالدقلریچون بعض

ملل عندنده معتبر وَ خانگی وَ ملم اولان سائر همجنسلرینك حاللرینه نسبتله، معاشرتجه کلبیوندن عد اولنورلر .

گله‌لم بونلرك شمدیکی حالده اولان منفعت ومضرتلرینك موازنه‌سنه : فائده‌لری اولسه اولسه سوقاقلره آتیلان بعض مزخرفاتی اورته‌دن قالدیرمق ، وَ گیجه وقتی گزینانلرك گویا فاسدلرینه حاولایوب ، صالدیرمقدن عبارتدر .

مزخرفاتی سوقاقلره آتمق ذاتاً امور ضروریه‌دن اولمیوب ، بلکه براقلمش اولانلرینی قالدیرمق لازمه‌دن ایکن ، طوته‌لمکه بوخصوصجه ظاهرده بر فائده‌سی گورلمش اولسون ؛ یا بونلرك اولوسندن ، دیریسندن حاصل اولان ، اورته‌دن قالدیردقلرینه مقابل وَ بلکه دها زیاده دگلمیدر؟ وَدفع ایدلمك لازم گلمزمی ؟ گلور ایسه بو خدمته طرفدارلرندن بشقه کیم لایق گوریلور ؟

حاولایوب صالدیرمق بحثنه گلنجه : گیجه‌لین گزنلرك ایچنده بیکده بر آنجق فاسد اوله‌بیله‌جگندن ، بر فاسد ایچون نیجه بیك اهل عرض انسان، او مقوله حیوان غیر عاقلك شرّی مخاطره‌سنده قالمق روامیدر ؟

حال بوکه فاسدلرك اکثری حق سکوت اوله‌رق ، بونلره براتمك پارچه‌سی آتمغله ، آغزلرینی قپادقلری مثبت ومتواتردر .

حاصل کلام دائمی صورتله ضابطهٔ بلدیّه وسعی مرتبه حکمنی اجرا ایتمکده ایکن، کوپکلرك گیجه نگهبانلغنده بولنملرینه اهمیت ویرنلر وار ایسه وای آنلرك حالنه، که اویقو وقتنده

خارجاً امنیتنی محافظه ایچون کوپکلردن استمداده مجبور اولمق اعتقادنده بولنه ! . . .

مضرتلری بحثنه کلنجه ؛ باشلیجه‌لرینی تعداد ایله اکتفا ایده‌رز : عادتلری‌در،که محله‌لرده گوندوزلری حیوانجه برسببدن طولایی ایکی کوپك دوولویه چیقارلر ؛ وَ بعض کرّه مثلا بر گمیك پارچه‌سنی پایلاشه مامقدن چیقان منازعه بر ایکی فرقه بیننده سَنَوُر غوغاسنه نتیجه ویره‌رك ، نهایت هانگیلری دیشنده قوّته مالك ایسه قهر خصم ایله صواش میدانی اولان سوقاقلرده طَفرَه کنان دُنباله جُنبان اولورلر . اثنای منازعه‌لرنده گلوب کچن خلقك کیمیسی یولندن قالوب ، وَ کیمیسی توّسط ایشنه طالوب ، وقت ضایع ایتدکلری هربار مشهوددر .

بونلرك صالدیرمغه آلشمش آزغینلری واردر،که شرلرندن اطفال یوللرندن صاپه‌رق،اوزاق یرلردن طولاشمغه مجبوراولورلر.

سوقاق اوزرلرنده یاتمغه مألوف اولدقلرندن ، قضاءً اوزرلرینه باصیلنجه ، ایصردقلری واردر . بناءً علیه یولده گیدرکن بونلره طوقنمامغه ، انسانه چارپمقدن زیاده دقت اولنمق مجبوریتنده بولنیلور ؛ زیرا انسانه اعتذار قبول ایتدیرمك احتمال ، بونلره ایسه محالدر .

آج قالانلری مداهنلری گبی ، تبصبص ایله برشی قوپاره‌مینجه ، غاصبلر گبی ، بیاغی انسانك الندن ییه‌جك قاپدقلری واقعدر. که بکجیلکدن زیاده خرسزلقده مهارتلرینه دلالت ایدر.

گیجه‌لری ایسه طرف طرف حاولایوب، اولودجه، خانه‌لرده خسته‌لری دگل ، صاغلم اولانلری بیله کیفسز گبی ، مضطرب ایدرلر .

مضرتلرینك الڭ مخاطره‌لیسی قودورمقدر. که هرنه قدر . سائر بعض ممالکه نسبتله بوراده نادر الوقوع ایسه‌ده برقودوز کوپگك یوزندن برمرد کاملك گوز گوره بیك محنتـله تلف اولدیغی مسبوق الامثالدر .

حفظ صحت عمومیّه ملاحظه‌سیله دبّاغ وَ امثالی اصنافدن بولنان برطاقم انسان ، صنعتلرینی شهرڭ کنار وَیاخود خارجنده اجرایه مجبور طوتلمش ایکن ، داخلنده کوپکلرڭ قالمسی نه‌دن تجویز اولنسون ؟

اوائلده ، یعنی نصوح پاشانك صدارتی ــ که ۱۰۲۰ دن ۱۰۲۳ سنه‌سنه قدردر ــ زماننده استانبولدن کوپکلرڭ قالدیر-لمسنه قالقشلمش ایکن ، غیرت کشلرینك تشـأمیله ایش حالی اوزره قالمشدر .

شمدی ایســه افکار عمومیــه کوپکلرڭ وجودنده میمنت آرامیه‌جق قدر ترقی ایتمشدر .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

الحاصل بزه گوره بدیهیــدر ، که شهرمزڭ خارجاً لایق اولدیغی مرتبه بقــای تنظیفی کوپکلرڭ ابعادینه وابستــه‌در ،

بناءً علیه غیرتکشلرندن قالمش وار ایسه آنلره شویله بر سؤال ایراد ایدرزکه : بونلرك میداندن قالدیرلمسیله بر بلدهٔ معظّمهٔ اسلامیه‌نك سوقاقلری کسب نظافت ایدنجه، «النظافة من الایمان» احکامنه‌می مغایر اولور؟ یوقسه «الظاهر عنوان الباطن» معناسی شمدیمی ، یاخود اول وقتمی ظاهر اولور ؟ (تصویر افکار)

جریدهٔ عسکریه [۱]

برملّت ،که انسانیتك تنویروتهذیبنه مأمور اولمق اعتقادنده بولنور ؛ افرادی دنیایه عسکرلك ایچون گلور ؛ وَعسکرلك یولنده فدای جان ایدر .

ایشته بو دعوایی صورت تواترده اثباته کافی اوله‌جق ملّت عثمانیه‌در ،که عوامندن هربری جنگاور وَذاتاً عسکر اوغلی عسکر اولوب ، فضائل قهرمانی ایله مسلّح وَعقائد راسخه ایله موشح اولدقلری ایچون، مظفریتك اسباب ظاهریه‌سی اولان لوازم ومعارف حربیه‌لری مکمّل اولدقجه ، کندیلرینه عالمك

[۱] ۱۸۲ نجی صحیفه‌ده مندرج فؤاد پاشا تذکره‌سندن آکلا - شیله‌جغی اوزره بو مقاله تصویر افکارده نشر اولنان مقاله‌نك عینی دگلدر . فؤاد پاشا طرفندن تصحیح ایدلمدن اوّل یازیلان نسخه‌سیدرکه صرف شناسینك اثرقلمی اولدیغی ایچون ایکنجیسنه ترجیحاً انتخاب ودرج اولندی . للطابع

باشدن باش عسکری دینیله بیلور ، که بوقضیه‌یی دوست وَدشمن اعترافه مجبوردر .

بو مجاهد ملّته عسکرلك صفتی اجدادی‌اولان قهرمانلردن موروثدر ، که دست عدالتله سـلّ ایتدکلری سیف سایه‌سنده توسیع ملك ایلدکلری مثللو ، لمعهٔ شمشیرلری بر اقلیمه پرتوبخش اولمه‌دن اوّل آوازهٔ شهرت غالبیتلری منتشر اولدقجه ، سمعنـا واطعنا جوابیله تلقّی اولنوردی . بونلره ایسه مزیّت عسکریه‌نك میدان امتحانی دینیلان معرکه‌لرده آل عثمان پادشاهلری بیننده [عشرهٔ مبشّره] اطلاقنه شایسته اولان عثمان غازیدن سلیمان قانونی‌یه قدر کچن ملوك ایله مراد رابع گبی ، جهانگیرلر رفیق جهاد اولورلردی ، که سفرلرده عسکرلگك بالجمله متاعبنه‌اشتراك ایتدکلری جهتـله عنوان سلطنتلری نسبتنده شـان مظفریت اغتنام ایتمشلردر .

اجدادمزك مآثر همتـلرندن بزه باقی قالان ملك ، اوروپا وَ آسیا وَ آفریقا قطعه‌لرینـك ملتقای حدودنده وَربع مسکونك الك گوزل بر جهتنده بر دولت واسعه تشکیل ایدر ، که تأسیسی شرفی آنلره عائد ایســه ملل اجنبیه‌نك کمال انتظـامی وقتنده محافظه‌سی شانی دخی بزه راجع اولمق لازم گلور .

بویله بر وظیفهٔ مقدسه‌یی جمله‌دن اوّل ایفایه مأموری اولان هیأت مسلحه حقنده هر نه قدر اهتمام اولنسه شایاندر . بناءً علیه دولتجه نظام عسـکرینك تأسیسندن برو اصوللرینك باشلیجه

تعدیلاتنـه موافق اولنەرق، تنسیقات عسـکریه نامنی آلمش، وَبونك اوزرینه کلّی وجزؤی تفرعاتنك اکمالنه اعتنا اولنمقده بولنمش اولدیغی گبی، بو دفعه دخی خیـلی زمانلردر احداثی متصوّر اولان [جریدهٔ عسکریه] میدانه چیقەرق، عصرهمایون پادشاهیده ظهور ایدن آثاره بر لاحقهٔ جدیده اولمشدر.

بوغزته عسکرك معارفی جهتنه عائداولدیغندن، ماهوالمقصوده ظفریاب اولدیغی حالده اهل سیفی تبریکه سزا براثر عداولنور؛ وَمآثر مظفریتلرینه بر تاریخ جدید اولمسی قلباً تمنی قلنور.

والدەسنه بر مکتوبی (*)

افندم!

بنم جانمدن عزیز اولان والدەجگم

کچنکی آلدیغم مکتوبکزده بر بیلدن بری خسته اولدیغکزی بیلدیرمش ایدیکز؛ لکن بوندن آکلادیغمـه گوره جانکزله اوغراشور مرتبەیه گلمش سکز! اویلەایسه افندم نیچون بو زمانه قدر بیـلدیرمدیکز؟ اگر بیلدیرمش اولیـدیکز چار جابوق

[*] مشار الیه کنـدی خطیله محرر ومهرینی حاوی اولان بو مکتوبی پارسدن یازمشدر. للطابع

تحصیلك آرقەسنی آلوب، شمدی‌یەدك آستانەیه گلیردم؛ چونکه بوندن مقدّم دها قولایلقلر وار ایدی؛ هرنه ایسه شو گونلرده ایشمی بتیرمك اوزرەیمدر .

اگر خستەلغکز پك آغرلشیور ایسه تیز بزه یازڭ ! تاکه عودت ایتمەنڭ چارەسنه باقەیم؛ امّا ینه سز اهمال بیورمیوب، شو خستەلقدن قورتلیه چالشڭ ! وجود صاغ اولمدقدن صکره، مال وملکی نه یاپملیدر ؟ صاقنوب، بو خصوصده پارەیی اسرکەمیەسکز ! بر قاچ طبیبه باقدیرڭ ! اگر بورج بیله ایدیلیرسه اداسنه الله کریمدر؛ همان سز وار اولڭ !

افندم ! شمدی ایجاب ایدییور، که شو آنه قدر گوگلمده صاقلادیغم سرلری سزه سویلیەیم؛ تاکه نه سکا، نه بکا داغ درون اولسون . چونکه بنی آدم بالطبع حرصلی اولدیغی آشکاردر؛ امّا بو حرص بر قاچ درلودر؛ بنم حرصم شمدیکی عقل وادراکمه باقیلورسه براز کنجەجك ایله چوق هنردن عبارتدر . الحمد لله تعالی شو گنج یاشمده بونلردن بر مقدار حصەدار اولدم؛ لکن حقیقتده هپ سنڭ سایەکدەدر؛ زیرا بنی اوقوتدیروب، یازدیرتدڭ ! سنڭ حقکی بیڭ ییل یشاسەم اودەیەمم؛ سندن بشقه کیمسەم یوقدر .

ایشته افندم معاذالله سزه بر حال اولەجق اولسه سندن بشقەسنه والده دیمگه آغزم وارەمز . وَ دیەمم علیم‌الله ! وَسنی

بن اولنجه‌يه قدر اونوتام — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

فلك مساعده‌ايدرسه مرحوم پدرمك كميكلريني استانبوله گتيره‌جگمدر ؛ انشاءالله تعالى مخصوص بر تربه ياپديره‌جغمدر ؛ جمله‌مزك بر مكانده اولمسنى آرزو ايدييورم. سنك عندكده الك ادنى اولان شيئكى ضايع ايتمم ، وَ سنك خانه‌كى سوندرمم ؛ وَرحمته وسيله اولور آثاره سعى ايدرم .

دين‌ودولت وَوطن وملتم يولنه كنديمى فدا ايتمگى ايسترم.

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

امان جانمدن عزيز اولان والده‌جگم ! گنجلك وَجاهللك مناسبتيله سزه هرنه قباحت ايتدم‌ايسه جمله‌سنى عفوايله وَحقكى حلال ايله !

ابراهيم شناسى

فى ٣٠ كانون ثانى سنه ٢١٦٦ (عن پارس)

ملاحظۀ مخصوصه (*)

شناسى مرحومك پارسدن والده‌سنه اولان مكتوبنى زمان شبا - بنده‌كى فكر وافاده‌سنه وَباخصوص بر قادينه افهام مرام ايچون اقتضا ايدن اسلوب بيانى التزامده گوستردیگى مهارته نمونه اولمق اوزره‌درج ايلمش ايدك ؛ حتى مجله‌مزك بو دفعه‌كى تمثيلنده دخى ينه او فكره بناءً ابقا ايلدك .

*) ايكنجى دفعۀ طبعنده علاوه اولنمشدر .

شناسی او مکتوبی تحریر وارسال ایتدیگی تاریخده اون سکز اون طقوز یاشنده برچوجق ایمش . بوندن اوتوز بش سنه اوّل اون سکز اون طقوز یاشنده دگل ، یگرمی آلتی یگرمی یدی ، حتی اوتوز آلتی اوتوز یدی یاشلرنده‌کی [کاتب افندیلر] طرفندن یازلمش او یولده بر مکتوب ابرازینه کیمسه مقتدر اوله‌ماز اعتقادنده هر زمان ثابتز .

حال بویله ایکن « شرح بلاغت » عنوانی وَ « الحاج ابراهیم » امضاسی ایله نشر ایدیلان بر درس دفترنده ادبیات جدیده ایله طرفدارانی علیهنده برطاقم توهّمات کمشعورانه‌ده بولنلدیغی صره‌ده مکتوب مبحوث عنه ایله صاحب مکتوب حقنده دخی تزییف آمیز بعض مؤاخذاته قالقشلمشدر .

شمدیکی طرز مؤاخذه میدانه چیقه‌لی غزته‌لرده حقلی حقسز برچوق مباحثه‌لر گورلدی . فقط هیچ برندن مباحثلردن برینك غرض وتجاوزده‌کی مهارتندن وَیا دها طوغریسی فظّ غلیظ گورنمکده‌کی غیرتندن بشقه مقصده خدمت ایده‌جك بر نتیجه چیقدیغنی تخطر ایده‌میورز .

باخصوص مباحثه ایدنلرك اکثریسی ترویج مقصد ایچون ارتکاب خلاف وَیا ایجاد مقالدن بیله چکنمدکلرندن اخلاق نقطهٔ نظرنده دخی کندولرینك ماهیتنی اثباتدن بشقه بر معرفتلری ظاهر اولمامشدر .

ازجمله : نمونهٔ ادبیاتك ایلك طبعنده‌ده ، شمدیکی تمثیلنده‌ده ذکر اولنان شناسی مکتوبی « والده‌سنه برمکتوبی » عنوانیله مندرج بولندیغی حالده شرح بلاغت صاحبی آنی « شناسی افندینك والده‌سنه گوندردیگی تسلیتنامه » دیه یاد ایده‌رك بو عنوان مخترعی براز صکره گوسترمك ایستدیگی معرفتلره مقدمه اتخاذ ایلمشدر .

فی الحقیقه شناسینك گرك نمونه‌ده وَگرك نشریات سائره‌ده بشقه آثاری موجود اولمیوبده بو مکتوبی یگانه نمونهٔ انشاسی اولمق اوزره درج ایدلمش اولسه ایدی ، مؤاخذه ایدن ذات ولو [شارح بلاغت] اولسون ینه حقلی گوریلوردی . حال بوکه شمدی‌یه قدر یازی یازانلرمز ایچنده فکراً وَافادةً شائبهٔ تقلیددن بری وَباخصوص صرف محصول -

اجتهادی اوله‌رق یازی یازمقده مرحومه معادل برمنشیمز نه گورولمش نه‌ده ایشیدلمشدر . گورولمش وایشیدلمش ایسه لطفاً خبر ویرمه‌لرینی رجا ایدرز . چونکه بو اخبارلریله بزه دگل ، ملتمزك تاریخ ادبیاتنه بربیوك خدمت‌ده بولنمش اولورلر . بزده او زمان حقّ تقدّم حیثیتیله فضل ریاستك او ذاته مستحق اولدیغنی بلاتردد تسلیم ایدرز .

چرکین عد ایلدیگمز شیئی بورادە اختیار ایتمك گبی بر نقیضه‌ده بولنمغی بیله‌رك التزام ایدنلردن دگلز . آنك ایچون شارح بلاغتك افادات مزیّفانه وتفوّهات غرضکارانه‌لرینه مقابله المزدن گلمز . باخصوص بومجله‌ده اتخاذ اولنان مسلك ذاتاً اوته‌کینك ، بریکنك شخصیله‌اوغراشمق دگل ، قبول اولنان آثار قلمیه‌نك مقصد معرفت وحقیقته مطابق اولوب اولمدیغنی گوسترمکدن عبارتدر .

شناسینك طرز قدمایی تقلیداً یازدیغی آثارده واردر . حتی والده‌سنه گوندردیگی مکتوب ایله بر تاریخده (او زمان ترسانه ناظری بولنان متوفی زیور افندی‌یه) یازلمش رمضان تبریکی بو مدعامزك الڭ جلی برهانلرندندر . بناءً علیه طرز جدید ادبیاتی ـ طرز عتیق بجره‌مدکلرندن طولایی التزام ایدییورلر ـ قولیله اتهام ایدیلان نورسیده‌لرك (ینه شارح بلاغتك تعبیرنجه شیخ الادبا ورئیس الرؤسالری اولان) شناسینك اون طقوز یاشنده ایکن تجربهٔ قلم قبیلندن اوله‌رق یازدیغی بر اثر اگر اقتضا ایدرسه او طرزده‌ده ، فقط قدمادن دها معنالی ، یازی یازه بیلگه قادر اولدقلرینی اثباته کفایت ایدر صانیرز .

لکن بویله بر مجله‌ده او گبی « پر طمطراق وخوش ادا » شیلری ولو شناسینك اولسون نمونه عد ایتمك مقصدمزه توافق ایتمز . حتی کمال بك افندینك ویسیلره ، اوقجی زاده‌لره فردای قیامته قدر غبطه ویرەجك اولان (بارقهٔ ظفر) لرینی بیله ، تقلیده یرار شیلردن اولمدیغی ایچون درج ایتمامش ایدك .

شناسینك بالاده خبر ویردیگمز رمضان تبریکنامه‌سی‌ایسه شودر :

تبریکنامه

[١]

اولولوغك دگزنده گوره‌مز کیمسه قرا
شرطهٔ فیض رسد کشتیٔ اشکوه ترا
ماجرت جاریة الشمس بحر الخضرا

« قطعهٔ ملمعه‌سنی ناخدای خامهٔ ترزبان، چار رنکلی شقهٔ اشارت
« مثابه‌سنده بالای ستون سفینهٔ عبودیتنامه‌یه کشیده ایدرك، بوصورتله
« لنگرانداز مرسای بیان اولورکه: زیور دستوانهٔ دیوانخانهٔ اقبال اولان
« سعادتلو افندم حضرتلری، بو بندهٔ حق‌شناسی، ساحل دریای ژرف
« عاطفتده دریا بیٔ شبچراغ آمال ایله قریر العین بیورمش اوله لیدنبرو
« لآلیٔ دعوات بالخیر عالیهٔ کریمانه‌لرینی هر بار، تنسیق سلك ناطقهٔ
« تذکار ایتمکده اولدیغمی عرض واشعار ضمننده برسبب ظهورینه خیلی
« مدتدر مترقبین استهلال غرهٔ صیام گبی دیده‌کشای انتظار ایکن.

لکاتبه

گلدی مژده بنه شهر رمضان
الذی انزل فیه القرأن
بیله‌رك قدرینی عید ایلدیلر
حسننه صومك اولانلر شعبان

« بنابرین قوللری دخی پارسده پارسا صفت نعمت شکریله تلذیذ دماغ
« وروزهٔ مریمدن فراغ خصوصنه مجبور اولمش اولمغین، همان من غیرحدٍ
« ایفای راسمهٔ تسعیده مبادرت وبونی تمام برذریعهٔ بدیعه اتخاذیله
« خاشاك نیز بر دل دریا گذر کند »
« رشحه‌سنجه عبد غریق الاحسانلری فیض توجهات سامیهٔ رحیمانه‌لرندن
« دور بیورلمامق نیاز مخصوصنه مجاسرت قلندیغی محاط علم عالم آرای
« بنده پروریلری بیورلدقده اولبابده. » ابراهیم شناسی

فی رمضان ١٢٦٦

[١] بو قطعه‌ده، مصراع اول محذوفدر. عباره‌سی فرانسزجه ووزنی ترکجه‌ایدی.

شمدى شارح بلاغتدن شوراسنى سؤال ايدرزكه ١٩ ياشنده‌كى بر ابراهيم شناسى طرفندن ١٢٦٦ ده يازيلان شو مكتوبه بو گون آلتمش ياشنده بولنان برالحاج ابراهيم نظيره ياپمغه مقتدرميدر؟ باخصوص درت لسانده، همده وزن ومعناسى اولمق شرطيله شعر سويلمكه قدرتلرى وارميدر؟

حال بوكه كنديلرى شاعر اولمدقلرى حالده شعر مؤاخذه‌سنه‌ده قالقشمشلرايدى. شاعر اولمتى شويله طورسون، قدرت فاطره‌طبيعتلرندن ناظم اولمق اقتدارينى بيله نزع ايلمش، كه عمرلرى ايچنده برتاريخ تصادف ايتديره‌جك اولمشلر؛ آنيده هيچ اولمازسه باجاقلرينى چارپتمقسزين چوجوق طوغرتمغه مقتدر اوله‌ميان (قابلهٔ غير قابله) گبى آهنگ سلاستدن محروم ايتمه‌دن مشيئهٔ طبيعتدن ايلاده مقتدر اوله‌مامشلر. طبيعتنده آزيجق نظم اقتدارى‌اولانلر (بيت نابى يى ايلدم تعمير) افاده‌سى‌ميدانده طورركن « ايلدم بيت نابى‌يى تعمير » گبى نابيده اولان يانك ياريسى بلع اولنمقسزين اوقونه‌ميه‌جق سوزمى سويلرلر؟

انشالرى ايسه هيچ برشيئه بكزه‌مز « پلاو زردهٔ اهلاً وسهلا » بولنده‌كى تعبيرات گرسنه چشمانه‌لرى ميدانده طوريور.

مقتدر بر مؤاخذ اولدقلرى‌ده تسليم ايديله‌مز. عباره‌لرده‌كى ثقلت وكراهت شويله طورسون، يازدقلرى شيلرك كلمه ياگلشلرى مؤاخذه ايتدكلرى الفاظدن قات قات زياده‌در. حاصلى منشيلكلرينه، مؤاخذلكلرينه اثرلرى دليلدر. شاعرلكلرى وارايسه درت بيتلرينى ميدانه قويسونلرده رتبهٔ قدرلرينك نه درجه‌لرده اعلا اولديغنى اوگرنه‌لم.

شارح بلاغتك الڭ زياده گوجه گيدن طورلرى « ايشته ادبيات جديده‌نك شانى بويله يالان ياگلش شيلر يازمقدن عبارتدر » بوللوترق شكن بر مغالطه ايله نو هوسان عرفانى كندى دركات ادراكلرينه تنزيل ايتمك ايستمه‌لريدر.

ادبيات جديده طرفدارلرى هر يازدقلرى شيئك خطادن برى

بولندیغی ادّعاسنده دگلدرلر. فقط کندیلری گبی اوطبیعت قبایحپسندانه ایله اللرینه قلم آلملری خطا اولان بر ذاتك دگل، پرستش ایدرجه‌سنه قدرینی اعلایه چالشدقلری قدمانك خطالری ادبیات جدیده پیروانینك خطالرندن فاحشدر .

بیت‌تعمیرنده (مایدوس) قالفه‌لرینه رحمت اوقودان ذات، نابینك شو : « هیکل بازوی اقبال حسین پاشا کیم » مصراعنی بر وزنه افراغ ایتمکه مقتدرمیدر ؟ قاموس مترجمی اولان نحریر بیمدانی عاصمك اکثر آثارنده قوللاندیغی (تطمین) کلمه‌سنی نه ایله تأویل بیوررلر .

واقعا بر شیخ الادبا عنوانی طاقمق وَبونی برقاچ صبی متشیّخ لساندن اشاعه ایتدیرمك قولایدر . اختیارلق چوجوقلغه‌ده تحوّل ایده بیلیر . فقط دنیاده کیمسه‌نك سرِیر معصومیته قعود ایدوبده پاپای ادب اولدیغی بیله‌میورز .

شوافاداتده بولنمقلغمزه حشره قدر کندیسنی مدافعه‌دن عاجزاولان بر میتك ، اون طقوز یاشنده ایکن - آکلایه‌جغی بر لسان ایله - والده‌سنه یازمش اولدیغی مکتوب سالف‌الذکری هردرلو نزاهت ادب خارجنده مؤاخذه‌یه قالقشمه‌لری سبب اولمشدر . واقعا شناسی بوگون بر میتدر ؛ لکن آثاری عصرلرجه نیچه ارباب حیاته بدرقهٔ ادب‌وعرفان اولمق مزیتنی حائزدر .

ضیا پاشا

ضیا پاشا
۱۲۴۱—۱۲۹۷

ضیا پاشا شعر وانشاده‌کی مهارتی جهتیله زمانمزده اقرانی اولان برایکی ذات گبی ، لسانمزه جداً خدمت ایدن ، یعنی ادبیات جدیده‌مزك مؤسسلری بولنان اجلهٔ ادبادندر .

مشار الیهك مزیّات منشیانه‌سنی مقدّمه‌ده دخی سویلمش ایدك . ـ خاطره وَحقوق ومحاکم وَدفتر اعمال ـ عنوانلی مقاله‌لرینی یازدقدن صکره ، اندلس تاریخندن آتیده‌کی برپارچه‌یی نقل ایدیشمز مشارالیهك قدرینی حائز اولدیغی مرتبه‌دن تنزیل ایچون دکل بلکه ـ بزجه مکتب معرفت صانیلان ـ اقلام دولتده‌کی لسان رسمینك ضیا پاشا گبی ، نوادردن براستعداد ادیبانه صاحبینك سلیقه‌سنجه حاصل ایتدیگی تأثیرات ـ سیئه‌یه برنمونه گوسترمك ایچوندر .

مع‌مافیه مرحومك یازدیغی گوردیگنه تقلید ایلدیگی زمانلرده میدانه قویدیغی اثرلرده دخی ـ تتابع اضافات وَکثرت حشویاتدن صرف نظر اولندیغی حالده ـ ینه خطالی برکلمه‌سی وَمعناسز برلفظی گوریلورسه نادر گوریلور .

اشتکا اولنان اصوالك مَذمّتنی وَکندیسنك ادبیات عثمانیه حقنده‌کی افکار مخصوصه‌سنی وَباخصوص مؤخراً اتخاذ ایتمش اولدیغی طور افاده‌ایله مزیّات ادبیه‌سنی [شعر وانشا] عنوانلی مقاله‌سیله ، امیل مقدمه‌سنده‌کی ملاحظهٔ مخصوصه‌سی ارائه ایده‌جگندن امینز .

هله امیل ترجمه‌سنده وترجمه‌یه مقدّمه مقامنده یازدیغی دفتر اعمالنده اتخاذ ایتدیگی اسلوب افاده بحق سزاوار تقلیددر .

§

عبدالحمید ضیا بك ، ١٢٤١ ده استانبولده دنیایه گلمشدر . بایزید رشدیه‌سنده اکمال تحصیل ایله صدارت عظمی مکتوبی اوطه‌سنه مأمور اولدیغی زمان اون یدی اون سکز یاشلرنده ایمش .

دها رشدیه‌یه دوام ایدرکن لالاسنك تشویقیله پدرینك رضاسی خلافنه اوله‌رق ، او وقتك اڭ گزیده فارسی خوانلرندن اولان مشهور عیسی افندیدن درس آلمغه باشلامشدر . چونکه رشدیه‌لرك اوائل احداثنده لسان فارسی تحصیلی شاگردانك اختیارینه ، دها طوغریسی ولیلرینك رأینه براقلمش ایدی . تعصب جاهلانه اربابندن اولمیان پدرلر اولادینه فارسی تدریسیچون مکتبك مدیرینه خبر گوندررلر ؛ ضیا بگك پدری قبیلندن اولانلر ایسه ، بگك دفتر اعمالنده اعتراف ایتدیگی اوزره ، « هرکیم اوقور فارسی ، گیدر دینك یاریسی » ذهابیله اولادینی تحذیر ایدرلر ایمش .

مرحوم فارسیدن لذت آلوبده اوقودیغی شیلری آڭلامغه باشلادقدن صکره ، ینه لالاسنك تشویقیله شعرده هوس ایدر . حتی مبادئ هوسنده سویلدیگی اشعارك ماهیتنه ، مقدمهٔ خراباتنده شو بیتلرله ترجمان اولمشدر :

« اون بشده دگلدی سن وسالم
کیم شعر ایله واردی اشتغالم
موزون سوزه جان ویرردی گوشم
اشعار اوقوسه‌م گیدردی هوشم
ویردی بڭا اوّلا مراق
میدان شعراسنك نهاقی
کاهیجه غریبی اوقوردم
عاشق عمره یانار طورردم .

عاشق عمری که کاه آلوردم
اوچقورسوزینه شاشارقالوردم
تحسینلهده ایتمیوب قناعت
یغمایه دخی گلوردی جرأت
هر دفتر شعری کیم طانوردم
یوق نسخهٔ آخری صانوردم
کندمده نظیره دیر ایدم گاه ،
اما نه سوز ، العیاذ بالله !
گوش ایتمسون اویله سوز قولاقلر
آلودهسی اولمسون طوداقلر . »

باب عالی‌یه دوامه باشلایوبده زمانینك ارباب عرفانیله دوشوب قالقدیغی صرهده ، شعرادن تذکره صاحبی فطین افندی مرحوملهده معارفه پیدا ایدر . ینه کندی اعترافاتنه گوره انشاد نظم اقتداری آندن صکره قوّت بولور . فی الحقیقه شخصلرینی ادراك ایتدیگمز شعرامزك اڭ گزیدهلرندن اولان هرسکلی عارف حکمت بکلر ، غالب بکلر ، حقی بکلر ، کاظم پاشالر درجهسنده وَبعض وادیلرده آنلرڭده فوقنده بر شاعر اولور. یعنی بزده حالا شعر تعبیرینك مفهومی نهایسه، اومفهومی اڭ پارلاق وَاڭ سامعه نواز بر یولده ایفا اقتدارینی احراز ایدر .

بگك منحصراً شعرله اشتغالی اوتوز یاشنه قدر دوام ایتمشدر . اون بش سنه امتداد ایدن بو اشتغالات شعریه نك محصولی احتمال که بك چوقدر . فقط الیوم ایدیٔ سخنوارنده لذت بخش فکر ووجدان وَیاحظ آور شوخ مشربان اوله بیلان آثاری همان صابیله بیلهجك قدر آزدر . بونلر ایسه مؤخراً واقف اولدیغی ادبیات غربیهنك یاردمیله میدانه گلمش اثرلردندرکه ـ شرقك ازهار تخیلاتیله غربك جواهر معارفتك ازدواجندن تولدایتمش ـ بر زادهٔ عرفان اولهرق تلقی‌یه شایاندر.

بگك بو اون بش سنهلك عمری ، بر معیشت رندانه ایله وَحقیقتی وجهله سویلنمك لازم گلورسه سرسریانه صورتده گچمشدر . چونکه

بر وقتلر بزده عالم آب دینلان عیش ونوش مجلسلرینڭ انعقاد ایتدیگی اماکن سفاهت، او زمانڭ شعراسی عندنده بر انجمن ظرفا ایدی. حیفا که اوانجمنلره مداوم‌اولانلرڭ کیمی جنون صحرالرنده پویان اولوردی وَکیمی کنج یاشنده پنجهٔ مرگه تسلیم گریبان ایدردی. کندیلرینی ادراك ایده‌مدکسه‌ده یاد حزینلرینی کندیلریله هم بزم اولان ذواتڭ لسان تأثرلرندن ایشتدیگمز حافظ مشفقلر، عاليلر وَادراك ایتدکلرمزدن غالب بکلر، حالت بکلر، امین فردوسیلر اوزمرهٔ بدبختاندن ایدی. ضیا بك بوکروهله هم حال ایکن نصل اولدیده آنلرڭ آره‌سندن صیریله بیلدی؟ بوڭا ینه بگڭ مایهٔ طینتنده ذکا ودرایتله موشح اولان خاصهٔ نجابتڭ وَباخصوص بولندیغی موقعڭ بك بیوك تأثیری اولدیغی منکر دگلدر.

اقشاملری مصطبهٔ خراباتده مربع نشین عیش وذوق اولان ضیا بك، گوندوزلری باب‌عالیده‌کی سریر کتابته، اعتماد نفس وَداعیهٔ تفوّق اقران گبی ایکی قوهٔ معنویه‌نڭ یاردمیله صعود ایدر؛ اڭ مهم اوراق همان بر ایکی ساعت ظرفنده تسوید ایدرك ینه یاران عرفانیله هم بزم اولمغه شتابان اولوردی. بگڭ اطوار لاابالیسی، معیشت رندانه‌سی، قلندر مشربان ایله همپالغی، زیر وبالایه زباندرازلغی، هجولری، استهزالری خواص وعوام عندنده مشهور ایدی. فقط عرفان ودرایتی بو حاللرڭ هپسنه غالب ایدی. مکتوبجی اوطه‌سنده قدمای خلفایی، ممیز افندیلری، حتی بك چوق مکتوبجی وَمستشار بکلری (گرفتار دوشاخهٔ اضطراب‌ایدن) اومسلسل متصل روابط جملیه ایله برایکی‌موافق سجع؛ بگڭ میزاب خامه‌سندن معناسیله، طمطراقیله، لطافتیله، زینتیله آب روان گبی جریان ایتدکجه، ایستر ایستمز، کوچوك بیوك کندوسنه سرفرو بردهٔ تسلیم واحترام اولوردی. بونڭله برابر بگڭ قلمدن برآقچه معاشی یوقدی. صرتنده‌کی البسه‌سندن، اقشاملری تقسیمات حریفانه‌ده حصه‌سنه اصابت ایدن مصرف عشرته قدر هر شی کیسهٔ پدردن چیقاردی. فقط بك بوندن قطعا متأثر دگلدی. او یالڭز سرمایهٔ

عرفانی ثروت معارفله تزییده ساعی ایدی . اما بونی نه صورتله استحصال ایدییوردی. ایشته اوزمانك طرز معاشرتی بیلنمدکجه بوحقیقته وقوف نا میسردر . شوقدر دیه بیلورزکه بزجه هربری برر نادرهٔ دوران اولان وَفقط قلندرانه برطورمعیشتله کندولرینی برباد ایدن ارباب عرفانك بزم دانشی اوزمانلرده میکده پیکه‌لرنده انعقاد ایدردی. بروقتلر پارسده مولیئرلرك، پیرونلرك، وولترلرك، دیده‌رولرك، میرابولرك مرکز اجتماعی اولدیغی ایچون الیوم بررقیمت تاریخیه‌لری اولان قهوه پروقوب، قهوه موالیئر ، شانوآرگبی قوانقلر قبیلندن بزده‌ده گومش حلقه‌لیلر ، سرویلیلر ، آلتون اولقلر واردی . ایشته زمانك عرفاسی ، شعراسی قابل خطاب وجواب اولان ظرفاسی ، موسمه گوره بونلرك برنده اجتماع ایدر؛ برطرفدن مداولهٔ جام محبت ایدلدیکی حالده برطرفدنده بری حافظك برغزلنی قرائت، دیگری فیضینك بر بیتنی مؤاخذه ، بری فضولیانه تنظیم ایتدیگی برغزلی ایراد، بربشقه‌سی نفعیانه برقاچ بیت انشاد ایدردی . الذّ مصاحبات شعر ، اخصّ مباحثات ینه شعر ایدی. چونکه اوچ درت عصردن بری، شعر ملتك ناطقهٔ عرفانی حکمنی بولمش ایدی . حتی « هر شاعر کاتب اولور امّا هرکاتب شاعر اوله‌مز» تعبیری برقضیهٔ مسلمه شکلنی آلمش اولدیغندن، بطلاننی ادّعایه کیمسه جسارت ایده‌مزدی . فی‌الحقیقه بوقضیه اوزمانك ارباب قلمنه نظراً سویلنمش اولدیغی جهتله عکسنی ادّعا واثبات ایتمك مشکل ایدی . چونکه (کاتب) دیمك ، برنوع یازی ماکنه‌سی دیمك اولدیغندن ، بویله دائرهٔ ادراکاتی ـ اولدیغنه پی بولندیغنه‌یه ربط ایتمکی اجل مهارت عد ایده‌جك مرتبه‌ده ـ محدود اولانلرده خاصّهٔ شعره احتمال ویریله‌مزدی . بونك ایچون کاتب تعبیرندن بشقه برده (منشی) تعبیرینی استعماله لزوم حاصل اولمشدی . شمدی ایسه (ادیب) لفظی منشی ایله شاعری برلشدیرمش اولدیغندن، آرتق « هر کاتب شاعر اوله‌ماز » قضیه‌سیده حکمدن ساقط اولمشدر . چونکه منتسبین ادب ایچون شعر وانشا ، الوان اصلیه‌دن مثلا طورنجیله صاری آره‌سنده‌کی مناسبت طبیعیه گبی درکه، اگر بر

صاحب ادبده خاصهٔ شعر وانشادن هانکیسی غالب ایسه آره‌لرنده‌کی نسبت دخی اورنکك آچیقلغیله قیولغی بیننده‌کی ضعف وقوتدن عبارت قالور . یعنی برادیب هم منشی هم شاعردر ؛ یالکز هانکی خاصه‌سی دها زیاده مظهر انبساط اولمش ایسه اوخاصه‌سیله ناطقه‌پرداز اولور .

§

بکك یالکز شاعر اولمیوب زماننده امثالی نادر اولان قدرت منشیانه اربابندن بولندیغی باب عالیجه تصدیق اولنمغه باشلادیغی گبی، شیخ‌الاسلام عارف‌حکمت بك وصدراعظم رشید پاشا دخی گرك شعرده وگرك انشاده‌کی اقتدار وکمالنی سننه نسبتله پك عالی بولدقلرندن، فیض وترقیسنه همت ایتمگی لیاقت‌پرورلك وجانبندن بیلمشلر ایدی . بناءً علیه او آرالق مابین همایون ملوکانه باش کتابتنجه برتبدل وقوعه کلدیکندن، رشید پاشانك سوق ودلالتیله ضیا بك ١٢٧١ سنه‌سنده مابین همایون اوچنجی‌کتابتیله شرفیاب اولمشدر . ایشته بکك معیشت رندانه‌سی اوگوندن اعتباراً بر معیشت منتظمه‌یه منقلب اولدی . کندیسنی‌اوهمایون محللك افرادی ایچنده گورنجه ـ چونکه هیچ بر پاشانك بنده‌سی وهیچ بربکك محمیسی‌اولمدیغی جهتله ـ کندینی اومرتبه‌یه ایصال ایدن حال، مجرد لیاقت وعرفانی اولدیغندن، حامیسیده، محمیسیده‌نفسندن عبارت بولندیغنی ینه نفسنه اعتراف ایله حائز اولدیغی شرفی بحقٍ محافظه‌یه چالشدی .

بو مأموریت جلیله مقابلنده مخصص اولان معاش، کندیسنی پدر النه باقمقدن قورتاردیغی گبی ، پدری‌ده، او سنه‌کلنجه‌یه قدر تحصیلی ، اداره‌سی ، حتی اسرافی ، سفاهتی یولنده ایفاسنه مجبور اولدیغی مبلغك اضعاف مضاعفیله تلافیٔ مافات ایتدیکندن، بری پدره اولان احتیاجندن طولایی فرضا حاصل ایده‌گلدیگی حجابدن بو صورتله سایهٔ شاهانه‌ده رهایاب، دیگری اوغلنك تعالیٔ شان وشرفیله برابر مقدار مخصصاتنك معیشت عائله غائله‌سندن کندیسنی قورتارمقله آخرعمرنده مرفه وکامیاب اولمشلرایدی . آره‌دن بر آی مرور ایتمه‌دن اون بش یاشندن بری آزاده سرانه اسرار حیاته آلشمش اولان بوآتشپارهٔ ذکاوتك مزاجنده

غریب برسکونت پیدا اولمشدی . نوبتی اولدیغی کیجه‌لرده دائرهٔ کتابتده قالمق وَایّام سائره‌ده صباحلین کلوب اقشام اذاننده اوینه کتمك گبی برمعیشت یکنسق، بیاغی کندوسنه برمرض روحانی گبی تأثیر ایدردی. او،تاوانلری چبوق دومانی،کلباستی‌ایسی، قوری بالق توتسیلریله اوجاق قورومی گبی سیاهه مائل بر رنك مستکره باغلامش اولان میکده‌لرك چیلاق پیکه‌لرنده مدور تخته سفره‌لر اطرافنده قوریلان بزم رندانده بلبل گویا اولان ضیابك، مفروشانیله ، تجملاتیله بدایع نفیسه‌نك شاهانه انموذجکاهی اولان سرای‌همایونك شعشعهٔ نظرربای ایچنده بربهت مجسم کسلمش‌ایدی . عادتا ضیابك بوراده ۳۰ یاشنده برچوجق اولمش ایدی. اوتوز سنه‌لك معاشرت سرسریانه برآنده برمعیشت‌منتظمه‌یه منقلب اولمغله اوتوز گون ظرفنده آنکله انسیت پیدا ایتمك قابل اوله‌ماز . (حقیقةً الفت طبیعت ثانیه‌در . ن رادوسـده ایکن محکومیندن بری اون بش سنه‌دن عبارت اولان مدت جزائیه‌سنی اکمال ایله محبسدن قورتلمش ایدی . حریف بش اون گون قلعه ایچنده و یا خارجنده گزمکدن اوصاندی . نهایت بوایچ صقندیسیله قفایی یره اوردی، اوچ آی صکره یوارلندی کتدی .)

بك النه قلمی آلنجه بر مسئلهٔ مهمه اوزرینه بش اون طبقه کاغده بر مجلس خاص قراری یازار وَیا مرتجلاً قرق اللی بیت انشاد ایدرکن، اوتوز گون ظرفنده بر سطر یازی یازه‌مامش، بر مصراع انشادینه قادر اوله‌مامشدر .

او تاریخده مابین همایون فریقی اولان صدراسبق متوفی ادهم پاشا، بگك چهرهٔ معنویسنه عارض اولان رنك قسوتی سیماسنده مشاهده ایتمگله کندیسنی اومرض روحانیدن قورتارمق ایچون ضیا بگی فرانسزجه تحصیلنه تشویق ایدر . بو ذاته اوقودیغنی آڭلامق وَآڭلادیغنی لسانه نقل ایتمك ایچون آلتی آی چالشمق کفایت ایتمشدر . شوقدر وارکه بگك بوآلتی آیلق سعیی، بشقه‌سنك اوچ سنه‌لك مساعیسنه معادل اوله بیله‌جك مجاهدات سودا کارانه‌دن ایدی . چونکه کافهٔ اشتغالات

ذهنیه وَ مفکرات شعریه‌سنه تحصیل لسانی بدل طوتمش وَآندن ذوق آلمشدر . حقیقةً آلتی آی صکره ثمرهٔ تحصیلنی میدانه قویمشدرکه بوده فرانسه ادباسندن مؤرّخ مشهور (ویآردو) نڭ اندلس تاریخنی ترجمه‌یه مباشرت وموفقیتیدر .

ضیا بگڭ مؤخراً اتخاذ ایتدیکی اسلوب افاده‌که، تزیین لفظی‌یه بدل تزیین معنوی ایله مزیندر. فرانسزجه‌یی تحصیلدن صکره آثارغربیه‌دن مطالعه ایلدیکی مؤلفات ادبیه وحکمیه‌نڭ فکر وسلیقه‌سنه افاضه‌ایلدیکی خواص معنویه سایه‌سنده وجوده گلمشدر . حتی ترجیعی بیله آثار غربیه‌دن مقتبس اولان اشعار حکمیه‌دندر .

یدی بچق سنه‌یه قریب اولان خدمت کتابتنده مؤلفات غربیه‌دن پك چوق شی مطالعه ایتمش وَبر خیلی اثر ترجمه ایلمشدر. فقط اوزمانلر هوس نشریات هنوز طوغمامش اولدیغندن ، بو اثرلری میدانه قویمق نصیب اولمامشدر . حتی مولیئرڭ (تارتوفی) وَسالف‌الذکر ویاردونڭ انگیزیسیون تاریخی بیله او زمان اشتغالڭ ثمراتندن ایکن ، وفاتنه قدر کیمسه‌نڭ النه گچمامشدر . بگڭ برده تملاق ترجمه‌سیله لافونتنڭ قصه‌لرینی نظماً ترجمه‌سی واردرکه ایکیسنڭ‌ده نه اولدیغی، هانگی قیمت بیازڭ وَیا هانگی بخیل بی مروّتڭ ید کتماننده محتبس بولندیغی معلوم اوله‌مامشدر . ظفر نامه‌سی، باخصوص شرحی حاوی اولدیغی لطائف واطایب اعتباریله ترکجه‌ده بر ایکنجیسی یازلمق قابل اولمیان وَدائما محافظه بکارت ایدن آثاردندر ..

روسونڭ امیل ترجمه‌سی ایسه، پاشانڭ ساده‌گیٔ اسلوب ایله افادهٔ مرامده‌کی اقتدارینڭ درجه‌سنی تعیینه کافیدر .

بگڭ مابین همایون کتابتندن انفکاکی سلطان عبدالعزیز خان مرحومڭ اوائل جلوسلرنده‌در . ابتدا ضبطیه مستشارلغیله ، چیقدیغی حالده ایکی گون صکره آتنه سفارتنه وَاوروایه عزیمت ایتمه‌دن رتبهٔ میر میرانی ایله قبریس متصرفلغنه مأمور اولمش وَبو مأموریتنده یدی آی قدر دوام ایتمشدر .

آندن صكره اوچ دفعه مجلس والا اعضالغنده، ایکی دفعه دعاوی نظارتنده، بر دفعه بکلکجیلکده، معارف مستشارلغنده، آماسیه وَجانیك متصرفلقلرنده بولنمشدر . اوائل جلوس همایون حضرت پادشاهیده رتبهٔ وزارتله سوریه والیلگنه تعیین بیورلمش وَمؤخراً قونیه یه وَقونیه دن آدنه والیلگنه تحویل مأموریت ایلمشدر. وفاتی آدنه‌ده‌در .

ضیا پاشا ، فوق الغایه مجلس آرا ، اطوار لاابالی ایله مفطور ، نطوق، بذله گو، خوش صحبت، مزاح ولطائفه مائل، محاضراتده امثالی نادر بر وجود کامل ایدی .

خاطره

بر مقتضای حکمت بالغهٔ صمدانیه کرهٔ ارضك اوزری، اجناس مختلفهٔ حیوانیه ایچون بر مأوای مشترك اولمشدر . جمله ذوی‌الارواح بو راده کسوه پذیر تعیّن اولور ؛ مقدّر اولان مدت عمرینی بو راده گچورر؛ عاقبت ینه بو راده ترك جامهٔ حیات ایدر . بو اجناسك هر بری ایچون کندینه مخصوص وجه معیشت اولدیغی گبی ، هر جنسك حاوی اولدیغی انواع عدیده ایچون دخی بشقه بشقه مشرب وطبیعت اولمغله ، هر هانگی جنس ونوعك دوامنه مخصوص اولان اسباب حیاتیه یه برعارضهٔ مفسده تطرّق ایتسه ، حیاتنه خلل ویرر . نته کیم جنس دواب وَخصوصیله آنلردن طوار نوعی بعض زمانده خسته‌لگه

اوغرایوب ، قیریلورلر ؛ ایپك بوجگی ، قناریه قوشی نوعلری دخی بویله در .

انسان دخی اجناس حیوانیه‌دن بر نوع اولدیغندن ، احوال عمومیهٔ طبیعیه‌ده اصلا آنلردن فرقی اولمیوب ، یالکز انسانك قوّهٔ حسیه‌سی سائر نوع حیوانلردن زیاده وَنطق قوّتی کندنده برخاصّهٔ فوق‌العاده اولمغله ، بو امتیازلره مقابل آنك اسباب طبیعیّهٔ حیاتیّه‌سی سائر نوعلردن زیاده عوارض مفسده قبولنه مستعد ومائل اولمشدر .

مثلا سائر جنس حیوانلر تیموردن آلات جارحه یاپه‌رق ، وَ نیچه یوز بیك مخلوق بر صحراده طوپلانه‌رق ، ایکی فرقهٔ مخاصمه‌یه منقسم اولمق وَهر بری فرقهٔ مقابله‌دن گوجی یتدیگنی هیچ برسابقه‌یه وَسببه مستند اولمیه‌رق ، گویا نیچه سنه‌لردن بری عدوی جانی ایمش گبی ، کمال غیظ وحرارتله اتلاف ایتمك گبی ، نوع بنی آدمه مخصوص شعار وحشیانه‌دن معصومدرلر .

فی‌الحقیقه بوعالم فانیده بهر گون ، وَبهر آن گوز اوگنده طوران قواعد طبیعیهٔ ممتنع‌التخلف قارشوسنده نوع بنی آدمك سائقهٔ خاصّهٔ عقل وادراك ایله اختیار وانهماك ایتدیگی برچوق افعال وحرکاته نظر انصاف ودقتله باقلسه ، حیوانات سائره‌یه قارشو اوتانمق لازم گلور .

انسان برطاقم حیوانلرك دریلرینی وَ تویلرینی نسج ودباغتله اکتسا وَفضله اوله‌رق ، آنلردن تجمّلات گونا گون اعمال

ایدرك ، بنی نوعنه قارشو افتخار گوسترر ! حقیقتده آلتون وَ گموش وَ مجوهرات ، ندرتلرندن وَ انجلای طبیعیلرندن بشقه بر خاصّهٔ نافعه‌یه مالك اولمیوب ، تیمور وَ نحاس ایسه هر درلو احتیاجات مدنیه‌جه بیك درجه آنلردن الزم وانفع ایکن ، ینه اوبرلرینك جمع وتدارکنه عمرینی حصر وافنا وَبالآخره جمله‌سنی براقوب ، چرچپلاق عزم عقبا ایدر . درت آغاجی بربرینه چاتوب، وَبر بیچاره حیوانی آکا باغلایوب، چاله قامچی کتمگی کندینه شرف صانور ! ... درت اوطه‌لی برخانه کندینی وَعائله‌سنی یاغموردن وَصغوقدن وقایه ایچون کافی ایکن ، کارگیر جسم قوناقلر ، کاشانه‌لر یاپار ؛ وَ آنلری تزیین وتفریش ایچون مدت عمرنجه اوغراشور ؛ وَبالآخره جمله‌سنی براغوب گیدر . ذروهٔ اقبالده بختیار صانیلان بر آدمك عمر وزمانی نصل کچدیگی دوشونلسه عقله حیرت گلور — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

ایشته نوع بنی آدم، امتیازیله مفتخر اولدیغی عقل وادراکك قدرت و آثاری بوشیلردن عبارت اولدیغنه باقیلنجه ، مجنونلرگبی اتخاذنده اصرار اولنان منزلهٔ جبروتدن تنزّل ایله خلقتك تحصیص ایتدیگی صره‌یه قاتلمق مقتضای انصاف اولور ؛ زیرا بر آدم کرهٔ زمینك حکومتنه مستقلاً مالك اولسه ، انسانلغه

خاص اولان عجزلردن قورتیـلەمیوب . مقتضـیات طبیعیّەده بردرویش بینوا ایله مساویدر .

برانسان نەقدر عالم وفاضل اولسه بیلمدیگی شیلر، بیلدکلرندن میلیون میلیون زیاده بولنور . برکیمسه نەدرجه فطین ودرایتکار اولسه ابنـای جنسینك شـبکۀ حیل وتدابیرینك هربر عقدۀ مبهمەسنه واقف اولوبده آلدانمامسی قابل امکان اولەماز . حتی برقوم نه مرتبەده حلیۀ علوم وکمالات ایله متحلّی اولورسەاولسون، افکار عمومیەیه تبعیتله حرکتده مضطردر ؛ قیون سوریسینك اوگندەکی کوسم، عن غفلةٍ برباردن اوچدقده ، بتون سوری آردی صره دوشدیگی گبی ، نوع انســان دخی صواب وخطا دوران ایدن افکار ملیّه وعصریّەیه متـابعت ایدر . وَ بو حال وصفتدر، که سوق عقل ایله نوع بشری قید مدنیته قویمش ، وَمدنیتدرکه، ملتلر وَدولتلر وَحکومتلر تشکیلنی مستلزم اولمشدر .

§

یریوزنده الك ابتدا تشکیل قومیّت وحکومت ایدن جمعیتك صورت تحدّثی نظر تفکره گتورلســه ، عقل حکم ایدر، که برطاقم عائلەلر چریل چپلاق طاغلرده گزەرك ، یازین یایلالر وَقیشین انگین یرلرده وَمغارەلر دروننده خدایی نابت میوەلرله تعیش ایدوب طوررلر ایکن ، عائلەلر بیننده انس واختلاط ایله برلکده گزمگه باشـلانلمش ؛ وَایکی اوچ عائلەیی بریرده گورن یالگز عائلەلر دخی ، آنلره التحاق ایله بالتـدریج شکل جماعت

حصوله گلەرك ، آنجـق حرص وطمع وَغالب اولان زبونی تحت حکمنه آلمق انسـانله برابر یرادیلان خصـائل جبلیّەدن اولمغله ، اجتماع ایدن عائلەلرك افرادی بیننده وسائل گونا گون ایله نزاع ومخاصمت باشلادیغنـدن ، بونلرك نزاعنی فصـل ایتمك ضمننده بر حکمك وجودی اقتضـا ایلمشدر . وَ بوایش ایچون عائلەلرك اعقل واسنی اختیار ایله « سنك شو خصائل ممتازەك حسبیله مقام حکومته نصبکی افراد جماعت تنسیب ایلدی. آنلرك شو ایشـلرینی گوریویرمك ایچون خدمتکار اولەجقسك ! وَبو سببله مادامکه سـائر آزادەلرگبی ، تحصیل ارزاقه وقتك مساعد اولمیەجقدر؛ بوخدمتی گوردکجه هرکس وَیاخود هرعائله، گونده سـکا شوقدر ارزاق ویرەجکلردر — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

والحاصل سن جماعتـك اجرتلی خدمتکاری اولاچقسـك » دینلەرك ، بوموقعه نصب اولنمشدر .

مرور زمان ایله جماعت بیویەرك ، خانەلر وَکویلر یاپلغه وَسائر طرفلردەکی متفرّق عائلەلر دخی بو وجهله طوپلانەرق، جمعیت شکلنه گیرمگه وَ جمعیتلر بیننده نزاع ومخاصمتلر ظهوره گلمگه باشـلادقده ، فصل نزاع ایچون اختیـار اولنان حاکم کفایت ایتمیوب ، جماعتی تجاوز اعدادن محافظه ایدەجك وَحاکم نزاعك حکمنی اجرایه گتورەجك بر بیوك آمرك تعیینـنه احتیاج مس ایتمگله، عائلەلرارکانندن الك زیاده شجاعت وفنون ایله

معروف اولان برذات ، ینه اجرت ایله مقام حکومت اجرائیّه‌یه گتورلمشدر .

بووجهله امرا وحکّام ، جماعتك حاجت وخدمتنی گورمك ایچون گتورلمش اجرتلی خدمتکار ایکن ، صکره جماعتلر دها تکثر ایدرك ، قوم وملت صورتنی کسب ایله امرانك مکلّف اولدیغی خدمته اهمیت گلمش وَاهمیت آرتدقجه رغبت وحرمت بالطبع زیاده لشمش اولدیغندن ، امیر تعبیری ، پادشاه عنوانلرینه تحوّل ایلمشدر .

اعصار قدیمه حکومتلرنده علوم ومعارف یالکز مأمورین روحانیه‌یه مخصوص ومنحصر اوله‌رق ، عوام ناس دائما عمای جهل ایچنده بی خبر وَ احجار واشجار وَ آفتاب ونار گبی شیلر نیچه عصر سجده‌گاه اکثر جماعات نوع بشر اولدی ؛ وَبوده طبیعی ایدی ؛ زیرا میاه مُنتِنَه‌ده تکوّن ایدن خنفسالر ، بولندقلری حالدن بشقه‌سنی بیلمدکلرندن ، حاللرینه قانع اولدقلری گبی ، انسانلر دخی برادارهٔ ظالمانه عصرلرنده طوغوب بیودکلرنده ظلمی عادت وَاساراتی مقتضای طبیعت ظن ایدوب، گیدرلر ؛ وَبر مدت صکره محو ومنقرض اولورلر .

شمدی‌یه قدر بو وجهله طوغوب ، وَیشایوب ، وفات ایدن ملل واقوامك عددی معلوم دگلدر .

§

.... چونکه هر جمعیت بشریه بر قانونه محتاجدر ، تا که

هر فرد حركتنی آڭا تطبیق ایله امن وسلامت اوزره یشاسون؛ وَغالبك ظلمی عاجزه تجاوز ایتمسون .

هر قانون، كه اجراسنده تكاسل اولنماز ؛ ذاتاً مكمل یاپلمامش اولسه بیله برجمعیتك حسن ادارهسنه متكافلدر . وَهر قانون، كه اجراسنده قصور وتهاون اولنور ؛ نهقدر مكمل اولورسه اولسون ، جمعیت بشریه ایچون اصلا فائده ویرمز . حتی انگلترهنك حالا برمكمّل ومُدوَّن قانونی اولمدیغندن ، محاكم حقوقیهده اكثریا امثال وعادات وَاستدلال اوزرینه دعوالر فصل اولنور گیدر . بوحال ایله برابر انكلیزلر ثروت وسامان وَ قوّت وصنعتجه اوروپا دولتلرینك برنجیسی دینلمگه شایاندر . مثلا ، انگلتره وكلا وَ مأمورینی آخر بردولتك هدیه ونشانی قبول ایتامك معتاد اولدیغندن ، بوآنه قدر شو اصولده ثبات ایتدیلر . هیچ بر انگلیز مأموری آخر دولت نشانی قبول ایتمدی . ایشته بوثبات واجرا سایهسنده دائما ترقی بولهرق ، تاهندستانه قدر گتدیلر ؛ وَ او اقلیمك اكثرینی ضبط ایتدیلر .

§

— — — — — — — — — — — — —

— اسبق مصر والیسی متوفی محمد علی پاشا پروردهلرندن غایت سودیگی بر گنج میرآلای حسبالبشریه بر تهمتده بولنهرق ، مؤسس اولان قانون موجبنجه محاكمهسی اجرا وَقورشونه

دیزلمسنه حکم اولنمش ؛ کندیسی حاضر اولدیغی حالده مجرم برموجب قانون اعدام اولنورکن ، مشار الیه هونکور هونکور آغلایوب ، مندیلیله گوزینك یاشنی سیلرمش . یاننده بولنان رجال دولتدن بریسی هم مجرمك گنجلگنه آجیوب ، وَ همده مشارالیهك رقت ومحبتیله برابر بوذرجه طاش یورکلی اولدیغنه تعجب ایدوب ، اول اثناده یاننه تقربله « افندم ! شو بیچاره‌نك شبابنه نصل مرحمت بیورمدیکز ؟ بو آدمی سز یتشدیردیکز ! شمدی بر جنحه ایله اتلافنه نصل قائل اولدیکز ؟ اگرچه قانون آنك اعدامنه حکم ایتدی ایسه ، بوقانونی یپان سز سکز ! بر فرمانکز آنی جزادن قورتاردی ! » دیر . مشارالیه ینه آغلایه‌رق ، « ایشته اوقانونی بن یاپدیغم ایچون بن بوزامم ؛ زیرا برکرّه بوزولمغه آلشان قانون ، قانونلقدن چیقار . واقعا بو آدم بکا اولادمدن زیاده سوکیلی ایدی . وَ بن گنجلك حالنی بیلمز وَ عفو لذتنی طویمـاز دگلم . لکن قانون ، عموم خلقك سلامت وسعادتنی تأمین ایچون یاپلمش اولدیغندن ، آکا لکه گتورمك نیچه میلیون انسانی تهلکه‌یه قویمق دیمکدر . بن ایسه برشخصه محبتم خاطری ایچون آنی اختیار وارتکاب ایده‌مم . » جوابنی ویرمشدر .

ایشته قانونه رعایت بویله اولور ؛ وَاقلیم مصرك احوال تاریخیه‌سنه نظر اولندقده ، امرای (چراکسه) النه دوشنجه‌یه قدر غایت معمور وَعلوم ومعارف منبعی اولمقله مشهور اولدیغی ،

وَ آندن صکره ۱۲۲۰ تاریخلرینه قدر دخی متغلبین اللرینه دوشه‌رك ، وَ دولت وزراسنه مقطوعیّت وجهله ویریله‌رك ، بر خرابه‌زار حالنده ایکن ، مشارالیه محمد علی پاشانك النه گیروب ، اوتوز قرق سنه ظرفنده اول درجه کسب معموریت ایتدی ، که مصر خزینه‌سنك سنوی وارداتی برمیلیون کیسه‌یه بالغ اولدی .

[خاطرهٔ تاریخیه]

اختلاف امتی رحمة

(صدق رسول‌الله)

حدیث شریفنده‌کی اختلاف ، اعلان حق وصواب ایچون بحث ومناظره معناسنه‌در ؛ زیرا هربحثك صدق وصوابی اختلاف ومناظره ایله ثابت اولور . هرقنغی رأی وتدبیر، که حادّهٔ تدقیق ومناظره‌دن گچمیه ، یعنی تعلّق ایتدیگی خصوصده محسّنات ومضرّاتی اوزرینه آرای مختلفه دورانندن صکره ، اقرب صواب اولان جهت التزام اولنمیه ، اکثریا بر خطایی انتاج ایدر . چونکه « وَ فوق کلّ ذی علمٍ علیم » مصداقنجه هر بیلیجینك اوستنده بر بیلیجی دها بولنور ، که اوّلکینك علمی آنك علمنی شامل اوله‌ماز . مثلا ؛ حکیم افلاطون علوم فلسفیّه‌ده‌کی مهارتیله برابر فن باغبانیده بر اوستاد باغچوانه نسبتله

جاهل قالور . وَ اگر افلاطون ــ باغچه علمیده بن باغچواندن زیاده بیلورم ــ دیرسه خطا ایدر ؛ وَ کندینك اوفندهکی نقصانی معترف اولمیهرق ، باغچهیی کندی بیلیشی گبی ، تیمار ایدرســه شبهه یوقدر، که آز وقتده باغچه خراب اولور .

« عین انصاف گبی، عارفه میزان اولماز ؛
کشی نقصانی بیلمك گبی، عرفان اولماز . » [*]

مستشار مؤتمنله استشــاره ده مادّهنك هرگونه محذوراتی منخلّه تدقیقدن گچوریلوب اشتبــاهه محل قالماز ؛ وَبعدالاجرا برفنــالق دخی ترتب ایتســه مسؤلیتی منفرداً صــاحب رأیه عائد اولماز :

« اِقرِنْ بِرأیك رأیَ غیرِكَ وَاسْتَشِرْ ،
فَالرأیُ لایخفی عَلی اثنینِ .
لِلمَرءِ مرآةٌ تُریهِ وَجْهَهُ ،
وَیَرَی قَفاهُ بِجَمْعِ مِرْآتَینِ . »

بوحکمته وَاختلاف امته تعلیم قصدینه مبنیدر،که ذات جناب پیغمبری ، مدینةالعلم ایکن ، « وشاورهم » امر جلیلیله استشارهیه مأمور اولدی. وَاستشارهلرده اصحاب کرام رأیه مأذون اولدقلرندن ، هرکس ذهننه لایح اولان تدبیری عرض ایدردی. وَ نیچه کرّه اصحابك رأینه حضرت پیغمبر متابعت بیورردی. بعده خلفای

[*] بو بیت شاعر طالبك در .

راشدین وَ آنلرك اِثرینه تابع اولان بالجمله ملوك وسلاطین اصول مشورتی قبول ایتدیلر .

وَبو اصول حکمت ، شمدی یالکز دین اسلامه مخصوص اولمیوب ، آندن اوّل دخی جاری ایدی . حتی رومادہ دولت جمهوریه دوام ایتدیگی عصرلرده هرنه زمان برقاچ مسئلهده (سناتو) اعضاسینك بلا اختلاف اتّفاق آراسی وقوع بولورسه، اهالینك امنیتنه خلل گلور ؛ وَتبدیل اعضا دغدغهلری میدانه چیقاردی . وَنه وقت، که اعضای مجلس فرق مخالفهیه انقسام ایله بحث ومناظره ایدرلرسه ویریلان قرارلرك اصابتنده کیمسهنك شبههسی قالمازدی . الیوم اوروپا دول متمدّنهسنده دخی اصول مشورتله برابر اختلاف ومناظره قاعدهسی معتبردر . بناءً علیه مبعوثان ملّت مجلسنه آلنهجق اعضانك برطاقمنی حکومت ، کندی افکار ومسلکنه مساعد بولنانلردن انتخاب ایدرکن ، برطاقمنك دخی کندینه مخالف افکارده اولدقلرینی بیلدیگی ذواتدن اولهرق ، انتخاب اولنمسنده اهالییه مساعده گوسترر . آنکچون پارلمنتولره قونیلان هرمادّه ایکی فرقهٔ متناقض الافکار آرهسنده موضوع بحث ایدیلهرك ، وَمعترضلر استدکلری قدر اعتراض وَمروّجلر گوجلری یتدیگی قدر جواب واسکات ایله اوغراشهرق ، نهایت ایکی طرفدن هانگیسنك رأیی مظهر اکثریت اولورسه، اوترویج اولنور . وَ معارضلر ایتدکلری اعتراض واختلافدن طولایی اصلا معاتب اولمازلر .

بر حكومت معدلت پرور، كه افعال وحركاتنى بر گون مسؤل اوله‌جغنى ملاحظه‌سنه تطبيقاً اجرا ايده، اعتراضدن نيچون قورقسون؟ وَمعترضلرك حقايق اموره عدم وقوفلرندن طولايى ايده‌جكلرى تعريضلرك ايسه جوابلرى حاضر اوله‌جغندن، وَاجرا آت وقعه‌ايله ملك وملت ايچون ايديلان خدمات خيريه‌نك جهات لدنيه‌سنى وَاووسيله‌ايله حكومتك صداقت ولياقتنى انظار عمومه قويمق ايچون بوندن دها گوزل برسبب اوله‌ميه‌جغندن، اومثللو حكومتلر تعريضدن قورقمق شويله طورسون، بلكه متشكر اولملرى لازم گلور — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

حقوق وَمحاكم

هر انسانك بولنديغى حال نسبتنده مستحق اولديغى بعض عائداتى اولور، كه لسانمزده حقوق تسميه قلنور. هركسك حقوقى كندنجه بالطبع وَاقوام متمدنه بيننده بالالتزام مقدّسدر. بر انسان، كه حقوق مقدّسه‌سنى استفاده‌دن عاجز ومحرومدر؛ اسير ومظلومدر. عالمده نه قدر هيأت مدنيه ظهوره گلمش؛ وَنه‌قدر حكومت تشكل ايتمش ايسه جمله‌سى بوحقوقك محافظه‌سى داعيه‌سيله باشلايوب، صكره‌دن سؤ استعمالات ايله محوومنقرض

اولمشلردر . چونکه ، بر شخص نه قدر جری و بهادر اولسه حقوقنی ابنای جنسنك اغراضندن وقایه یه کفایت ایده میه جکندن . و ایکی شخص متعارضك هر بریسی قوهٔ ادراکیه سی نسبتنجه ادعاسنده کندینی حقلی گوره رك ، حقوقنی محافظه یه چبالیه جغندن ، هر قوت منفرده یه غالب اوله جق و امر حکمی طرفین منازعینه جبراً قناعت ویره جك بر قوت غالبه و حاکمه ایقاعنه لزوم گورینه رك ، و جمعیتك هر فردی اجزای تعیشندن برمقدارینی ترك وفدا ایدرك شو حکومتلر میدانه گلمشدر .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

دولتلر دخی بو مقصد اساسی یی بیلدکلرندن محافظهٔ حقوق رعایایه کافل اوله جق قوانین ونظامات تنظیم و قوانین ونظاماتی کماینبغی اجرا ایده جك محکمه لر تشکیل ایتمشلردر .

شمدی یه قدر یریوزینه گلوب ، گیتمش اولان اقوامدن تاریخلری مضبوط اولانلرك بو مقصد اوزرینه حصوله گتور - دکلری آثار ، برر برر معرض امعان وتحقیقه چکلدکده گوریلورکه ، هرقومك وقایهٔ حقوقی ایچون تنظیم اولنان قوانین ونظامات ایکی صنفه منقسمدر ؛ برطاقمی یالکز معاملات دنیویه و مخالطت ومعاشرت بشریه یه متعلق اوله رق ، قطعا روحانیته طوقنماز . حکمای یونانیه نك و روما جمهوریه نك یاپدقلری قانونلر گبی ، که بونلرك واضع ومؤسسلری انسان ، و انسان ایسه

مألوف نقصان اولمق حیثیتیله، هر قانون نهایت برقاچ یوز سنه دوام ایده بیلەرك، عاقبت احتیاجات عصریّه یه تطبیق واکمال داعیەلریله بوزلمش وَآنلرك بوزلمسی قومك فساد اخلاقنی، وَقومك فساد اخلاقی دخی هیأت مدنیەنك تشتت واضمحلالنی مؤدّی اولمشدر.

دیگر صنفی دخی قوانین شرعیّەدر؛ بوده ایکی درلو اولەرق، برقسمی صرف امور روحانیەیه تعلّق ایدر؛ معاملات دنیویەجه بیان حدود ایتمز. وَقسم آخری اول‌درجه محصورومقصوردر، که یالکز یاپلدیغی عصر وقومك حاجاتنه کفایت ایده‌بیلوب، الجاآت وَتجدّدات زمانیه اوزرینه توسیع واستعمالی خارج امکاندر. بو جهتله انبیای سلفك امتندن گلان عقلا وَارکان ملّت، معاملات دنیویّه ایچون مجدّداً قانونلر یاپمغه محتاج ومجبور اولمشلر، وَبوقانونلر دخی تبدّلاتدن مصون اولمامغله، درلونوع وشکله گیردرك حال مقدّسیّتده قالمشلردر.

بونلرك ایچنده برده شریعت احمدیّه گوریلورکه، امور دنیویّه واخرویّەیی بر دائرهٔ مقدّسیّتده جمع وتألیف ایتمگله، حین تأسیسندن بو آنه قدر بیك ایکی یوز بوقدر سنه مرور ایتدیگی حالده شائبهٔ تغیّردن مصون اولمشدر.

بز، فرقهٔ ناجیهٔ اسلامیەدن اولدیغمز حالده؛ شو بحثده حقیقت حالی اظهار ایچون بیطرف اولەرق سویلرزکه، شو

عصره گلنجه‌یه دگین مضبوط تواریخ اولان قوانین ونظاماتك جمله‌سی عرصهٔ امتحان وتدقیقه قونلسون ! وَانسانیت وحقّانیّت خاطر یچون بیطرفانه ومنصفانه هربری حادّهٔ امعاندن کچور - لسون ! هرهانگی اقلیمده وَنصـل عادات واخلاقده بولنورسه بولنسون ، انسـانك عقلاً وَطبعاً وَحکمةً مدار امنیت حقوقی اولمق ایچون شریعت اسلامیه‌دن (دها) اوسع وَ اعدل واحکم بر قانون بولنمق قابلمیدر ، دگلمیدر ظاهر اولور .

ایشته قرآن کریمك جلدی میـدانده‌در . حاوی اولدیغی آیات کریمه‌یه نظر اولنسون ! احکام سیاسیّه‌یه تعلّق ایدر آیات محکمات ربع قرآنه مساوی بر راده‌ده اولدیغی وَمعاملاته‌متعلّق مسائلده مأخذ اجتهاد اولان احادیث صحیحهٔ نبویّه دخی بو آیات قرآنیّه احکامی دائره‌سـندن ذرّه‌ما خارج اولمدیغی حالده ائمهٔ عظام وَفقهای کرامك استنباط واجتهاد ایتدکلری مسائلی حامل اولان کتب موجودهٔ اسلامیّه اوروپانك دائرهٔ مدنیّته دخولندن بری اعانهٔ مطبوعات ایله عرصهٔ حصوله گتوردیگی آثار علمیّه‌یه مقابله ایده‌جك درجه کثرت ووسـعتده اولدیغی تبیّن ایدر . وَهرنه قدر باب اجتهاد مسدود ایسه‌ده ، مسائل معاملاتده تغیّر ازمان ایله تبدّل احکام ، یعنی شرع اسلامك مبنی علیهی اولان عدل وحقّانیّت اوزره توسیع فتاوی قضیّه‌سی اصول فقهدن اولدیغی وَجهان طوردقجه وَنوع بشرك مستعد اولدیغی ترقّیات

ایلرولدکجه مسائل معاملاتك توسیع وتزییدی یولی آچیق طوردیغی جهتله، بیك ایکی یوز بو قدر سنه‌دن برو احکام اساسیّه‌سندن هیچ برینه برتغیّر عارض اولمقسزین هردیارواقلیمده مرغوب ومعتبر وَ آنك احکامیله عامل اولان هرقوم، محافظهٔ حقوق مقدّسه‌سنه مُظهر اولمشدر. بوده محلّ استغراب دگلدر؛ چونکه شریعت اسلامیّه قوانین سالفه‌دن ایکی صنف ناقصك دخی نقصانلرینی جامع ومکمل اولدقدن فضله، هر بر مسئلهٔ بشریّه‌نك مأخذی قرأن کریم وَقرأن کریم ایسه عقیدهٔ اسلامیه اوزره کلام رب رحیم اولمغله، بالواسطه هر بر امر شرعی، امرمخصوص الهی حکمنده رنك مقدّسیّت آلمش؛ وَفقه دینلان فن جلیل، عصر نبویدن بش آلتی یوز سنه‌لر مرورینه قدر عرب وعجم وَاندلس‌ده سرنمای ظهور اولان علمای اسلامك تلاحق افکار وَتتابع آثاریله تدقیق وَتوسیع وتدوین اولنمشدر.

عجبا علوم سیاسیّه ایچون بوقدر دقّت، بوقدراهتمام هانگی عصرده، هانگی قومده گورولدی؟ شوعصر اخیرده حقوقه دائر فنونی الك زیاده توسیع ایدن فرانسزلر ایکن، فرانسه‌نك وجوده گتوره بیلدیگی قوانین موقع تحقیقه قونلسون! ظاهر اولور، که مسائل سیاسیّه‌ده‌ده شریعت اسلامیّه‌نك مقلّد ومشروحیدر. [قود ناپولیون] [قود سیویل] دینلان نظامات سیاسیّه‌نك اکثری ناپولیونك مصری استیلاسنده النه

گچیردیگی کتب فقهیه ایله اندلسدن آلنان کتابلرك ترجمه وخلاصه‌لرندن بشقه برشی دگللردر . — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

(بر مقالهٔ مخصوصه)

اندلس تاریخندن بر قاچ سطر :

« معلوم ارباب رشد ونها اولدیغی اوزره وقتاکه اشعهٔ عالمتاب آفتاب اسلام ، مشرق بطحادن پرتو افکن بروز اولدی؛ نیچه اعصاردنبرو غنودهٔ بستر سکون و آرام اولان قبائل عرب (آلفته) [١] اولدقلری شعار وحشیانهٔ خشونت وَخلاف دین وَ (عقیدتی *) ترك ایله زیر لوای نجات احتوای شرع قویمه دخالت وَبالجمله تصدیق وحدانیت اوزره جمع کلمه وشهادت وَرفع

[١] مألوف یرینه قوللانلمشدرکه خطای فاحشدر . چونکه آلفته فارسی‌در ، الفت‌دن ایسه آلفته گلمیه‌جگی معلومدر .

*) کلمه نك طوغریسی هاء اسمیتله (عقیده) درکه علت غائیهٔ اعتقاده ، یعنی انسانك ربط قلب ایلدیگی شیئه اطلاق اولنور . ترکجه‌مزده‌ده بو صورتله مستعملدر . (عقیدت) صورتنده استعمالی خطادر . مرحوم بونی بیلمز دگلدی . فقط زمانینك تصنعات لفظیه‌دن عبارت اولان طرز انشاسنه مغلوبیتله خشونته سجع ایچون بو خطایی اختیار ایلمشدر .

معادات وخصـومت ایتمکله، جوهر فطریلرنده مرکوز اولان
پرتو حمیّت وبسالت، خیره‌انداز چشم کائنات اولمغه باشـلدی.
وَیك آزوقت ایچنــده اسباب وقوع واستحصالی خیطهٔ عقول
واوهامدن بیرون فتوحاته نائل اولوب، ربع مسـکونك همان
نصفی مقدارینی خواب گران جهل وضـلالدن بیدار وَاقتباس
کرده‌لری اولان مشـاغل علم وعرفان ایله آیاق باصـدقلری
یرلری پرانوار ایلدیلر.»

§

«چونکه حکومت امویه‌نك اواسط مدتنده وَصکره‌لری
اوغرادیغی صدمات اختلالات، محللرنده گوسـتردیگی اوزره،
همان باسرهم تغیّراخلاق ملیّه‌دن نشأت ایلمش حالات اوله‌رق،
یعنی عربلرك اقلیم اندلسی فتح وتسخیر ایلملرینه باعث کلیّ اولان
کلمهٔ واحدهٔ اسلامیّه وَغیرت دینیّه وجهادیّه گبی، خصائل ممدوحه
صکره‌لری وقایهٔ آسـایش وَتنپروری وَدوام حضور خضری
افکاریله نائب مناب ایدیله‌رك، کمین غدر وانتـقامده فرصت
بین اولان اعدای دینه رخصت فرصت گوسترلمش وَبوحالك
اوزرینه علّت طرفداری وفوائدپروری وَمرض غرضکاری
وَحب جاه واقبال دخی انضمام وَعلّتك عروق واعصابه سرایت
ایله مدبّر اقلیم بدن اولان دمی افساد واخلال ایلدیگی مثللو،
گیدرك اولیای دولتك وَبتون خلق وملّتك طبیعتلرینی مبتلای

اسقام ایدرك ، امر اولی‌الامره اطاعت وَ قوانین دولت وملته رعایت وَحکامده انصاف وعدالت وَعهد ومیثاقده ایفا ومتانت شمائل برگزیده‌سی مفقود اولمشیدی . »

دفتر اعمالندن

انسان چوجوقدن اولور . چوجوقده تربیه ایله انسان اولور . انسانلرده شعار انسانیت اولان صدق ووفا قالمدی . ـ دولت ینقلدی ؛ ملت بتدی ـ دیو هربار تأسف ایدییورز . لکن سبب آرادیغمزده مثلا سرقت وجهالت گبی برچوق اسباب اضافیه گوروب حالك صلاحنی آنلرك ازاله‌سنده صانیورز . دائما بونقطهٔ نظردن بدأ ایله چالیشیورز . ینه اومدیغمز تأثیرات حسنه‌یی گورمیورز . بلکه آنك عکسنی گوروب شاشییورز . وَمأیوس ومتحیّر قالیورز . عجبا نیچون بر کرّه‌ده بو اسبابك مبادیسنه وَآنلردن اسّ اساس اولان تربیهٔ عمومیّه جهتنه عطف نظر امعان ایتمیورز ؟ اگرچه اولان اولمش وَمیدانده‌کی اشخاصك اصلاحی دگل، فقط منع مساوی وَتقلیل زیانی آنجق قوّهٔ قاهرهٔ نظام وقانونه قالمشدر . فقط یتیشه‌جك اولادمزی اولسون بزم دوشدیگمز ورطهٔ هولناکدن تخلیصك چاره‌سنی

نه‌دن دوشنمیورز ؟ بزم یریمزه آنلر گله‌جك دگللرمی ؟ آنلرده بزم گبی اولورلرسه بوشکایت ایدیلان حاللر دوام ایتمیه‌جکمی ؟ یا بوحاللر دوام ایدرسه ؟....

روی آرضده بولنان اقوام مدنیّه‌نك جمله‌سی برسیل ترقّی اوکنه دوشه‌رك ایستر ایسته‌مز آقوب گیدرکن ، بز بوسیلك قارشوسنده گریلوب طیانه بیله‌جکمیز ؛ یوقسه چگننه‌جکمیز ؟ ایشته بیلمیورز . همده بیلمیه‌جگمزی درك ایدییورز . باری ایلروده یاپمغه قابل اخلاف یتشدیرمکه چالملی ، یعنی اولاد واخفادمزه آجیملی دگلمی یز ؟

آناسی باباسی صلحادن بولنان برچوجغی حال صباوتنده کلخن بگلرینك ایچنه براقك ، آنلرله دوشوب قالقسون ؛ بیودیگنده البتّه برمرد عفیف وپرهیزکار اوله‌ماز .

برچنگانه چوجغنی بشیکده ایکن آلوب برصالح خاندانك تربیه‌سنه ویرك ، بیوسون ؛ مألوف صلاح اولور . چنگانه‌یی دنی وبد اخلاق ایدن چنگانه اولمسی دگل ، بلکه چنگانه تربیه‌سنده بیومسیدر .

صباوتکه عمرانسانینك الك صفوتلی زمانیدر ؛ نه مقوله صور واشکاله مقابل اولورسه آیینه گبی جذب ایدر . شوقدر فرق وارکه آیینه‌ده صورت پذیر انطباع اولان شکل ، اصل عکسك زوالیله زائل اولور . لکن مرأت استعداده برکرّه جلوه‌گر اولان صورت مثالیّه ، کالنّقش فی الحجر ، یرلشور قالور .

آنجق بوسوزدن هرتربیه گورن چوجوق مطلقا انسان کامل اولور دیمك چیقماز ؛ زیرا ترتیب خلقتده نیجه اختلاف اسباب واردرکه عقول بشریه آنلری احاطه وادراکدن هنوز عاجز وقاصردر . واستعداد وقابلیتك تفاوت درجاتی دخی بوندندر . ایمدی اگر تربیه وضع طبیعی‌یی محافظه یولنده اولورسه اکثریت حفظ اخلاق جهتنده بولنور . شواذ ونوادر ایسه قاعدهٔ محکمه تأسیس ایده‌مز .

مدنیّت ، که سعادت بشریّه‌یی مستلزم اوله‌جق صورتده اولان حالت جمعیت معناسنه‌در ، حسن اخلاق ملیه‌دن متولدّ برولددر . اخلاق ملیّه‌سی اولمیان اقوامده مدنیت اولماز . وقتنی قوم مدنی که اخلاقی بوزولمغه باشلار ؛ مدنیّت آنده طورماز .

بتون بیوك آدملرمدنیّت واخلاق ملیّه ایله متّصف اولان ملّتلردن ظهور ایتمشدر . اعصار سالفه‌ده گلان وحالا اثرلری وفعللری عبرتبخش انام اولان بیوك فیلسوفلر و ارباب بلاغت ومعرفت وبیوك پهلوانلر وجهانگیرلر هپ یونانیلردن ، روما-لیلردن، مصرلیلردن گلدیلر. صکره‌دن آفتاب مدنیّت اسلامیه پرتوساز افق عالم اولمغله، بو یلدیزلرك رونق وفروغی قالمدی . واسلامك یدی سکز یبلده یتشدیردیگی ارباب فضل وکمالات اعصار سالفه‌نك ایکی بیك سنه‌ده وجوده گتیره بیلدیگی اصحاب امتیازی هم علماً وهم عدداً سبقت ایلدیلر . غریبدرکه شمدیکی یونانستان وروما حکما وفضلا یرینه حیدود یتشدیره‌یور . . !

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

انسان علی‌العموم نه قدر عقل و احتیاط ایله مغرور ایسه اول قدرده جاهل وبی بصیرتدر. شو دعواده بولنان انسانلردن هیچ مأمول اولنورمی‌که آغاج آشیلامق، چیچك یتشدیرمك، حروس، طاوق بسله‌مك، حتی ایپك بوجگی طوتمق ایچون نیچه سنه‌لردن بری، نیچه اوصلی، عقللی آدملر، نیچه زحمتلر، نیچه همتلرله، نیچه کتابلر یازسونلر وَتلاحق افکار ایله هر برینی برفن مخصوص اوله‌جق درجه توسیع ایدوب، علم نباتات، علم ازهار، علم حیوانات، تاریخ طبیعی، علم ارض دیو، درلو درلو اسملر طاقسونلرده، بریده محصول حیاتلری اولان چوجوقلرینك ایلروده انسان کامل اولمسی ایچون نصل تربیه اولنملری لازم گله‌جگنی هیچ دوشنمسونلر. وَکندیلرندن جزؤ اولان جگر پاره‌لرینه گویا آغاج، چیچك، طاوق وَبوجك قدرده اهمیت ویرمسونلر.

برکیمسه‌یی اولادینك موتیله، اموالینك تلفی آره‌سنده مخیّر قیلسه‌لر؛ ظن اولنمزکه اولادینك موتنی ترجیح ایده‌جك قدر یورکسز وَآلچق بر آدم بولنه‌بیلسون. یا غریب دگلمیدر که اولاده بو محبت، یالگز آنلره موت اصابت ایتمامسی فکرینه منحصر قالوب، دنیاده یشادقلری اثناده حصول آرام وسعادتلرینه شامل قیلنمز؟ تربیه‌سزلك قورقولمقده موتدن آشاغیمی‌در؟

۱۸

برچوجوق ، بد اخلاق وَ آناسنه باباسنه عاصی وسارق اولورسه آنك یشامسـندن نه فائده گوریلور ؟ نیجـه تربیـه‌سز اولاد واردرکه قارننده یاتدیغی وَسودیله بیودیگی آناسنی ضرب ایدر؛ باباسی دخی یرینـه برخیر الخلف یتشـدیروب ، آخر وقتنده راحت ایتمك حیـالاتنده ایکن ـ آه نه اولیدی عمرمده تأهل ایتمسه‌یدم ؛ وَبویله اولاده مالك اولمقدن ایسه آغاج گبی بیویوب، گیده‌یدم ـ دیر . بیچاره بیلمزکه اولادینك بویله اولمسی ایچون کندی سبب اولمشدر ؛ شمدی چکدیگی کندی محصول عملیدر.

عجبا بزده بورالری دوشنور بابالر ، آنالر وَحمیّت اصحـابی وارمیدر ؟ هیچ یوقدر دیمك بلکه مبالغه اولور؛ لکن وارایسه‌ده پك نادردر . وَچکیلان مصائب ودواهینك‌ده منبعی ایشته‌بودر . هله صباوتمزده نصل اللرده بیورز ؛ نه‌مقوله کیمسه‌لردن تربیه گورورز ؛ بو رالری برگره دوشنورسـه‌ك بوقدرده اولدیغمزه وهنوز چرکه بدوش طاغلرده طولاشمدیغمزه شکر ایتمه‌لی‌یز . چرکس طاغلرندن کلمش ؛ عمرنده انسانیته دائر سوز ایشتمامش دایه‌لرمز، آناطولیدن قاچمش؛ آدابك الفنی گورمامش لالالریمز بزه نه مقوله ادب واخلاق تعلیم ایده بیلیرلر ؟

بزده الك مهم ایکی مأموریت یاخود وظیفهٔ انسانیت وار۔ درکه ـ نه‌دندر بیلمز، گویا بالالتزام الك قابلیتسزلره حواله‌اولنور. ـ آنلرك بریسی چوجوق لالالغی ، دیگریده قضا مدیرلکی‌در.

— — — — — — — — — — — — —

—————

شعر وانشا

چونكه محصول تحصيل بزم ممالكه گوره يالڭز شعر وانشا جهتنده‌در؛ بونلردن بر نبذه بحث ايدلمك فائده‌دن خالى دگلدر.

شعرڭ تعريف عموميسى كلام موزوندر ؛ يعنى ايكى سطر سوزڭ هر برنده‌كى سكون وحركاتڭ مساوى اولمسندن عبارتدر. حتّى قافيه اصولى ملل متأخره بيننده عادت اولمشـدر . اسكى يونانيلر يالڭز وزنه رعايتله قافيه التزام ايتمزلر ايدى .

شعر هر قومده طبيعى‌در . روى ارضده نه‌قدر ملل واقوام گلمش ايسه، جمله‌سنڭ كنديلرينه مخصوص شعرلرى وارايدى . عثمانليـلرڭ شعرى نه‌در ؟ نجـاتى ، وَ باقى ، وَ نفعى ديوانلرنده گورديگمز بحر رمل وهزجدن مخبون ومخبث قصايد وغزليّات وَقطعات ومثنويات‌ميـدر ؟ يوقسه خواجه ، وَعطرى گبى موسيقى شناسانڭ ربط مقامات ايلدكلرى نديم وَواصف شرقيلرمى‌در؟

خير ! بونلرڭ هيچ بريسى عثمانلى شـعرى دگلدر ؛ زيرا گوريلير ، كه بو نظملرده عثمانلى شـاعرلرى شـعراى ايرانه وَايرانليلر دخى عربلره تقليد ايله ملز برشى ياپلمشدر. وَبو تقليد يالڭز اسلوب نظمده دگل ، بلكه افكار ومعانى‌يه بيله سرايت ايده‌رك ، بزم شعراى اسـلاف اداى نظم وافاده‌ده وَخيالات ومعانيده عرب وَعجمه ممكن مرتبه تقليده سعى ايتمگى معارفدن عد ايتمشلر؛ وَعجبا بزم منسوب اولديغمز ملّتڭ برلسانى وَشعرى

وارمیدر ؛ وَ بونی اصـلاح قابلمیدر ؟ اصـلا بوراسنی ملاحظه ایتمامشلردر !

انشا یولندهده حال تمامیله بویله اولمشدر ، منشأت فریدون وَ آثار ویسی وَنرگسی وَسائر منشأت معتبره الهآلنسه، ایچلرنده اوچده بر ترکجه کلمه بولنماز ! وَ بر مصلحت افاده ایدرکن ، بدیع وبیان فنلری قارشدیریلهرق ، ابراز بلاغت ایچون اویلهمشوّش وَمتتابع الاضافات عبارهلر یازمشلر، که قاموس، وفرهنك برابر اولمدقجه وَبر آدم فن معانی وَ آداب عربده کمال مهارتی اولدقدن صکره ، عادتا بر درس مطالعه ایدر گبی، برچوق زمانلر صرف ذهن ایتمدکجه، معناسنی استخراجه مقتدر اولهماز!

حالا باب عالی وَدوائردن یازیلان محرّرات رسمیه اگرچه اسکی زمانلرده گلان ارباب معارف اقتدارندهکاتبلر اولمدیغندن، اوّلکی منشأت درجهسنده معقد دگلسهده ، بونلرده اول بابانك ولدزناسی اولدقلرندن ، ینـه سجع وربط وَ معنـاسی موهوم ومشکوك عبارات ایله مملودر .

اسکی انشالرده لغات عربیه وَ عبارات مخیّله وار ایسهده ، باری ضمننده ایی کوتو برمعنی دخی چیقـاردی . شمدی ایسه، عصر نازکلشمش ، وَافکار وَپولیتیقه اینجلمش اولدیغندن، بعض فرمانلر وَمکتوب سامیلر وَتقریرلرده اویله عبارهلر گوریلیور، که لغتلر هرکسك بیلدیگی شیلر ایکن ، معنای صحیحی نه اولدیغی آکلاشلمق قابل اولمیور !

غریبی شوراسی، كه بویله آڭلاشیله‌میه‌جق عباره یازه بیلمك حسن كتابتدن عد اولنیور ! مثلا :

— — — — — — — — — — — —

دائر مفصل برمكتوب صدارت پناهی، كه ایكی اوچ یوز سطر سوزدر ؛ بویولده ملكه‌سی اولان الڭ معروف بر ذاتڭ النه ویرلسون ، اوقودلسون ، ختامنده ـ شو اوقودیغڭز مادّه‌یی لساناً تقریر ایدیڭز ! ـ دینلسون ، اووقت كتابتمز نه كتابت وَ كاتبمز نه كاتبدر میدانه چیقار .

واقعــا شعر وانشــانڭ بوحاله گیرمسی بو عصرڭ یاپمسی دگلدر . عجملر قبول اسلامیتــدن صكره ، علوم شرعیــه‌یی تحصیل ایچون لســان عربڭ تحصیلنه دوشــدكلری صره‌ده كندی لسانلرینڭ شعر وانشاسنی دخی آڭا تقلید ایتدكلری گبی، بزده بدایت تأسّس دولت عثمانیــه‌ده ایران علماسنی جلبه محتاج اولدیغمزدن ، آنلرڭ تربیه‌سی اوزره كندی لســانمزی براقوب ، عجم شیوه‌سنه تقلید خطاســنه دوشمشزدر، كه علمای رومڭ بوخصوصده ایتــدكلری اهمال وقصور عفو اولنمــاز برخطادر . زیرا بنی آدم آره‌سنده مدار تعاطئ افكارلساندر . بر ملتڭ لســانی قواعد مضبوطه آلتنده اولمیوب‌ده هر النه قلم آلان كیمسه‌نڭ كیفنه متابعت ایدر؛ وَحال طبیعیسندن چیقارسه، اول ملّت بیننده واسطهٔ معاملات بوزولمش دیمك اولور .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

تعجبه شایان دگلمیدر، که بزده یازی بیلمك بشقه، کاتب اولمق ینه بشقه‌در ! حال بوکه سائر لسانلرده یازی وَاملا بیلن کاتب اولور . واقعـا هرلسـانده ادیب اولمق خیلی معلوماته توقف ایدرسه‌ده، عادتا مرادینی کاغد اوزرنده افاده ایتمك ایچون یازی یازمق کفایت ایلر . بزده ایسه یازی اوگرندکدن ماعدا برچوق شیلر دها بیلمك لازم گلیر :

اوّلا ترکجه املا بیلنمیدر ؛ حال بوکه الڭ گوچ شی بودر ؛ زیرا وقتیله ترکجه‌یه مخصوص لغت کتابی یاپلمامش ، وَعثمانلیلر ملل سائره‌یی دائرهٔ حکومتلرینـه آلدقجه هربرنده گوردکلری یکی شـیلرڭ اسملرینی اوملتڭ لسـانندن آلوب ، آز چوق بوزه‌رق ، قوللانمش ؛ وَهر کاتب بر لغتی سـکون وحرکاتینڭ ذهننجه اویان برشکلی ایله یازوب ، سائرلری دخی دیگر صورتله ضبط ایتمش اولدقلرندن ، املا اوگرنه‌جك کیمسه، اوّل امرده بونلرڭ هانگیسنه تابع اوله‌جغنده متحیّر اولور .

هله یگرمی سنه‌دن بری باب عالیده تفرّد ایدن مأمورلرڭ هربری بر جانلی لغت اولمق هوسـنه دوشه‌رك ، کیمیسی یا ایله (بیلدیریر) وَکیمیسی یاسز (بلدرر) یازمغه باشلایه‌لی کوچوك کاتبلر نه یپاجقلرینی شاشیردیلر .

ثانیاً ، عربی وفارسی املا بیلمك لازمدر . بو ایکی لسانك املاسنی بیلمك قواعدینی تحصیله موقوف اولدیغندن ، اڭ آز صرف ونحوی گورمینجه ، طوغری ترکیب یازمق قابل اولهماز .

ثالثاً ، بونلردن صڭره اقلام دولتدن برنده برقاچ سنهلر استخدام اولنمق ایستر . بو اولمدقجه (ایدوگنه) یی (اولدیغنه) یه ربط ایتمهنك یولی بیلنهمز ؛ وَبونکته کمانکش سرّی گبی . کاتبلرك درس اخیری اولدیغندن ، هرنه زمان بو ملکهیی حاصل ایدرسه ، باب عالینك قوللاندیغی کاتبلر صرهسنه کچر ؛ وَ گویا بریازی ماکنهسی اولور .

لکن بوقدر زحمتلرله شو ملکهیی اله گتورمش اولان ذات ، اصحاب قریحه وقابلیتدن ایسه بو تحصیلندن متلذّذ اولهجق یرده متأسف اولملیدر ، چونکه مألوف اولدیغی روابط ترکیبات ، کندینی بردائرهٔ محدوده ایچنه صوقمشدر ، که ذهننه تبادر ایدن معانیدن یالکز ملکهسنه اویا بیلنلری یازوب ، سائری ، که غایت نازك وَغیر مأنوس دقایقدر ؛ امثالی رادهسندن ایلری گتمکدن محروم ومعذور اولور .

بوسببله گرك شعرمز وَگرك کتابتمز نهدرجه گیرو قالمشدر . اویره کچهجك اصول قلم سئیاتندندر ، که تألیفلرده ، مطبوعاتده آثار معرفتلرینی ابراز ایله ادبیاتده بر انقلاب عظیم حصولنه سبب اولان ذواتك اکثری « اولمغله ، بولنمغله ، اجلدن ، حسبیله ، مبنی ؛ طولایی ، درکار ، آشکار . » دائرهٔ فاسدهسنده

انحصاره تنزّل ايدمدكلريچون قلملرنده لايقيله مستخدم دگللردی. عالی گبی ، مشفق گبی [*] بر چوق كران قيمت جوهر فطانت، قدرلرينه لايق اولان رعايتی گورميه‌رك ، كيمی جنون گتوردی، كيمی عشرتله تلف نفس ايلدی .

واه بزه ! يازق بزه ! بو حاله گوره بزم ملتده طبيعی حال اوزره نه شعر وَنه‌ده انشا وار ديمك اولور ؟

خير ! بزم طبيعی اولان شعر وانشامز طشره خلقی ايله استانبول اهاليسنك عوامی بيننده حالا طورمقده‌در . بزم شعرمز ، هانی شاعرلرك ناموزون ديه بگنمدكلری عوام شرقيلری [**] وَطشره‌لرده وَچوكور شاعرلری آره‌سنده (ديش) وَ (اوچله) وَ (قياباشی) تعبير اولنان نظملردر .

وَبزم طبيعی انشامز مترجم قاموسك اتخاذ ايتديگی شيوۀ كتابتدر . واقعا بونظم وَبو كتابت مطلوب اولان درجه‌ده بليغ وَطمطراقلی گورونمز ايسه‌ده امّت عثمانيه ايلروليدگی صره‌ده بونلره رغبت ايدلمديگندن ، اولدقلری حالده قالمشلر ؛ بيومامشلردر . هله بر كرّه رغبت اوجهته دونسون ؛ آزوقت ايچنده نه شاعر ، نه كاتبلر يتيشور ، كه عقللره حيرت ويرر .

والحاصل شعر طبيعی اودر ، كه شاعر جزئی بر ملاحظه

[*] بونلرك ايكيسی‌ده جريدۀ حوادثك اوائل ظهورنده محررايدی.

[**] صاری زيبكك « الله ديدم يتاغانه طاياندم ـ بن سنكچون آل قانلره بوياندم » قوشمه‌سی گبی .

اوزرینه قلمی النه آلوب ، ارتجالاً قرق اللی بیت نظم ایده‌بیله‌لی کتابت ملّیه اودر. که الی قلم طوتان ، ذهننده‌کی مرادینی ایی ، کوتو کاغد اوستنه قویه‌لی .

شمدیکی شعر وانشامزده ایسه ترتیب معـانی ایله برابر ، برده تشکیل وَترکیب الفاظ دردی ذهنی اشغال ایتمکله نه‌شعرده وَنه‌ده نثرده اصول ارتجال ممکن‌در .

هرملتك شاعرلری وَحتی بزم چوگور شاعرلرمز بداهةً برچوق شعر سویلرلر . بز ایسه بش بیت برغزلی طقوز آیده طوغرر گبی سویلرز ! سـائر ملّتلرده کبرا وَحتی مصنفـلر بالذات النه قلم آلوب ، مکتوب وَتألیفات یازمازلر . بلکه یانلرنده‌کی کاتبلرینه آغزدن سویلرلر ؛ آنلر دخی یازارلر . نته‌کیم بزده دخی کوی آغالری امام‌لره سویلیوب ، یازدیررلر. بو سببدن گرك مخابرات وَ گرك تألیفات آنلرده سرعتلی وَسهولتلی اولور. امّا بز برمکتوب یازدیغمزده برایکی کرّه تسوید وتبییض ایتمدکجه استدیگمز گبی اوله‌مدیغندن ، هم مخابره‌لرمزده تأنی وبطائت ، وَهم‌ده افاده‌لرمزده نقصان ورکاکت بولنور .

بو فنالغی دفع ایچون طبیعته اتّباع ایتمه‌لی ،

طرز تحریرمزه دائر ملاحظه

بزده اصول کتابت دینلان طرز معهود ایجابنجه، لسانمزك برچوق اسما وافعالی وصفات وسائر ادواتی اصلا قوللانلمیوب، آنلرك یرلرینه عربی وفارسی قوللانلمق وصورت افادهجه دخی، نه درلو شی یازیلورسه یازلسون، مطلقا شو متعارف اولان شیوه دائرهسندن خارجه چیقلمامق برنوع ظرافت وعادت اولدیغندن، هربری بربحر عظیم اولان اوچ لساندن مرکّب اولدیغی حالده ترجمهمز اویله طارلشدیرلمشدر، که شیوهٔ معروفه صیغمیان هردرلو معانی بالضروره ترك وفدا اولنمق وآرتق معانیٔ جدیده اختراعندن واز گچهرك، قدمانك مماللرینی غارتله کچنمك لازم گلمشدر.

بن بو ترجمهده او ظرافت وعادته رعایت ایتمدم. ثانیاً، اثنای ترجمهده ممکن اولدیغی، یعنی لسانمزك شیوهسی تحمّل ایتدیکی قدر اصل نسخهنك شیوهٔ عباراتنی ومدلول ومفهومنی صادقانه نقله اهتمام ایتدم. لکن بعض عبارات متسلسله واردرکه حکم شیوهٔ لسان اولهرق، فرانسزجه پك گوزل اولدیغی حالده اگر عینیله، یعنی هرکلمهسنه مقابل لسانمزده برکلمه بولمق وجهله ترجمه ایدلسه، بزه پك چرکین ووحشی گورینهجکندن ماعدا، معنابی اصعاب واغلاق ایدهجکندن، بویله عبارهلری ایجابنه گوره

ایکی وَاوچ عباره‌یه تقسیم وَمناسبت محلیه‌یه گوره بعض ادوات ربطیه علاوه‌سیله ینه معنای اصلینڭ، بوزلمقسزین نقلنه چالشدم.

ثالثاً ، روصو ، فرانسه فصحاسنڭ سرافرازلرندن اوله‌رق، عباراتی غایت سلیس اولدیغی حالده ، افاده‌ده ایجازه وَ آز کلمه ایله چوق معنا بیانـنه مائل اولمغله ، بونلردن پك مبهم اولنلری توضیحده قصور ایتمدم . وَبر طاقمی‌که مبهم صورتنده ایسه‌ده آز تفکرله استنباط اولنه‌بیلور؛ آنلری حاللری اوزره براقدم .

رابعاً، عباره‌لری امکان مساعد اولدیغی قدر ترکجه کلمات ایله ترکیبه وَ صورت املالری وجوه متعارفه اوزره ضبط و تحریره سعی ایتـدم . وَبو طریقی ترجمه ایچـون غایت اسهل بولدم . گوریله‌جکدر ؛ لسانی بر درجه دها توسیع ایلدم . خصوصا ــ لسانمزده آداب وحکمیاته دائر الفاظ وتعبیرات یوقدر ؛ وَالسنهٔ منتظمه‌دن بومثللو فنونه دائر بر کتابك ترجمه‌سی ممکن دگلدر ــ زعمنده اولنلره بونکله بر نمونه گوستردم .

خامسـاً ، عباراتك عینیله ترجمه‌سی لدی‌التطبیق ، سهولتله بولنمق وَافاده ومعنـاده وضوح وقوّت اولمق ایچون اصلنـده اولدیغی گبی (.) وَترکیب استفهامی عقیبنده (؟) وَتعجب عباره‌لرنده (!) وَعباره‌لری فصلده شو(،) اشارتلری قویدم . [١]

[١] بوڭا بعض ذوات فرانسزجه Ponctuation ترجمه‌سی اوله‌رق (تنقیط) نامنی ویرمکده‌در . خط عربده بو قبیلدن اولان علامات.

ایمدی بو ترجمه‌یه احالهٔ نظر ورغبت ایدنلردن رجا ایدرم که اثنای عبارەده مغلق گبی گوردکلری ترکیبلرڭ هر کلمه‌سنه وروابطنه گرکی گبی صرف ذهن ودقت ایتمك زحمتنی اختیار ایتمزدن اوّل، مترجمڭ قصورینه حکم ایتمسونلر. وَچونکه مترجم، سفیر مأمور گبی بالطبع معذور اوله‌جغندن ، افکار ومدلولجه برسهو وخطایه واقف اولورلر ایسه مؤلفه صوچ بولسونلر .

بیلورم که فصاحت مراقلیسی اولنلر ، بویله بریکی شیوەده کتابت گوردکلرنده تعجب ایده‌جکلر وَانصافی اولمیانلر تعریضدن خالی اولمیه‌جقلردر . بر طاقمده خواجه حقی آلمامش اقلام بکلری عباره‌لردن مآل چیقاره‌میوب، ــ بو نه صاچمه شی ؟ ــ دیه‌جکلر وَکتابی بر کوشه‌یه آتوب اوقومغه رغبت ایتمیه‌جکلردر. لکن بو کتاب نه اوّلکیلر، نه‌ده ایکنجیلر ایچون یازلمش اولدیغندن، ایکیسیده بنم قیدمده دکلدر. بن یالکز سوز سویلیورم. حشویاتله اوراق طولدیرمیورم. معنا تفهیم ایدییورم. یالکز البسهٔ ظاهریه گوسترمکله قانع اولمیورم. مقصود بالذاتی هردرلو تزیینات

کتابته عجملر (سجاوند) اطلاق ایتمشلردرکه مؤخراً کلام قدیمی طوغری اوقوتمق ایچون اتخاذ اولندیغندن الیوم استعمال اولنمقده‌در . ترجمه‌مز ایچون خطوط افرنجیه‌دن آلدیغمز شمدیکی علامتلر ایسه معلومدرکه شونلردر: [.نقطه : نقطتین ، فاصله !تعجب ؟ استفهام ـ خط وصل ( ) معترضه «» قلامه § تفرقه] بزه قالورسه بوعلامتلره (ضوابط کتابت) نامنی ویرمك سجاوند تعبیرنده (تنقیط) لفظ نامِلایمندنده اولی‌در ،
للطابع

وتجملاتدن عاری اوله‌رق اولدیغی گبی گوسترمك ایستیورم. هنرصاتمق داعیه‌سنده دگلم، که جلب تحسین آرزوسنده بولنه‌یم. بن انسانم؛ وَانسانیت مفتونی‌یم. بوامکی انسان اولان ابنای جنسمه خدمت ایچون صرف ایتدم. ایمدی، انسانلردن براهل انصاف، ناممی برکرّه رحمتله یاد ایدرسه بیك کرّه آفرین دیمکدن بنجه مرجحدر. وَدین وملتمه بوقدرجق بریادگار براقمغه موفق اولدیغمدن طولایی نفسمده طویدیغم لذت بکا هردرلو تحسین ومکافاتدن الذ واحلادر.

(ژه نه‌و) فی ۱۵ حزیران ۱۸۷۱

ضیا

[امیل ترجمه‌سی مقدمه‌سندن]

سعدالله پاشا

سعد الله پاشا حضرتلری

سعدالله پاشا حضرتلری. شناسیَ وضیا پاشا وکمال بك گبی ادبیات جدیده‌مزك مؤسسلرندن معدوددر .

بو درت ذات آره‌سنده مسلك ادبیاتجه هیچ برفرق گوریله‌مز . یعنی طرز جدید ادبیاتمزده‌کی اجتهادلری بر وَجنس خارق‌العاده‌لری شخصلرینه منحصردر .

شوراسی مسلمدرکه مشارالیهمدن هر بری زمان ومکان ومسلك ایجاباتندن اوله‌رق نشریاتجه یا بك ایلری گتمش وَیاخود بك چوق شی یازدیغی حالده نشریاتجه بك چوق امساك مجبوریتنده بولنمشدر .

دیمك ایسترزکه کثرت آثاری معیارِ اقتدار عد ایتمکه وَاستدلا . لانمزی اونقطهٔ نظردن یوروتمکه قالقیشیر ایسه‌ك اصابت ایلمش اولمایز. چونکه بر آدمك ماهیت افکار وکفتارینی تعیین ایچون ایکی کله‌دن عبارت برجمله‌سی کفایت ایدر : « خیر الکلام ماقل ودل . »

مشار الیه حضرتلرینك آثارندن نمونه اوله‌رق درج ایتدیکمز محرراتده‌کی شیوهٔ مخصوصلری همان ناقابل تقلید سهل ممتنعلردن وَمنقح ومُوجز یازمقده‌کی اقتدارلری ایسه ، هرکسه میسر اوله‌میان خصائص ادبیه‌دندر .

شارلوتنبورغ سرایی (*

کچن گون هوانك مساعده‌سندن استفاده ایله شهرك جوارنده بولنان [شارلوتنبورغ] سراینك باغچه‌سنه گیتمشیدم. باغچه پك گوزل اولدیغی گبی ایچنده‌کی (فره‌دریق ثالثك) تربه‌سی دخی شایان تماشا اولمغله، رمضان اکلنجه‌سی اولمق اوزره اوصافی تحریر قلنور شویله که :

سرایه جبهه‌سندن نظر اولندقده ایکی طرفده برر دائره، اورته‌سنده عظمتلی برقله‌دن عبارت فرسوده رنك بربنا گورینور. منظرهٔ بنا شاعرانه تشبیه اولنورسه ایکی جناحنی آچمش بر عقاب عظیم الهیکل پروازه مهیادر دینیله بیلور. اوکنده‌کی ساحه بر روضهٔ بدیع المنظردر، که فسحت عرض وطولنی احاطه‌ده مدّ نظر قاصر، لطافت انتظامنی تعریف وافاده‌ده قوّهٔ متخیّلهٔ ادبا عجزینی اعترافه هرزمان حاضردر.

هله طرح زمرّد فامی استاد صنعتك نفایس طبیعتی تقلیدده کالنه برر نشانه، هرسطح شکوفه زاری آرایش بهاردن برنمونهٔ بی بهانه‌در. یوللرینك حوالی واطرافی اشجار ملتفّةالساق ایله

*) شارلوتنبورغ (Charlottenbourg) برلینه ٦ کیلومتره مسافه‌ده برقصبه‌درکه ١٧٠٦ سنه‌سنده برنجی فره‌دریقك زوجه‌سی، یعنی بیوك فره‌دریقك والده‌سی صوفی شارلوت طرفندن تأسیس اولنان صیفیه مناسبتیله نامنه نسبت ایدلمشدر. [للطابع]

مزیّن درکه هرشاخ نضارت وایه‌سی تارشعاع آفتابه برگوزل شانه، سایه‌سی ایسه آلتنده گزنلرك حیاتنه سرمایه‌در .

رخام خامدن جابجا رکز اولنمش اولان صنملر گویا که بوعالمك نفوس ملکیه‌سی وَ (خاندان ایمپراطوریدن) ارتحال ایدنلرك شهراه روضه‌ده مشهود اولان تصاویر مجسمه‌سی، گویا که بوباغ سکوت آبادك سکنۀ متحسره‌سی‌در .

بو اجمالك تفصیلنی ادیب مرحوم کامل پاشانك قلپسو جزیره‌سنه دائر تعریفات بلیغانه‌سی مفیددر .

بو باغده وار غریب حالت
شایسته آکا دینلسه جنت

نصل جنت دینلمسون ؟ ساحه‌سندن احوال عقبایی آندیرر برعالمه گیریلور ؛ بوتماشادن صکره صفای جنّت سوریلور . شویله که : بوروضۀ وسیع الانحانك برکوشه‌سنده شمدیکی ایمپراطورك پدری فره‌دریقك وَزوجه‌سنك تربه‌سی موجوددر . (١) باغچه‌نك صاپه برجهتندن اوزون بریول ایله اورایه گیدیلور . بویولك اطرافنده سروگبی حزن آرتدیره‌جق آغاجلر دیکیلیدر . مبتداسندن منتهاسنه طوغری باقیلنجه برصراط مستقیم که ظلام

(١) شمدیکی ایمپراطوردن مراملری کچن ١٨٨٨ ده وفات ایدن ایمپراطور ویلهلم درکه کرك کندیسی وَکرك اوچ آی صکره وفات ایدن اوغلی ایمپراطور فره‌دریق دخی اورایه دفن ایدلمشدر .

ظلال اشجار ایله منظره‌سی غایت مهیب وموحش وَتأثیررياح ايله آغاجلرك تصادمندن حاصل اولان ایکلتی زیاده حزین ومدهشدر .

زوّار بویولك اورته‌سنده سنوحات اخرویه ایله اویله متأثر الجَنانْ اولورکه دوردن برمغاره دلیگی گبی مشهود اولان تربه قپوسنی مدخل عالم آخرت ظن ایتمگه باشلار ؛ تقرّب ایتدکجه توّحش ایدر . قپودن ایچری گیردیگنده بش اون باصامقلی چفته نردبان ایله برحجره‌یه داخل اولورکه قبّه‌سنك پنجره‌لری مائی جاملرله یاپلمش اولدیغندن، عکس ایدن ضیاء ظلمتی آگدیرر. وَبوشبه ظلمت ایچنده صاغده فره‌دریقك ، صولده زوجه‌سنك مزاری گورینور .

بو تماشا « کلّ نفسٍ ذائقة‌الموت » تنبیهیله رعشهٔ قلبی اویله تزیید ایدرکه زائرّ ، حال وجده مستغرق اوله‌رق ، یارب ! دلالت عزرائیله حاجت قالمقسزین کندی آیاغمله بارگاهکه گلدم . دیه‌رك :

محتاج عفو و صفحم الهی عنایت ایت
بو مجرمی عذاب الیمدن صیانت ایت

مناجاتیله مشغول دغدغهٔ بود نبود ایکن پرده دگشور ؛ یعنی حجرهٔ ظلمانیدن یانند‌ه‌کی حجرهٔ نورانی‌یه‌گیریلوب، قورقولی رؤیانك اوراده تعبیری آگلاشیلور . ایکنجی حجره‌ده صاحب مزارلرك مرمر فراش اوزرینه یاتمش وَمرمردن یاپلمش مجسّم

صورتلری موجوددر، که حالت ارتحاللرینی مشعردر. سنکتراشك مهارت صنعتی طوغریسی جالب تقدیردر .

بو ایکی هیکل میّت نما، یان یانه اوله‌رق متوجه اولدقلری جهتده تجلیّات الهیه‌دن کنایةً رسم عیسی تحت عرشده قاعداً متجلّی وَفیوضاتیله جنازه‌لر گویا که متسلّیدر. بیچاره فره‌دریق، البسۀ حکمداریسیله ملبّس اولدیغی حالده بلنه قدر کفنه صارلمشدر؛ سیماسندن زمان حکومتنده بیوك ناپولیونك پروسیایی استیلاسی وَزوجۀ حورلقاسنك گنج یاشنده ارتحالی تأثراتی وحیاتنده جملۀ هوساتندن اولان عالی سرایلر وَگوزل باغچه‌لر ایچنده مألوف ناز ونعیم ایکن قره طوپراغی مسکن اتخاذی تأسفاتی محسوسدر .

عالی سرایه صیغماز ایکن جسم حشمتی
تابوت قبر، شمدی سریر اقامتی
سیر ایله قبر ورسم (فره‌دریقی) عبرت آل
نولسه‌ك بودر جهانده حیاتك نهایتی

زوجه‌سی ایسه اوموزلرینه قدر بر کفنه صارلمش یاتییور؛ سیماسی اویله گوزل‌که فی‌المثل برحور هوشربا وَبویله بر وجوده فلگك قیمسی ظوغریسی پك ناسزادر .

وجودی زیر کفنده فلگك بو انصافسزلغنه دترر گبی گورینور؛ ساعد سیمیننك وضع دلرباسی شو وفاسز عالمدن ال چکدیگنی گوسترر . گردن بلوّری بوکلمش؛ غدر فلکدن

اشتکا ایدر ! سینهٔ صافی آه تحسرله ایچری چکلمش ؛ گویاکه غدر اجلدن تظلمی ایما ایلر ! بر اندامه مالك ، که تناسبی نظارینی هالك، بر میت که نیچه حی، گرشمهٔ حالت نزعنه فدای جانه متهالك‌در !

بو قالب بیجان دگل روح رواندر
امعان ایله باقسه‌ڭ قدم روحه نشاندر .

احوال آخرتی تصورده نمونه‌گاه اولان بو تربه‌دن چیقلدیغی گبی یوقاریده وصفنی ایتدیگم باغده گزیلور ؛ صانکه قبردن چیقلمشده جنته گیریلور . آرتق سوزی بوراده کسه‌یم ؛ زیرا مشاهده‌ده‌کی تأثر، تعریفده تجسم ایتمگه باشلادی؛ سنوحات انشائیه تأثرات قلبیه‌یه منقلب اولدی .

۱۸۷۸ پارس اکسپوزیسیونی

— — — — — — — — — — — —

— — — اوروپا بر فسحتسرای عمران، که شهرلری دگل قریه‌لری، بلکه قرلرده‌کی مزرعه‌لری بدیعهٔ من بدایع الانساندر. وتراکیب انتظامینڭ هرجزؤ فردی بو عالمی تماشایه گلان اهل شرقڭ تدرس واعتبارینه بحق شایاندر . ایشته (شهر شهیر پارس) بو اقلیم کمالڭ دارالملك احتشامی وسلطنت مدنیتڭ

سلطان عالی مقامی دیمگه لایق وَتأسیسات وتعظیماتجه گوردیگم بلاد عظیمه‌نك جمله‌سنه فائقدر؛ والحاصل سائر شهرلرایله قیاس، قیاس مع الفارقدر .

بشقه یرلرده نه گورلسه شبهه یوق که پارسدن مقتبس وَ ظرائف مصنوعاتدن هرنه بگنلسه صانعی معترف، که اورانك حسن طبیعت وایجادندن مختلسدر .

سرگی‌یه کلنجه، بوتشهیرگاه امتحان، فرانسه‌نك علوّ کعبنه بر برهاندر . یالکز پارس شهرینه مخصوص اولان قسمنده‌کی بدایع آثار ، غبطه فرمای اقطار شهرتشعاردر .

سرگی اویله واسع ،که یالکز حولنی دوْر ایچون ساعتلر ایستر. محتویاتنی تماشایه ایسه برهفته دگل، برآی گوچ کفایت ایدر . زوّار برخطهٔ وَسیع الانحاده سیاحت ایدرگبی خریطه‌ایله سیر ودور ایدرلر ؛ خریطه‌سز گیدنلر، شبهه‌سز دائرهٔ دور وتسلسله دوشرلر .

سرگینك [شان دو مارس] ده‌کی موقعنی [سن] نهری ایکی‌یه تقسیم ایدر؛ ایکی قسمك واسطهٔ اتّصالی [ایانه] کوپر-یسی‌در. نهرك جانب یميننده [طرو-قاده رو] سرایی وَقارشیسنده سرگی ابنیه‌سی واقعدر . آره‌لرنده‌کی مسافه واسع اولوب، منتظم باغچه‌لر وَهرمملکتك اصول معماریه‌سنه نمونه قصر وکاشانه‌لر وَبعض صنایع مهمه‌یه مخصوص مفرز دائره‌لرله مزیّندر .

سرگینك الك بیوك قپوسی [طرو - قاده رو] سرایی

جهتندەدر. بوسرای، قوس شکلنده سرگی‌یه ناظر بر بنای عالیدر. جانبیننده‌کی جناحلر گوزل دیرکلرله مزیّن اوله‌رق، آثار عتیقهٔ صناعیه‌یه وَوسطنده بولنان دائرهٔ وسیعه مکمل ومنتظم تیاترو رسمنده اوله‌رق، عملیات موسیقی‌یه مخصوصدر؛ یعنی برنجیسی [موزه] ایکنجیسی [قونسر] در.

طرو-قاده رونك اوکنده بربیوك سلسبیل واردر، که کناری فیل، آرسلان، کرگدان، قپلان گبی وُحوشِك یالدزلی هیکللریله مزیّندر. باغچه‌دن بوبنای عالی‌یه باقیلنجه ظن اولنورکه پرواز ایچون ایکی قنادینی آچمش برقاره قوش، کنار حوضدن حول تشهیرگاهه نگاه ایدییور. وسطده‌کی دائره‌نك یانلرنده بلند قامت برر قله واردر. ایچنده‌ن ماکنه ایله (*) متحرّك نردبان ایله ذروه‌سنه چیقیلوب اطراف سیر اولنور. بیوك قاپودن گیرلدکدن وَسرایك ایچنده‌ن کچلدکدن صکره باغچه‌دن وَآره یرده‌کی کوپریدن گذار ایدیله‌رك، اصل سرگی‌یه مواصلت اولنور.

باغچه‌نك قالیچهٔ اطلس گبی یاپلمش طرح چمنلرندن وَهر-طرحه تعبیه اولنان شکوفه وَیا سمنلرندن وَجابجا یاپلمش دلنشین

(*) Ascenseur آسانسور دینیلان آلت صعوددرکه متعددطبقاتی شامل اولان بعض مرتفع بنالرده انسان وَاشیایی یوقاری قاتلره اصعادده قوللانیلیر. لساننمزده (مِصْعادْ) لفظی بوکلمه‌یه بدلدر.

[للطابع]

نشيمنلرندن وَطبيعته تقليد ايديلان سنكسار وكهسارندن وَبحيره وچشمه سارندن بحث ايده‌جك وَبو ساحهٔ جنت مثالك نقاط مختلفه‌سنده‌كی كاشانه‌لره چين وَچاپون وَعرب وعجم سازندگانينك آهنگ طرفه ادالرينی تعريف ايليه‌جك اولسه‌م مكتوب دگل بركتاب اولور .

كوپری ايسه (پاركه‌ت) ايله دوشنمش وَتنته‌لی باغچه قناپه‌لريله تفريش اولنمش برسالوندر . اورادن مرمر اولوقدن آقار گبی مطنطن طاش ريختملردن جريان ايدن (سن) نهری اوزرنده‌كی هنگامهٔ آمد شد سير اولنور .

اصل سرگی ابنيه‌سی آره‌لری سوقاقلرله بولنمش طولانی اقسام متعدّده‌دن مركب وَهر قسمی برصنف اشيايه مخصوصدر. برقاچ قدمه‌دن عبارت نردبان چيقلديغی گبی اورته قپوسی اوكنده موضوع هيكل حرّيّته تصادف اولنور؛ دستنده عصا بر كرسی‌يه قاعددر . طرز وطوری نظّاره بو معنايی مخطردر : ای زوّار هوشيار ! نظر ربای حيرتك اولان بونمونه گاه ترقيات بشری تماشا ايدركن غافل اولمه كه بوكمالات بتون حريت اثريدر . اقوام وملل بوسايه‌ده قرين سعادتدر . حريت اولمينجه امنيت اولماز ، امنيت اولمينجه سعی اولماز ، سعی اولمنجه ثروت اولماز ، ثروت اولمينجه سعادت اولماز ! ....

ای سيّاح صاحب اعتبار ! آگاه اول‌كه بوراسی نظراهل حقيقته گوره تشهيرگاه مصنوعات دگل بلكه دارالامتحان-

موضوعاتدر ؛ مشهودك اوله‌جق آثار نفیسه قانون حریته تابع ممالكك محصول ترقیاتیدر . مردودك اوله‌جق آثار خسیسه زنجیر اسارته مبتلا ممالكك مجعول تدنیاتیدر .

برلین مکتوبی

بر آی قدر اوروپایی سیاحته چیقمش ایدم ؛ شمدی برلینه عودت ایلدی . اثنای سیاحتمده اوروپانك بر خیلی بلاد مشهوره‌سی گورولدی . غربك معموریت حالی گورولدکجه شرقك مغموریت احوالنه تأسف اولنمامق قابل دگلدر . بو سیاحت صحتمه پك چوق خدمت ایلدیگی گبی، ادارهٔ ملکیه‌جه مشهودات ومکسوباتمی دخی تزیید ایلدی .

کتب سیاسیه‌یی مطالعه فن تدبیرمدنده توسیع نظری موجب ایسه‌ده، قواعد فنك تطبیقاتنی گورمكده فوائد عظیمه مسلمدر .

« لیس الخبر کالعیان »

اوروپا گورولدکجه السنهٔ رواتده وَ صحائف مطبوعاتده مروی اولان مدنیت غربیه نه دیمکدر بیلنمز . افکارك بدایع آثار حیرت فزاسی گوزدن کچورلدکجه خواص انسانیه‌نك مرتبهٔ مزیتی آکلاشیله‌ماز . حکمةً ثابتدرکه تصورات، عیان ثابته‌یه نظراً علی طریق القیاسدر . بناءً علیه مدنیتجه مرتبه‌سی دون

اولان بر مملکتده ترقی یه خدمت داعیه‌سنده بولنانلر، کمالات مدنیه‌سی مسلم بر مملکتك احوال وَاسباب انتظامنی مشاهده ومطالعه ایتمامش اولورلر ایسه اصلاحاتجه ایده‌جکلری تصوّر وتدبیر، بولندقلری دائره‌نك درجه‌سنه قیاساً اولور. ترقیٔ صحیح ایسه عالم انسانیتك ترقیات مکتسبه‌سنه وقوف ایله حصول بولور.

بو گونکی گون پارس سرگیسی معارف عصریّه‌نك تشهیرگاهی اولدیغندن، ممالك متمدنه‌نك هر جهتندن، هر صنف خلق صنعةً وَعلماً منسوب اولدیغی قسمه متعلق تحقیقاتی اجرا ایچون فوج فوج سرگی‌یی تماشایه گلمکده وَمعلومات سابقه‌لرینه منضم اولان تحقیقات اوزرینه یرلی وَاجنبی ارباب خبره سرگی دائره‌سنده عقد مجلس مباحثه ایتمکده اولدقلری حالده، بزم دنیادن خبرمز یوقمش گبی معامله‌لرمزه حیرت الویرر!

صدر اسلامده مدنیت عربك ترقیسنه باشلیجه سبب ارباب همتك اقطار عالمی سیر وسیاحت ایله تحقیقات علمیه‌لرینی نشر ایتمه‌لری ایدی. آرتق جهل وتعصب بزده بر درجه‌یه گلمشدرکه تخطّری بیله موجب نفرتدر.

قادینلرمز اولرینه قپاندقلری گبی، ارککلرمز دخی مملکتلرینه قپاندقلرندن، جمعیات بشریه‌نك احوال ترقیاتندن اودرجه غفلت اوزره‌یز،که اطرافمزی محیط اولان اقوام گوندن گونه ایلرولمکده وَبو سایه‌ده معنیً وَ مادةً بزه غلبه ایتمکده

اولدقلری حالده بز ینه درت‌ال ایله جهل و تعصبه صاریلوب آندن امید نجات ایدییورز . فسبحان‌الله المتعال !

خلاصهٔ کلام انسانیت و مدنیتڭ نه بیوك بر دور ترقیسنده بولندیغمزڭ دلائل مُلزِمه‌سنی گورمك ایستیانلر پارس سرگیسنی سیر ایتملیدرلر . وَاقطار شرقیه‌ده ترقّیات غربیه‌یی اجرا آرزو-سنده بولنانلر کمالات بشریه‌نڭ محلّ تجلّیسی اولان اوروپا بلاد غربیه‌سنده حقایق عمرانی تدقیق ایچون گزملیدرلر .

آرتق سوزی بر بحث مهمه انتقال ایتدیکه بویله بر ورقپاره‌نڭ دگل ، بر بیوجك رساله‌نڭ حوصله‌سی متحمل دکلدر . آنڭ ایچون بوراده ختم کلام ایده‌لم .

سعدالله

تعزیتنامه (*

. . . .

آلدیغم قاره خبر صاعقهٔ بلا گبی نازل اولدی. کوکلم ویران، گوزلرمدن سرشك حسرت رواندر . جمله‌مز محبت اولاد اسیری‌یز . خصوصا پدر و والده‌نڭ بویله وقوعات جگر سوزده حاصل ایده‌جکلری تأثرات قلبیه‌یی ملاحظه ایتدکجه حزن و الم برقات دها مشتد اولمقده‌در . فلکڭ بویله ستملری چکیلیر

*) برادرلرینه .

دردلردن دگلدر . لکن احکام قضایه رضادن بشقه چاره وارمیدر ؟ گیدنلری تعزیه ایله اوغراشانلر دخی بوعالمدن گیتمیه‌جکلرمی ؟ کیم حیاته مغرور اوله‌بیلیر ؟

بو مسافرخانه‌یه مهمان اولانلرك کیمی ارکن ، کیمی گیج گیدر ؛ هرگیدن نوبتنی صاوار . مدت مسافرتك قصر ومدّنده اهمیت یوقدر . مسئله عالم بقاده اوغرانیله‌جق طور وحالتدر .

معصوم گیدنلر آرقه‌ده براقدقلرینی محزون ایدرلر امّا غائلهٔ حساب وکتابدن مصون وَنعم اخرویّه ایله ابدی السرور اولورلر . بوجهت دوشونیلور ایسه قلب متسلی اولمغه باشلار . وَجناب حقك ادراکندن عاجز اولدیغمز حکم خفیه‌سنه عرض تسلیمیت ایدر. خدای متعال جمله‌مزه صبر جمیل احسان ایلسون. تطویل مقاله مجالم اولمدیغندن بوقدر یازه‌بیلدم .

برادرم ! رجا ایدرم ؛ حکمت الهیه‌یی تأمل ایله آتش قلبی تسکین ایدیکز . سعدالله

بیوك حریتپرور نامق کمال بکك پدری مرحوم مصطفی عاصم بك

کمال

کمال بك زمانمزڭ شناسیدن صکره ـ وفقط آنڭ اثرینه اقتفا ایله یتشمش ـ اڭ بیوك بر ادیبیدر .

کمال

آثاری دقتله اوقونورسه استعداد ادیبانه‌سی سعی ایله ، اقدام ایله یتیشله‌جك درجه‌لرڭ فوقنده وَ بناءً علیه قدرت فاطره‌نڭ صرف کندیسنه رایگان قیلدیغی برخاصیت خارق‌العاده اولدیغی آڭلاشیلیر.

شناسی « آسیانڭ عقل پیرانه‌سنی اوروپانڭ بکر فکریله ازدواج ایتدیره‌رك » شمدیکی طرز انشامزی ایلاده ساعی اولمش ایدی . کمال بك ایسه مرحومڭ زادهٔ اجتهادی اولان طرز جدیدڭ عصرمزڭ اطوار مجدّدانه‌سی نسبتنده پرورشیاب کمال اولمقلغنه موفق اولمشدر .

آنڭ ظهورینه قدر لسان ادبمز ابکم حکمنده ایدی . ناطقه‌مزه انبساط ویرن آنڭ نغمات عرفانیدر . بناءً علیه کمال بك لسانمزده آرزو ایتدیگی انقلابی اجرایه موفقیتله بوگون بزه بر ناطقهٔ عرفان یادکار ایلمشدر.

کندیسنڭ « عرب کوله » تسمیه ایلدیکی قلم ، ید عرفاننه مسخر اولنجه‌یه قدر (اڭ واضح تعبیریله) چتره‌فیل ایدی . زبان قلمه صحائف ادبده بلیغانه سانحه آرای بیان اولمق خاصه‌سنی آنڭ همت ومعرفتی افاضه ایلمشدر .

کمال بگڭ مزیّات ادبیه‌سندن بریده حدت لساندر؛ حقیقةً یا تحریك حمیت وَیا تصویر نجدت ایتمك ایستدیگی زمینلرده گوستردیگی شدّت لسان

وَحدّت افادهيه باقيلهجق اولسه انسانك قوهٔ ناطقهيه قهرمانلرك ، رستملرك اعصاب اقتدارينى علاوه ايتديگنه قائل اولهجغى گلير .

هله الزام خصم خصوصنده گوستر‌ديگى اقتدارينى كنديسندن اوّل كلان ادبا ايچنده عاكف پاشادن بشقهسنده گورهمدك . باخصوص تزييف معارض وَترغيم انوف يولنده ابداع ايتديكى تعبيرات انسانى حيران ايدر .

بوخارقهٔ فطرتك يازى يازمقده گوستر‌ديكى اقتدار تنوّع برفردده گورلمش خصيصهلردن دكلدر . آلتى يوز سنهلك ادبياتمز ايچنده برخيلى آثار قلم گوردك . مجبول اولدقلرى فضل وعرفان سائقهسيله زمانلرنده هربرى بروادئ ادب طوتمش اولان فضلاى اسلافدن برچوغنى يالكز برطور ايله نشوهياب فيض ومعرفت بولدق . كتم حقيقت ايتميورزيا . كتابخانهٔ اسلاف لهالحمد ميدانده طوريور. تحقيق وتحرى خاصهسيده اصحاب تتبعدن نزع اولنمدى. آراسونلر، بولسونلر، گوسترسونلر. بزده كماله مدانى وَيا مقدّم برمنشيمز دها بولنديغنى ادراك ايله افتخار ايدهلم .

مشار اليهك اڭ بيوك خاصّهسى مسلك ادبده التزام ايتديگى فكر حقيقتى هر اوقويانك قلبنه القا ايدهجك طرزده يازى يازماسيدر . بوسببله جدّ وهزلدن هانگى يوله گيردى ايسه (تعبير معذور طوتلسون) موده اولدى . هركس اويولى التزام وتقليده باشلادى .

بناءًعليه بوگون الى قلم طوتان نهقدر كنج وارايسه كمالك اولاد معنويهٔ عرفانيدر . وَبناءًعليه شناسى مسلكينك ـ كه حقايق فكريهيه لسان ويرمكدن عبارتدر ـ هرطرزنده اڭ عالى برر نمونهسى ديمك اولان آثار كمال، حقيله تقليد اولنور ايسه ادبياتمزك اقبال استقبالى بو سايهده تأمين ايدلمش اولور .

§

كمال بك ١٢٥٦ شوالنك يگرمى آلتنجى گونى تكفور طاغنده دنيايه گلمشدر .

كنديسى نادر شاه ايله محارب وغالب اولان صدر اعظم طوپال

عثمان پاشانك اوچنجی مرتبه‌ده حفیدیدر . یعنی کمال بگك پدری مصطفی عاصم بك، آنك پدری سلطان سلیم ثالثك سر قرناسی شمس‌الدین بك، آنك پدری قپودان احمد راتب پاشا وَقپودان احمد پاشانك پدری طوپال عثمان پاشادر .

کمال بك اون ایکی یاشنده ایکن اوچ آی قدر بایزید رشدیه‌سنده وَآلتی آیده والده مکتبنده اوقومشدر . ایشته مرحومك منتظماً گوردیگی درس بو ایکی مکتبده بولندیغی طقوز آیه منحصردر .

اون درت یاشنده ایکن صوفیه‌ده شعر سویلمگه باشلامشدر . فقط النده سنبلزاده دیواننّدن بشقه نمونه اولمدیغندن،سویلدیگی سوزلر بالطبع او شاعره نوهوسانه تقلیددن عبارت بولنمشدی . صوفیه‌دن استانبوله عودت ایتدیگی وقت،که ۱۲۷٤ سنه‌سنه مصادفدر؛ شاعر نائلینك زمان اشتهاری وَمظلوم پاشا زاده ممدوح فائق بك افندی [۱] ایله حالت بك مرحومك دور ظهوری ایدی .

بناءً علیه آنلرك آره‌سنه قاریشه‌رق نوظهور شاعرلردن معدود اولمش ایدی . حتی :

« ظهور رنكِ کثرتِ پرتو مهر خداندر
تلوّنِ هیأتِ اشیادهَ تأثیر ضیادندر »

مُطلَعنده سویلدیکی غزل، اکابر عندنده‌ده اسمنی یاد ایتدیرمکه بادی اولمشدی . آندن صکره هرسکلی عارف حکمت بك افندی‌ایله مرحوم غالب بك وَکاظم پاشا دخی بونوظهوران عرفان ایله برلشه‌رك بر انجمن شعرا تشکیل ایتمشلردر. بو انجمنك شعرده مختاری اولان مسلك، نفعی وفهیم یولی ایدی. بویولده شعر سویلیان یاران عرفانی ایچنده غالب‌بك مستثنا اولدیغی حالده، کمال بك عمومنه فائق ایدی .

شعرده (نامق) تخلص ایدردی . کمال نامی ایسه مؤخراً ۱۲۷۹ اواخرنده تصویر افکاره انتسابندن، یعنی شعری ترك ایله سیاسیات ایله اشتغاله ابتداسندن اعتباراً یاد اولنمغه باشلامشدر .

[۱] سیواس والیسی ممدوح بك افندی حضرتلری‌در .

بالاده‌ده سویلدیکمز وجهله شناسی مسلکنك ساعیٔ مجاهدی اولان بوذات، آندن صکره جدّیات ایله اشتغال ایدرك، قلمنی هروادیده تجربه ایتمش وَحقا که هر وادیده‌ده موفق چیقمشدر .

ساقز متصرفلغنده ایکن ۱۸۸۸ سنه‌سی کانون اولنك ایکنجی بازار گونی مزمن برنزلهٔ صدریه ایله اختلاط ایدن ذات الرئه‌دن وفات ایلمشدر .

سعی

« احرث لدنیاك کانك تعیش ابدا، واحرث لاخرتك کانك تموت غداً »

هم یارین ایچون موته حاضرلنمق، هم‌ده هیچ اولمیه‌جك گبی، تحصیله چالیشمق بر بیوك قاعدهٔ حکمتدر، که سعادت حالك اساسی آنك حکمنه اتباعدن عبارتدر .

البتّه انسان دقیقه بدقیقه موته منتظر اولنجه ذخر اخرتی تدارکده قصور ایتمز. لکن حیاتنه برحد تصوّر ایتدیگی حالده‌ده بر گون آچ قالمق مخاطره‌سنه دوشمش اولور ؛ چونکه آدمه بر آن اولومدن امان اولمدیغی گبی . حیات ایچون عمر طبیعی دخی بر حدّ معین دگلدر . باخصوص ، که انسان فنا بولور ؛ امّا انسانیّت دنیا طوردقجه باقی‌در .

بر کرّه دوشونه‌لم ! دنیاده یکی طوغمش چوجوقدن عاجز بر شی وارمیدر ؟ بیچاره بو محنتخانه‌یه بیك درلو احتیاج ، بیك

درلو استعداد ایله گلمش؛ حال بو،که ایکی ضعیف قولندن بشقه لوازمنی تدارکه آلتی یوق؛ هوا مرحمتسز؛ برودت ورطوبتیله جانه قصد ایدر. طوپراق خسیس؛ لازم اولان جواهر اثماری سینهٔ حرصنده صاقلار. ینه بویله ایکن، هر احتیاجنی استیفایه، هر استعدادینی اظهاره موفق اولیور.

بوڭا مدار اولان اسباب، هپ بزدن اوّل گلانلرڭ ثمرهٔ غیرتی دگلمیدر؟ اویله ایسه اسلافه اولان دین تشکرمزی اخلافه ایفا ایتمك لازم گلمزمی؟

حقیقت! انسان فانی اولدیغی حالده ینه حیات ابدیه‌یه مظهر اوله‌جق گبی چالشملیدر. یوقســه هرکس سعینی مدّت حیاتی نسبتیله تحدید ایدرسه عمری دائمی اولان انسانیت فنا بولور.

دنیانڭ هر نره‌سنه گیدلسه مشقتسزجه ناز و نعیمه مستغرق اولمش نیجه بك زاده‌لر گوریلیور؛ وَ آنلرڭ حالنه باقیلنجه، بختیار اولمق بختیار طوغمغه توقف ایدرمش یوللو حسرتلر چکیلیور!

باقه‌لم؛ عجبا بو تحسرلر روامیدر؟ عجبا اوناز و نعیمده گوردیگمز آدملر حالجه غبطه کشلـردن اعلامیدر؟ البتّه دگل؛ چونکه انسان ایچون بخت دینلان شیئڭ حقیقتی قدرتڭ ذهننه، قولنه احسان ایتدیگی خاصّه‌لردن، بختیارلق ایسه او خاصّه‌لرڭ حسن استعمالندن عبارتدر.

هیچ بر ثروتی متصرّفِ اوّلی کتمِ عدمدن برابر گتیرمامشدر. دنیاده مال اطلاق اولنور نه وار ایسه اقدام ایله طوپلانیر، سعی

ایله وجوده گلیر . بو حالدن طولایی مضایقه‌یه ثمرهٔ عطالت، ضرورته محصول سفاهت، دیمك روادر .

یا باری سفاهت وعطالتك بو مشقتلریله برابر آرزویه دگر بر ذوقی اولسه !

عطالت ایچنده سفاهت مزارستانه قورولمش بر مجلس عشرت گبیدر . آکا ملازمت ایدنلر جسمانی هر درلو مضرتنه اوغرارلر ؛ فقط نشاطه بدل حزندن بشقه روحانی بر تأثیرینی بوله‌مازلر .

اوت ! عطالت موتك کوچوك قرداشی ، سفاهت حیاتك بیوك دشمنی‌در .

عطالت انسانك وجودینه صارلمش بر ییلانه بکزر ؛ سفاهت ایسه او ییلانك الوانده اولان زینت قبیلندندر . بویله بر قید ایچنده طورمقده وبویله بر زینتله اگلنمکده نه صفا تصور اولنه بیلسون ؟

بر عاطل دها شبابنده اختیارلر . چونکه ایشسز گچن زمانك دقیقه‌سی ساعتدن اوزوندر .

بر سفیه نه قدر یشارسه دها عمرینه طویمه‌دن دنیادن گیدر ؛ چونکه لهویات ایچنده گچن وقتك ساعتی دقیقه‌دن قیصه‌در .

بز نیچه میراث یدی بیلیرز ، که اوزاقدن حالنه باقلسه ، حظوظاته مستغرق ظن اولنور . حال بوکه او بیچاره بتون عمرینی بر اکلنجه بولمغه حصر ایدرده . ینه لذائذ عالمك بریله

خشنود اولەماز ! هرنه ذوق ایله مألوف اولمق ایستسه ، قدحی النه آلیر آلمز یوزینی بورشدیرمغه باشلایان عیّاشلر گبی ، دها مبداء تلذذده کوگلی استکراهدن خالی دگلدر .

امکسز اکلنجه طوسسز طعامه بگزر .

انسان کندی سعییله یشاملیدر، که زمانینك قیمتنی بیلسون، حیاتینك لذّتنی طویسون .

بز او آدمه نصل بختیار دیرز، که هم هرگون عمر گذشتهسنه تأسف ایدر طورور ؛ هم ینه ایّام حیات بیتمز ، توکنمز برمدّت مجازات ایمش گبی ، وقتنی کچیرمکه چالیشیر ! سعینك پروردەسی اولان بر آدم ایسه، هیچ اکلنجه آرامغه محتاج اولماز؛ چونکه اکلنجەده ایش بولنماز، امّا ایشده اکلنجه موجوددر . هله وقت کچیرمکی اصلا دوشنمز ؛ زیرا دریغ، که وقت کندی کندینـه کچر گیدر . یوقسـه آنك گذرانی تسریعه چالشمق برعاقلك کاری دگلدر .

« الله کاسـبلری سور ، » شو سـبیله، که مخلوق ممتازی اولان انسانك حیاتی ، راحتی کسب ایلەدر .

شبهه یوق ! آدم برگون البته فوت اولور ؛ لکن دنیـایه اولمك ایچون گلمامشدر. اگر اولمك ایچون گلمش اولسه ایدی قضا ، هرکسی رحم مادردن مزار عدمه دوشوریردی .

شبهه یوق ! انسان هرمذلته تحمل ایدر ؛ لکن مذلّت ایچون

یرادلمامشدر ؛ اگر مذلّت ایچون یرادلمش اولسەیدی، قوّهٔ ـ فاطره عبث یره همزه چالشمق استعدادینی ویرمزدی .

دیرلر، که « بوقیصەجق عمر ایچندە نەیاپەبیلیر ؟ » زمانی ابدیتە نسبت ایدرسەك ، نەقدر اوزون اولسە ، لمحهٔ بصر گبی قالیر . آنجق بزم حالمزه قیاس اولننجه ، وقتمز ــ حسن استعمال اولنورسه ــ یشامق ایچون کافیدر . بوقدرجق برمدّت حیات ایچندەدرکه ابنای جنسمزدن برطاقم اصحاب سعی ، عالم انسانیتە ــ تا قیامت باقی اولەجق ــ نیچه اثرلر یادگار ایتمشلردر .

« عیش ونوش ایله بوگون آگمه غم فردایی
سـکا اصمـارلدیلرمی بو یالان دنیـایی ؟ »

قولنە اعتبار ایدرمیسـك ؟ یاسن یارینی دوشنمزسەك ، یارین سنی کیم دوشونەجك ؟ طوتەلم ، دنیایی سکا اصمارلمدیلر ؛ سن کندیکی کیمه اصمارلدك،کەعمریکی عیش ونوش ایلەچیرەجکسك؟

اطرافمزه باقەلم ؛ ذهنمزه مراجعت ایدەلم ! مشهوداتمزده ، محفوظاتمزده هرنه بولورسەق ، جملەسی یارینی دوشـونلرك آثاریدر . یالکز حال ایله مشغول اولان عمرلر، هپ زمانمزك عمّان غیر متناهیسی ایچندە محو اولوب ، گتمشدر ؛ ینەده محو اولور ، گیدر .

اگر ایسترسەك، کە برگونك برگونکدن اعلا اولسون ! بوگونك محصولندن یارینـە برسرمایه نقل ایتمکه چالش ! ــ بوگونکی واریمی بولان بن دگلمیم ؟ یارین نیچون بولەمیەیم ! ــ

دیه‌جك قدر آفات عالمدن امین اولانلر ـ شرفیت انسانیه نره‌ده قالیر ـ حس مشترك آثارندن اولان احتیاطده بیله قارنجه‌دن دون برصافدل حیوان اولدقلرینی اعتراف ایتمك لازم گلیر .

مستقبلده‌كی حالی امنیت آلتنـه آلمق ، ایكی قزانوب بریمكله اولور .

« زمان آلتوندر » دیرلر ؛ فقط اوده وقتك قیمتنی لایقیله تقدیر ایتمك دیمك دگلدر. بردقیقه‌ده یوز بیك آلتون قزانیله‌بیلیر ؛ لكن ، ١٠٠ میلیون آلتون انسـانه بردقیقه‌یی قزاندیره‌ماز . حال بویله ایكن ، نه اغربدر، كه ینه وقتی غائب ایتمك ایچون یوزلرجه ، بیكلرجه آلتون صرف ایدنلرده بولنور !..

زمان سرمایهٔ معیشت ، سعی منبـع حیـاتدر ؛ آدم زمان سایه‌سنده گچنیر ، سعی ایله یشار . بوحالده زمانی سعیه صرف ایتمیوب‌ده معطل طورانلر ایچون طوپراغك آلتیله اوستنده نه فرق اوله بیلیر ؟ راحت دوشگی بریوزینـه چیقمش مزار دگلده نه‌در ؟

ابذال مساعیده قصور ایتمه ، كه اولمش .
وابسـته بو عالمده سـكونك حركاته !
موتا یاقیشیر وار ایسه راحت دوشگنده .
اقدام وتحمـل گرك ارباب حیـاته .

بزده قلندرانه بر اعتقاد واردر، كه هرنه یاپارسه الله یاپار . امكلر ، سعیلر ، هپ بیهوده‌در دیرلر .

آمنّا ! هرحال ايچون فاعل حقيقى جنـاب حقدر ؛ لكن بونكله سعيدن ال چكمك ، رزّاق كريمى كنديسنه خدمتكار ظن ايتمك قبيلندن اولور .

« ليس للانسان الاّ ماسعى . »

گوكدن مائده اينمك برمعجزه ايدى كچدى . بزاسبابنه تشبّث ايتمليز، كه اللهده تأثيرينى خلق ايلسون .

اگر هركس چالشمقدن ال چكسه ايدى ، دنياده موتدن بشقه كيم قاليردى ؟

اگر هركس النه كچنى تلف ايتسـه‌يدى ، عالمك عدمدن نه فرقى بولنوردى ؟

بزده بيليرز ؛ انسان بر غائله‌سز كچن زمانلرينى دوشنور ، برده نتيجه‌سى معلوم اولان استقبالنه نظر ايدرسـه بو « يالان دنيا » يى خواب وخيـال نوعندن گورير . لكن بر كرّه‌ده اوزرينه ضرورت چوكمش بر (فلاكت) زده‌يه صورلسون، كه حيات ديديكمز نه دهشتلى بر حقيقت ايمش !

« خسيس ميراثجينك خزينه داريدر . » ديمشلر . اويله‌در ! شوقدر وار، كه تنبللرده عالمك دلنجيسى، سـفيهلرده شونك ، بونك ارغاديدر ؛ دينلسه يالان اولماز .

قدرتك وار ايسـه، حالكى دائما صفـا ايله كچير ! فقط چالش، كه استقبـال ده او (نشئه) نك خمـارينى چكميه‌سك ! بوگون يارى آچ طورمق، يارين نامرده محتاج اولمدن خيرليدر .

ممكن اولورسه، بتون عمركده ذوقكي ترك ايتمه ! آنجق دوشون كه اولادكه براقه‌جغك ميراث كچمشه تأسفدن عبارت اولمسون . موجوديني اتلاف ايدوبده عائله‌سني آچ براقانلر، ياوريلريني بيان كديدن پك‌ده اهون شيلر دگلدر . واقعا بويولده اولان سوزلر تنبله تكليف خدمت، وسفيهه حسن نصيحت كبي تعجيز نوعندن گلير . فقط عقلي اولان شوندن احتراز ايتمليدر. كه قول يرينه فعليات انساني انتصاحه مجبور ايتمسون ! آجي سوز فلكك سلّه‌سندن اهوندر .

طبيب يداوي والطبيب مريض

كمال

وطن

حكمت تجربيه، كه جهانك شوگورديگمز كمالات وترقياتنه هرشيدن زياده خدمت ايتمشدر ؛ بوقدر فوائديله برابر، بر ايكي عصردن بري هر درلو حدودي زيروزبر ايده‌رك، فكرلرده نه قدر معتقدات، گوكللرده نه قدر حسيات وار ايسه، جمله‌سني برر برر نظر شكّ وتدقيق اوگنه چكمك شائبه‌سندن مصون اولمامشدر .

تجربه نامنه تحرّيء حقيقتله مألوف اولانلرده ايسه آزادقلريني مادّيات ايچنده بولمغه حصر نظر ايتمش برطاقم اصحاب

مؤاخذه گوریلور که دنیاده لمس ومشاهده‌سی ناقابل هرنه وار ایسه، موهوم وَیا معدوم حکمنده طوتمق ایسترلر ! عمومك منفعتندن بشقه حق، افرادك احتیاطندن بشقه اخلاق طانیمازلر ! تصرّفه سرقت، وراثته غصب، نکاحه اسارت نامی ویررلر .

ایشته انسانیتی بونقطهٔ نظردن تماشا ایدنلردر، که وطن فکر مقدّسندن بحث اولندقچه بولندقلری یرك یا حدود وَیا خریطه‌سنی تصوّر ایده‌رك، « وطنی تعیین ایدن مادّه برقاچ بیك مظلومك قانی وَیا برقاچ رجال دولتك قلمیله چیزلمش برخطّ موهومدن عبارت دگلیدر ؟ بویله عقل وطبیعتله هیچ مناسبتی اولمقسزین صرف موضوعات بشردن اولان وَانسانلرك اخوّت وائتلافنه سد چکمدن بشقه دنیاده بر تأثیری گورولمیان بر واهمه‌نك انسانیت نظرنده نه حکمی اوله بیلیر؟ » دیرلر .

اوت ! صانع حکیم انسانك فکرینی کرّات جدولی، وجدانی هندسه مقیاسی ماهیتنده خلق ایتمش اولسه‌یدی . دنیاده عائله ، ملت، مسکن، وطن تصوّرلرینك وجودینه امکان اولمازدی. صرف مادّی اولان فوائددن بشقه برشی دوشونیله‌مز ایدی . شوقدر وار،که آدم بشقه صفتده ، بشقه خاصیتده یرادلمش . عقل « ایکی ایله ایکی درت ایدر » دعواسنی نه قدر بداهتله قبول ایدیورسه وجدانده برقادین ایله بر ارککك میل طبیعی وَقول شرعی ایله ارتباط حاصل ایدنجه، برعائله میانه گلیر. حکمنی اوقدر بداهتله تصدیق ایدیور .

عقل، مربع بشقه‌در ؛ مثلث بشقه . قضیه‌سنڭ حقیقتنه نه قوّتده حکم ایلیورسه ، وجدانده وطن بشقه‌در، خارج وطن بشقه، سوزینڭ صحتنه اوقوّتده اعتماد ایدیور .

§

شیر خوارلر بشگنی، چوجقلر اگلندیگی یری ، گنجلر معیشتگاهنی ، اختیارلر کوشهٔ فراغنی، اولاد والده‌سنی، پدر عائله‌سنی نه درلو حسّیات ایله سورسه انسانده وطننی اودرلو حسیات ایله سور .

بوحسیات ایسه، صرف سببسز بر میل طبیعیدن عبارت دگلدر . انسان وطننی سور ؛ چونکه مواهب قدرتڭ اڭ عزیزی اولان حیات ، هوای وطنی تنفسله باشلار . انسان وطننی سور؛ چونکه عطایای طبیعتڭ اڭ رونقلیسی اولان نظر، لمحهٔ افتتاحنده خاك وطنه تعلق ایدر . انسان وطننی سور ؛ چونکه مادّةً وجودی وطنڭ برجزئیدر . انسان وطننی سور ؛ چونکه اطرافنه باقدقجه، هر کوشه‌سنده عمر کذشته‌سنڭ بریاد حزیننی تحجّر ایتمش گبی، گورور . انسان وطننی سور؛ چونکه حرّیتی، راحتی، حقّی منفعتی وطن سایه‌سنده قائمدر . انسان وطننی سور ؛ چونکه سبب وجودی اولان اجدادینڭ مقبرهٔ سکونی وَ نتیجهٔ حیاتی اوله‌جق اولادینڭ جلوه‌گاه ظهوری وطندر. انسان وطننی سور؛ چونکه ابنای وطن آره‌سنده اشتراك لسان، وَ اتحاد منفعت، وَ کثرت موانست جهتیله بر قرابت قلب

وَ اخوّت افکار حاصل اولمشدر . اوسایه‌ده بر آدمه دنیایه نسبت وطن، اوطوردیغی شهره نسبت کندی خانه‌سی حکمنده گوریور . انسان وطنی سور ؛ چونکه وطننده موجود اولان حاکمیتک برجزؤینه تصرّف حقیقی ایله متصرفدر . انسان وطنی سور ؛ چونکه وطن اویله بر غالبك شمشیری ، وَ یا بر کاتبك قلمیله چیزیلان موهوم خطلردن عبارت دگل ، ملّت ، حرّیت ، منفعت ، اخوّت ، تصرّف ، حاکمیت، اجداده حرمت ، عائله‌یه محبت، یاد شبابت گبی ؛ برچوق حسیات علویه‌نك اجتماعندن حاصل اولمش بر فکر مقدّسدر .

بوندن طولاییدر ، که تاریخ انسانیتك هانگی صحیفه‌سنه عطف نگاه اولنسه ، هر زمانده ، هر ملّتده ظهور ایدن افکار علمیه وَ اخلاق فاضله اصحابینك جمله‌سی وطن محبتنی امور دنیویّه‌نك کافّه‌سنه مرجح طوتمش وَ پك چوغی وطن یولنه فدای جان ایتمش گورینور .

بوندن طولاییدر ، که هر دینده ، هر ملّتده ، هر تربیه‌ده ، هر مدنیّتده ، حب وطن الك بیوك فضیلتلردن ، الك مقدّس وظیفه‌لردندر .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

[عبرت ـ بند مخصوص]

نفوس

انسان شو کرۂ زمین دیدیگمز وجود متحرّکك روحیدر؛ دینله بیلیر. زیرا، که قشرك خارجنده هر نه حرکت گوریلیورسه، هپ آنك سایه‌سنده ظهور ایدیور. طبیعتك فوقنده، نه اثر مشاهده اولنیورسه، هپ آنك همّتیله حاصل اولیور!

قدرتك کمالنه ایمان ایله سجده بر حیرت وعبودیّت اولان اودر. مشیّتك عدل و احسانی ادراك ایله، بو قانون ازلی‌یی خارجده اظهار ایتمگه چالیشان اودر. نفسینك مادّیات وسفلیّاتدن اعتلاسنی کشف ایله، افعالنده دنیّات علایقدن تبرّی ایده‌رك، ظواهرینه قیاس قبول ایتمیه‌جك صورتده، روحانی، تجریدی بر عظمت گوسترمگه ــ ولو نادراً اولسون ــ موفقیّت حاصل ایدن اودر. درت بیك سنه اوّل جاری اولمش بر طاقم اسبابه اوقودیغی، ویا گوردیگی نتایجدن، ودرت یوز سنه صکره، ظهور ایده بیله‌جك بر نتایجه ایشتدیگی اسبابدن استدلال ایله نوعینك وفات ایتمش؛ ویا هنوز وجوده گلمامش، نه قدر افرادی وار ایسه؛ همان جمله‌سیله، هم مجلس گچنه بیله‌جك صورتده ــ وبناءً علیه اگر تعبیره اعتراض اولنمزسه ــ (لایموتانه بر حالده) یشایان اودر.

روی زمینی بو قدر مصنوعات نظر ربا ایله تزیین ایلیور. طبیعت کلیّه‌یی ارادۂ جزئیه‌سنه خادم ایده‌رك، بونجه بدایع

كمالاتى او ميدانه چيقاريور . ايّامى ظلم آتشندن، ليالى ظلمت دومانندن قورتارمغه اوچاليشيور . دريايى صحرا گبى، هر طرفنده گزيلير، هوايى دريا گبى، ايچنده يوزيلير بر حاله، او گتيريور! طبيعتله پنجه‌لشه‌رك، بو قدر جواهر ثروتى سينهٔ حرصندن او قوپاروب، ميدانه دوكيور! اجلله گولشه‌رك، بونجه امراض ودواهينك وجودينى او دفع ايديور! بخار گبى، الك ثقيل اجسامى، الك قوّتلى معادنى بر كشته وَ پريشان ايتمك شانندن اولان بر داهيه‌يى خدمتكارلقده، وَ برق گبى، دنيايى ياقوب، ييقمق لوازمندن بولنان بر بليّه‌يى تاتارلقده او استخدام ايليور . وحوش آكا مونس اوليور؛ طيور اطاعتنده طوريور . او ايسترسه شجرلرك ثمراتى بر بشقه شكله، بر بشقه حاله گيريور؛ او مراد ايدرسه، حجرك خاصيتنى دگشديريور! حاصلى ايكى اياق اوزرنده، ايكى آرشون بوينده اويله بر مخلوق غريب بر قوجه عالمده حاكم ازله خلافت ايليور! بر قوجه كرّه‌يى طوپ گبى، پنجهٔ تصرّفنده اوينادييور!

واقعا بو مخلوق، بتون عالم وجوددن زائل اولمق لازم گلسه، حسّ وتعلقدن نصيبى اولميان وَ تصوّر وتصديق قوّتندن محروم اولان، سائر كرّه نشينلر ذرّه قدر متأثر اولماز؛ فقط انسانك كافهٔ آثارى تلاحق افكار وَ تعاون سعى ايله حاصل اولديغيچون، افرادى آزالدقجه نوعى‌نك فائده‌سى دخى آزاله‌جغنده هيچ شبهه يوقدر .

شوقدر وار که قضیه‌یی عکسنه چویروب‌ده علی الاطلاق قبول ایتمکه قالقیشمرسه‌ق ، نتیجه طوغری چیقماز ؛ چونکه حاجات بشری ایفا ایده‌جك اسبابك اصول تزایدی ابنای بشرك صورت تکثیریله بر نسبتده دگلدر .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

[عبرت - بند مخصوص]

لوندره

قابل اولسه‌ده اجرام علویه‌دن بر مخلوق مدرك کرهٔ زمین اوزرینه اینه‌رك ، انسانك حالنی تفتیشه قیام ایلسه ؛ مثلا چینده حکما کورر ، که مصنوعاتدن استدلالاً بر صانع حکیمك واجب الوجود اولدیغنه اعتقاد ایدرلر ؛ واو دعوایی اثبات ایچون بیکلرله دلیل قوی ایراد ایلرلر . صکره ، مصنوعات بشردن اولان بر تخته ویاطاش پارچه‌سنی صانع مکوّنات عد ایده‌جك قدر بلاهت کوسترلر !...

واوروپاده علمایه تصادف ایدر ، که قمرده اولان انهارك عمقنی تعیین ایدرلر ؛ وادعالرینی فناً اثباته مقتدر اولورلر . فقط ینه اوروپا ایچنده بولنان ا مریج ا نهرینك حالنی تماميله بیلمیه‌جك قدر غفلتده بولنورلر ! البتّه بو حالله باقه‌رق فکر بشر ، ادراك -

حقایقده اولان عجز تامندن بشقه ملکات تجربیّه‌سنده دخی عمومیتی اعتباریله افراط وتفریط عقبه‌لرندن وَبر جهتده اولان قدرتی نسبتنده، دیگر جهتده نقصان شائبه‌سندن هیچ بر وقت قورتیله‌میه‌جق درجه‌ده اعتدالدن بری برخاصهٔ غریبه اولدیغنه حکم ایدر. فقط برده مساعیٔ بشرك آثارینه عطف نظر ایلر؛ وَباخصوص ممالك متمدنه‌یی امعان ایله تماشا ایدرسه، انسانك نه بیوك بر معجزهٔ قدرت اولدیغنی او زمان ادراك ایلرده، صانع حکیمك ـ طبیعتدن عالی ـ بر صانعه احتیاج گوستره‌جك قدر آثار ابداعنه مقتدر مصنوعاتی بولندیغنه حیران اولور؛ قالیر.

بتون ممالك متمدنه‌یی طولاشمغه نه حاجت! انسان یالگز لوندره‌یی امعان نظرله تماشا ایلسه، گوزه‌جگی بدایع عقله وله گتیریر.

لوندره‌یه انموذج عالم دینلسه، مبالغه دگلدر. روی ارضده موجود اولان آثار ترقینك فوطوغراف ایله رسمی آلنمش اولسه مدنیت حاضره‌یی آنجق لوندره قدر گوستره‌بیلیر. بناءً علیه بزده مثال اوله‌رق، آنی اختیار ایلدك:

بو مملکت ریب وگمان بلوطلری ایچنده مستور اولان اقبال بشرگبی، اکثریت اوزره بر قاره دومان ایله محاط، وَحتی گویا، که عادات مدنیت احجار واشجارینه وارنجه‌یه قدر سرایت ایتمش گبی، خانه‌لری بیله سیاهلره مستغرق گورینور! فقط برده اونقاب ظلمانینك ماوراسنه تعلیق نظر اولنورسه، نازنین

دلربای تمدن، نظر فریب افکار اوله‌جق بر زینت وسلطنت ایله عرض دیدار ایتمکه باشلار، که بدایع پسند اولان گوکللر ایچون حسن اندامنه مفتون اولمامق احتمالك خارجنده‌در.

لوندره‌ده بولنان بر آدم، احکام عدالتك جریاننی گورمك ایسترسه، اوکنه هرشیدن اوّل مرکز تشریع اولان، وَدنیاده گوردیکمز قواعد سیاستدن همان بر چوغینك مهد ظهوری بولنان او قوجه پارلمنتو چیقار، که یالکز بناسنه باقلسه افکار عمومیه‌نك دهشت ومقاومتی نظر اداره‌یه قارشی بر جسمانیت کسب ایتمش وَگویا، که او جسم هائل دگمه بر صدمه ایله، زوالدن مصون اولدیغنی گوسترمك ایچون تحجّر ایلمش قیاس اولنور!

ایچنه گیریلیرسه، یوز سکسان میلیون اعضادن مرکب اولان، وَکمالات مدنیه‌ده برنجی دگلسه برنجیلرندن صاییلان بر ملتك الڭ ممتازلرندن اوچ درت یوز مبعوث گوریلور، که هربری آمال قومه، وَ مطالب استقباله بر فصاحت فوق‌العاده ایله ترجمان اولمش؛ زور بازوی عرفان ایله احکام عدالت وَ اسباب ترقی‌یی سرائر خانهٔ طبیعتدن استخراجه چالشمقده حدّ امکانه تقرّب ایده‌جك قدر مهارت گوسترلر.

بو هیأت ممتازه‌نك قوّهٔ استنادی ایسه، هربری وسعتده بر بشقه مملکت دینلمکه شایان اولان عمومی باغچه‌لرده بر مقصد اوزرینه افکارجه اتّفاق ایتمش قرق اللی، وَبعض کرّه یوز، یوز اللی بیك کشیدن مرکب انجمن سیاسیلردر، که اجتماعلرندن

بر تجـاوز وَیا دغدغه ظهور ایتمـك دگل ، آره‌لرنده جریان ایدن مباحثات ادیبانه‌دن بشقه صقیجه بر اوكسوروك سسی بیله ایشـیدلمز ! اوقدر آدم بر یره طوپلانیر ؛ ایچـلرندن برقاچی سـوز سویلر ؛ قصوری سكونتله استماع ایلر ؛ جمله‌سی بردن خلوص نیت وَ آداب مطاوعتـله حكومتلرینه گیـدرلر ؛ عرض حاجت ایدرلر ؛ اسـتدعالرینك یوزده طقسانی حقه موافق وَبر قوهٔ غالبه ایله مؤیّد اولدیغیچون مقبول اولور .

هله پارلمنتونك ویردیگی احكامی تطبیقه مأمور اولان محكمه‌لرده حاكملر گوریلور، كه طرفینه صورلسه انصاف وعدالتلرینه پدرلرینك شفقت ابوّتندن زیاده اسـتناد ایدرلر . او حاكملره تعیین حقیقتده حكم وجدانیسنی كتم ایتامگه یمین ایتمش «ژوری» هیئتی معاونت ایدر، كه جمله‌سی ایكی خصمك دخی جانی، جگری، قومشوسی، اقرباسیدر . بونلرك حضورنده طرفینك مدّعاسنی ترویج ایچون ــ فقیرلره باد هوا خدمت ایدر ــ وكیل ومعینلر بولنور، كه اكثرینك عنـدنده مسائل حقوقك كافه‌سی ملكات راسخه‌لری سایه‌سـنده علوم متعارفه حكمنه گیرمش ؛ بر حقلی دعوایی قزانمق، اتك طولوسی آلتون قزانمغه ترجیح اولنه گلمشدر.

محكمه‌ده هیچ كیمسه ادانینك اخسلرندن معدود اولان برقاتله بیله [افندی !] سوزندن آشاغی برتعبیر ایله خطـاب ، وَیا اشارت ایده‌مز . هیچ كیمســه جبر وشدتی مأموریت وظائفندن وَیا اظهار حق وسائطندن عد ایلمز .

ایشته عدالت بوخالده، وَهله معرفت آندن زیاده کالده‌در. هانکی مکتبه گیدیلیرسه، گیدیلسون؛ ایچنده بولنان اون ایکی یاشنده اطفالی گویا، که بیومش‌ده صکره ینه کوچولمش گبی، عادتا یگرمی، اوتوز یاشنه گیرمش آدملر قدر هردرلو انتظام وتربیه‌یه مألوف بولور.

رشدیه‌لر واردر، که شاکردانی اوچ درت لسان اوقور؛ وَعلوم آلیه وعالیه‌دن آلتی، یدی اساسلی فن بیلیر.

صبیان مکتبلرینه تصادف اولنور، که اکثر مداوملری سناً همان علی‌العموم یدی سکز یاشندن زیاده دگل ایکن، تعلیم جدوللرنده بزم مکاتب صبیانیه‌یه مخصوص اولان ــ الف با، یازی، اعمال اربعه، مبادئ اعتقاد گبی ــ درسلرڭ هیچ بری بولنماز. وَسببی خواجه‌لردن سؤال ایدیلیرسه، «اون بش وَیا اون سکز سنه‌دن بری‌در مکتبه بو درلو مقدّماتی بیلمز چوجق گلمدیگی ایچون جدولده درسلرڭ وجودی عبث گوریله‌رك، لغو اولندی.» جوابی آلنیر!

اون، اون ایکیشر یاشنده یگرمی، بش چوجوق بر باغچه‌یه گیدرلر؛ کاه اللرنده بر غزته بولنور؛ او واسطه ایله دنیانڭ حالندن خبردار اولمغه چالیشیرلر. وَکاه برر کوشه‌ده اوتوره‌رق، هوانڭ لطافتنی، وَ اشجارڭ طراوتنی مدرکانه بر نظرله تماشا ایدرك، بدایع طبیعتدن وجدانی تلذذ ایدرلر.

گمیلرنده طائفه گوریلور، که بوش وقت بولدقجه، مثلا ریاضیاتك قوهٔ جاذبه قانونلری گبی، اك عمیق مسائلنی مطالعه‌یه اوغراشیر!

دکانلرنده یازیجی گوریلور، که فرضا آلمانیا حکماسینك حکمت حقوق حقنده اولان فکرلرینی محاکمه‌یه قالقیشیر!

بر نمونه خانه‌سی وار؛ درونسه گیریلسه، استاد قدرت ذوی‌الارواح وجماداتی خلق وتزیینه نه قدر صنعت بذل ایتمش وَخیال بشر ایجاد بدایعده نه درلو کمالات گوسترمشسه، جمله‌سی بر یره اجتماع ایلمش گبی، گورینور.

بر حیوانات باغچه‌سی وار؛ قفسلرنده بولنان مخلوقات برر برر نظردن کچیریلسه، سفینهٔ نوح هنوز طوفاندن قورتیله‌رق، اوراجقده قرایه واصل اولمش‌ده درونده هرنه موجود ایسه کناره اوغرامش تصورنده بولنیلیر.

رصدخانه‌سنده‌کی دوربینلرله، سمایه باقلسه انسان کندیسنی طبیعتك فوقنده بر سائقه ایله عوالم علویه‌نك سیرینه چیقمش قیاس ایده‌بیلیر.

کتابخانه‌لرینه گیرلسه، هرلساندن بر ایکی میلیون کتاب وَآنلری بولمق ایچون همان «علّامهٔ هرفن» وصفنه لایق یوزلرجه حافظ کتب موجوددر. اصحاب مطالعه ایسه، اك خالی وقتده سکز یوز کشیدن اکسك اولماز؛ وَایچلرنده طقسان یاشنده خواجه‌لر، وَاون سکز یاشنده قیزلر بولنور!

هله نمونه خانه درونسده اولان دارالکتبه هرکیم گیدر،

نه قدر نامعروف بر لساندن اولورسه اولسون، مطبوع بر کتاب ایسترسه، ویرمگه وَ موجود دگلسه سرعت ممکنه ایله گتیرتمگه مجبوردر .

پارلمنتوده « بر خزانةالکتب » وار ؛ یالگز بر لورد آکا اوتوز بوقدر بیك جلد کتاب وقف ایتمش !

نه حاجت ! بر تربیه‌لی اگلنجه محلنه گیدلدیگی حالده، کیمیا وَحکمت طبیعیه یه دائر بر طاقم مسائل عمیقه‌نك براهین علنیه‌سنی گورور،که چین‌ده مشهور اولسه معجزه‌یه حمل ایدرلر . وَیاخود آداب والهیاتدن خطب و اشعار ایشیدیلیر،که ایرانده مسموع اولسه، کرامت عد ایدنلر بولنور .

مثلا : اون بش یگرمی غروش صرفیله گیریلان بر تیاترووده لطافتیله برابر تشکل ایتمش‌ده، نورلره غرق اولمش ، بر روح مجرّدگبی، الکتریق ضیالری، مجسم خیاللر گزینیر. بر اویونجینك اوضاعنه باقلیرسه، بیان ایتدیگی سوزلرده‌کی معانی وخیالات انسانك گوزی اوگنده تجّسم ایدر .

یا هله بو آثار ایله قناعت اولنمیوب‌ده مشهود اولان کمالاتك اسبابی اوگره نیلمك استنیلیر؛ وَاوتحرّی ایله دارالفنونلره، انجمن دانشلره ، اصحاب معرفتك مجالس مخصوصه‌سنه گیریلیرسه، اوزمان حجاب وحیرتدن مرکب بر حال ایله مشاهده اولنور، که بر آغزدن چیقان سوزی بر آز زمان ایچنده دنیانك هرطرفنه یایه‌بیلمك خاصه‌سنه مالك اولدیغیچون ، جهانی بر مجلس

معرفت حالنه گتیرمگه وَ فکر انسانه جهان قدر وسعت ویرمگه استعداد گوسترمکده اولان طباعت، کندی عالمنده بر گدایی دخی پادشاه ایدن حرّیّت، کیمسه‌یی مادونینك مغدوریتنه حصّه‌دار ایتمکسزین، هرکسی مافوقینك سعادتنه نائل ایتمگه قابل گورینان مساوات، اعزّ منال عد اولنان آلتونك فیئاتنی دائما تزیید ایتمگله برابر، یرتیق پچاوره‌لره، قریق کمیکلره اوجوهر صاف گبی، قیمت ویرمکده اولان اصول ثروت، انسانه قراده یوزمگه، وَ عمانده گزمگه اقتدار ویرن وَ قطع مسافه‌ده کمال سرعتی وَ خدمت شاقّه‌ده ذوی العقوله بر درجه‌یه قدر وکالتی جهتیله ابنای بشرك مدّت حیات وَمقدار قوّتی قات قات تزیید ایدن بخار قوّتی، دیللره (دائما اطاله اولنه گلمکله مألوف اولان بی ادبلر لسانی قدر دخی اوزامقسزین) شرقدن غربه قدر ابلاغ پیام، وَ قولاقلره (مادی وَ یامعنوی بر طول طبیعی یی حائز اولان مرکبلر صماخنه [۱] نسبت جرماً بر صغر عادی حالنده ایکن) شماله جنوبدن استماع مرام ایتدیرن سیّالهٔ برقیه

[۱] صماخ کتاب وزننده قولاغك دلیگنه اطلاق اولنور . شارح قاموس درکه (کل اذون ولود وَکل صموخ بیوض) دیرلر. یعنی یاوریسی قارننده حاصل اولان حیوانده (اذن) تعبیر اولنور . وَیمورطه‌سنده پیدا اولانده (صماخ) دینور. بناءً علیه صماخ مرکب برینه اذن مرکب تعبیری موافق فصاحتدر عکس ایسه مخل فصاحت اولمق لازم گلیر . بونگله برابر لفظده‌کی بو تغیر آهنك افاده‌یی اخلال ایده‌جگی ایچون سامعه‌یه خوش گلمز .
للطابع

خاصيتی، گیجه‌لری ایتدیگی خدمته نظراً نیرّ افکارك مهتـابی دینلمگه شایان اولان غازك ماهیتی گبی، شومقاله‌ده اجمالاً گوستره بیلدیگمز، وَ بلکه بیکده برینی ایما ایده‌مدیگمز نیجـه یوزبیك فوائد مدنیتك وجودینه سبب اولان قواعد وَ وسائطدن هر برینی ایجاد ایتمك وَ ترقیجه بولندیغی مرتبه‌یه گتیرمك نه درجه‌لرده تعمیق نظر وَنه مرتبه‌لرده اتعاب افکار سایه‌سنده وجوده گلمشدر؛ وَبو درلو ایجـاد واصلاح اغورنده دنیایه بر گلانلردن صاییلمغه لایق قاچ بیك صاحب کمال، قاچ سـنه‌لر، گیجه‌لرده اویقوسنی، گوندوزلرده راحتنی ترك ایتمشدر!

هله مملکتك ثروت ومعموریتنی نظرلر احاطه‌دن وَتصوّرلر تصـویردن عاجزدر. یالکز شهر ایچنـده موجـود اولان، وَهر بری میلیونلرله آلتـون قیمتنده بولنان ابنیهٔ عالیـه یان یانه گتیرلسه، استانبول قدر بر شاهانه سرای تشکل ایدر.

بازارلرنده اولان جواهر و نفایسـه دنیانك دفاین طبیعت وَخزائن ثروتی سراپا یغما ایدلمشده اورایه گوتورلمش ظن اولنور!

بانقه‌لرنده اولان وَدائما قنطارلرله طارتیله‌رق، دور اولنمقده بولنان آلتونك کثرتی گورولسه، خاطرلره شاید ثقلتندن جزیره منخسف اولمسون گبی، واهمه‌لر گلیر.

معاملات تجارتنك احوالی تدقیق اولنسه، بر امنیت گوریلور، که انسان بر درلو اینانمق ایسته‌مز. شرکتلرك، تجارت اولرینك میلیون میلیون آلتـون وَیا اوراق نقدیه‌سی اوچر، بشر یوز

غروش آيلقـلی كاتبلرك امانتنه مودوعدر! برحالده‌كه آنلرك طوتديغی دفتردن ماعدا هيچ كيمسـه‌نك النده بانقه‌لرده محفوظ اولان ثروتی مبين اوفاجق بر كاغد پارچه‌سی بيله بولنماز .

برسرعت مشاهده اولنور،كه وسائط ثروت بوراده ساعت۔ ايامك عقربنـه، وَاوراده يلقوانه باغليـدر دينلسـه، مبالغه ايدلمامش اوله‌جغنه بالبداهه حكم ايديلير. بلكه بو افاده تداولك آسـيا وَاوروپاده اولان فرقنی بيان ايچون كافی عد اولنه‌ماز . چـونكه منبع ثروتمز زراعت اولديغيچـون بورالرجه ييلده بر ايكی كرّه آنجق يرندن اوينايه‌بيلان نقود، اورالرده تجـارت سائقه‌سـيله ، بلكه بر گون، بر يرده طورماز . حتی لوندره‌ده اوراق نقديه‌يی برينـه اعطا ايدركن، صـاحبی امضالمق معتـاد اولديغنـدن، گونده سـكز كرّه بر تاجرك صندوقنه گيرمش، چيقمش كاغدلر پك چوق گوريلور .

وَ دور وحركتك كثرتی او درجـه‌ده‌در ،كه سـوقاقلرك هربری دوری دائمی، وَجريانی سريع بر گرداب عظيمه دونمش، لاينقطع بر طرفندن، بر طرفنه انسان آقار طورر .

شهر ايچنده قرق بيكی متجاوز اولان او عربه‌لرندن بشقه اوتوز بش بيكـدن زياده كرا عربه‌سی ، وَاون بش بيـكدن زياده اومنيبـوس وَ شركت عربه‌لريله ، شهرده اولان تيمـور يوللرينـك بيوك مركزنده يومی اون درت سـاعت هر ايكی دقيقـه‌ده آلتمش عربه‌لی بر واپور حركت ايدر : بو حال ايله

دخی ینه شمندوفره وَیا اومنیبوسه بینمك ایچون نوبت بکلهمك، وَ شهرك پك غلبهلك یرنده عربه بولهمامق آره صره هر کسك باشنه گلیر حاللردندر.

شهرك ایچنـده یر واردر، که اوچ قره واپوری کوپریلرله بربرینك اوزرندن کچر. باغچه واردر، که سـیر زمانلری ایچنده اللی آلتمش بیك عربه دور ایدر.

تایمس نهرینك کنارنده اولان مخزنلره گیدلسهده هرگون وقوع بولان ادخالات واخراجاته باقلسـه، آدم دیرکه: نهرك گونده برکرّه یوکسـلوب، برکرّه آلچالمسـنی موجب اولان جزر ومد ایله دنیانك نهقدر محصولاتی وار ایسه، بورایه دوکیلوب، گلیور؛ انسـانك نهقدر معمولاتی وارسـه، بورادن طاغلوب، گیدیور!

فابریقهلرینه گیرلسـه، دهشـتدن وجودده تویلر اورپرر. ایشلیانلر ماکنه دگل، گویا طاغ پارچهسی قدر بردیو آهنین ـ بدندر، که آغزندن آتشلر پوسکورهرك، وَ هرعضوی حرکت ایتدکجه بشـقه بر صدای مدهش پیدا ایدهرك، کندینی زنجیر حکمنه اسـیر ایدن ملك العقلك، گیجه گوندوز بلا آرام انفـاذ فرماننه چالیشیر. ایچلرنده آلات طبعیه گوریلور، که اوچ درت مترو بیوکلگنده برغزتهدن برساعتده ایکی یوز بیك نسخه باصار وسائط تحریك مشاهده اولنور، که ادارهسنه مأمور اولان آدم، اوقوّتله اوچ درت اوطـهلی خانهقدر برپولاد چکیجی استعمـال

ایدرك، ایستدیگی چلیکدن قلعه طوپلری، تیموردن گمی زرهلری دوکر.

بر مطبعه‌ده اللی بیڭ عمله استخـدام اولندیغی، بر (بیرا) فابریقه‌سـینك اون، اون بش بیـڭ عربه بار گیری بولندیغی گورلمشدر.

سراپا یالدیزلره مسـتغرق وَ سرایلره غبطه رسـا اوله‌جق صورتده مزین اوتللری واردر، که ایچنده ۳ بیـڭ آدم یاتار؛ سفره‌لرنده ٤ بیڭ کشی یمك ییه‌بیلیر.

دکانلری موجوددر، که مثلا: ترزی النده اولان بر مغازه‌ده بزم اسکدار خلقینك ۷ یاشندن یتمشینه قدر کافهٔ افرادینی، گیدوب، قوشاتمغه کافی البسه گوریلور؛ وَ ایچنده اشیا گوسترمك ایچون یدی سکز یوز ارکك، وَ بش آلتی یوز قادین خدمتکار بولنور.

معدنلرندن بحث اولنمق اسـتنیلیرسه عقل قبول ایتمیه‌جك بر طاقم خیالاته صاپمغله اتهام اولنمقـدن احتراز اولنسه روادر.

کرامت معرفت اوزرده تیموری آلتونه، کوموری گوموشه تحویل ایلمش؛ او ایکی جوهری بولمق ایچـون اعماق زمینـه اینیورلر؛ بحر محیطڭ آلتنده بر اوفاق قضا قدر یرلر آچیور؛ ایچنه درت بش بیڭ کشینك اسکانه کافی، کوشه‌لری غازلی، سـوقاقلری منتظم قصبه‌لر یاپیورلر. اطرافـده قره واپورلری ایشلدیورلر.

آلتون چیقارمق ایچون ابراز ایتدکلری غیرت، پاره قزانمق

ایچون اولان همتلرینك هیچ برندن دون دگلدر . اوسترالیانك بر بیوك پارچه‌سنده همان نه‌قدر طوپراق وارسه اله‌مشلر ؛ یالکز اورادن حاصل ایتدکلری آلتون بریره جمع اولنجه — حساب ایدلمش — قیز قله‌سی بیوکلکنه یقین بر شکل اهرامی وجوده گلیورا !

نهر آلتنده منتظم چارشیلری ، هوا یوزنده مکمل کوپریلری وار !

آینه سرای نامنده بر مسیره‌لری موجوددر . اوزاقدن باقیلیرسه ، انعطاف شعله‌دن حاصل اولان هوایی مائی بر زمین اوزرنده جوّال اولان علائم سما پارچه‌لری ، نظر خیال اوگنه برمجف کوهِ الماس کتیریر . گوندوزلری فسقیه‌لرندن فوران ایدن صولر، نوردن یاپلمش بر مناره شکلنی باغلار . گیجه‌لری غازلره ، مهتابلره مستغرق اولان ستونلری عمود صبحی آندیرر . نور نظر باغچه‌سینك بر باشندن اوبر باشنه بیتاب اوله‌رق یتشیر . اویله برباغچه، که ریاض خلدی تماشایه مقتدر اولان بر آدم ، بودار محنت ایچنده آندن مکمل بر تقلیدینی یاپمغه مقتدر اوله بیلسی مشکوکدر .

حکومتلرینك سطوتی گورمك ایچون برکرّه نهر کنارینه اینلك وَیاخود شهرك اسکی قلعه‌سنه گیرلمك کافیدر . زرهلی سفینه‌لر گوریلور ، که تیموردن دوکلمش برمملکت حکمنده‌در . یالکز یکی چیقمش وَفقط دها منتظمینك ظهوری جهتیله ترك

اولنمش اوقدر سلاح مشاهده اولنور، که بریره طوپلامشلر . طوانیـله ، دیواریله ، بولمه‌لریله ، نردبانلریله ، طوپخـانه قدر بر دائره ترتیبنه کفایت ایلمش .

خلقك مكنتی آكلاشلمق استنیلیرسـه ، یالكز غزته‌لرك اعلان ایتدیگی اعانه دفترلرینی گورمکله ، بوكا بر علم اجمـالی حاصل ایتمك قابلدر . برطول قادین ایتام مكتبنه اوچ یوز بیك آلتون اهدا ایدیور . قوندره بویاسی یاپار بر آدم وصیتنامه‌سنده فقرایه یگرمی بیك لیرا براقیور ! بو سـعادت یالكز لوندره‌یه وَیاخود مجرّد انكلتره‌یه مخصوص دگل . فرانسه‌نك . آلما- نیانك ، اسویچره‌نك ، آمریقـانك درجات متفـاوته ایله هر طرفنه شاملدر .

ممالك متمدّنه دیدیگمز یرلرده طبیعت بشر بیـاغی طبیعت عالمه تحكم ایتمش؛ چوجق بیودییورلر، كه بر یاشنده اولانلرینی گورن ، وجودینـك قوّتنه ، وَ قانینك صفوتنه نظراً بشقه بر نوعدن طوغمش؛ وَیاخود بشقه برعالمده پرورده اولمش اولمسنه ذاهب اولور .

حیوان تربیه ایدییورلر ، كه مثلا ، بر اوكوز ۱۲۰۰ اوقه وَبر قوچ ۵۰۰ قیه گلیور .

آغاجلرك قوّهٔ نابتـه‌سنی تزیید ایدییـورلر ؛ قارپوز قدر آرمود حاصل اولیور. طوپراغك قوّهٔ انباتنه فیض ویرییورلر؛ صاچدقلری تخم بره اللی درجه‌سنده ثمره گوستریور .

صحرالرنده زرّاع تربیه‌سی گورمامش بر قارش یر، وطا- غلرنده استاد الی طوقونمامش بر کوچوك آغاچ بولنماز. هیچ بر ملکك، هیچ بر طرفنده آییقلانمغه محتاج بر گول، کوپریسز بر نهر، انتظامسز بر یول، شومندوفرسز بر شهر، لیمانسز بر ساحل، ریختمسز بر لیمان گوریله‌مز. لیمانلرك اکثری‌ده تیمورلره غرق اولمش درجه‌ده مستحکم بولنور.

او اصحاب همّت ترقی نامنده بر طریق فلاحه گیرمشلر؛ بو سایه‌ده گوندوزلری بر عید سعادت، گیجه‌لری بر شهر آیین مسرت اولمش؛ لذّت عمردن صحیحاً استفاده ایدیورلر.

غریبی شوراسیدر، که او قدر سطوتلی بر حکومتك یالکز آسایش خلقی محافظه‌یه مأمور اولان ضبطیه‌لرندن بشقه اورته‌ده بر اثری گورولمز! وکلا، یاری عمرینی صحرالرده گچیرر، بیك‌ده برایش دوائر حکومته دوشمز. ضبطیه‌لرك کاری‌ایسه، گوندزلری عربه‌لرك چارپمامسنه نظارت ایده‌رك، مثلا احاد ناسدن برینك بندیگی کرا عربه‌سنی نوبتندن گیرو براقامق ایچون اك بیوك ارباب حیثیتك بر اشارتله فیطونلرینی طوردیرمق و گیجه‌لری برقاچ سرخوش مجادله‌سی باصدیردقدن صکره، صباحلره قدر خانه‌لرك، دکانلرك قپوسی قپالی و پنجره‌لری محفوظ اولوب اولمدیغنی گوزتمك گبی، عدالت و آسایش خدمتلرندن عبارتدر.

خلقك ایسه او قدر مکنتله برابر خزینه‌لره مالك اولان اك بیوك اصحاب ثروتی، سکسان یاشنده اولدیغی حالده ینه

مغازه‌سنه گیدر ، اقشاملره قدر آیلقلی خدمتکار گبی، ایشیله اشتغال ایدر .

دائما سعی وعلم جهتلرینه مصروف اولان فکر حقیقت قوّتیله اویله برجهان رفاهیّت پیدا ایتمشلر،که بیك درلو مبالغات ایله محاط اولان ایران خیالات شاعرانه‌سینك هند وچین‌ده تصوّر ایتدیگی جوهرین قلعه‌لر ، زرّین سرایلر ؛ رنگین گلستانلر یاننده هیچ حکمنده قالیر .

واقعا مدنیت اورالرده دخی بتون نقایصدن بری دگلدر ؛ هله بر طاقم یرلرده اصالتك حائز اولدیغی امتیازات مادّیه وَبعض طرفلرده قونسولیده اویونلری گبی ، خباثتك ایجاب ایتدیگی تفاوت استفاده وَ خصوصیله قواعد تشریعده بر طاقم عادات عتیقه‌نك احکام عقله ترجیح اولنیشندن حصوله گلان سیئات کلیّه جهتلریله بر چوق مظالم وقوعه گلمکده وَبر چوق آدم آچ قالمقده‌در . وَالهیاتده طبیعیّات فکرینك وَسیاسیّاتده او فکر نتایجندن اولان منفعت اکثریّت وَمقتضیات حکومت گبی، موهوماتك تأثیریله اخلاق‌سیاسیّه وَتربیهٔ عمومیّه‌جه گوریلان تمایلات سیّئه، بیاغی ایلروده عقلایی بر فترت عظمی وقوعندن اندیشه‌یه دوشورمکده‌در . مع مافیه ینه یالگز معرفت وَوسائط ثروتده دم بدم مشهود اولان کمالات وترقی عدالت

وَاخلاقجـه بالاده بحث اولنان نقصـانلرك پك چوق تأثیراتی ستر ایدر .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

[عبرت ـ بند مخصوص]

گلیبولی

[تصویر غروب]

تختگـاه سلطنتك آق دگزه قارشی اغیاره سداولنمش برباب آهنینی دینلـگه شایان اولان قلعهٔ سلطانیه بوغازندن گیریلیر، وَبر ساعت قدر دها بری گلنیرسـه، قدرتدن نمونهٔ لطافت اولمق ایچون یاپلمش بر حوض بهشتی گوریلور .

انسان برقاچ گون اودریای صفانك کنارنده تماشای طبیعت ایتملیدر، که خزینـهٔ بدایعنك ابذالنده فیّاض قدرتك نه کریم اولدیغنه ذهننده بر مطالعه حاصل ایده بیلسون .

اکثر گونلرده ــ وقتاکه اقشام تقرب ایدر؛ باد شمال ایله هوای جنوبی، بربرینك آغوش وفاسـندن قوپارق، هر بری دنیانك بر گوشه‌سنه غروب ایله مملکتك الك عاشقانه بر سیرا ـ نگاهی اولان اوزمین بی مثالی موعد وصال ایلمش ایکی نازنین گبی، معانقه‌یه باشلارلر. اوقدر آهسته حرکت ایدرلر.که تنفسلری

بربرینك گل جمالنی صولدیرر ؛ وَ صدای پالری اغیاره افشای راز ایدر اندیشه‌سنده‌درلر ؛ ظن اولنور .

باد شماله جلوه‌گاه اولان صولرك امواجی اوقدر کوچیلیر؛ وَشمسك ضیاسی او قدر پاره، پاره طاغیلیر، که زمینه بر برّاق آیینه فرش ایدلمش دینه‌بیلیر . پویراز گذرگاهی اولان یرلرك بعض کرّه اوته‌سنه ، بریسنه لدوس طوقنور ؛ یوللر آچار، که سروسیمیندن فرق اولنماز . لدوس اوغراغی اولان طرفلرك بعض وقت اوته‌سندن ، بریسندن پویراز گچر؛ شکللر حاصل ایدر، که هواده برابر پاره‌لنه‌رك، دگزه دوکولمش قیاس ایدیلیر.

خورشید منوّر عظمت وسلطنتیله آفاقه جواهر فشان اوله‌رق ، افقك منتهاسنه گلنجه ، آتلمش پاموق شکلنده اطراف مغربی طولاشان ، اوفاق اوفاق بلوطلرك حاصل ایتدیگی نوره غرق اولمش رنکلر ، نه‌قوس قزحده ؛ نه نگین الماس‌ده، نه ازهار ربیعیده ، نه مرغان هندیده گوزوللك احتمالی واردر .

برطرفی غایت آچیق بنفشه ، وَ برطرفی غایت قویو علو رنگنه غرق اولمش؛ وَ یاخود بر جهتی آتشین آلدن باشلا-یه‌رق ، وَطبقه طبقه پنبه وَترنجی وَقاون ایچی رنکلرینك فرق اللی درجه قویولغندن آچیقلغنه ، وَ آچیقلغندن قویولغنه انتقال ایده‌رك ، نهایت قناریا صاریسنده قرار ویرمش؛ وَیاخود دنیاده نه‌قدر پارلاق رنك وارسه — آچیقلقده ، قویولقده قابل اولد-قلری درجاتك هیچ بری خارجده قالمامق اوزره — عمومی

جمع ایتمش ؛ بیك درلو ملوّن بلوطلر ، دقیقه دقیقه رنکلرینی بر لطافتدن بربدیعه‌یه تحویل ایده‌رك ، آهسته ، آهسته آفاقی سیر ایتمکه باشلارلر . بر صورتده ، که یالکز دکزده دکل ، طاغلرده بیله شکلیله ، لونیله عکسلری مشاهده اولنور . بو عکسلری ایسه ، دائما بر برینه انعطاف ایده‌رك — غالبا — باد شمال ایله باد جنوبك خفت وغلظتجه اولان تفاوتی دخی هواده طبقات وطبقاتده بالطبع آینه‌لکه استعداد حاصل ایلدیکندن ، سطح مادن اوج هوایه قدر دائما تغیّرده ، دائما تلوّنده برنور عالمی حاصل اولور ، که تصویرینه دکل ، تصوّرینه بیله امکان یوقدر.

زمان اولور ، که دریایه بر بلوطك لونی عکس ایدر ؛ برماهر رسّام طاتلی صاری اوزرینه موج موج پارلاق پنبه چهره‌لی برگوزلك یناقلرینی تصویر ایتمك ایسته‌سه‌ده بر آینهٔ بلوّر اوزرینه ، شبابك طراوتی وحسنك نورانیتیله ممتزج بر طاقم آتشین الوان ازمش اولسه ، ینه بو انعطافك لطافتنه یا مشابه اوله‌بیلیر ، یا اوله‌ماز .

غروبدن صکره ، یا اولور هوا ینه اوحالده راکد قالیر ، مهتابه‌ده تصادف اولنماز . نظرلر خواب سحری کبی ، لطیف وروح آور بر ظلمت سکوته طالار . وجودلر جامه خواب نوبهاری کبی ، خفیف ، وجان پرور برسترهٔ آرام ایچنه دوشر.

کاه اولور ، هوا راکد قالمغله برابر ، آیك بدر اولدیغی زمانلره تصادف اولنور ؛ سرو سیمینه باقلسه ، صانیلیر ، که

شعله‌دن مخلوق بر پری دریایه گیرمش ، نازان نازان شـناورلك ایدییور؛ اوشناورلك ایتدکجه وجودندن گلدیگی یرلره طوغری نور آقوب ، گیدییور !

که اولور، روزگارلردن بری غلبه ایتمگله برابر، مهتابه‌ده تصادف اولنماز . عمّان ظلام ایچنده نظردن نهان اوله‌رق، سیر وسفر ایدن گمیلرك صاغنده‌کی ، صولنده‌کی قندیللردن ، اوته‌یه بری‌یه آللی، یشیللی مهتاب آقارمش گبی حاصل اولان تماشالر داماد ابراهیم پاشا چراغانلرینه خنده زنان اولور .

§

آقشاملرینك بولطافتی صباحلرینك روحانیتنه نسبت اولنسه آره‌لرنده ــ اویقوسزلقدن جمالنی رنك ملال بوریمش، وَجامه‌ـ خواب یرینه سیه گیسولرینه بورونمش‌ده، هنوز اویقویه‌وارمش، براسمر گوزلیله صرمه صاچلرینی بوینینك اوسـتنه طاغتمش ، آچلمش وَغایت خفیف برسحاب ایله مستور اولان نور سحر گبی، گوکسنی براینجه تل گوملکله ستر ایتمش‌ده، هنوز مائی گوزلرینی اویقودن آچمش صاف چهره‌لی بر دلبر قدر ــ فرق بولنور .

اویله صباح،که استیلا ایتدیگی یرلرك نره‌سنه بر نظر حکیم ایله باقلسه، طاغلری ، طاشلری، قطره‌لری ، ذرّه‌لری برلسان حال اولمش ، صانع قدرتك الطاف عظمت وَاعجاز کمالنـه حمد وثناده گورینور .

برّاق هـوالی گیجـه‌لری واردر : که آیك اون دردنجی

گیجه‌سنی آندیریر ؛ عادتا گونشـك عکسی دکزده سرو سیمین حاصل ایدر .

موقعك بدایعی یالکز مشهوداته منحصر دکل ! بر کرّه‌ده تاریخی تصوّر اولنورسه برایکی ضال ایله آناطولیدن قارشی‌یه کچن وَاوروپا اوزرنده‌کی بونجه موفقیتـلرمزك فاتحهٔ ظهوری اولان اوقرق اللی عثمانلی قهرمانی خاطره گلیر ؛ اقبال ملتك یاد عظمتی طـاغده ، صحراده ، تحجّر وَهواده ، دریاده تمثّل ایتمش گبی ، گورینور .

گویا، که اوشفقلر شمشیر همتلرینك آفاقگیر اولان شعشعهٔ نظر رباسندن یادگار اولمشدر . گویا، که اوسرو سیمینلر نائل اولدقلری مظفریتده مسلك اهتـدالری اولان نورانی منهـاج توفیقدن نشان قالمشدر .

حیف ! بودریای لطافتك اطرافنده بولنان اوچ قصبه ایله برقاچ کویك شمدیکی حالی ، قدرت خالقله عجز بشرك نسبتنی گوسترمك ایچون یاپلمش گبیدر .

فقر وضرورت وَاضطراب ومذلّت هرکوینك ، وَبلکه هراوینك طوپراق دیوارلرنده وَچوروك تحته‌لرنده یکی مزارلره وَاسکی تابوتلره یاقیشـه‌جق قدر هائل وَسـیاهه مائل برکیرلی رنك ایله تصویر اولنمش گبیدر .

گویا، که آثار مدنیت اسکی رونق واقبالینك فناسنه تحسرله ماتم اثوابنه بورونمشدر — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

(حدیقه ـ روم ایلی شمندوفرینه دائر مقاله‌دن مفرز)

عائله

نعیب زماننا والعیب فینا
ومالزماننا عیب سوانا .
لقد نهجوا الزمان بغیر جرم
ولو نطق الزمان به هجانا .

بزده هرکسك عائله معاملاتندن آز، چوق فکر حاصل ایتمك ایچون اورته‌حاللی بر افندینك خانه‌سنه گیریلسه، جاری اولان احواله نظر عبرتله باقلسه ، نه گوریلور ؟ طبیعتیله پیش نظره الك اوّل عائله‌نك پدری تصادف ایدر ؛ آنك معاملاتنه لایقیله دقت اولنورسه گوریلور، که وقتیله چوجق ایمش ؛ هردرلو حاجات ولذائذینی حاضرلیه‌جق بردادی، وَیا بسلمه‌سی وار ایمش ؛ هر بلاسنی اوچکرمش . براز سننی آلمش، اولندیرمشلر ؛ دادی گتمش ؛ یرینه باجی کلمش . افندینك مناسبتسز نه قدر مراقی، نه‌قدر آرزوسی وار ایسه ولو، که هربری برقاچ گیجه اویقوسزلغی، برقاچ گون خسته‌لگی، بیك درلو مشاق جسمانی‌یی ، یوز بیك درلو عذاب روحانی‌یی موجب اولسون ؛ خانم آنلرك جمله‌سنی یرینه گتیرمدکجه بوغازندن راحتجه برلقمه کچمك احتمالی یوقدر.

افندی چوجوقلغنــده مثـلا برده کدی بسلەمش؛ آنکله اگلنیرمش . تأهلدن صکره، کدی گتمش ؛ یرینه بر ایکی چوجق گلمش .اوّللری کدیسنه یاپدیغی گبی، شمدی ده تربیــه نامیله کندینك نه قدر هوساتی وار ایسه چوجقلرینك فکر ووجداننه انطباع ایتدیرمگه چالیشیور !

خانم ایسه آلتی یدی یاشنده ایکن، کندینی وصیسی بسلر ، گیدیررمش . اون بش، اون آلتی یاشــنه گیرنجه وصی برطرف اولمش ؛ یرینــه بر زوج کلمش . — وقتی اولسون، اولمسون، — خانمك اگر بر گون سکز درلو اوت وَ خمیر ایله معدەسنی افساد ایتمز، وَ ایکی دوگنده بر قات اثواب گیدیروبده اقران وامثـالی آرەسنده محجوب براقیر، وَ زینت نامیله او، باشنه بار اولمق ایچون، برقاچ اوقه طاش، وَ قلای پارچەسی تدارك ایلمز ایســه زوجیب وَ یا انسانیتدن چیقمش حکمنی آلیر !

خانمكده چوجوقلغنده برسوگیلی ببگی وارمش ؛ تأهلدن صکره ببــك کتمش ؛ یرینــه برقیز گلمش ؛ اوده بیومش . ببك، نصل خانم افندینك امر ایتدیگی یرده یاتمغه مجبور ایسه، قیزده اویلەجه خانم افندینك آرزو ایتدیگی بگلك قوینده گیرمکده مضطر اولمش ؛ نهایت تورّم ایتمش . بیچاره کاه ایتدیگنی، وَکاه جناب حقّك مجازاتنی دوشــنەرك ایکی النی بوگرینــه قویمش ؛ دوشگنك اطرافنی حزین حزین طولاشیر طورر .

یاخود قیز اوقدر ایچلی بولنماز ؛ قوجەسینك قهرینی برچکر،

ایکی چکر نهایت ایش محکمه‌یه طیانیر . اگر آره‌ده برده چوجق بولنور ایسه نکاح، نفقه غوغالری ایکی خاندانك عمرینه سورر !

*

مخدوم بگلر ایسه بودار محنته هردرلو حفظ حیات اسبابندن محروم اولدقلری حالده کلمشلر ؛ قپوسی آچیق، یمگی حاضر بر مهمانخانهٔ احسانه قونمشلر . یرلر، ایچرلر، گزرلر، اگلنیرلر. او اسباب معیشت وسعادتی حاصل ایدن پدره وکیل خرج، وَ اداره وتربیتنه چالیشان والده‌یه کتخدا قادین نظریله بقارلر !

عاقبت برگون اوك بیوکلری ترك حیات ایدر ؛ توارث ایدن برقاچ پارچه مال وملکی بردرلو پایلاشه‌مازلر . آنلر برطرفدن یاقه یاقه‌یه محکمه محکمه طولاشیر ؛ عاقب ایکی آدمك فناسیله برقوجه خاندان پریشان اولور گیدر .

بویله برعائله‌نك حالنه حکیمانه نگاه ایدنلر ایچون بیوکلری حالا چوجق، وَ فقط ایریلشمش ؛ کوچکلری حالا جنین، وَ فقط رحم مادردن ساقط اولمش گبی گورینور .

*

ای زوج بی خبر ! مسکنگده بررفیقه‌در پیدا اولمش ؛ نیچون عائله‌نك باریی بتون کندی اوزریگه یوکلنیرده، یالگز کندی مشقتگی او بیچاره‌یه تحمیل ایدرسك ؟

ای بی نوا پدر ! سبب نه‌در،که کندك انسان ایکن، دنیایه یادگار عمرك وَ نتیجهٔ حیاتك اولان، اولادیگك یالگز

معلّم حیوان گبی، قاشیغك گوزیگك اوینایشندن تصوّرات فکریه وارادات قلبیه‌گی اوگرنمسی اوغرینه بتون زمان تحصیلنی اضاعه ایدرسك ؟

ای ام الهوس صاحبة البیت ! سکا خانه‌گده اهلگله اولاد گله، صحتگله، راحتگله چنمك نعمتی، گنجلگگده حسن جمال، وَ یاشگی آلدقدن صکره، اولاد وعیال زینتی یتشمزمی، که ایکی لقمه یمك وَیا درت آرشون بز پارچه‌سیچون دائما بر اضطراب وکشاکشی التزام ایدرسگده، گرك کندیگه وَ گرك یانگده اولانلره نعمتی زهر وَ راحتی حرام ایدرسك ؟

ای بختسز والده ! دردك نه، که دها وجودگدن آیرلدیغگه تأسف ایده‌جك قدر مبتلا اولدیغك جگر پاره‌گی کندی ایسته‌دیگك وَ آنك ایسته‌مدیگی بر اجنبینك یتاغنه ویرمك ایچون خوابگاه آرامنی پاموق شلته‌لردن قاره طوپراقلره تحویل ایتمگه سبب اولورسك ؟ وَیاخود پدرینك یاننده حالندن بحث ایتمگه حجاب ایدن بر مخدّره‌یی محضرلره ، وقایع کاتبلرینه گوگلنك الڭ عزیز اولان سرارینی فاش ایلمگه مجبور ایدرسك؟

ای انصافسز اولاد ! سن وجودیگك مساعده‌سی ، گنجلگگك قوّتی وقتنده حجاب ایتمزمیسك ؛ که بتون زمانگی گوگلگی اگلندیرمگه صرف ایدرسگده خاندانگك بتون مشاق معیشتنی اختیار پدریگك آغرمش باشنه وَ بوکلمش بوینه براقیرسك ؟

ای مروتسز برادر ! دنیـایه گلدیگـك زمان والده گـك رحمنی ، سودینی کمال قناعتله تقسیمه راضی اولدیغك قرداشگله خانه نك طـاشینی ، دیوارینی ، دکانك ملکـنی ، ایرادینی نه‌دن پایلاشـه‌مدك ، که بیچاره‌یی جانی گبی حکومتگاهلرده سورو- کلیه‌رك ، هم آنی ، هم کنـدیکی ، هم‌ده انسـانیتی تذلیل ایدرسك ؟

*

بشـقه یرلرده زوجلر گوریورز ، که زوجه‌سنی روحینك نصفی عد ایدر . کندینك هردرلو لذایذ ومشاقنه آنی تشریك ایدرسه ، کندی‌ده آنك هردرلو لذایذ ومشاقنه اشتراك ایلر .

پدرلر گوریورز ، که اولادینی کندی فکری دائره‌سـنده حصر ایتمك دگل ، کندی فکرینك ایریشـه‌مدیگی معالی‌یه ایصال ایتمدکجه بردرلو راحت ایده‌مز . اوینك الڭ بیوك مصرفی اوغلینك تربیه‌سی اغورینه بذل ایلدیگی پاره‌در . کندینه فائق بر خلف گورمه‌دن وفات ایدرسه دنیادن گوزی آچیق گیدر . کندینك بر فکری ، یتشمش اوغلینـك بر فکرندن مستقیم چیقارسه ، حجابندن قان ترلره باتار . اولادینی غلبهٔ شیخوختله گوزلرینه عمـا گلدیگی زمان الندن ظوتوبده یدمك ایچون بسله‌مز . سن تحصیل ختامه ایریشوب‌ده ، ذهنی سکون وانحصاره مجبور اولدیغی زمان طریق ترقیده کندینه رهبر اولمق ایچون

بیودر : استقبالك اقبالنی بیلیر : خلفینك هر صورتله کماله چالیشیر .

زوجه‌لر گوریورز ، که زوجنی ازعاج ایدرسه، اولادینك بعض قصورلرینی عفو ایتدیرمك ایچون ایدر . البسه‌سنی ، تزییناتی ، زوجی کندینك استغنا وقناعتندن حجاب ایده‌رك تدارك ایلر: کندیسی زوجینك محبت ومروتندن حجاب‌ایده‌رك، قبول ایدر. زوجنه حیات ثانیه، خانه‌سنه ملك‌الصّیانه گورینور.

والده‌لر گوریورز ، که اولادی بر دقیقه گولمزسه کندی بر ساعت آغلار ؛ اولادی بر ساعت آغلارسه کندی بر آی خسته‌لنیر ؛ اولادی بر آی خسته‌لنیرسه کندی بر ییللق عمر غائب ایدر . کندی گوکلنی اولادینه اسیر ایدر ؛ اولادینك گوکلنی، ارتباط ایده‌جك بر آرامقده پادشاهلردن زیاده حرّ مطلق براقیر . اولادینی انسان ایتمك ایچون کندی بیك درلو مجاهدات ایله ملك خصلتنده بولنمغه چالیشیر . اولادینی جانندن آیرمز، که او بشقه برشی استه‌سون، کندی بشقه برشی استه‌سون .

اولاد گوریورز، که پدرینك . والده‌سنك گومش دلکلی صاچلرندن برتلی خزینهٔ عالمه وَ بلکه جوهر جانه دگشمز . والدینینك گوکللرینه فنای عالمدن تسلا بخش اولور . فکرلرینه بیك درلو تجارب ومدرکات‌ایله رونق ویریر: وجودلرینه شباب قدر قدرت، وَ بر متکّای ذی حیات گبی معاونت عرض ایلر .

عائله نك نه‌قدر مشاقی وارسه غیرت وافتخار ایله درعهده ایدر . اقرباسینك گورر گوزی، طوتار الی اولور .

برادرلر واردر، که نسلاً بعد نسلٍ، ملاصق طوغان توأملر گبی، کندیلرینك وَ اولاد واخفادینك دنیاده اشتراکه صالح هر نه‌لری وار ایسه مشترك‌در . یارم خانه‌یه تملّك ایچون دگل، بر قوجه ملکه تصرّف ایچون بیله بربرینه برکرّه اگری باقمازلر .

سعادت، بختیارلق بودرلو عائله‌لر ایچوندر ، حیات بویله یشامغه دیرلر ؛ انسانیت بوانسانلرك حالیدر .

گوره‌نك

عجبا بوعالمی ابنای بشره گرچکدن دار محنت ایتمگه گوره‌نك دیدیگمز عقاید باطله خلاصه‌سندن بیوك خدمت ایتمش برشی وارمیدر ؟

موت مدهشدر ؛ فقط برآنده چکر . گوره‌نك ایسه ابدی‌الحیاتدر . یأس الیمدر ؛ فقط عمره سورمز . گوره‌نك ایسه دائمی الاذادر .

انسان گوره‌نکدن چگدیگی مشقتی نه علتدن گورر، نه قلتدن. نه ضرورتدن چکر، نه اسارتدن .

برکرّه گذران حیاتی دوشنه‌لم ! انسان دنیایه گلیر ؛ زمان-

رشده قدر عمرینی هردرلو آلامدن مصون کچیریر . جهانی بر صبح صفای آسایشك انوار لطافتنه غرق اولمش ، وبر هردم بهار سعادتك ازهار طراوتیله طولمش بولور . گللر گبی، هردم خنده ریز اولور . بلبلر گبی ، هروقت بر آغاجك یاپراقلری آرەسنده ویا بر دیوارك سایەسنده اگلنیر ؛ حاصلی یشار .

(آه ! ... بو معیشت احرارانه عاقل اولان انسانه لایق ایدی . نه چاره ، که بولندیغمز دار امتحانده نصاب عقله مالك اولمیان صبیانه نصیب اولمش !)

برده زمان رشده بلوغ میسر اولنجه ـ گویاکه انسان رشید اولورسه جنون گتیرمش گبی ـ حریت افعالی درلو درلو نامرله اوقدر زنجیرلر تقیید ایدرکه، هپسی برر برر پیش نظره گتیرلسه صحیحاً ذهنلره طوقنور. گورەنك ایسه او قیود بلانك اك قویسی، اك آغریدر .

گورەنك انسانك ییەجگنه قاریشیر ؛ مثلا بر آدم کندی اونده، کندی سفرەسنده علمادن بر ذات ایله بولنسه، چتال ایله وفقط اوروپالی بر آدم ایله بولنسه ، ال ایله یمك ییەمز ! یمك لازم گلسه بیك درلو تعریضلره اوغرار ! حال بوکه نه عقلاً ونەده نقلاً چتال ایله یمك ییان بر آدمله برسفرەده بولنمق علمایه ممنوعدر ؛ نه ال ایله یمك یمك انسانی اگرندیرەجك قدر مستکرهدر .

گورەنك انسانك گیەجگنه قاریشیر: مثلا علمادن بر ذات کندی فوقنده بولنان دیگرینك حضورینه ـ وَلو تموز اثنالری یمن‌ده اولسون، ـ بینشسز وَیاخود کتابدن بر آدم آمرینك مجلسنه، وَلوقیش اورتەسی ارضرومده بولنسون، پالتولی گیرەمز! گیررسه قیامتلر قوپار. بیچاره مافوقندەکیلری تحقیر ایله اتهام اولنور!

حال بوکه بینشله تعظیم وَپالتو ایله تحقیر آرەسنده هر درلو التباسك فقدانی انسانلرك دگل، صولیجانلرك بیله ادراك ایدەجگی بدیهیاتدندر.

گورەنك انسانك اوطوریشنه قاریشیر مثلا بر آدم رسمی بر مجلسده آیاغینك دیز قپاقلرندن آشاغیسنی آلتنه آلیوب‌ده اوگنه طوغری قویویرسه: اصحاب مجلسه بیاغی شتم ایتمش صاییلیر! بیلەمم، که بر آدم باغداش قورارکن آیاقلرینك بوکولیشیله بالطبع هواده حاصل اولان اهتزازدن شتم صداسی ایشیدلدیگی وارمیدر؟ [*]

[*] اطاییدندرکه: جناب محی الدین عربی، عصرینك عظماسندن عبارت بر مجلسده بولنەرق دیز چوکوب اوطورمشلر ایدی: نهایت بو وضعدن بیزار اولمەلریله حضاره «بی‌ادبلك حقنده بر رساله تألیف ایتدم؛ آرزو ایدرسکز فصل اولنی گوسترەیم!» دیه خطاب ایتمەلری وَاصحاب مجلس طرفندن بالطبع ـ لطف ایدرسکز ـ قولیله مقابله اولنمسی اوزرینه ـ ایشته: دیمکله برابر، بوکمش اولدقلری دیزلرینی اوزادەرق مضطجعاً یاصلانمشلردر. للطابع

گورەنك انسانك گزیشنه قاریشیر : مثلا بر آدم بر بیوك مسنده گلدکدنصکره، اسکی احبابندن برفقیری قولتغنه آلسەده برابرجه یوریسه حیثیتنی اخلال ایتمش اولور ! آکلایەمم، که عقلاً وَانسانیةً صاحب مسند اولمق وفادارلقدن بیوك بر حیثیتمیدر ؟

عقله گوره نصل توافق ایدر، که بر انسان اتدن اوّل پلاو یمك ، وَیاخود فسنه پوسکول طاقمامق، وَیاخود برمجلسه کلنجه یان اوتورمق ، گبی هیچ حکمسز بر فعل اختیار ایتمکله جنوننه حکم اولنسون ؟ اوت ؛ هیچ بر صورتله توافق ایتمز . مع مافیه بویله بر فعلده بولنان اولورسه « جف القلم » مجنوندر دیرلر !

گورەنك وجدانه غلبه ایتمش ؛ اڭ متمدّن مملکتلرده بر آدم اعدام اولنورکن، سیرینه بش اون بیك کشی طوپلانور ! ظن ایدرم، که بر ظالم بر بیچارەنك بورنی ، قولاغنی ، کسەرك ، بر اشکه ترس بندیرسه ، وَباشنه بر چنغراقلی کلاه گیدیرسه ، فلاکتنه آجییانلردن قیافتنه گولنلر چوق بولنور .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

تاریخ بشر نظر عبرتله مطالعه اولنسون ! صحایفنده فکر ابداع وَیاحبّ معالی ایله متحلّی نەقدر اعاظم گوریلورایسه یوزده طقسانی گورەنك بلاسنك یا زنجیر اسارتی آلتنده ازیلەرك ، وَیا شمشیر قهرینه باش ویرەرك ، دنیادن گتمشدر .

انسان نه غریب مخلوقدر ، که شو ضعیف وجودیله برابر قوجه برکره‌یی قبضهٔ تصرفنده تدویره اقتدار حاصل ایتمش ایکن، اشرف خواص اولان عقلك هیچ بر مدخلی اولمقسزین وجوده گلمش بعض افعالندن گوره‌نك نامنده بر واهمه حاصل اولیور؛ اوده انسانی حکمنه اسیر ایدیور !...

بر جمعیت افرادینك بری ویا بر قاچی، هیچ بر سبب، هیچ برفائده دوشنمکسزین، باشنه قرمزی برشی گیر . ابتداء اقلیت، صکره اکثریت ینه سبب وفائده ملاحظاتندن بری اوله‌رق ، او یوله تقلید ایدیورلر . باشنه قرمزی بر شی گیمك گوره‌نك اولور . آندن‌صکره، بری مراق ایتسه‌ده باشنده‌کی شیئی سیاهه بویاتسه کفاره تقلید گبی ، شعائر ملیه‌یی تحقیر گبی ، خیال وخاطره کلمدك سیئات ایله اتهام اولنور؛ وبلکه اراذل اجلافدن عد اولنمقدن قورتیله‌ماز ! حال بوکه ابتدا باشه کییله‌جك شی ایچون قیرمزی‌یی اختیار ایدنلر، سیاهی اختیار ایتمش اولسه‌لر ایدی ؛ او سیئاتك هپسی قیرمزی کیمك ایستیانلره اسناد اولنه‌جغنده شبهه یوق ایدی !...

کندی وهمینك حاصل ایتدیگی خیالاتدن احتراز ایدن خسته‌لر گبی ، بالتصادف ظهور ایدن بعض افعالینك وجوده گتیردیگی گوره‌نك بلاسنك اوکنده تتره‌مك، طبیعت بشرده عجز ونقصانك اك بیوك آثارندن بری‌در .

شوقدر وار ، که تربیت عرفان ایله نفس ناطقه‌سی بیومگه

باشلایان اقوام ایچنده ترقی نه‌قدر زیاده‌لشیرسه گوره‌نك اوقدر آزالمغه باشلار : چونکه آلشمدیغی شیدن ـ ولو نه‌قدر ضرر- رسز اولورسه اولسون ـ قورقمق ، وَ آلشدیغی شیئك نه قدر فائده‌سز اولورسه اولسون : فقداندن متأثر اولمق چوجوقلق خواصندندر .

بر ملکك‌تر قیسنه صحیح بر مقیاس آرانیلورسه افرادینك گوره‌نگه درجهٔ رعایتنه باقلسون؛ آره‌لرنده‌کی نسبت دائماًمساویدر.

شوراسنی‌ده مع‌التأسف اعترافه مجبورز،که بز اگر ترقیمزك مقدارینی بومقیاس ایله تعیین ایتمك استرسه‌ك حاصل نسبتی آغلانه‌جق برحالده بولورز .

مدنیّت

کلمه‌سی اوروپا ایله اختلاطمزدن صکره لسان عوامه دوشن تعبیراتدن اوله‌رق، وطنمزده پك چوق آدملرجه مقاصد عالیه‌دن اولدیغی گبی، بر طاقم فرقه‌جیلرده دخی یکی چیقمه فحشیاتی تعیینده قوللانیلور تعبیرات تهکم‌دن معدود اولمشدر .

براز دوشنه‌لم ! عجبا مدنیت صحیحاً لوازم انسانیه‌دنمی ، یوقسه سوء اخلاقك تولید ایتدیگی زوائد مضرّه‌دنمی معدود اولمق لازم گلور؟ شبهه یوقدر،که مدنیت بعضیلرك وَخصوصیله

بزم اسکی حکمانك تعریفی گبی انسانك اجتماع اوزره یشامسی معناسنه آلنورسه حیات بشر ایچون لوازم طبیعیه‌دندر. برچوجق سودن کسیلور کسیلمز طازی ویا بوزاغی گبی ، باشی بوش صالیویرلمش اولسه، اوغرایه‌جغی بیك درلو مخاطره‌دن قطع نظر، کندینی اعاشه ایده‌جك رزق تدارکندن عاجز قالور؛ آچلغندن اولور .

قدرتك طبیعت بشره احسان ایتدیگی استعداد ترقی دخی انفراد اوزره تعیش حالنده میدانه چیقامامق ضروری اولمسنه باقیلورسه، انسانك تمدّنه احتیاجی برقاتدها ثابت اولور .

اگر دیوژن انفراد اوزره یشار بر قوم ایچنده ظهور ایتسه‌یدی، البته ایچنده یتاجق بر کوپه مالك اولدیغیچون، ملتینك اك بختیاری عد اولنمق لازم گلوردی .

فن سیاست نظرنده ایسه مدنیت اجتماع دگل، (آسایشده کمال) معناسنی افاده ایتدیگیچون بو مفهومه گوره ابنای بشره ضروری لازممیدر، دگلمیدر؟ اورالرینی تدقیق ایتمك استرز .

انسان کندینی عادات وخیالاتدن تجرید ایلرده احوال عالمی اعتدال دم وحضور فکرایله دوشنورسه آسایش لفظنی لایقیله تحدید ایده‌جك تعریف بولاماز ؛ وبو وجهله بی پروا دیه‌بیلورکه : چاودار اتمگی یمگه وطوپراق اوزرنده یاتمغه آلشمش بر آدمك قارنی طویورمق واویقوسنی اویومقده گوردیگی آسایش ، نفیس طعاملر یمگه ویالدیزلی قار یوله‌ده یاتمغه مألوف

اولانلرك راحتندن آزمیدر ؟ وَ بو ایکی درلو معیشت آره‌سنده فقیرك بر لقمه سیاه اتمکله برقاچ آرشون قره طوپراغی بوله‌بیلمکدن دائما امین اولدیغندن ، غنینك ایسه هردقیقه النده‌کی نعمتدن محرومیت مخاطره‌سنده بولندیغندن بشقه ، بر فرق وارمیدر ؟ وجودی ایصتمقده فرانسز چوقه‌سینك عادی عبایه نه رجحانی اوله‌بیلور ؟ مدنیّت انسانی میلیونلرله آلتونه مالك ایدرمش : آلتون اشتهایمی زیاده‌لشدیرر : حیاتیمی چوغالدیر ؟ مدنیّت مرمردن مصنوع سرایلر پیدا ایدرمش ؛ اوقدر متین بنالر اجله‌می مدخل براقماز ؟ خسته‌لغیمی منع ایدر ؟ مدنیت گیجه‌لری سوقاقده غاز پیدا ایدرمش ؛ اللهك گونشی زائل اولدقدن صکره ، انسانه گوره اقرباسینك آره‌سنه گیروب‌ده ، ائتلاف عائله‌دن مستفید اولمق گبی ، بر لذتی ترك ایدرك ، قهوه ، قهوه طولاشمقده نه لطافت تصوّر اوله‌بیلور ؟ مدنیت واپورلر ، شومندوفرلر حصوله گتورمش : اقامتنه بر کابه ، وَ معیشتنه ایکی دونم طوپراق کافی اولان بر آدمك اوچ یوز ساعتلك یرلره گتمکه ، وَبش ، اون گون دکزلر ایچنده قالمغه نه احتیاجی اوله‌بیلور ؟ مدنیّت تلغرافی ایجاد ایلمش : یانی باشنده‌کی اوطه‌ده نچن احوالی بیلمیان بیچاره‌یه گوره ، آمریقانك وقوعاتنی اوگرنمگه چالشمقده نه معنا واردر ؟ کذا وَ کذا .

بودرلو مطالعه‌لر انسانك طبیعت واستعدادندن بتون غفلت اثریدر . گوریورز ، که انسان تولید قوّتنده همان کافهٔ

حیواناتڭ دوننده ایکن، دنیاده مشهور ومعروف اولان حیواناتڭ کافه‌سندن برقاچ بیڭ قات زیاده بولنیور. وَبوکثرت، صحرای وحشتده دگل، سعادت سرای مدنیّتده گوریلیور. بوندن بالبداهه ثابت اولور، که مدنیت حیات بشرڭ کافلیدر. بوثبوتدن دخی بالضّروره آڭلاشیلور، که مدنیت علیهنه قیام ایتمك، اجل قضایه قاتللردن، حیدودلردن زیاده معین اولمقدر.

بوندن بشقه انسانڭ سعی وفکر ایله دنیاده اظهار ایتدیگی بونجه بدایع، اویله برپارچه اتمك یمك، وَطوپراقلرده یوارلنوب، اویومق ایچون یرادلمش برمخلوق اولمدیغنه برهان کافیدر.

بناءً علیه مدنیتی زائد گورمك، انسانڭ خلقنده قدرت فاطره‌یه التزام عبث گبی، برنقصیه اسناد ایتمك قبیلندن عد اولنور.

اوت! چوقه عبادن زیاده ایصتماز. فقط طبیعت بشر حسن انتظامه مائلدر. کیمسه‌یه ضرری طوقنمیان بر لذّتدن مستفید اولمق نه‌دن شایان تعییب اولابیلسون؟

اوت! آلتون حیاتی چوغالتماز. فقط لوازم حیاتی اکمال ایدر. ستمه‌یه اوغرامش بر آدم طبیبه مراجعت ایتمك، اقتضا ایدن معالجاتی آلمق ایچون پاره‌یه محتاج دگلمیدر؟ علتنڭ دفعی ایچون نه یاپسون؟ قولنه پاموق ایپلگی باغلایه‌رق‌می اعادهٔ صحت ایتسون.

اوت! کارگیر بنالر اجله، خسته‌لغه مقاومت ایتمز. فقط یانمغه، ییقلمغه قارشی طورر. لطافت ومعموریتیله برقاچ قرن اولاده قالور.

اوت ؟ گيجه‌لری ايشسز بر آدم ايچون متصل عائله‌سنی ترك ايدوبده سوقاقلرده اگلنجه تحرّی ايتمكده بر لطافت يوقـدر . فقط غاز اولان يرلرده اصحاب سعی وتجارت گيجه‌لری‌ده آلتی، يدی ساعت ايشيله وَ يا آلش ويريشيله مشغول اولور، وَ بوصورتله عمری اوزرينه بر عمر دها قاتار .

شومندوفر وَيا واپور ايله بر قاچ يوز ساعتلك يرلره گيدن، وَيا برقاچ گون دكز اوزرنده چالقانانلر ايسه، معرفتك بر كرامت غريبه‌سيله طی مكان ايتمش، وَ پاپوشـيله صولردن كچمش گبی، جهانك تا اوبر طرفنـه گيدرلر . حوائج حيـاتی گتورررلر . وطنداشلرينك آياغنه ايثار ايدرلر .

تلغراف قوللانان اقوام، اگر اسكی دنياده ايسه، يكی دنياده بولنـان بر طبيبك حذاقتندن، وَ يا ظهور ايدن بر وقعـه‌نك تأثيراتندن حياتلرنجه بيوك بيوك فائده‌لر گوررلر .

برده انسانك حقّ ومقصدی يالگز يشامق دگل، حرّيتله يشامقدر . بوقدر ملل متمـدّنه‌يه قارشی قابلميدر، كه اقوام غير متمدّنه حريتلرينی محافظه ايده‌بيلسونلر !

« بزه شـولازم ؛ آنكله قنـاعت ايتملی يز وَ پدرلريمزدن بونی گوردك، آنك خارجنده نه وار ايسـه بدعتدر . درسلر، تعليملر، كتابلر ، ما كنه‌لر، ترقيلر، ايجادلر نه ايشـه يارار ؟ » ديه ديه هندليلر، جزايرليلر [١] گبی، اجانبك قهر وغلبـه‌سی

[١] خيوه‌ليلر، بخاراليلر، تونسليلر .

آلتنده اضاعهٔ حرّیت شان انسانیته هیچ بر صورتله یاقیشمر شیلردن دگلدر .

آسایش حقیقتك کثرتی دائما مشاق سعیك کثرتیله متناسب اوله گلمشدر . مدنیتك هر صقندیسی بر راحت تولید ایدر ؛ وحشتك هر راحتی بیك اذیتی موجب اولور .

انسانك حوایجی یالکز ارضك قوّهٔ نابته‌سنه صیغشمق احتمالی یوقدر ؛ آنی اولسه اولسه مدنیتك خزائن ادّخاری استیعاب ایده‌بیلور . خلاصه مدنیتسز یشامق اجلسز اولمك قبیلندندر .

اگر مدنیتك، اوروپاجه فحشیّاته وَبر گروهك ضرورتنه ویردیگی رواج جهتلرینه حصر اعتراض اولنور ایسه بو یولده اولان تعریضاتی هیچ بر عاقل یوقدر؛ که تسلیم ایتمسون. شوقدر وار، که فحشیّات آنك عوارض ذاتیه‌سندن دگل، نقایص اجراآتندندر. چونکه آسایش ده کمال، تعریفنده منع فحشیّات دخی داخلدر .

بر مملکتده، که مسکرات، اتلاف نفس وَ تکثیر جدال ایده‌جك درجه‌لرده شایع اولور؛ بر مملکتده، که علل افرنجیه وَ صبیان مادر بخطا باش آغریسی، حیوان یاوریسی قدر کثرتده بولنور، بر مملکتده، که مداهنه ظرافتدن، وَ یالانجیلق کارگذار- لقدن معدود اولور ؛ حاصلی بر مملکتده، که آداب واخلاق فساد حالنده بولنور؛ آسایش ده دخی طبیعتیله کمال اولاماز .

هله، آسایش ده کمال، هرکسك آسایشنده ممکن مرتبه کمال دیمك اولدیغندن، آچلقدن تلفات وقوع بولمق گبی؛ مدنیتك صرف خلافنده اولدیغی، تعریف مدنیتله ظاهر اولان حاللری نتایج مدنیّه‌دن عد ایتمك، نقیضنی بر برینه علت ومعلول طوتمق قدر بدیهی البطلاندر .

برده فرض ایده‌لم که مدنیتك اوروپاده‌کی حالی بیك نقایص وسیّئات ایله مالامال ایمش ؛ اکتساب مدنیته چالیشان اقوام ایچون تمامی تمامنه اوروپایه تقلید ایتمك نه‌دن لازم گلسون ؟

برطاقم حقایق علمیه واردر، که دنیانك هیچ برطرفنده دگشمز؛ هیچ بریرده سوء تأثیری گورولمز. مثلا تجارتده‌ده اولسه خاصّهٔ انبساطه مالکدر؛ خاصّهٔ انبساط نره‌ده اولسه واسطهٔ تحریکدر؛ واسطهٔ تحریك نره‌ده اولسه سعی بشره بیوك بیوك معاونتلر ایدر؛ سعی بشرك معاونتلرندن نره‌ده اولسه، استفاده اولنور .

شمدی بز ترویج مدنیتی آرزو ایدرسه‌ك، بوقبیلدن اولان حقایق نافعه‌یی نره‌ده بولورسه‌ق اقتباس ایدرز . تمدّن ایچون چینلیلردن سلوك کتابی اکل ایتمگی آلمغه محتاج اولمدیغمز گبی، اوروپالیلرك دانسنه، اصول منا کحاتنه تقلید ایتمگه‌ده هیچ مجبور دگلز .

کندی اخلاقمزك الجاآتی، کندی عقلمزك تصویباتی آثار مدنیتك فروعاتنه مع زیادةٍ کافیدر .

حتّی، اویله مأمول ایدرز، که شریعت اسلامیّه‌نك قواعد -

منجیه وَموقع وخلقمزڭ قابلیات فوق العادەسی الده ایکن، قبط وکلدان وَیهود وایران وَعرب ویونان زمانلرندە آلتی یدی کرّه معرفتـڭ دارالمعلمینی وَ ترقیاتڭ مرکز انتشـاری اولان ممالك عثمانیەده ایش لایقیله طوتیلورایسه مآثر بدیعەسنه دنیایی حیران ایدەجك یولده بر مدنیت وجوده گتوریلەبیلور .

حقوق

اسلافڭ تاریخی باشدن باشه مطالعه اولنسون؛ عموماً معاصرلرڭ حالنەباقلسون؛ هرزمانده، هرمکاندەگوره جگمزشودر،که انسان دینلان معمای ابدی‌الاشکال، شو قطعهٔ خاکڭ هرطرفنه یایلمش؛ برکوشەسنده برفرد بیڭ آدم اولدیرسه معاف ومعذور طوتیلیور . بر دیگر کوشەسـنده بیڭ آدم بر اینگـڭ حیاتنه قصـد ایتسه جملەسی بردن مظهر لعنت اولیور . یوز آرشین یوکسکلگنده بر طاغڭ بو طرفنده اوطورانلر شخص واحدڭ حکومتنی ایسترلرسـه وَ اوته طرفنده اقامت ایدنلر ایستمزلرسه اعدام جزاسنه اوغرایورلر ! سکز آرشین گنشلگنده برنهرڭ صاغ طرفنده الڭ مجاز اولان معاملات، صول طرفنده الڭ شدید مجازاته لایق گوریلیور . هیچ بر ملّتڭ قواعد ادارەسی مجموعیّتیله اخلافنه قالمامش؛ هیچ برخلق اخلافینڭ قواعد ادارەسنی

مجموعيّت اعتباريله قبول ايتمك ايستميور — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — شرقده‌كى جنايت غربده فضيلت عد اولنيور ؛ غربده‌كى معروفات شرقده منكراتدن گورينيور . دون حق بيلديگمز شيئه بوگون باطل دينليور ؛ بوگون خطا ديديگمز حال يارين صواب اوليور .

عجبا حقوقده مشهود اولان بو اختلاف بر ضياى حقيقتك بونجه قابليّات متنوّعه‌يه انعكاسندن طولايى مظاهرى اعتباريله بر رنك ديگرده گورينشندن‌ميدر ؟ يوقسه دنياده برنفس الامر موجود دگلدرده حقوق وَ آنك اختلافاتى صرف مصنوعات بشردنميدر ؟

بز قطعياً شق اوّله قائل اولانلردنز؛ چونكه دنياده ايجاد ـ اقتدار ياواردر ؛ يايوقدر . اگر وار ايسه انسانده ايجاد اولنمش‌در . اگر يوقسه گرك حقوقى وَگرك قواعدنده اولان اختلافيده انسان ايجاد ايده‌مز .

هله طبيعتده بر مبداء اوّلك وجودى تسليم اولنمازسه انسانه هيچ برشى ايچون مبداء اوّلدر دينه‌مز؛ چونكه طبيعت، انسانه نسبتله بالبداهه كلىّ وَ انسان طبيعته نسبتله بالبداهه جزؤى اولديغيچون، مبدئيتى طبيعتدن نفى ايله برابر، انسانده اثباته‌چالشمق بر كلّك عموميتنده بولنميان بر خاصيّتى بر جزؤنده آرامق قبيلندندر،كه هرعقله گوره باهرالبطلاندر .

ایشته سرد ایتدیگمز مقدّماتدن شو نتیجه‌لر حاصل اولیور: که کائناتك سلسلهٔ ترتیبنده بر مبداء اوّل یوق ایسه انسانده اختیار وَ اختیارینی اجرایه اقتدارده یوقدر . بناءً علیه کافهٔ آثارده اولدیغی گبی، حقوق معاملاتنده گوردیگمز انتظام وَیا اختلاف گبی، حاللر دخی علی‌العمیا وَمتسلسلاً ظهور ایدر ؛ وَ بربرینك ارتباطندن قورتلماز برطاقم علتلرك نتایج ضروریه‌سندن عبارتدر.

حال‌بو، که انسانك هر فعلی اضطرار آلتنده بولنورسه هیچ بر فعلندن مسئولیتی لازم گلمز . بوحالده ایسه پدرینی اولدیرن، اولادینی بیان، وطنی تخریب ایله خانه‌سنی معمور ایدن، قانلر ایچن، خزینه‌لر صویان، هرکسك عرضنه مسلط اولان، کندی عرضنی کیمسه‌دن دریغ ایتمیان آدملر، جملةً مضطر صاییلق وَ بناءً علیه معذور طوتلق لازم گلور .

فن حقوق اصحابی، بو اعتقادده بولنانلرك فکری فعلیاته چیقمدقجه حقلرنده بر شی دیمگه تنزل ایتمز ؛ لکن فعلیاتك ظهوری آنده کندی اعتقادلرنجه محق اولان معامله نه ایسه آنی اجرا ایله برابر ، طرفلرندن وارد اوله‌بیله‌جك هردرلو اعتراضه شویله بر قیاس مقسم ایله مقابله ایلرلر :

« افعال یا مضطردر ؛ یا دگلدر . اگر مضطر ایسه بزده حقکزده اجرا ایتدیگمز معامله‌ده مضطر وَ بناءً علیه معذورز . دگلسه سزده فعلکزده مضطر دگلدیکز . بناءً علیه ینه حقکزده بو جزایی اجرا ایتمکده معذورز . »

مبـداء اوّل قبول اولنجـه، بالاده اثبات اولنمشـیدی، که او مبدأ انسان دکلدر .

اختیار، وجودی اقتضا ایدر؛ یا عجبا انسان دخی مختارمیدر؛ دکلمیدر ؟ شبهه یوق، که مختاردر؛ حتی بز مبدئیت تصوّرینی بیله نفسمزده اولان اختیار ایله حس ایدیورز .

بکا استدیکی قدر (سنده فی نفس الامر اختیار یوقدر ؛ اختیار ظن ایتـدیکك احوال بربرینی تعقیب ایدرك ، کلمکده اولان برطاقم اسـبابك نتایجنـدن عبارتدر !) دینلسـون ، طورسـون . بن مادام که قلمی اله آلدیغم زمان شـو سطری یازمقـده وَیا یازمامقده مختـار اولدیغمی علم الیقین ، عین الیقین بیلورم ؛ وَ بکا یازمغی ایستمکده وَیا ایستمامکده خارجدن هیچ برسببك تأثیر ایلدیکنی کوردمیورم؛ البته کندیمی مختار بیلیرم .

وَ بن مادام که انسانم ؛ وَ انسانك صفت کاشفه‌سی اولان عقل ایچون طریق بردر ؛ البته هرکس کندی اختیارینه لساناً اولمازسه وجداناً مقردر ؛ اعتقادنده بولنورم . شمدی مسئله عوارضدن تجرید اولنه، اولنه شودرجه‌یه ایندی، که عجبـا حقوقك منبعی کائناتده وجودینی آرادیغمز مبـدأ اوّلده‌میدر ؛ یوقسـه اختیار بشرده‌میدر ؟

شقّ ثانی برصورتله تسلیم اولنه‌ماز ؛ چونکه اختیـار بشر یا حرّ مطلقدر ؛ یا بر قید ایله مقیّددر . اکر حرّ مطلق ایسه هیچ بر فرد دیکرینك خود بخود تعیین ایتدیکی حکمه سرفرو

ايتمك ايستمز . وَ بوكا بحقٍ اجبارده اولنه‌ماز . بر قيـد ايله مقيّد ايسه اوقيد نه‌در ؟

بزم اعتقادمزجه حكم قدرتك طبيعت كليه‌ده خلق ايلديكى حسن وقبحدن عبارتدر . بنـاءً عليه حقوق « طبـايع بشردن محاسن مجرّده‌يه مطابق اوله‌رق، منبعث اولان روابط ضروريه‌يه » دينلور — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

[عبرت ـ حقوقه دائر بند مخصوص].

حقوق عموميه

معلومدر،كه انسان شو مهمانسراى وجودده منفرد بولنمق لازم گلسه، قدرتدن نائل اولديغى حق حرّيتى هردرلو قيددن برى اوله‌رق ، آزاده سرانه احراز ايدر . اورته‌ده دائمـا حق گوريـنور ؛ بروقت وظيفه مشهود اولماز . فقط دنيا بر وَانسان متعدّد اولدقجه وَبوانسان متعدّدده جمعيت ايچنده وَبربرله ترابطه حالنده بولندقجه هركسـك حرّيتى سائرلرينك حرّيتيله محدود اولمق طبيعيدر .

ايشـته دنيـاده قانونلرك وَ آنلرك احكامنه رعايت ايتمكله مكلف بولنان حكومتلرك ظهوريـنـه حق ويرن سبب، افرادك او حدّ حرّيتدن تجاوزه گوستر ديكى انهماكدر .

بوده معلومدرکه ابنای بشر بو معیشتخانهٔ تمدنده یالکز برجمعیت تشکیل ایتمش اولسه، اومجموعك شامل اولدیغی افراد آره‌سنده حقوق، دائما یك طور انفراد قالور .

لکن انسانلر بویله قوم ودولت گبی، مجموعلره منقسم بولندقجه، اومجموعلرك حقوق‌مشترکه‌سی‌ده بربریله محدود اولمق ضروری‌در .

ایشته عالمده معاهده‌لرك وَ آنلرك احکامنه رعایت ایتدیرمکله مکلّف اولان اسباب سطوتك وجودینی ایجاب ایدن مادّه دخی انسانده منفرداً حکمنی اجرا ایلیان میلان تجاوزك بومجموعلرده مجتمعاً گوستردیگی استعدادیدر .

ایاکه انسانك افرادنده بوتعدّی الی الابد باقی قاله‌جقمیدر؟ ایاکه بر غالبك قلیجی وَیا بر کاتبك قلمیله تعیین اولنان حدود جمعیت ، افکار عامّه‌ده دم بدم فورانی تزاید ایتمکده اولان شو طوفان ترقینك صدمات شدیده‌سنه دنیا طوردقجه مقاومت ایده‌بیله‌جکمیدر ؟

تصوّرده اتساعی بو رادّه‌لره واران معضلاتی اولسه اولسه افکار حکمت حل ایده‌بیلور .

افکار حکمت بعد مطلق دینلان محیط کلینك بر مثال ذی حیاتیدر ؛ زمان ایله ، مکان ایله محدود اولماز . موجودات نه ایمش ؟ نه‌در ؟ نه‌اوله‌جق ؟ نه‌اولمق لازم گلور.؟ یوللو تحرّیاتك عمومنه شمول گوستر . فقط قواعد سیاست شو کرّهٔ زمین

دیدیگمز جزؤ محدودك بر خریطهٔ معنویاتیدر؛ دائماً زمان ومكان ایله اوغراشور؛ هر كسك حدّ حقوق ووسعت وظائفنی گوسترمگه چالیشور. استدلالاتنه، بر اصل مجرده ارجاع ایتمگله برابر انسانیتك ماضی وحالده مشهود اولان اطواری اوزرینه حاصل اولان تجاربدن استنباط ایلر.

— — — — — — — — — — — —

«حقوق سیاسیّه» نك موضوعنی همان هر كتاب بشقه درلو تقسیمات ایله بیان ایدر. مع مافیه مؤلفلر بیننده الڭ زیاده اتفاق حاصل اوله بیلان مادّه‌لر؛ امتڭ حاكمیتی، قوای حكومتك تفریقی، مأمورلرك مسئولیتی، حرّیت شخصیه، مساوات، حرّیت مطابع، حرّیت اجتماع، حق تصرّف، حرم بیوت گبی، قواعد كلیّه‌دن عبارتدر.

حاكمیت اهالی، كه قوای حكومتك خلقدن منبعث اولمسندن عبارت، ولسان شرعده نامی حق بیعتدر. عموم واهالی كلمه‌سنك افاده ایتدیگی معنای مجرّد اوزرینه عارض اولمش بر صلاحیت دگل، هر فردك خلقةً مالك اولدیغی استقلال ذاتی لوازمندن بر حقدر:

«هر كیمسه كندی عالمینك پادشاهیدر.» [*]

بو سلطنت خاصّه هیچ بر وقت، هیچ بر كیمسه‌نك طبیعتندن انفكاك ایده‌مز؛ هیچ بر وقت بر كیمسه‌یه ترك اولنه‌ماز؛ هیچ بر

[*] مصراع محمود ندیم پاشانكدر.

وقت هیچ بر کیمسه او استقلالدن بیعت گبی ، انتخاب گبی ، توکیل گبی، موجود اولان وسائطك برینه تطبیقاً برصلاحیت مخصوصه اکتساب ایلمه‌دن وَیا او صلاحیته نائل اولانلر طرفندن ایکنجی درجه برمأذونیت آلمه‌دن برفرد وَیا برعائله برشرکت وَیا برهیأت نامنه اجرای احکام ایتمکده حقلی اولابیلمك احتمالك خارجنده‌در.

— — — — — — — — — — — — —

[عبرت ـ بند مخصوص ـ حقوق عمومیه]

معارف

« الناس امّا عالم اومتعلم والباقی همج »

دنیاده شرف انسانیت فیض معرفتدن عبارتدر ؛ یوقسه نصاب علمه مالك وَیا تحصیلنه سالك اولمیان عوامك هوامدن هیچ فرقی اولاماز . برکرّه مزیّات انسانیه‌یی دوشنه‌لم :

هرکسی خالقیله وظیفهٔ خلقتندن خبردار ایدن معارف دگلمیدر ؟

فطرتمزده‌کی استعداد کمالی بالفعل اظهار ایدن معارف دگلمیدر ؟

موجودات زمینی اکثر خواصیله برابر بنی نوعمزه خدمتکار ایدن معارف دگلمیدر ؟

دنیانك بر کوشه‌سنده‌کی نعم فوائدی دیگر کوشه‌سنده بولنانلرك پاینه ایثار ایدن معارف دگلمیدر ؟

طوفانزدهٔ فنا اولان بونجه اقوام سالفه‌نك مأثر عرفانی جهان مدنیتده دائمی الاستقرار ایدن معارف دگلمیدر ؟

حقیقت، دنیاده معرفتدن بیوك نه‌مزیّت تصوّر اولنسون ؟

معرفت حقك اجلّ لطف سبحانیسیدر
عزّتك حامیسی، معموریتك بانیسیدر
دائم ایلر ظاهر وباطنده تقلیب امور
صانکه احکام شئونك صانع ثانیسیدر

معارف سایه‌سنده‌در، که اوروپاده هرکس مبعوثان اهالینك تعیین ایتدیگی منافعی وقایه‌یه کافل اولور ؛ حال بوکه آسیاده هیچ کیمسه مبعوثان الهینك تبیین ایتدیگی شرایعی حمایت ایده‌مز .

معارف سایه‌سنده‌در، که انگلیزلر برکوچك اردو ایله اوچ یوز میلیوندن زیاده نفوسه مالك اولان چین حکومتینك پای تختنه داخل اولور ؛ حال بوکه اوقوجه چین حکومتی برکوچك فرقهٔ عاصیه‌نك اوزرینه وارمغه جسارت ایده‌مز !

معارف سایه‌سنده‌در، که برقاچ اوروپالی، برقاچ گونده بحر محیطی کچه‌رك ، دنیانك اوبرکوشه‌سنه واصل اولور ؛ حال بوکه برقاچ میلیون تاتار، برقاچ یوز سنه‌ده بر دیواری آشمغه کسب قدرت ایده‌مز ! .

معارف سایه‌سنده‌در، که دائرهٔ مدنیت ایچنده حقیقی چشم

ادراکه نهان اولان بونجه علل مهلکه‌نك تداویسی قابل اولور؛ حال بوکه بدویت صحرالرنده هیچ کیمسه وجودی میدانده اولان سباعه قارشی دفع مضرّت ایده‌مز!.

معارف سایه‌سنده‌در،که پارسده برادیب کامل، اوچ بش آی چالیشه‌رق بر حکایه ترتیب ایتسه، مدت عمرنده ضرورت گورمیه‌جك قدر ثروته نائل اولور؛ حال بوکه استانبولده برعلّامهٔ بیمعادل مدت عمرنده تألیف ایده‌جگی کتابلرك محصولیله اوچ بش آی استیفای حاجت ایده‌مز!

برکرّه نظر امعان ایله باقلسون،که معارف، بیلدیگمز اقوام ایچنده انتشار ایده‌لی نه قدر آثار بدیعه میدانه گتورمشدر!

طبیعیّاتك برقاچ شعبه‌سی تدوین اولندی؛ کندی قوّتیله بیوجك برکلّه‌یی تحریکدن عاجز اولان برحکیمی «اگر خارجده بر نقطهٔ استناد بولسه ایدم، زمینی یرندن اوینادیردم!» فرض امکانیسیله مفتخر ایلدی.

فن سیاستك بعض قواعدی تعیین اولندی: ملکی ایکی اوچ ایالته منحصر اولان برحاکمی آزمدتده فتح ایچون جهان ایچنده جهان تحریسنه مقتدر ایلدی.

ظهور اسلام مکارم اخلاقی تمام ایلدی؛ بر ایکی عصر ایچنده قطعات ثلثه‌نك اکثر جهتلری قانون عدل وحق اولان شریعته منقاد ایدلدی.

علمای کرام قواعد عقل ونقلك تدقیقنه اقدام ایلدی؛

دنیایی فردوس معموریت ایدن مدنیتك اسباب کلیه‌سی اعداد ایدلدی .

ایچلرنده حاکملر ظهور ایتدی، که سیف عدالتلری مشرقدن مغربه رسان اولوردی .

حکیملر وجوده گلدی، که تألیفات عدیده وکشفیات جدیده‌لری ایله هربری قدرت صانعك کماله برهان اولوردی .

بعض اهل صنعت باصمه‌یی ایجاد ایتدی ؛ او زمانه قدر خواصه منحصر اولان کمالات عقلیه‌نك تعمیمیله فوائد مدنیتك گوردیگمز درجه‌یه وصولنه مدار اولدی .

بر طاقم ارباب معرفت سیاحت بحریه‌یی اعتیاد ایتدی ؛ اووقته قدر عمّان خفاده قالمش اولان بر قطعهٔ عظمی دائرهٔ تمدّنه آلنه‌رق، حائز اولدیغی عطایای قدرتدن عموم انسانیت حصّه‌دار اولدی .

برقاچ حکیم استدلالات نظریه‌نك تطبیقات خارجیه‌یه احتیاجنی تأیید ایلدی ؛ بواحتیاجك ثبوتی فیوضات طبیعتدن استفاده‌یی بلکه بیك درجه تزیید ایلدی .

اصول هیئت وقوّهٔ جاذبه قانونلری وخواص عناصر گبی، بر طاقم خفایای قدرتك ادراکیله افکار بشر احاطه‌سی قابل اولامیه‌جق قدر وسعت بولدیغی مسلمدر ؛ بوکشفیاتدن سعادت حالمزجه حاصل اولان نتایج نافعه‌یه ایسه پیش نظرمزده‌کی مصنوعات بدیعه‌نك هربری بردلیل منتظمدر .

مأثر سائره‌دن قطع نظر. عقله گوره بخار قوّتیله سیّالهٔ برقیه خاصّه‌سنك کشفندن بیوك نه خدمت اولابیلور ؟ بونلر ترقئ مدنیت ایچون ایکی واسطهٔ عظمادر،که بری روح قدر بدیع‌الاثر، بری خیال گبی سریع‌السفردر.

بری تدارك احتیاجات ایچون خدمتکار اولمش ؛ اوواسطه ایله یگرمی میلیون نفوسلی بر مملکتده درتیوز میلیون نفوس قوّتی بردقیقه آرام ایتمکسزین اعمال لوازم اشتغالنده‌در !.

دیگری تعاطئ مخابرات ایچون تاتار اولمش ؛ اورابطه ایله کرهٔ زمین ابنای جنسمز ایچون بر مجلس الفت حالنده‌در !

بری نه غریب واسطهٔ قدرتدر، که طوغ سیاهنی طاقوب، تخت روانه سوار اولدقجه قره‌ده، دکزده اجرای مرام ایله روزگاره انفاذ احکام ایلدیکیچون هم حاکمهٔ دنیا، هم مالکهٔ دریا عنوانیله توصیف اولنسه احرادر.

دیگری نه عجیب معجزهٔ فطرتدر،که بارقهٔ سیّاله‌سنك مجرای نقلی اولان تللر، سرعت انتقال بارقه‌سنك خیاط شعاعنه بگزر، اقصای شرقك وقوعاتنی منتهای غربه ایصال ایچون محتاج اولدیغی مدت بر ثانیه‌دن بیله ادنادر !

ماحصل، موی واظفار گبی، تسلّط اغیار وَگرم وسرد روزگاردن تحفّظ ایده‌جك وسائطدن بیله عاری‌اوله‌رق، خرابه زار زمینه گلمش اولان بنی نوعمز، اوچ درت بیك سنه‌دنبری بونجه باران بلا وَخونابهٔ استیلا طوفانلرینه اوغرامشکن، اسرار

طبیعتی ادراكَ وَخفایای معرفتی استدرا كه صرف ایتدیگی اقدامات فوق‌العاده سایه‌سنده اویله بر مرتبهٔ اعتلایه واصل اولمشدر، كه تصوّری عقللره حیرت ویرر !.

یانصل حیرت ویرمسین؟ اویله برمخلوق ضعیف روی زمینه حاكم وَطبیعت كلّیه ارادات جزئیه‌سنه خادم اولمشدر .

بسیط عالمده مداین عظیمه انشاسیله روابط اجتماعی تشیید ایدیور ؛

محیط اعظمده سفاین جسیمه پیداسیله وسائط انتفاعی تزیید ایدیور .

اعداد ایتدیگی ادوات ایله سبّاح گبی، موج دریاده سائر اولیور ؛ فطرتی ایسه او ماهیتدن مبرّادر .

ایجاد ایتدیگی الات ایله ذی جناح گبی. اوج هواده طائر اولیور ؛ خصلتی ایسه او خاصیتدن معرّادر . جسمی حقیر امّا افكارینه ابعاد گبی حدّ وانحا بولنماز ؛ عمری قصیر امّا آثارینه اعداد گبی عدّ واحصا تصوّر اولنماز .

مكمن قدرتده مستور اولان سرائر طبیعتی پیرایهٔ افكار ایتمكده‌در ؛ مخزن فطرتده مطموراولان جواهر معرفتی سرمایهٔ بازار ایتمكده‌در .

كاه زمانك الڭ دقیق اولان وقایعندن استدلال نتایج ایلیور ؛ كاه زمینك الڭ عمیق اولان مواضعندن استحصال حوایج ایلیور . قطعه‌لری آیریور ؛ دریالری برلشدیریور ؛ بیابان داخلنده

صولر، عمّان ساحلنده قره‌لر پیدا ایدیور . عالمك هرلذّتندن، طبیعتك هرقوّتندن مستفید اولیور ؛ بو استفاده چوغالدقجه مشاق طبیعت نابدید اولیور ؛ هر علتك دواسنی آرایور ؛ هر حاجتك اسباب استیفاسنی بولیور . دولتلر تشکل ایتدی، که ملکلرینك حدودنده گونش غروب ایتمیور ؛ مملکتلر تأسس ایلدی، که گونشك غروبیله ایچلرندن آیدینلق گیتمیور !

صباح معرفت دنیایی طوتدی .

بز نه زمانه قدر بویله گرانخواب فتور اولوب طوره‌جغز ؟

لسان مداهنه‌دن ایشتدیگمز افسانه‌لره قاپلمقدن ایسه، بر کرّه گوزمزی آچه‌لم ؛ درجهٔ معرفتمزه امعان نظر ایده‌لم ؛ ملل متمدّنه‌دن اوّلین پایهٔ ترقیده اولانلرك بیله عوامنده لا اقل نصفی اوقویوب، یازمق بیلور . حال بوکه ملتمزك بیگنده بری نامنی تحریر وبلکه قراءتدن عاجزدر !

خواصك تحصیلی ایسه عوامدن زیاده شایان تأسف گورینور ؛ مکاتب عسکریه‌دن بشقه تأسیسات علمیه‌مزك هانگیسندن بر آدم یتشدیسه هر درلو مشکلاته غلبه شانندن اولان فطانت وغیرت فوق‌العاده سایه‌سنده‌در . بونکله برابر آنلرده مهندس ومدرّس وکاتب وضابط گبی، برقاچ صنف مأموردن عبارت گورینور .

معرفتك فائده‌سی یالکز عمومك خوان احساننه مهمان

اولمغـه وسـاطتمیدر ؟ البته دگل . زیرا گوریورز، که ثروت ومعموریتنـه غبطه کش تحسّر اولدیغمز اوروپاده ایگنه‌دن ایپلگه وارنجه نه قدر محصولات مدنیت وار ایسه الڭ بیوك دستگاهی مکتب وَاكْ برنجی استادی معرفتدر .

یا حال بویله ایکن ، بزم تزیید معـارفده اولان اهمالمزه نه سبب بولنه‌بیلور ؟

عجبا بعض متعصبلرڭ « معرفت اضعاف دین ایدر . » یوللو التزام ایتـدکلری باطل ذهابه‌می اعتبار اولنیور ؟ بو بر عقیدهٔ ضالّه‌در،که معتقدلری « اطلبوا العلم من المهد الی اللحد » فرمانیله مأمور اولان فرق اسـلامیه آره‌سـنده جهلهٔ عنادیّه عنوان ـ مرکّبیله توصیف اولنسه لایقدر .

دیانت، فنون شتادن عبارت بر زبدهٔ معرفت ایکن، علم ایله دین آره‌سـنده نصل مباینت تصوّر اولنه‌بیلور ! اگر بومباینت تخصیصاً معقولاته حصر ایدلمك استنیلورسـه، اوده نه صورتله قبول اولنـور ؟ حکمت،که مجموع معقولاته شـامل بر علمدر؛ نصّ کریم ایچنده خیر کثیر عنوان تشریفنه مظهریتله مکرّمدر .

بوندن بشقه بر مسئله‌ده عقل ونقل تعارض ایدنجه، حجت بالغـهٔ قدرت اولان عقلڭ حکمی اوّل وَ نقـل آنکله مؤوّل اولدیغیچون، علمای شریعت اشتغال معقولات ایله مکلف اولدیغی عموم ارباب دانش عندنده مسلمدر .

منطق گبی ، هندسـه گبی ، اثبـات حقیقت ایدن براهین

معقوله‌دن اعتقادجه مضرت توهم ایتمك، تثلیث آره‌سنده توحید آرایانلره یاقشیر .

عجبا اوروپاده بر طاقم متغلبك « معارف نظام دولتی اخلال ایدر . » طرزنده میدانه قویدقلری زعم فاسدمی نظر دقتی جلب ایدیور ؟ معرفت هرکسه حق ووظیفه‌سنی بیلدیردیکیچون احکام حریتی اکمال ایدر ؛ یوقسه نظام دولتی بر وقت اخلال ایتمز .

خلقك حقوقنی ادراکده اقتدارینه کیم قائل اولاماز ؟ مکرکه منشور حکومتی اسارت عمومیه پنچگی ظن ایدنلر اولا !

عجبا معارفده گوریلان رغبتسزلکه ثروت عمومیه‌نك نقصانیمی سبب طوتیلور ؟ تحصیل اغورنده بخل ایتمك نصل جائز اولابیلسون ؟ بر دولت تقلیل مصارفله، حتی اداره‌ٔ عمومیه‌سنده‌کی اسرافاتك تمامیله اوکنی آلاماز؛ فقط تزیید معارفله جهان خزینه‌لرینی یغما ایدر .

اسپانیوللر وقتیله عالمك اك زنگین آلتون معدنلرینه مالك اولمش ایکن، معارفده اولان نقصانلری جهتیله اللرنده بر شی قالمدی . انگلیزلر، محصولی تیمور وکوموردن عبارت بر ملکده ساکن اولدقلری حالده، معارفده اولان کماللری حسبیله مملکتلرینی دنیانك خزینهٔ ثروتی حکمنه گتوردیلر .

ذاتاً جوهر ثروتك معدنی معارف، سرمایهٔ سعادتك مخزنی ینه معارفدر .

بو حالده معـارفك ترقیسـنی ثروتك تزایدندن بكلمك والده‌نك كریمه‌دن طوغمسنه انتظار حكمنده قالمزمی ؟

عجبا معـارفه ملكجه بر احتیاجمی مرجح طوتیلور ؟ اگر اویله ایسـه احتیاجاتك هانگیسـیدر ؟ بز ، ضروریّات اداره ایچنده امور عسـكریه‌دن مهمنی گوره‌میورز ؛ مع مافیـه آنی دخی معارفدن مقدّم طوته‌مایز .

اوت ! بر ملت، كه قلیجی سایه‌سـنده قائم اولور ؛ مقامنده قلیجه طیـانه‌رق دائم اولور . حدّ ذاتنده دخی سیف شجاعت مالك رقاب عالم اولمش بر جهانگیردر، كه جهانگیرلر حكمنه اسیردر ؛ فقط اوده بازوی تدبیرك قبضهٔ تسخیرنده اولورسه صاحب تأثیردر.

اوت؛ بر وقت قلیجك حسم دعواده اولان حكم قاطعنی گورنلر

المجد للسیف لیس المجد للقلم

دیرلر ایمش . شمدی طوپك تنویر مدّعاده برق ساطعنی سیر ایدنلر

الفوز للعلم لیس الفوز للعلم

قولنی اعتراف ایدییورلر .

معارفه اقتضا ایدن سرمایه‌یی سطوت عسكریه‌نك تزییدینه صرف ایتمك، انسانه كندی بینی یدیرمكله قوّت ویرمگه چالشمق قبیلندن اولمازمی؟ حاصلی، بو بهانه‌لره اعتذارلره هیچ محل یوقدر.

زمانمز طوزیله‌جق زمان دگل . بتون جهان انسانیت کمال شوق وشتاب ایله طریق ترقیده قطع مسافاته باشلادی .

توجه اولنان کعبهٔ کمالات ایسه بو دار محنت ایچنده بر دیار سعادتدر ؛ بو دیار سعادته وصول ایچون عزم واقدام ایتمك هر عاقله گوره فریضهٔ ذمتدر ؛ فریضهٔ ذمت بو ایکن ، وای او قومه‌که بطالت دوشگنده مألوف خواب غفلتدر ؛ خواب غفلتده قالان خلقك البتّه قرارگاهی صحرای وحشتدر ؛ صحرای وحشتك هر محصولی بر نوع زهر مشقتدر ؛ زهر مشقتك نتیجهٔ تأثیری بالطبع هلاك وندامتدر ؛ هلاك وندامتدن بر جمعیتی تخلیص ایده‌جك واسطه ایسه مجرّد غیرت ومعرفتدر .

عاقل ایسه‌ك بزده بو یولده کیمسه‌دن گری قالمامغه غیرت ایده‌لم ؛ غیرت ایده‌لم ، که بر ساعت اوّل بر قدم ایلری گیده‌لم !

[سالنامهٔ حدیقه ـ معارفه دائر مقاله]

جلال‌الدین خوارزمشاه (*)

اوچنجی فصل

برنجی مجلس

[تبریزده بر کوشك ـ کیجه]

نورجهان خاتون . — عزالدین قزوینی . — نورالدین منشی .

عزالدین

ایجه معلومکز اولسون، که بوگون تبریزك حاکمه‌سی ملکه حضرتلری‌در .

قادینلرك دولت ایشنده حکمی اولماز دیانلر، شیرازده سیّده‌نك، انداسده صبیحه‌نك سلطنتلرندن خبردار اولمیانلردر . اوت ! بو قلعه ایله تاتارك هجومنه قارشی طورمق برمردك، بر قهرمانك الندن گلمز؛ پادشاه، اسلامك اتحادی اوزرینه بردولت قورمق ایستیور ! بوقلعه‌نك ایده‌بیله‌جگی خدمت، اودولتك بر تمل طاشی اولمقدن عبارت اولدیغنی بیلیرز . شوقدر وارکه‌تبریز بوگون؛ قلب دیدکلری مهد معالی‌یه دوشمش ؛ فکر دیدکلری دولتسرای املده بیومش؛ برنازنین محبتك جهازیدر . بز تسلیمنه

[*] بو عنوانله یازوبده نشر ایتمدیکی تیاترونك اوچنجی فصلندن برایکی مجلسدر .

حاضرز : لکن بدلنده جهانك اڭ بیوك پادشاهی ، زمانك اڭ بیوك انسانی اولان ذاتك گوکلی قدر قیمتدار بر مهر مؤجّل استرز .

نورالدین

براز ایضاح بیورکز ، که مرامکزی آکلامق قابل اولسون ! بوگون بالفعل قلعه‌نك حکومتی سلطان افندمزك اولدیغنی بیلانلردنز : اوحقیقتی ادراك ایچون سیّده وَیا صبیحه مثاللرندن عبرت آلمغه احتیاجمز یوقدر : فقط سز قلعه‌نك جهاز محبت اولدیغندن بحث ایدیورسکز : بنده‌کز ایسه ذهنمده اوجهازك عروسنی بوله‌میورم .

عزالدین

نه وقتدن بری عارفلره اشارت کفایت ایتمامگه باشلادی ؟ جهازك صاحبه‌سندن بشقه عروسیمی اولور ؟

نورالدین

دیمك که ملکه حضرتلرینك اتا بکدن آیرلدقلرینه دایر ایشیدیلان سوزلر صحیحدر .

نورجهان

اتا بك درت آی اوّل آلنجق قلعه‌سنه چکیلوب‌ده پای تختنك محافظه‌سنی بکا براقدیغی زمان نکاحك کندینه ویردیگی اقتداری‌ده بنم اختیارمه براقمشدی .

عزالدین

صانیرم ، که ایشك محتاج ایضاح بر یری قالمدی ؛ هله

بر کرّه پادشاهك ، نوبهار اتّامنده یکی طوغمش گونش گبی ، خواب غفلتدن اویانمغه باشلایان گوزلری ، نوره غرق ایدن شعشعهٔ اقبالی ایله ملکه‌نك ، حزان گیجه‌لرنده بدر اولمغه یوز طوتان قمر گبی ، اویقوسنه حسرت اولمش وجودلره چارشبنی سحر بلوطندن بیاض ، اورتوسنی یاسمن یاپراغندن لطیف گوسترن انوار التفاتی بر مرکزده برلشون ، او زمان حسرت گیجه‌سی بیلدیگمز وقتلرك ، سعادت گونی بیلدیگمز هنگاملره نسبتی ، سیاه صاچلرینه بورنمش‌ده اویقویه یاتمش بر اسمر گوزلك صرمه صاچلرینی بوینه ، گوکسنه طاغیدەرق ، یکی اویقودن قالقمش شفق چهره‌لی بر قزه نسبتی گبی قالیر . هله بر کرّه جلال ایله جمال بر نقطه‌دن تجلی‌یه باشلاسین ! او زمان جنت باغچه‌لرینه بگزتدیگمز یرلرله جهنم دره‌لرینه مساوی طوتدیغمز کشورلرك آره‌سنده‌کی مباینت ، گللره غرق اولمش بر نوبهار ایله نور دریاسی ایچنده قالمش بر شهر آیین آره‌سنده اولان فرقی آندیرر .

نورالدین

پارلاق تصوّرلر ! فقط اویله شاعرانه خیاللری جدّی شیلره قارشدیررسه‌ق رؤیاده گچیردیگمز ذوقلریده حیاتك لذتلرندن صایمش اولورز . نظرمزی ایلریده‌کی امیده وقف ایدوب‌ده حالی گوز اوکندن قاچرمیه‌لم ! بزه دوشن یاپه‌جغمزی دوشنمکدر ؛ جهانك یاری عمرندن اوزون ، امکانك

یاری وسعتندن بیوك اولان استقباله قدرت الهیه‌دن بشقه کیم حکم ایده‌بیلیر ؟ داعیکز بورایه کلمك ایچون پادشاهمدن رخصت استدیکم زمان بو یولده بر تکلیفه منتظر دکلدم ؛ او جهتله اراده‌سنی صورمدم . فقط بر پادشاهك النه بر مملکت تسلیم اولنه‌جغی صرده‌ده وجودینه برده روح ثانی اضافه اولنمق استنیلورسه ، آلنه‌جق جوابی کشف ایتمك کوج برشی دکلدر . او جهتله رسمی دکلسه‌ده ، رسمی سوزلردن بیك قات قوتلی اوله‌رق ، عرض ایدرم ، که ملکه حضرتلری شمدیدن مطلوبی حاصل اولمش بیلسونلر .

مهرجهان

سز شمدی کیدیکز ! ملانك خانه‌سنده بکلیکز ! آقشام اوانجه کندیده کلیر ؛ اردویه کیدرسکز ؛ سفارتکزی اکمال ایدرسکز . امین اولکز که خدمتکز قیمت بیلمیانلره مصروف اولماز ! سلجوقیلرك مذهب مکارمنده کوردکلری ایلکی اونوتمق . اوغرادقلری فنالغی خاطره کتیرمك کبی حرام عد اولنور .

نورالدین

ملکه حضرتلرینك شو خدمتی داعیلرینه ودیعه بیورمقدن بیوك حقمده بر عنایتلری اوله‌ماز . سایه‌لرنده ایکی اسلام دولتنك اتحادینه خدمت ایدیورم ؛ جناب حق عمرکزی برقرار ایلسین ! (نورالدین چیقار)

مهر جهان

مولانا، مولانا! سویلدیگڭ سوزلری دقتله دڭلهدم. فکرکده ضیای شفقدن یاپیلهگللر، نور سحردن دوکولمه یاسمنلر آچیلیور. فقط افادهلریکی فکر آڭلایور؛ گوڭل طویمیور! قلبمه بر لسان ویروب ده سفارته آنی گوندرمك ممکن دگل، که حسیاتمی ایستدیگم گبی، میدانه قویمق قابل اولسون.

بنی دڭله! درت سنه اوته کینك نکاحنده ایدم؛ گنجلك نوبهارینڭ الڭ رونقلی، الڭ پارلاق زمانلرینی سزڭ شو حرمسرای دولت دیدیگکز اسارت زندانلرنده گچیردم. بهار ایّامی زندانه آتلمش؛ جلاد النده قالمش بیچارهلرڭ بلبل صداسندن بشقه نه اگلنجهسی اولور؟ بنمده او، وحدت ایچنده بر اگلنجهم وار ایسه خلق آرهسنده شاعر دینلان ظرافت بلبللرینڭ نغمهلری ایدی. محبتڭ پك چوق خیالی تصویرلرینی گوردم؛ جملهسنده گوڭل صباوتله شباب آرهسنه دوشدیگی صرهده نازلی اویقوسندن گوزلرینه طولان نور آفتاب ایله اویانمش بر نازنین گبی. الڭ معصومانه اگلنجهلر، الڭ قوتلی امیدلر ایچنده بر طاتلی غفلت. برجان پرور راحته مألوف ایکن، بصیرتی بارقهٔ حسن ایله آچیلیور؛ اطرافنه باقیور؛ کندینی بیڭ رنگه بویانمش نورلر، بیڭ شکله گیرمش لطافتلرله مزیّن بر جنت ایچنده گوریور؛ تنفس ایتدیگی هوایی حیات رایحهسیله مملو، آیاق آتدیغی طوپراقلری روح جوهریله آلوده ظن ایدیور! عمرینڭ

گیدیشندن مهتابك انعطافیله سرو سیمینلر ایچنده قالمش بر نهرك گذرانی سیر ایدر گبی، لذت بولیور. گلیشندن هر روحك متحسّر اولدیغی جاودانی سعادت، قالو بلادن بری کندینی آرایه آرایه اوگنه چیقمش گبی. سروروندن غشی اولیور! حالنی دوشندکجه «فلك غالبا دنیا ظن ایتمش ده بنی جنّته گوندرمش؛ همده گلیشم او ابدی نزهتگاهك بهار ایّامنه تصادف ایتمش.» دیه‌جگی گلیور! صکره آره‌یه، یا امید اولدیرمکده انسانیتك طالعنی اوتاندیره‌جق بر رقابت، یا مأیوست جانلاندیرمقده موت ایله یاریشه‌جق بر فرقت، یا روح ازمکده اللّهك حشمنی آندیره‌جق بر انفعال پیدا اولیور. اوبیك رنگه بویانمش نورلر، بیلان نقشنده اوینایان تمّوز حرارتندن، اوبیك شکله گیرمش لطافتلر، روزگار اوگنه دوشمش آتش طوفانی اویماقلرندن قورقنج گورنیور؛ انسان هوانك هرذرّه‌سنی بر طمله زهر ایله ممتزج بولیور؛ طوپراغك هر قبضه‌سنی برانسان لاشه‌سینك خلاصه‌سندن عبارت گوریور؛ بر قاچ گون اوّل بهارلره غرق اولمش بر جنت قیاس ایتدیگی محنتخانه‌یی، فانی اولدیغی ایچون عذاب ابدیسینك مجموعی بر قاچ گونلك زمان قاصرینه صیقشمش بر دوزخ قیاس ایدیور! یا بوشدتلی انفعالات ایله ازیلوب، محو اولیور؛ یا عشقك هر بلاسنده بر لذت بولمغه چالیشیور. نظرنده دوکدیگی قانلی یاشلرك هرقطره‌سندن

گللر ایچنده قالمش بر چمن، ایتدیگی آتشلی آهلرك هرذره‌سندن خورشیده غرق اولمش بر فلك پیدا اولیور .

عزالدین

جنان محبتی ازلدن بری حوریلکنده بولنمش قدر گوزل تعریف بیوریورسکز .

مهرجهان

خیر ! تعریف ایتدیگم جنان محبت دکل، او بر بشقه عالم ؛ او بر غریب تماشا ؛ فقط حیف، که تناهی شاندن اولمیان ابعاد تخیلدن بشقه بر یرده وجودی یوق . بن محبتی او شکلده گورمدم؛ اوطرزده حس ایتمدم؛ سودیگم شباب طراوتی گبی، جمال رونقی گبی، تزییناتدن تجرید اولنمش بر مخیل وجود دکل، عادتا انسان ! بن جلالی انسان گبی، سویورم؛ انسان‌گبی هردرلو کمالاتیله، هردرلو نقایصیله برابر سویورم . بوندن اوچ گیجه اول شو پنجره‌دن خوارزمیلرك خندق کنارینه هجوملرینی سیر ایدیوردم؛ قارشیمزده‌کی آغاجك آلتنده قلیجنه طیانمش بری طوریوردی؛ برصورتده، برمهابتده طوریوردی که گویا قلیجنك اوجنی شو قوجه دنیانك گوکسنه باصمش‌ده لسان حال ایله ــ فرمانمه رام اول، آیاغمك آلتندەسك ! ــ دیوردی.

اردوده یانان مشعله‌لرك قزللغی یاری اندامنی تنویر ایتمش؛ بر طرفنی طاتلی بر رنك آل ایله مخلوط بر خفیف نور متموج احاطه ایلمش؛ بر طرفنی او ضیانك قویو بر انعطافیله ممتزج بر

محسوس قرانلق طوتمش‌ده پیش نظرده اوقدر عاشقانه، اوقدر غریب برلوحهٔ تماشا پیدا اولمشیدی. که گورمیانلره تعریف ایتمك دگل، گورنلر ایچون عینیله حافظه‌یه نقش ایتمك بیله قابل دگلدر.

بیلم بیلیرمیسك ! دنیاده بعض لطافتلر واردر، که قدرتك کمالنی جامع اولدیغی ایچون عالم خیالده بیله نظیرینی گورمك ممکن اولاماز. او سیمایی گوردم؛ اویله بر زمانده گوردم، که روحمده نه‌قدر قوّت، نه‌قدر قابلیت وار ایسه هپسی نقطهٔ نظرمه طوپلانمشدی. گونشدن بر آز قرارمش بر حالده، که گونش حسننه حسد ایتمش‌ده رونقنی آزالتمغه چالشمش؛ یاخود، که آفتابك ضیاسی بیله نور جمالنه تقرب ایدنجه قرانلق گورنمگه باشلامش صانیرسك !

— اوده بزم قدر برانسان، فقط بزم قدر انسان گورینور ایکن، بتون دنیادن بیوك، بتون دنیایی همتنك تضییقی آلتنده ازمگه مقتدر بر وجود اولدیغی هرحالنده، هر روشنده تجسم ایدوب طوریوردی.

آه ! عجبا دنیا گبی، بنی‌ده النه آلمق ایستیه‌جکمی ؟ دنیا گبی، بنی‌ده اغیار نظرندن قصقانه‌جقمی ؟ دنیا گبی ؟ هرحالمی، هر طوریمی امرینه، آرزوسنه توفیق ایتمك ایستیه‌جکمی ؟ او بیوکلکده بر پادشاهه البتّه بر عالم کفایت ایتمز. بنی‌ده ذوقنی، حکمنی انفاذ ایچون یرادلمش بر بشقه عالم گبی، طوته‌جقمی ؟ او بیوکلکده بر پادشاهك گوگلنده دنیا ایله رقابت ایتمك بکا نصیب اولاجقمی ؟

عزالدین

افندمز جهانی بتون بتون جلال‌الدینك الـنـه مسلّم قیاس بیوریورسکز ! حال بوکه اوغرادیغی انهزاملر حاصل ایتدیگی غلبه‌لردن زیاده‌در .

مهرجهان

آنك الك مصیبتلی بر انهزامنده اسکندرك جهانگیرلگندن زیاده شان اولدیغنی دوشونمیورسـك ! گورمیورمیسـك ، که اوغرادیغی یرلر محو اولمش ؛ بتمش ایکن ، برکرّه دهـا وجود عالمنه گلیور ! قوجه ملّت اسلامیه‌نك تحمل ایده‌مدیگی حمیتی یالکز آنك گوکلی اسـتیعاب ایتمش ؛ تك باشـنه فلکه قارشی طوریورده بر قوجه کرّه‌یی طـالعك پنجه‌سـندن قورتارمقـله اوغراشیور . آه ! فلاکت زمانلری قهری آلتنده ازیلوب‌ده آیلرجه بر خنـدهٔ التفاتی بکلمکده انسـان عمر ابدیدن بیوك لذتلر بولاجق . الك کوچك بر تکدیرینی جهـانك الك بیوك آمالندن عالی بولاجق قدر مفتونی اولدیغمی بیلم ، که ایستدیگم گبی آ گلاتمغه مقتدر اوله‌جقمیسك ؟

عزالدین

مأموریتمی غریب بر یوله سوق ایدیورسکز ! بز کندیمزی براز آغر طوتمزسـه‌ق ، مطلبمزی سـیاسی بر مقصد حکمنده گوسترمزسـه‌ك موفقیتمزدن نصل امین اوله‌بیلیرز ؟ سز آنی گوردیکز ؛ سودیکز ؛ یا اوسزی ....

مهر جهان

سویله، سویله! نه سویلیه‌جگگی بیلیورم؛ بیلیورمده یلمامك، دوشنمامك ایستیورم: کندیمی آلدادیورم؛ فقط حیاتم اوغفلته منحصر. روحم او غفلتله غدا بولیور. سوزلریمی عجایبمی بولیورسك؟ بیلمزمیسك که حیات بیله یالکز غفلت سایه‌سنده چکیلیر. دنیاده انسانك سعادتی غفلتدن عبارتدر؛ غفلتی اورته‌دن قالدیر؛ عمرك هردقیقه‌سی آرقه‌سنده بر اشکنجه آلتی سورکلیه‌رك گذار ایتمگه باشلار.

مقصدمزی فکر سیاسی حکمنده گوسترمك‌می دیورسك؟ جلالك گوکلنی ضرورتله، مجبوریتله‌می بکا میل ایتدیره‌جکسك؟ اوقلبی کیم اجباره مقتدر اوله‌بیلیر؟ بونجه سنه‌لردر دنیا اوزرینه ییغلیورده صلابتنه خلل گلمیور: بونجه سنه‌لردر قضانك پنجه‌سنده یوغریلیورده ینه ازیلمیور!

امیدم یالکز آنك مرحمتنده‌در. برده شاید بوقدر خالص، بوقدر شدید محبتك بر معنوی تأثیری، بر روحانی جاذبه‌سی اولابیلیر.

عزالدین

سلطان جلال الدین فی‌الحقیقه برمبرم احتیاج گوروندکجه اسلام آره‌سنده قلیچ دوشورمامگی پك زیاده التزام ایدیور. اسلام غیرتی، ملت محبتی نمایشلرینی مقصدیچون اك بیوك برسلاح ظفر عد ایتمش. اوسلاحی تبریز دیوارلرینه چارپوب‌ده قیرمق ایسته‌مز. مهارتله گوکل تسخیرینی، قوتله مملکت

ضبطندن خیرلی گورمش . برطرفدن نتیجه‌سی مشکوك برحربه گیرودبه شهرت عدالتنی غائب ایتمك مخاطره‌سنی، بر طرفدن تبریز ملکیله افندمز گبی خزینـهٔ اقبالنی تزیین ایده‌جك بر قیمتلی جوهره نائل اولمق امکانتی مقایسه ایدنجه، فکرمزه بزدن زیاده مرّوج اولمق لازم گلیر . فقط بزه لازم اولان ینه احتیاطدر . داعیکز دنیاده چوق الله قولی گوردم ؛ هیچ الله آدمی گورمدم .

مهرجهان

آه ! باق بو آدم نه‌لر سویلیور ! گونش بیله چرکابه منعطف اولنجـه لطافتنی غائت ایتـدیکی گبی ، بونك مردار گوکلنه‌ده انوار معالیدن مخلوق اولان جلال، نه قدر چرکین عکس ایتمش ! سنك فکرك، احتیاطك لازم دکل ! شمدی قلعه‌نك آناختارینی آل ، گوتور ! سـفارتنی بنم استدیکم یولده طوته‌جقسـك ! لسـانکی بر جاریه ایله بر جهانگیر پادشاه آره‌سنده یاقیشـان عبودیت شیوه‌سـندن آیرمیه‌جقسـك ! جلالی تضییق ایتمك ایستیان نظرمده جنگیردن آلچق اولور .

عزالدین

فرمان سزك !....

[عزالدین چیقار]

مهرجهان

نه یاپه‌یم، گوکلمه برلسان ویروبده جلاله گوندرمك ممکن دگلکه حسیاتمی ایستدیکم گبی میدانه قویه‌بیله‌یم !

محبت

ان الله جميل يحب الجمال

عجبا لسانمزده گاه عشق، گاه محبت، گاه علاقه سوزلريله افاده اولنمق استنيلان خاصيت عجيبه نه‌در؟ بيلمديگمز شيئی نره‌دن اوگرنه‌جگز؟ الهامات قدسيه وسانحات فكريه‌دن دگلمی؟ كتب شرعيه‌يه باقيورز؛ مفخر موجودات، عليه‌الصلوة افندمزی انبيای عظام ايچنده محبوبيت صفتيله ممتاز گوريورز؛ بو قدر مكونات طبيعيه‌نك علت ايجادی عشق اولديغنی آڭلايورز؛ ترجمان الغيب حقيقت اولان لسان تصوفدن:

« خدا عاشق، رسول عاشق، بتون گون ومكان عاشق! »

گبی حوصله سوز ادراك اوله‌جق نيجه نغمات آشناك ايشيديورز. برسويدای طاهر ايله نيجه بيك داغ اليمه مبتلا اولان بر قلب متأثر ايله بر كره يگی برحقيقت تحريسنه عزم ايدرسه، برقاچ بيك دفعه خطيئات سابقه‌سنی اونوتمغه ضرورت گورن برذهن متفكر، اويله عرش اعلای الوهيته قدر اتصال ايتمك، برحالك عموميت اعتباريله حس وتقدير وتعريف وتصويرينه نره‌دن مقتدر اولسون؟ ... بزم گبی كندی ادراكيله محجوب اولان عجزه‌نك حالی، تحقيقات ماهياتده ياتشريح وجدانه ويا نظرياتجه تحریء برهانه چالشمقدر.

عجبا بز او واسطه‌لرله ماهیت عشقی میدانه چیقاره‌بیلیرمی‌یز؟ نه منـاسبت ! حالا وجدانمزك حقیقتنی بیلمگه مقتدراوله‌مدق ! حالا ایکی بیـك سنه‌دن بری کلّ یوم بو قدر ابنـای جنسمزك وجودلری تشریح نامنه پارچه پارچه ایدیلوب طورر کن، اعضای مرکبه‌مزدن بر طاقمینك حیاته جهت لزومنی اوگرنه‌مدك ! بو قدر عجز ایله معنویاتیمی کشفه مقتدر اوله‌بیله‌جگز ! اولسـه اولسه، او قدرت معنوّیه‌نك آثارندن بر قاچ لقردی سـو یلیه‌بیلیرز . وارسون بعض اطبّا عشق ایچون حجاب و حجزه عارض بر علّتدر دیسون . حجاب و حجز عشقك ترقیسنه علّت اوله‌بیلیر ؛ فقط عشق اعضای بدندن بر علت آثارندن اولمسه گرکدر .

بعض آدملر بیلیرم که ، اون بش سـنه‌دن بری، اون بش گون نتیجهٔ محبتدن قورتلمدیلر؛ فقط اون بش ساعت اولسـون نتیجهٔ ابتلا دینله‌جك بر اضطراب جسمانی‌یه دوشمدیلر . بونلر ابنای بشر آره‌سنده طوپراغی مرمر وَیا دمیر معدنندن آلنمش بر موجود منفرد دگل ایدیلر یا !

بعض کلیّاتده « عشق، ایپلگی شهوتدن بوکولور، کندیسی خیـال ایله طوقونور؛ بر رنگین قماشـدر . » یولنده کنایه‌لی، ایهاملی تعریفلر گوریلیور . خیالك محبته یاردم ایتـدیگنی آز چوق محبت وَیا اصحاب محبت گورمش اولانلرك هیچ بری انکار ایتمز . شهوته گلنجـه : آنك‌ده بعض علاقه‌لرده تأثیری امور مسلمه‌دندر؛ فقط شهوت، محبته ـ هـانی بزم گبی ارباب دنیـا

ایچنـده‌کی محبته ـ سـبب مسـتقل اولمدیغنی ادّعا ایده‌بیلیرز ؛ بو بابده تجربیّاتدن برچوق دلائل دخی گوستره‌بیلیرز .

ازجمله شرقده عشـقك غایت شاعرانه بر تمثـال حزینی اولان مجنون عامرینك لیلایه ابتلاسی مکتبده ابتـداء ایتدیگی یالکز نظامیلرك، جامیلرك، فضولیلرك، سیّدوهبیلرك تخیّلات ادبیّه‌لرندن حاصل اولمش بر حکایت دگل، برچوق مورخلرك اثباتنه چالشـدیغی وَحتی صاحب تذکره [داؤد ضریر] گبی حکمانك دخی تحقیق وتصدیقنه مظهر اولمش بر روایتدر .

فرانسـه‌نك الڭ مشهور حکماسندن [ژان ژاق روسو] «قونفسیون دوفوآ» نامیله معروف وَ بزم عادات و اصلاحاتمزه گوره «محاسبهٔ نفس» وَیاخود « نامهٔ اعمال » کلمه‌لریله بر درجه‌یه قدر ترجمه‌سی قابل اثر بینظیرنده دها صبی ایکن مبتلا اولدیغی محبتلری تعریف ایدر .

روسـو ایسـه ینه او کتابنده مجرّد هرحالی حقی اوزره بیان ایچون خرسزلغه وارنجه‌یه قدر ارتکاب ایتدیگی وَیاخود ایتمك ایسـتدیگی کافهٔ قبایحی میـدانه قویمش ، وَحتی کتابنك مقدّمه‌سـنده ، دیوان محشره واروبده اعمالنه دائر بر خطـاب عزّته مظهر اولنجه، جواباً اوکتابنی عرض ایتمك ایستیه‌جگنی بیان ایلمش ایکن ، عشقه متعلق اویله بر یالان سـویلسنه عقل قائل اولماز . بو حال مجنونك، روسونك مخصوصاتندنمیدر ؟

اگر قولمه اعتماد بیوریلورسه، حقانیت نامنه تأمین ایدرمکه،

بن ده برنجی علاقه‌یه اوغرادیغم زمان سکز یاشنده ایدم . مقالهٔ عاجزانه‌می اوقومغه تنزّل ایدن ارباب مطالعه ایچنده صباوت ایله محبتی جمع ایتمش پك چوق ذوات بولنه‌جغنه ـ گورشدیگم بر طاقم احبابك سرگذشتلرندن استدلالاً ـ یقین حاصل ایتدیگمدن ، حال آشنا اولانلرك وجدانـنه مراجعت ایدرم . بر صبینك محبتنده علاقهٔ شهوت تصوّرینه امکان یوقدر ؟ یوق ایسه صبیلرده حاصل اولان بر حسّ خالصانه، بالغ ورشید اولان ابنای بشرده نیچون ظهور ایتمسون ؟

امّا ، صبینك، بالغك قلبنده حاصل اولان بو محبت نه‌در ؟ وَیا نیچوندر ؟ دینلور ایسه، بوڭا جواب ویرمه‌دن عجزمزی ینه تکرار ایدرز . شوراسنی‌ده علاوه ایلرزکه ؛ مادامکه عشق روحانیدر؛ وَمادامکه روح گبی مجرّداتك تعریفی منطقاً ممکن دگلدر؛ آنك عوارضندن اولان خواصك ماهیتنی تبیین ایتمك دخی قابل اوله‌ماز . محبتی شهوته اساس طوتمق ایستیانلرك بطلان مدّعالرینی اثبات ایچون هرمحبتدن وَهرشهوتدن محبت تولّد ایتمدیگنی، وَبالعکس ـ یوقاریده دخی سویلندیگی وجهله ـ غیر رشید اولان صبیانده متعدد عشق آثاری گوروندیگنی ایراد ایتمك کفایت ایدر .

عشق دیدیگمز حال ، نتیجهٔ خیال ایسه ، خیال دیدیگمز مادّه دخی مجرّداتدن وَ بناءً علیه تعریف قبول ایتمیان ماهیاتدن

اولدیغی ایچون ینه حقیقت عشقی میدانه قویمقدن عجزمز ثابت اولور .

اوت ! بعض شاعرلرمز :

« خندهٔ گلله دگل گلشنده آه عندلیب ؛
منتشردر کوشه کوشه داستان حسن وعشق ! »

وَیاخود :

« شمعه خالی قالمامش بر جان فدا پروانه‌دن ؛
هر گیجه هر یرده روشندر نشان حسن وعشق ! »

گبی تخیلات ایله حسیّات محبتی انسانیتدن بهیمه قدر ایصال ایتمشلردر . فقط ظن اولندیغنه گوره بو درلو افاده‌لر هند حکماسندن [بیدبای] ڭ [کلیله ودمنه] وَ فرانسه ادباسندن [لافونته‌ن] ڭ «قورت وقوزی» حکایه‌سی گبی صفات بشریه‌یی مجاز واستعاره طریقیله مخلوقات سائره‌ده ارائه دیمکدر . مع‌مافیه بعض حکما حیواناتده عشقڭ وجودینی ادّعا ایتمش، وَتجارب حکمیه، اشینڭ هلاکنده چفتلشمز ؛ وَیاخود هلاك اولور ؛ قوشلرڭ وجودینی اثبات ایدرك، ادّعالرینی خیالات شاعرانه‌دن عالم بحث ومناظره‌یه ادخال ایلدیلر . وَفقط حیوانلرده دخی کندیلرینه مخصوص بر نوع روح اولدیغی حکمیات اسلامیه‌ده مسلّم، وَحتی بوخاصّه، روح حیوانی تعبیریله معروفدر . مشهوداتمز ایچنده ابدع مخلوقات اولان روح انسانی گبی بر قوّهٔ کلیه‌یی بر آووج طوپراغه احسان ایدن صانع حکیمڭ عنایاتندن روح -

حیوانی یه دخی میل محاسن گبی بعض خواص احسـان ایتمش اولمسی استبعاد اولنه‌ماز . شوقدر وارکه اومیلك صاحبی اولان حیوانات عنـدنده معلوم بر حس نتایجندن اولدیغنی دخی پك قولای ادّعا ایده‌میز ؛ چونکه جماداتده بیله قوهٔ جاذبه قانونلرینه اتباع وَمقناطیسه انجذاب گبی سببی مجهول وَتغیری ممتنع بر طاقم حاللر گوریورز . عجب بو انجذابلر، بومیللر هپ ماهیت عشقك نتایجندنمیدر ؛ یوقسه جنس مخلوقاتك هر نوعنده ظهور ایدن آثار بشقه بر خاصیت نتیجه‌سیمیدر ؟ بر مسـئله بو درجه‌لرده شمول اوزره پیش نظره آلنجه، بزم ایچـون یالـکز تصوّری ممکن اوله‌بیلیر ؛ فقط قیاس ایله تصدیقی قابل اوله‌ماز .

حتی حکمتـك معلم ثانی وَشیخ الرئیس اوّلی عـد اولنـان ابن سینایی :

« لقد طفت فی تلك المعاهد کلّها ؛
وسـیرت طرفی بین هذا المعالم .
ولم ار الا واضعاً کـف حائر
علی ذقن او قارعاً سن نادم . »

گبی مأیوسانه فریادلرله حقیقتك وسعت وعظمتنه قارشی روبزمین عجز ایدن سـبب ، ادراکات بشرك احاطـهٔ کلیـاتده‌کی ضعفی نتایجندن اولمق اغلب احتمالدر .

افادات مشروحه‌دن آکلاشلدی‌که ؛ جذبهٔ الهیه ، علاقهٔ روحانیـه، تمایلات حیوانیه وَانجذابات مادّیه وطبیعیّه گبی دینی

وحکمی وَوجدانی وفنی عشقه ترتب ایده‌بیله‌جك نه‌قدر مسائل وار ایسه، نظر حکمتك هدفهٔ احاطه‌سنه جمع ایله مشاهده‌لرینه چالشمق ابعـاد نامتناهینك حاوی اولدیغی مکوناتی دوربین ایله گوزمك داعیه‌سی گبی بر خیال محال اولور. بناءً علیه عشقدن بحث اولندقجه. انسانك کندی ادراکات وَ وجدانیـاتی وَبلکه تجـارب ومشهوداتی داخلنـده ادارهٔ افکار ایتمسی ضرور یاتدن اولور. دیمك‌که بزم سـویلیه‌بیله‌جگمز شـیلر عشقك انسانی اولان جهاتنه، وَ آنده دخی ــ ماهیتندن قطع نظر ــ عوارض مترتبه‌سـندن اولان حالاتنه عائددر؛ یعنی آدمك قلبنده محبت نه درلو ظهور ایدر، وَظهورندن صکره نه درلو تأثیراتی گوریلور؟ تجـارب محسوسـه و مشهوده‌مز اوزرینـه یالکز آندن بحث ایده‌بیله‌جگز.

بحثه ابتدادن اوّل شو معذرتك ایرادینه دخی لزوم گوریرز که: خورشید منوّر هر معکسده بر رنك دیگر، هرمنظرده بر رونق آخر گوستردیگی گبی، هرقلبك صیقل انجلاسی اولان حسیّات علویه دخی مساوات حالنده اولمدیغندن، او بارقهٔ آسمانی برچوق گوکللرده بزم دگل، بلکه دنیاده کیمسه‌نك خیالندن کچمامش بر طاقم اطوار ایله اثرینی گوستره‌بیلور. جهان انسانیتك کافهٔ حقایقنی بیلمك هیچ بر فکره گوره ممکن اوله‌مدیغی گبی، بو عالم شهود ایچنده عوالم غیبك برانموذج مصغری اولان شو اوفاجق قلبك دخی گرك حکیمانه وَگرك ادیبانه برتاریخ طبیعی وَیاتشریح

معنویسنی یازمق کیمسه‌نك وهله بنم گبی بر عاجزك اقتداری داخلنده دگلدر . حتّی تاریخ واخلاق وحکایه واویون گبی اللی آلتمش قدر ملل متمدنه‌نك اللی آلتمش بیکی متجاوز اوله‌رق المزه‌گچن تألیفاتنك اکثری، گوگل دیدیگمز خزینة‌الغیب‌اسرارك حالندن بحث ایتمش، مع مافیه هیچ بری عمومیتنك دگل، حتّی بر مسئله‌سنك حلّنه مقتدر اولمامش بر طاقم ملاحظات ووجدانیات شخصیه قبیلندندر . او جهتله معنویاته متعلق کافهٔ حقایق گبی، شذوذی قواعدینه بیك درجه غالب اولان محبت خصوصنده ایراد ایده‌جگمز مباحثك کندی درکات ادراکاتمز دائره‌سنده بولندیغنی پیش نظردن آیرمامالرینی اصحاب مطالعه‌نك دقت مخصوصه‌لرینه حواله ایدرك، محسوسات ومشهوداتدن استدلالاً ملاحظات آتیه‌نك ایرادینه باشلادق « خذماصفا ودع ماکدر.»

❊

عشقك بعضیسی صرف ناگهانی اولور : سویله‌جك بر چهره‌یی همان بر گورشده مفتون اولانلر اوزون اوزادی الفتدن صکره محبت ایدنلر قدر اولسون چوقدر. بر گوزل گوز جذب قلب ایتمکده بیك قات مؤثر اولدیغی گبی، بر حسن آشنا نظر دخی، قلبه رهبر معرفت اولمقده بر متخیّل فکردن بیك قات سرعتلیدر . ابتصار ادیبانه‌سنی قلبك مستور اولان یرلرینه ایصال ایتمکده اولدقجه بیوك بر مهارت گوستردیگی جهتله اوروپا ارباب تدقیقنه گوره دنیانك الك بیوك شاعرلرندن معدود اولان

(شکسپر) ك «روم‌ئو - ژولیه‌ت» نامیله ترتیب ایتدیگی اویونده بربرینه خصم جاحد ایکی خاندان ایچنده پرورده اولمش بر دلی قانلی ایله بر قیزك، نظرهٔ واحده‌ده یکدیگرینه حاصل ایتدکلری ابتلای فداکارانه‌یی هر درلو نتایج حکیمانه وشاعرانه‌سیله برابر معرض تماشاده جلوه‌ساز ایلمسی، بو محبت ناگهانی حقیقتنی بیان ایچوندر ؛ ظن اولنور .

ادبای شرق ایسه بو یولده اولان اعتقادلرینی ایلری گوتورەرك ایچلرندن بری :

« الاذن تعشق قبل العین احیانا . » دیمشدر . ترکجه‌ده دخی « قولاقدن عاشق » اولمق امثال مشهوره‌دندر . بکا قالیرسه، ینه بر معتاد نتیجه‌سی محسوسات ومشهوداتم اوزرینه بنا ایدرك دیرم که : علاقهٔ ناگهانی واقعدر ؛ چونکه بر کرّه نفسمده حس ایتدم ؛ بر قاچ کرّه‌ده احبابمده گوردم . فقط قولاقدن علاقه مسئله‌سنده گوچ اعتماد ایده‌بیلیرم ؛ چونکه معلوماتم مسموعات نتایجندن عبارتدر ؛ « لیس الخبر کالعیان » مسئله‌سی ایسه معلومدر .

محبتك برنوعی دها واردر که غایت آغر گلیر ؛ بونوعی ایسه مؤاخذات حکیمانه نظرنده ائتلافدن عد اولنمق استنلمش ، وحتّی بعض کتب حکمیه‌ده « انسان گوره گوره آلیشیر ؛ آلیشه آلیشه سور . » سوزی بر قاعدهٔ حکمیه صورتنده گوسترلمشدر . بو قاعده ایسه گوره‌نك دیدکلری عقاید باطله خلاصه‌سینك مفتونی اولانلره قارشی وجدانی برسدّ سدید اوله‌بیلیر ؛ فقط اعتقادمجه

سودیگنه ایکی اوچ ییل گوروشـدکدن صکره علاقه ایدنلره کثرت الفتدن طولایی بر ذوق روحانی‌یه واصـل اولمشلردر؛ دیه‌میز؛ چونکه انسان اولور. بر نازنین ایله سنه‌لرجه گوروشور؛ سومگی خاطرینه بیله گتیرمز! انسان اولور؛ سنه‌لرجه گورو- شوبده سومگی خاطرینه گتیرمدیگی بر گوزلی بر گونده سور! فقط نیچون بعضیسی بر گوروشده سوز؟ نیچون کیمیسی سنه- لرجه گوروشدکدن صکره یا آغر آغر ویاخود دفعةً سـومگه باشلار؟ بورالرینی حل ایتمك فکر انسانی‌یه بر ناطقهٔ مخصوصه، وجدان بشره بر لسان بیان ویرمدکجه حاصل اوله‌ماز ....

عشقك تأثیراتنه گلنجه: اوده افرادینی جامع وخصوصیله اغیارینی مانع بر شکلده تعریف اولنه‌ماز. بو خصوصده برنجی درجه‌ده سویلیه‌بیله‌جکمز حسیّات وبعض کرّه مسموعات وبرده مشهوداتدر.

نفسمده تجربه ایتـدیگم علاقه‌لر غریب ایدی؛ بیلم اعتماد بیوریلورمی؟ تسلسله دوشـورمامك ایچون زمان وصـالدن باشلایه‌لم: سودیگمی اکثر گونلر ساعت درت ایله بش آره‌سنده گورردم. بوزمان مواصلت بکا فردوس اعلانك بر برینه منجذب ایکی روح ایچون ترتیب اولنمش بر شهر آیینی حکمنده گلیردی! نه طرفه باقسه‌م، گوزیمه اویله گلزار، فلان دگل، عادتا مافوق- الطبیعاتدن بر طاقم هیاکل گورینوردی. بر حالده‌که حدقهٔ چشممه هرنه عکس ایتسه، سودیگمك کوچولمش بر تصویری صانیردم.

زمان مواصلتده اخص آمالم سودیگمی ممنون، وَنتیجهٔ آمالم محزون ایتمك ایدی؛ چونکه فنا حالده قصقانیردم . بر درجه‌ده‌که ، گویا وجودمك هر عضوی بندن آیری بر شی ایمش گبی ، آنی گوردیگیچون ، آنی سودیگیچون قلبمی پارچه‌لمك ایستردم . بعض کرّه جمالنه باقدقجه، کندینی بشقه‌سنك‌ده سودیگنی دوشنوردم. آه ! او حالده ،

« انصاف اولنسه ، بزده رقیبك رقیبی‌یز ! » حقیقتی هیچ خاطرمه گلمزدی؛ دائما ،

« هر که گوید عاشقم آتش زند بر جان من ؛
زان که میترسم ، که باشد عاشق جانان من ! »

خیالاتنی دوشنورده رقابت وَیاتعبیر صحیحیله عادتا حسد سائقه‌سیله گوزیمه کیم گورینورسه ، محو ایتمك ایستردم : زیرا اعتقادمجه بر آدم سودیگمك جمالنی — ولو گوزیمك بگنده اولسون — بر کرّه گوردکدن‌صکره دنیاده بشقه بریسنی سومك محال ایدی. امّا طبیعت مختلف ایمش؛ برانسانك حدقهٔ چشمنه وَیاخود لوحهٔ خیالنه عکس ایدن گوزل، سویلمز ؛ وَحتّی گورنمز ایمش . اورالرینی کیم دوشنور .....

برابر اولدیغم زمان اك بیوك سبب تعجیزم اولان شیلردن بری‌ده بگا متعلق بر آرزوسی اولوب اولمدیغنی صورمق ایدی ؛ چونکه ذهنمی طوپلامق استدکجه دائما دوشونه‌بیلدیگم، سودیگمك بر خدمته محتاج اوله بیله‌جگنی ؛ وَیاخود بر طرفدن خوف

اوزره بولندیغنی دوشنمك ایدی. برنجی مسئله خاطریمه گلدکجه وجدانمده‌کی حسیاتی :

قائلم جان ویرمگه ، جانا ، الڭ ادنا میلکه !
طالب اول هرمقصده دنیاده بن موجود ایکن !

بیتنده خلاصه ایتمك ایستردم! ایکنجی مبحثی دوشوندکجه‌ذهنمده:

« شانه گر کاکلڭ برتلنه ویرسه ضرر ،
چوب شمشاد بیتن یرلری سوزان ایدرم ! »

مألنی حسبحال ایدردم .

محبتك بوطور حسیاتی دوشونیلورسه، انسان ایچون «قدرله پنچه‌لشمك » ممکن اوله‌مدیغندن ، سودیگنی هرمقصدینه نائل ایتمك قابل اوله‌مایور ؛ فقط حسیات عاشقانه‌سنه تعلق ایدن تعدیاته قارشی طورمق « بعون‌الله‌الجمیل » دائما ممکن اولیور .

مسموعاته قالیرسه، سودیگنی گوردیگی گبی قارشیسنده‌غشی اولانلر وار ایمش ، بن برکره بایبلدم . فقط حالم اویله اوزون سورمدی .

مشهوداتمده ایسه غریب بر حاله تصادف ایتدم : احبابمدن .... بك، برینی سوردی؛ وحتی یاننده نامی آگلسه چهره‌سی میت رنگنی باغلاردی . مع مافیه سودیگی یاننه گلدیگی گبی ، ییلان گورمش درجه‌ده نفرت گوستردی! سببنی آگلایه‌مدم؛ صوردم ؛ اوته‌کندن ؛ بریکندن قصقانیرمش ؛ وکندی یاننده

بولنمدقجه چکدیگی عذابك ؛ یانـنـه گلدکجه ، انتقـامنی آلمق ایسترمش !

صدده، یعنی حسیاتمه گله‌لم : بن سودیگمك یانندن آیریلنجه، دنیا بکا زندان دگل ، عادتا بر « طمع دنیاسی » اولوردی . جمالی خیـالمده بر گونش، محبّتی گوکلمده بر مهتاب ! تا اویقو وجودمك قوّتنـه غلبه ایدنجه‌یه قدر کیجه‌لی گوندوزلی نورلر ایچنده مطالعات وتخیلاتمه صرف ذهن ایدردم .

بو مشاغل ایچنده آره صره سـودیگمك وجودینی ضیادن دوکولمش بر شمعدان، جمالی گونشدن آیرلمش بر علو، صاچلرینی ابر سحردن یره دوشمش بر پارچه، گوزلرینی او، آفاق لطافتلره منضم اولمش ایکی روح ثانی عد ایدرجه‌سنه تمثالنه حیران اولدیغمی انکار ایتمم . حتّی بعضاً گونشه باقاردم : صاریلق ، نورانیلك، ساترلك علاقه‌لریله سودیگمه بکزه‌دیردم؛ گوزلریمی اونور الٰهی‌یه دیکردم ؛ عاقبت یاباقینك :

« خورشیده باقسه ، گوزلری خلقك طولا گلیر ! »

قولنجه گوزلرم یاشلرله طولار ؛ وَیا براز دها اصرار ایدرسه‌م ، ممدوح فائقك :

« چشمه دنیا طار اولور، خورشیده ایتدکجه نگاه ! »

مصراعی مآلنجه، گوزیمه دنیاده هیچ برشی گورنمز اولور، وَفقط ینه خیال یار قارشیمده طورردی .

بعض کیجه‌لرده مهتابه نگاه ایدردم : آه ! مهتاب بزه تابعدر؛

بناءً علیه ضیاسی اوقدر شدتلی دگلدر . مهتابه باقدقجه گوزمك اوگنده ینه جانانم گورینوردی ؛ فقط رنگی ، ضیاسی اویله خیره‌بخش نظر اوله‌جق صورتده گورونمزدی؛ مهتابی گورنجه گوزلریمه یاش گلمزدی ؛ بالعکس گوکلمه فرح طولاردی . دنیا گوزیمه قرارمزدی؛ بالعکس گیجه‌لر آیدینلق اولوردی . بوجهتله مهتابی‌ده اك خفیف ، اك لذتلی گچیردیگم ایّام وصاله بکزه‌دیردم. شعرای سالفه‌نك آثارنده مهتابله ، خورشید ایله بر چوق عاشقلرك محاوره‌لرینی حاوی منظومه‌لرده تصادف ایتدم ؛ فقط هیچ برینی کندی حسیاتمه موفق بوله‌مدم .

گیجه‌لری اویومغه مقتدر اولدیغم ایکی ساعت ظرفنده رؤیاده گوروردم ؛ امّا نه رؤیا ! هر نه حالده ؛ هرنه موقعده بولنسه‌م ، دائما سودیگم یانمده بولنوردی. حتّی بعض کرّه گوزیمی آچاردم؛ یارمك یالگز خیالنی بولوردم . مع مافیه آنکله‌ده اکتفا ایدرزدم. بعض کرّه‌ده اعادهٔ رؤیا امیدیله گوزلریمی قپاردم !

مشهوداتمه گلنجه : پك چوق عاشق گوردم ؛ فقط یارینی تصلّی سودیگنی ، نیچون سودیگنی — اگر ازدواج مسئله‌سی استثنا اولنورسه — محبتك نتیجه‌سندن نه مأمول ایلدیگنی بیلیر کیمسه گورمدم! مع مافیه عادةً ، خلقةً ازدواجی قابل اولمیه‌جق پك چوق آدملر بیننده پك قوّتلی محبتلر گوردم .

ماحصل ، تصدیقات فکریه‌نك حقیقتنی اثباته امکان اولمدیغی گبی ، حسیّات وجدانیّه‌نك ماهیتنی ، عوارضنی گوسترمك دخی

محالدر . بزم « انسان نیچون سور ؟ » سؤالنه « وجدانکه صور ! »
جوابندن بشقه سوزمز یوقدر . « انسان نصل سور ؟ » دیانلره
ایسه « پك مراقك اولدیغی حالده هندك ، یونانك ، رومانك ،
عربك ، عجمك ، ترکك ، اوروپانك آثار ادبیه‌سنی تتبع ایت ؛
بلکه وجدانکك حسیاتنه مرأت انعطاف اوله‌جق بر اثر
بولورسك ! » دیمکله اکتفا ایدرز .

حیثیت

(بحث ایتمك ایستدیکمز حیثیتدن معنای فنیسی آکلاشلمسون !)

معلومدرکه جهانك هرهانکی جهتنه گیدلسه نجابت ، قدم ،
ثروت ، فضیلت علم واخلاق یولنده وحتی بعض کره بر فردك
رنگی براز بیاض اولمغله اسمر ویاسیاهلره رجحانی لازم گله‌جگی
گبی بر چوق حاللرده طبیعی اولان مساوات انسانیه‌یه مغایر بر
اثر تفوق مشهود اولیور ؛ وبو حاله لسان عثمانیده ، [حیثیت]
دینلیور !

شبهه یوقکه شریعت وحکمت وانسانیت نظرنده ذاتاً مساوات
اوزره مجبول اولان بنی بشر ، مساواتك اك شموللی معناسنه ،
یعنی هر جهتله بری برینك حالنده بولنمق استعدادینه مظهر
دگلدر ؛ برمسلمان اخوان طینتنی . اخوان دینی ایله کافهٔ احوالده

مساوی گورمك ایستەمز. مثلا حضرت علی (کرم‌اللّٰه‌وجهه) گبی وصایت نبویّه شرفنه نائل اولمش بر خلیفهٔ ذیشان، دیوان‌عدالت الهیه‌نك خارجده بر نمونه‌سی اولان وَیاخود اولمق لازم گلان محکمهٔ شریعتده قائماً وَمتساویاً بریهودی ایله ترافع ایدر. زمان خلافتنده دنیانك ایکی جهانگیر دولتی اولان روما وَایران سلطنتلرینی اوتوز قرق بیـك کشیلك بر اردو ایله زیر وزبر ایتمك درجه‌سـنه گتیره‌جك قدر کرامت نمای علویت وغالبیت اولان حضرت فاروق اعظم (رضی‌اللّٰه عنه) ممالك مفتوحه‌سندن شامه گیرر کن؛ عنایةً وَمرحمةً کوله‌سنی ــ نوبت آکا گلدیکیچون ــ دوه‌سنه بندیرر؛ وَحتّی مهارینی کندی الیـله چکر! سلاطین اسلام آره‌سنده هر نظر حکیم صاحبنه گوره پادشاه حکما عنوان افتخارینه بحقٍ شایان اولان مرادثانی، اون درت یاشنده‌کی اوغلنی کندیله مسـاوی طوتارق، مسندینه اقعاد ایلر! فقط هیچ بر مسلمان بر یهودیله هم صفّ قیـام اولمق وَیاخود کنـدی مالنه دعوای اشتراك ایدن کوله‌سنی راحله‌سنه بندیرمك وَیااولادینك تربیه‌سنده چوجوقله مشاوره ایتمك ایستەمز.

حکمةً بعض ارباب مطالعه اشـتراك اموال وَحتّی اشتراك‌عیال افکار مفسده‌سنه قدر مساواة پرورلکدن وَانسانیةً برخیلی رندان قلندر مشرب «چناق یولداشلغی» گبی ثقیل ثقیل ناملرله‌موجود وَحتّی مفقودلرینك تقسیمنه قائل اولمق درجه‌لرنده‌لوازم اخوّتدن دم اورمشلردر. شوقدر وارکه بوقضایایه دائر ایدیلان

روایاتك بر طاقمی ضعیف وَبر خیلیسی بطلاننه بنفسه بینه وَبر چوغی دخی بداهةً وَاستدلالاً مردود اولدیغی گبی، صدد بحث دخی اویولده‌کی اقوالی تشریح وَجهات استدلالی محاکمه وترجیحه متعلق اولمدیغی ایچون یالکز ادیان وعرفان وَوجدانك خارجنده اوله‌رق، [حیثیت] نامیله آره‌ده دونوب طولاشمقده اولان بر طاقم عادات وعقاید مشهوره نتایجنی محاکمه ایتمك ایستیورز:

برنجی درجه‌ده آثار ونتایجی بو بابده اغلب اولان نجابتی اله آله‌لم؛ نجابت انسان ایچون حقیقت حالده ایستنلمیه‌جك شیلر-دندر دیه‌میز. طاهر بر نسبدن گلمك، بر رذیل بابانك اوغلی وَیاپیجی اولمقدن — انسانیتك کافهٔ مزیّاتنی ادراك ایدنلرجه — البتّه مرجحدر. شوقدر وارکه سوابق ایله افتخار، مثلا قوهٔ-جسمانیه وَیاذکاوت موهوبه ایله مباهات، تحدیث نعمت دائره‌سنده طوتیلورسه نقلاً وَعقلاً مقبول اوله بیلیر. یوقسه قابل، صلب جناب آدم علیه‌السلامدن وَمعاویهٔ ثانیه (رضی‌الله عنه وارضاه) یزیدك نسلندن گلمکله برنجیسنك ایکنجیسنه رجحاننی ادّعا ایلمك فضائل آدمیتی بر ارککله بر قادینك، حتّی مشاهده‌لرندن بیله تأدب اولنه‌جق بعض یرلرندن ظهور ایتمکه حصر ایلمك قبیلندن اولور!

بوندن بشقه نجابت حکمةً بر بیوك تعریض دها گوتورر: شویله‌که — انبیای عظام وَاعزّهٔ کرام استثنا اولندیغی حالده — انسانیت نظرنده بر بیوك خاندان وَیاخود تعبیر آخرله برسلسلهٔ-

نجابت تشکیل ایتمش نه قدر آدم وار ایسه ، جمله‌سی مجهول النسبدر؛ بو دعواده، بر قیاس مقسّم ایله ثابتدر . شویله که : مؤسّس خاندان اولان ذات، بر بیوك آدمك نسلندن «شجره‌سیله» گلمش اولسه کندینه مؤسّسلك عنوانی ویریله‌مز . بر خاندانك شرف وقدرینی کندی تأسیس ایتمش ایسه اوحالده دخی بیوك آدمدن تولد ایتمك، بیوك آدم طوغمغی اقتضا ایتمیه‌جگی وَبالعکس انسانیةً هرکس کندینی فضائل ومزیّات ذاتیه‌سنك ولدمعنویسی بیلمك لازم گله‌جگی ثابت اولور .

حاصلی ، گرك مادّی وَگرك معنوی دوشونلسون « انسان آناسندن بیوك طوغماز . »

عجبا انگلتره‌ده‌کی لوردلره، فرانسه‌ده‌کی پرنسلره ، ماحصل دنیانك هر جهتنده‌کی اصحاب نجابته صورلسه ، نسلنی مبدأ خلقته ایصال ایده‌جك کیمسه وارمیدر؟ ایصال ایدنلر بولنسه‌بیله نتیجه‌سنده، آدم اوغللغی صفتیله سائر انسانلره مساواتنی گوسترمکدن بشقه نه قزانه‌بیلیر ؟

روایات واساطیردن قطع نظر، بزجه تاریخاً ثابت اولان بعض وقایعی گوزومزك اوگنه آلالم؛ وَحتی تطویله دوشمامك ایچون عرب دولتلرینی دخی قارشدیرمیه‌لم .

[دولت صفاریه] یی تشکیل ایدن بر حیدود، [دولت غزنویه] یی میدانه گتیرن برکوله، [دولت سلجوقیه] یی اوقدر

عظمت واجلالیله عالم سیاستده برنجی دولتلردن معدود ایدن بر عشیرت قوجه‌سی دگلمی ایدی ؟

نه حاجت ! اودنیانك نصفنه حکم ایدن، عالم انسانیتك اڭ واسع حکومتنی تشکیل ایلیان بر تاتار رئیسی دگلمیدی ؟

کثرت فتوحاتجه جهانه هیچ مثلی گلامش اولان تیمورلنك ، جنگیز خدمتکارلرندن بر آدمك نسلندن گلمدیمی ؟

اتابکه وَایوبیه وَممالکه گبی حکومتلری برموفّق عسکر وَیا بر غیرتلی اسیر تأسیس ایتمدیلرمی ؟

سلطنت عثمانیه‌ده برمعروف خاندان صاحبی اولان ذواتدن (چندرلی قره خلیل) عادی برسوخته، کوپریلی محمد پاشا سرایده بر آشجی، محمد علی پاشا بر چفتجی زاده‌دن بشقه برشیمی ایدیلر ؟

تاریخلرده گوردیگمز اصحاب ظهورك اڭ بیوکلرندن بری اولان وَیالکز خراسان عسکریله (دولت صفویه) بقایاسنی سلطنت عثمانیه ایله افغان حکومت غالبه‌سینك صولتلرندن قورتاردقدن وَروسیه ایله دخی اڭ قوتلی زمانلرنده غالبانه برقاچ کرّه چارپشدقدن صکره، بخارا وَخوقند وَخیوه وَهند اقلیملرینی سلاحسز، نظامسز قرق اللی بیك عجم عسکریله ضبطه موفّق اولان (نادر شاه) افشار عشیرتندن یتشمش عادی چوبان اولدیغنی تاریخلرمزده گورمیورمیز ؟

اسویچره‌نك، آلمانیانك، انگلتره‌نك، آمریقانك ،

فرانسه‌نك، ایتالیانك،روسیه‌نك انقلابات اخیره و سیاسیه‌سنجه عظمت حالیه‌سنی تأسیس ایدن اعاظمدن هانگیسنك ترجمهٔ حالی آرانسه، ایچلرنده اوچ درت قرن اثبات نسب ایده‌جك بر آدم بولنه‌ماز ؛ احتمال‌كه اك بیوكلری یاقوندره‌جی وَ یاخود چفتجی اوغلی چیقار .

بونكله برابر نجابت دعواسینك ترقیات انسانیه‌جه هیچ حكمی یوقدر ظن اولنمسون ؛ واقعا پدر ووالده‌نك گرك ثروت، گرك حسن اخلاق وَ میلان معرفتجه مسلم اولان تأثیرلرینه نظراً بیوك بر آدم، خانه‌سنی اداره وَاولادینی تربیه‌جه البتّه مزیّات ذاتیه‌سینك، وَلوجزئی اولسون، بر پارچه‌سنی اخلاق وتوابعنه القا ایده‌جگندن ، اكثر ارباب نجابت ، طبیعت انسانیّه‌ده مركوز اولان حبّ محاسن وَمیل معالی جهتلریله‌احاد ناسدن دها تربیه‌لی ظهور ایدر ؛ فقط او تربیه‌ده مساوات انسانیه‌نك اخلالنه خدمت ایده‌جك بر حق دگلدر ؛ بالعكس نجیب اولان وَتربیهٔ نجیبانه ایله تحلیهٔ نفس ایلیان اصحاب عرفانه گوره اك بیوك وظیفه، او نعمتك شرائط تحدیثنی بیلك وَگرك خصائل وَگرك مكسوباتجه نه قدر عالی برمرتبه‌یی حائز اولورسه اولسون ، نفسنی كیمسه‌نك فوقنده گورمامك مشرب انسانیتكا - رانه‌سیله علوّ ذاتیسنی سائرلرینه تصدیق ایتدیرمكدن عبارتدر .

فضائل باهره ومشهوره‌سیله عالم انسانیته شرف رسان‌اولان اعاظمدن، حضرت عمر بن عبدالعزیز، برخاندان سلطنت‌ایچنده

پرورده اولمش وَمسند خلافتی دخی بحق احراز ایتمش ایکن ، قیافت ومعاملاتنده زماننڭ افقر فقراسندن فرق اولنماز ایدی.

بناءً علیه نجابتدن حاصل اوله‌جق حیثیت، انسانڭ مزیات موهوبه ومکسوبه‌سیله مؤید اولورسه، آدینه حیثیت دینه‌بیلیر؛ یوقسه دنیاده بر عائله‌یه انتسابدن بشقه فضیلتی اولمیان اصحاب نجابتڭ حالی اسعد پاشا مرحومڭ :

« زادهٔ نوحه شرف ویرمیجك حضرت رب
غیرڭ اولادینه بیلم نه ویرر عزت اب »

بیتنه مثال مشخص اولمقدن عبارتدر .

قدمه گلنجه ، بر آدم ذاتاً درایت ومعلومات ایله متصف اولور وَبولندیغی مسلکده صدق وغیرتله وظیفه‌سنی اجرا ایدرسه، زمان گچدکجه بالطبع تجاربی چوغاله‌جغندن وَخدمتینڭ تکثری حقنده بر حرمت زائده حاصل ایده‌جگندن، انسانڭ سوابق فاخره‌سی حکمسز طوتلمق وَبارقهٔ فطانت واستقامت ایچنده طول آرام جهتیله صبح صادق گبی برنور صفایه مستغرق اولان رؤس محترمه‌یی هردرلو مزیت وَرجحاندن بری گورمك طفلانه بر اعتقاد اولور !

شوقدر وارکه قدم ایله بر حیثیت مخصوصه ترتبی‌ده عمومیت وَیا اکثریت حاصل ایدر بر قاعده دگلدر ؛ مرور زمان ایله وجود بیور ایسه بعضیسی‌ده چوریدیگی گبی، بعض فکر ترقی بولورسه، بعضیسیده اسکیور ! هله انسانیت طبعاً تولید وتجدیده

مائل اولمق جهتيله قرون دگيشدكجه كنج ذهنلر، دنج وجودلر بر طاقم تازه حقايق، يكى مآثر ميدانه گتيره گلديگندن، قدم اوزرينه تأسيس حيثيت ايتمك عمومى وحكمى بر نظرله باقلديغى حالده، بو عالم ترقيده هرعصرى، عصر سابقك اسارت ادراكات وافعالى تحتنده بولنديرمق ديمك اولور .

توارثاً برخاندان اعضاسنه انتقال ايدن خدمات شرعيده [ارشد] قيدينك [اكبر] صفتنه تقديمى دخى كفايت، [اصل] سن وتجربه [فرع] اولمق حقيقتنه مبنى اولسه گركدر .

رتبه نه‌در ؟ صرف بر امر اعتبارى دگلمى ؟ اويله ايسه ابناى بشرك مساوات مشروعه وطبيعيه‌سنى اخلال ايده‌جك بر مزيت، بر امر اعتباريدن نصل تولد ايده‌بيلير؟ مرتبۀ قربيت واختصاص پيغمبريده عمومه فائق اولان شيخين [رضى الله عنهما] برقاچ كره تنبيهاً للامة، سريه‌لرده يكى اظهار اسلام ايتمش ويا هنوز ريعان شبابه وصول بولمش ذواتك معيتنه تعيين اولندقلرى سير واحاديثده عنعنه‌سيله ثابتدر .

حضرت خالد بن وليد [رضى الله تعالى عنه] بارقۀ شمشير شريعت گبى بر سرعت خاطفه وصاعقۀ قهر الهى گبى بر شدت خارقه ايله ايكى سنه ظرفنده جزيرة العربى لوث ارتداددن تطهير ايتدكدن صكره، دودست مجاهداتيله كنوز كسرى وقصور قيصرك ابواب آهنينى يرلرندن قوپارمش ايكن، سرعسكرلكدن نفرلگه تنزيل اولندى .

وقعه ایسه امور طبیعیه‌دن بولندیغیچون کیمسه‌نڭ وَحتّی ذات مبارکینڭ بیله، ولوبرکلمه ایله اولسون، اعتراضنی دعوت ایتمدی. وظائف دینیّه وحکمیّه‌دن بشقه عادات واطوار بشره عطف نظر ایتدیگمز حالده، مراتبه متعلق غریب غریب پك چوق مثاللر گوره بیلیرز ؛ مثلا روما ایمپراطورلرندن (قالیقولا) بر سوگیلی آتنی زماننده پادشاه ثانی نصب ایتمشیدی! حیوانی بویله برمعامله‌یی انسانیّت ایچون نصل بر دستور حقیقت عد ایده‌بیلیرز؟

عبّاسیلردن قاهرڭ مقام خلافتدن سائللگه دوشدیگنی وَعبداللّه‌الصغیرڭ غرناطه سلطنتندن، ملوك فاسڭ عسکرلگنده فدای جان ایتمك درجه‌سنه تنزّل ایتدیگنی تاریخلرمزده گوریورز . آسمانی بویله ایکی مصیبت خاطره گلدکجه بو دنیای دنینڭ مراتب اجلالنه نصل امنیّت ایدرز ؟ آره صره حیوانی انساندن زیاده تبجیل وَمخدوملغی خادملکه وَحتّی سلطنتی گدالغه تحویل ایدن قاعدهٔ مراتبڭ، سوابق وآثارنده، تا بودرجه تغیّر گوروب طورر کن، نقلاً وَ عقلاً دائمیّت وحقیقتی مثبت اولان امرمساواته قارشی براستثنا تولید ایده‌بیله‌جگنه حکم‌ویریله‌بیلیرمی؟

ثروت ایله حاصل اوله‌جق حیثیّت ایسه، یاطولاندریجیلرڭ وَیا اصحاب احتیاجڭ لسان مداهنه‌سندن ایشیدیلان اکاذیبدن وجوده گلیر برخیالدرکه، صاحبینڭ آلتونلرندن تاج گیدیرلسه وَگومشلرندن یاپیله برتخت سمین اوزرینه اوتوردلسه، ینه نظر

حکمته قارشی عرض وجود ایده‌مز : قارونی خزینه‌لری یره گچیرمش ؛ گوکه چیقارمامش !

فضیلت علم واخلاقك انسانه اعطا ایده‌بیله‌جگی حیثیت ومزیته هیچ برعاقلك شریعةً وحکمةً برسوز سویله‌یه‌گه حقی یوقدر ؛ چونکی اوفضائل ایله تحلیهٔ نفس ایدنلر مساواته قارشی برشرف ادّعا ایتمك دگل ، بالعکس کندیلرینی دائما هرکسك مادوننده طوته‌جق برشیمهٔ تواضعکارانه‌یه مالك اولمق ؛ مسلك حقیقت وحکمتلری اقتضاسندن بولندیغندن ، بر زمان تفوّق دعواسنده بولنمازلرکه ، قارشیلرنده « بن‌ده انسانم ! » دینلمگه صلاحیّت اوله‌بیلسون !

فضیلت علم واخلاق ایله متحلی اولان مزیّات جلیله اصحابنه رعایت معامله‌سی جبری دگل اختیاریدر ؛ بالاختیار وقوع بولان معامله‌نك مخاطبنه نه عتاب عائد اوله‌بیلیر ؟

تواتراً بیلدیگمز روایاتدندرکه ، ارتحال حضرت نبوی [صلى الله عليه وسلم] دن صکره ثقیفهٔ بنی ساعده‌ده انصار ومهاجرینك آچدیغی دعوای خلافت . اومسند جلیل ، مهاجرین ایچون دلائل قاطعه ایله ثابت اولنجه ، افضل اهل ایمان اولان صدّیق اکبر [رضی الله عنه] ایکی جانبنده بولنان حضرت عمر وَ ابوعبیدة بن الجراح [رضی الله عنهما] نك اللرینی طوته‌رق ، ایکیسنه دخی تکلیف خلافت وبیعت ایتمش وَ عرش استحقاقی اولان اوپایهٔ جلیله‌یه ، گرك مشارالیهما وَ گرك سائر اصحاب حق

طرفندن فضائل ذاتيه‌لرينه قارشی گوستريلان حرمت بيعتله واصل اولمشيدی .

الڭ بيوك جهانگيرلردن معدود اولان اسكندر رومی ديوژنڭ آياغنه گتديگی وفاتح سلطان محمّد منلا گورانيڭ دائما النی اوپديگی نمونۀ عبرت اوله‌جق وقايعدندر. ماحصل،

نه نسل ايله در، نه سال ايله در
نه جاه ايله در، نه مال ايله در
بكم اولولق كمال ايله در

مثلنی برقضيّۀ حكمتدركه، جرح وابطالنه امكان بولنه‌ماز. دنياده حيثيّت وار ايسه آنجق فضيلت ووجداندن عبارتدر .

برمقدمه [*]

شو جهان عبرتده آثار بشردن نظر تحيّرله مشاهده اولنان بونجه بدايع خِرَدْ فرسا، بتون مُداوَلهٔ افكار وتقليد آثار ايله وجوده گلير. برآدم كنديكنديه قالنجه حائز اولديغی استعداد ترقی‌يی اظهارده، تكلمه هنوز باشلامش برمعصومدن پك آز ايلری گيده‌بيلير؛ حتی الفتلری برقاچ چادر خلقنه منحصر اولان

[*] نوروز بك ترجمۀ حالندندر .

بیابان وحشت پروردەلرینك مکسوبات انسانیّەدە مدنیّت ایچنده یشایان مکتب چوجقلرندن بیوك برفرقی گوزیلەمز .

خصوصیله حب وطن ، طرفداریٔ ملت، ابتلای حقیقت، استحقار منفعت گبی، مکارم، دفعةً بروجدانك پرورده ایده‌جگی حسیّات عادیەدن دگل، تقلید گبی، سابقه گبی، داعیهٔ تفوّق گبی، نیجه اسباب تشویق ایله تکوّن ایده‌جك ملکات علویّه‌دندر .

بوملکات ایسه حدّ ذاتنده محبوب قلوب جهانیان اوله‌جق درجه‌لرده نظر ربای وجدان اولدیغیچون، شعشهٔ بدایعیله برکرّه میدان ظهوره کلنجه، بیکده بر گوکل بولنمازکه حسن عالم آراسنه انجذاب ایتمسون .

ظاهرده گوکل اگلندیرمکدن بشقه بر ایشه یرامازگبی، گورینان ادبیّاتك ارباب تدقیق نظرنده اقسام فنونك اڭ نافع و اڭ معتبرلرندن معدود اولماسنه بر بیوك سببده مربّیٔ روح ومزکّیٔ افکار اولان امثال اخلاقك تزیيننده گوستردیگی قوّتدر .

امم قدیمه وحاضرەدن فضیلتله معروف اولانلرینك نمونهٔ امتثال اولمغه لایق بر وقعهٔ تاریخیه‌لری یوقدرکه، یا برشاعرینك قوهٔ خیالی و یا بر ادیبلرینك مهارت قلمیله حافظهٔ اعتبار ملّته نقش ایدلمش اولمسون .

دریغا، که اقوام اسلامیه‌نك خون فیضی هرعصرده معجزات فطرتدن معدود برچوق اعاظم یتشدیردیگی حالده، ادبیاتمز بوعصره کلنجه‌یه قدر بر مسلك صحیحه دوکوله‌مدیگندن؛ اکثرینك

مأثری آره‌مزده بتون بتون اونودلمش وَ بلکه یاده بیله آلنمامشدر ؛ حتی نامLری دخی، اولسه تواریخ مفصّله‌ده گوزیلیور .

اسلام ایچنده فضائل اخلاق همان عمومیت درجه‌سنده منتشر اولدیغندن، شمدی طوق بشرك فوقنده گوردیگمز برچوق افعال، اقلری امور عادیه حکمنده طوتلدیغی جهتله، تاریخلرمز عقللره وله گتیره‌جك بونجه وقایع فوق‌العاده‌یی وقوعات روز مرّه گبی، هیچ اهمیت ویرمکسزین تحریر ایده گلدکلری‌چون، حکایات سلفدن مقصد اصلی اولان حصّهٔ استفاده‌نك تهذیب اخلاق قسمی بتون بتون ساقط حکمنده‌در .

بناءً علیه اعتقاد عاجزانه‌مه گوره برقاچ سنه‌دن بری گرچکدن ادبیّات اطلاقنه استحقاق گوسترمکده اولان آثار جدیده‌مزده الك زیاده تکثّری آرزو اولنه‌جق شعبه‌لردن بری‌ده ملت اسلامیه‌نك سوابق عظمتنی یاد ایتدیره‌جك رسائلدر .

بو اعتقاد اوزرینه‌در، که اکابر اسلامدن جنس خارق - العاده‌سی شخص مقدّسنه منحصر اولان وَاسمی بیله ارباب مطالعه‌دن بیگده برینك معلومی اولمیان مجاهد مشهور (امیر نوروزك) ترجمهٔ حالنی بررساله شکلنده تحریره جسارت ایلدم؛ امید ایدرم که، موضوعینك عظمتی، تألیفك نقایصنی نظرلردن اسقاط ایدر .

یالکز اودرجه عالی برمسئله‌نك تصویری بنم گبی برعاجزك قلمنه تصادف ایلدیگیچون تأسف اولنور (!)

هیچ شبهه یوقدر، که آلتی بیك بوقدر سنه‌لك عالم انسانیتك مبتلا اولدیغی دواهی ایچنده طوفاندن صکره الك شدتلی بلا، استیلای تاتاردر؛ جنگیز گبی قپلاندن یرتیجی، ییلاندن خائن، شیطاندن مدسّس بر رئیس جبارك سائقهٔ آمال خونخورانه‌سیله [قره قروم] صحرالرندن آسیانك هرطرفنه یاییلان میلیون میلیون وحشیلر، مملکت ییقمقده، انسان تلف ایتمکده طوفاندن بیله گری قالیر آفتلردن دگل ایدی .

طوفان کبیر، طوفان ماء ایسه، ظهور تاتارده طوفان آتش وَیا طوفان خون دینلسه شایسته‌در؛ چونکه بر فرقه‌سی برشهره هجوم ایتسه بهمه‌حال یرنده کمیك ییغنندن، بنا خاکسترندن بشقه برشی قالمازدی .

بر اردوسی بر صحرایه اوغراسه، البتّه آتلری دیزقپاقلرینه قدر قان ایله یوغرلمش چاموره باتمدن گچمزدی .

سبحان‌الله ! بویله بربلیهٔ جهانسوزی اسلام اوزرینه اوزمانلر اسلامك مقام خلافتنده بولنان [ناصرلدین‌الله] تسلیط ایلدی !

بربریله کشاکشدن هیچ بروقت خالی اولمیان طوائف ملوك ایچنده‌ایسه سلطان علاءالدین محمد خوارزمشاهیدن بشقه قدرةً، ملکاً، حالاً، موقعاً جنگیزه قارشی طوره‌جق برفرد یوق ایدی. اوده یالکز بی‌انتباهانه جنگیز محارباتینك ظهورینه سبب اولدقدن-

صکره . درت یوز بیك عسکره مالك اولدیغی حالده ، فقط بر کرّه میدان جنگیزه گیره بیلمکدن وَ آنده‌ده غالب ، مغلوب نامعلوم وَ بلکه خوارزمشاهیلر تاتارلردن زیاده غالب اطلاقنه شایان ایکن ، بلاسبب قواسنه استیلا ایدن وهم نامردانه ایله النده بولنان وَ اوزمانلر حکمنجه عالمك الڭ معمور جهتی اولان قوجه بر ملکی بر ذرّهٔ بلا ایچنده براقه‌رق ، وَحتّی والده‌سنی ، ازواجنی ، اولادینی راست گلدیگی قلعه‌ده تاتارك شمشیر قهرینه ترك ایلیه‌رك ، تا بحر خزر ایچنده او زمانه قدر انسان آیاغی باصمامش بر جزیره‌ده اختفا ایتمکدن بشقه برشی یاپمغه مقتدر اوله‌مدی ! سلطان محمد اوحال مذلت وجبانتده ، خلیفه اوله‌جق یادگار ایسه خوارزمشاهیلردن گویا تاتار قوّتیله انتقام آلمش اولمق گبی ، بر وهم غریب ایله مسرتده اوله‌طورسون ؛ جنگیزك درت اولادی وَ برقاچ سرعسکری یوز بیگلرله تاتار غدارلرینك ریاستنه کچه‌رك ، آسیانك هرطرفنه « نارالله موقدة » حکمنی گوستردیلر . هربری لوندره ، پارس ، استانبول گبی یگرمی یگرمی بش شهر عظیمی یرله یکسان ایتدیلر ؛ هربری وقتیله بر پادشاه جهانگیر دیدرمش یگرمی یگرمی بش کشور جسیمی آتشلر ، قانلر ایچنده براقدیلر .

خلفایه گوستردکلری پرستشکارانه مطاوعت وَسلاطین وامرادن گوزدکلری تعدّیات ایله اخلاقی اعضای میت گبی ، بر انحلال کلّی حالنده بولنان اقوام اسلامك عمومنه بردرجه

ییلغنلق گلمش ایدی،که ـ اکثر مورخلرك اتفاقی اوزره ـ ماغول خوارزم ملکنی ضبط ایتدیگی زمان هرتاتارك اعدام ایتدیگی آدم یگرمی درده بالغ اولمشیدی !

مراغهده برتاتار قاریسی برسرای خلقنی علی‌العموم قتل ایتمش ؛ وَ هیچ برندن مقاومت دگل، تخلیص جان ایچون برحرکت مزبوخانه بیله گورمامش ایدی !

تاتارلر اوغرادقلری یرلرده مساجد اسلامه بارگیر باغلار ؛ مقابر شهداده عشرت مجلسی قورار ؛ سوقاق باشلرینه یا جنگیزك وَیا اولادندن برینك تصویرینی رکز ایدهرك، عمومی سربسجود۔ تعظیم ایدر ؛ گردن فراز اجتناب اولانلرك باشنی بایّ حال پای صنمه غلطان ایلردی . اسلامك عظماسی ایسه دولت جنگیزیه خدمتندن استفاده ایتمك ، امرای مشرکینه قیز وَ حتی سلطان ویرمك، برقاچ گونلك دولت دنیا ایچون امیر ووزیرك اعدامنه چالشمق رذیلهلرندن بشقه برشی دوشونمزلردی ! حتی اغربدر؛که گرك جنگیزك، وَ گرك اولادینك وزراسی، امراسی، مستشارلری، عسکرلری، حاصلی اسلامك قهریچون قوللاندقلری وسائطك الك مؤثرلری اکثریت اوزره اهل اسلام ایدی !

علما کیتابلر یازار ؛ مقدمهسنی جنگیزك اوصافنده فروسی‌یه یاریشرجهسنه مبالغهلرله تلویث ایتمك برتاتار جبارندن التفاته نائل اولمق وَیا برقاچ غروش قاپمق ایچون رتبهٔ علیٰ حضیض رذائتك اسفل درکاتنه نتزیلدن حجاب ایتمزلر ایدي !

عقلانی برزأی کشف ایدر . اوقوّتله برمشرك تاتاری برقوجه اسلام مملکتی انقاضندن یاپلمش بر تخت سلطنت اوزرینه کچیروب ده قارشوسنده سجده ایتمکدن بشقه محصول معرفتلرینی صرف ایده جك محل بوله مازلردی ؟

عصرلرجه دوام ایده رك ، اسلامیت وحتی انسانیتی بتون بتون پریشان ایتمگه استعداد گوسترمش اولان تاتار فتنه سی اثناسنده قوجه ملت اسلامیه ایچنده یالگز برقاچ کشی وظیفه لرینی اجرا ایتمگه چالشدیلر ؛ بری خوارزمشاه اولادندن ــ رکن الدین ــ ایدی ، که بدبختانه فیروزکوه قلعه سینك محافظه سنده بولنمغه مجبور اوله رق ، امکان مساعد اولدیغی قدر طیاندی ؛ نهایت اسیر اولدی . وطن وملتك قدرینی اعزازاً تاتار سرعسکرینه تکلیف اولنان سجده یی دگل ؛ سلام ویرمگی دخی قبول ایتمیه رك . گردن حمیتنی شمشیر جلاده تسلیم ایلدی.

ایکنجیسی ، دول اسلامیه ایچنده ظهور ایدن قهرمانلرك الك بیوکی واك طالعسزی اولان جلال الدین بن علاءالدین خوارزمشاه ایدی ، که پدرینك وفاتندن صکره ممالك اسلامیه یی تاتار داهیه سندن قورتارمق ایچون برانسانه گوره امکان داخلنده اولان همتك ، غیرتك ، تدبیرك ، حمیتك هیچ برنده قصور ایتمدی . غزنه ده ، هندده ، اصفهانده ، موصلده برر دولت تشکیل ایلدی ؛ محارباتینك همان جمله سنده تاتاره غالب اولدی ؛ فقط نهایتنده ینه مجنون مجنون طاغلر باشنده گزه رك ، نفسنی

اتلاف ایلدی ؛ چونکه امراسینك برادرلرینك ، زماننده بولنان ملوك اسلامیه‌نك ، خلیفهٔ بغدادك خیانتندن هیچ بروقت امین اوله‌مامشدی ! بر حالده‌که نفسنی ، عائله‌سنی ؛ دولتنی ، اقبالنی وطن یولنده فدا ایله اوگنه تصادف ایدن انهار عظیمه‌یی سباحتله کچه‌جك قدر غیرت گوسترەرك ، تاتار پنجه‌سندن قورتیلور ؛ وَاوچ یوز کشیله قوجه هند شمالی‌یی وَمتعاقباً عراق عجمی زیر اداره‌سنه آله‌جق درجه‌لرده خارقه‌لر ابراز ایدرك ، دشمنه قارشو طوره‌جق برقوّت حاصل ایدردی . اوقوّتك استعمالی لازم گلدیگی زمان ایسه برادری الندەکی اردونك نصفنی کندینه اویدیرر ، جنگیز طرفنه گیدردی ! قصورلری مصرده بربرینی متعاقب سلطنته واصل اولان فیروز ، ملك الظاهر بیبرس ، ملك اشرف گبی ، کولمن لوندلری ایدیلر . که (ممالکه) دولتنده اولان مهارت جندیانه وَنفسلرنده‌کی غیرت قهرمان پسندانه ایله آفریقا ایله حجازی وَسوریه‌نك بعض طرفلرینی تاتار هجومندن محافظه ایتمشلر ایدی .

جنگیز اولاد واخفاد وَامرا و وزراسنك ایسه اطرافده بولنان مسلم وَغیر مسلم اقوامك رجولیتنه عارض اولان انحطاط جهتیله هربری عادتا اسکندر گبی ، برجهانگیر کسیله‌رك ، شمالاً لهستان وَجنوباً سوریه حدودندن اقصای چینه وارنجه‌یه قدر اوروپانك شرق جهتلرنده وَآسیانك حجاز ایله هند جنوبیدن

بشقه هیچ بر یرنده قلیجلرینه باش اکمدك مملکت، بتلرینه سجده ایتمدك ملت براقدیلر .

وزرادن ، امرادن بشقه سلاطینده وحتی جنکیز اولادنده بیله برچوق محمدیلر ، عیسویلر ، موسویلر ، حکیملر ، چینك ادیانه تابع آدملر وار ایدی ؛ فقط جمله‌سی اعتقـادینی یالکز امور وجدانیه‌سنه حصر ایلدیلر ، جمله‌سی دینی ، عقلی ، سیاستدن خارج عد ایتمکه باشلادیلر ! حتی هلاکو خلافت اسـلامیه‌نك مرکزی اولان بغـدادی ضبطه کلدیکی وقت اك بیوك معینی اسـلام ایچنـده مراتب مکسوبه‌نك اك بیوکی اولان وزارت عظمی صـاحبی ابن علقم واك بیوك مستشـاری اووقتلرجه علمانك افضلی عد اولنان نصیرطوسی ایدی .

شو ظلوم وجهول صفتنه مظهر اولان ابنای بشرك هیچ برفرقه‌سی ایچنده ، هیچ بر زمانده جبارلقده اقرانی کلمامش اولان جنکیز سیاسیاتك موجدی حکمنه کچمش ؛ واجهل اقوام جهان اولان تاتار خونخوارلرینی کندی زعمنجه اداره ایچون اخلاق ردیئه و قسـوت قلب وتمایلات خونخوارانه‌سـنی زمان ومکانك وحشتندن تولد ایدن عادات جاهلانه‌ایله مزج ایدرك ، ترتیب ایتدیکی نظامنامه ویاخود ـ تاتار اصطلاحنجه ـ [یاسا] که مثلا صویه تبول ایدنلرك اعدامی و تکلیف تسلیمی قبول ایتمیان بر شهر خلقینـك قتل عامی کبی ، اك وحشی سـباعك خاطرندن کچمیه‌جك نیجه احکام ظالمانه‌یی جامعدر ؛ ادارهٔ عالمجه

ادیانڭ محصول الهاماتنه وَکافهٔ اقوامڭ خلاصهٔ مجرباتنه فائق عد اولنمشیدی .

حاصلی ، مهد انسانیت ، مسجد اقصای دیانت ، اوّلین درسخانهٔ حکمت ، دارالمعلمین معرفت ، نمونهٔ عمران مدنیت ، مشرق انوار معدلت اولان آسیا قطعه‌سی جنگیز گبی ، سباعدن اشنع ، شرك قدر ملعون ، جهل گبی دنی بر داهیه‌نڭ ظهوریله هرطرفی تحته‌دن یاپیله قبا صباصنملرله طولمش بر پتخانه ، هر کوشه‌سی قانلی کلّه‌دن یاپیله قله‌لرله مزیّن بر استحکام وحشیانه شکلنی بولمشدی . بوحال ایله انسانیت بر آلای سباع وحشتڭ ظلمی آلتنده ایکلر، اوزمانلر معرفت ومدنیتجه انسانیتڭ حامی واستادی اولان ملت اسلامیه، بر مشرکڭ تصویری اوگنده تتردیه‌رك ، سجدیه قپانیر ؛ کرّهٔ زمین بیاغی قان ایچنده یووارلنیر ایکن ، عموم جهانڭ حمیتنی استیعابه کافی اوله‌جق قدر بیوك گوکللی بر مرد ، یالکز باشنه عالمی اسکی طرز اعتداله چویرمك عزم عالیهمتانه‌سنی گبی ، دهشتلی بر خیاله شکل حقیقت ویرمك تشبثندن احتراز ایتمدی .

کندندن اوّل گلان قهرمانلرڭ ، فداکارلرڭ اویولده قورقنج قورقنج تجربه‌لردن غیرتنه خلل گتیرمدی . تاتار گبی ، برنجی درجه‌لرده متغلب وَدیانتڭ فرمان عدل واحساننی قبول استعدادندن بتون بری اولمغله برابر ، دنیانڭ الڭ معمور بر قطعه‌سنده وَالڭ واسع بر جهتنده ــ کیف مایشاء ــ انفاذ

حکم وَ اجرای مرامه آلشمش بر قومك شریعت محمـدیه‌نك احکام عادله‌سنه اتّباعنی استحصال ایچون عقاید باطله وَ تمایلات فاسـده‌لرینه اعلان خصومت گبی، بر مخاطرهٔ عظمایی اختیار ایلدی.

بو ذات، مورخ مشهور وصّافك «ابو مسلم ثانی» عنوانیله یاد ایلدیگی مجـاهد عالیهمت امیر نوروزدر، که حقیقت حالده «ابوالاسلام» عنوان مفخرتیله یاد اولنسه شایسته‌در.

— — — — — — — — — — — — —

محاکمهٔ تاریخیه

— — — — — — — — — — — —

— — — بویله اکابرك محاکمهٔ احوالنده صحت، عمومیت. افعاله دقتله حاصل اوله‌بیلیر، یوقسه وقایعنك یالکز بر وَیابرقاچ جهتنه حصر نظر ایتمك، بر وجودك اعضای مقطوعه‌سنه نظرله تناسبنه حکم ایتمك قبیلندندر.

صعوبت ایسه، سلطان سلیم گبی عظمتی صحیحاً عجایب عالمدن معدود اولان بر تمثـال تاریخینك هیئت مجموعه‌سنی گوز اوگنه گتیرمکده‌در. ایشته بو مقصدی حاصـل ایتمك ایچوندرکه، پادشاهك کلیت احوالنی تفرعات تفصیلیه‌سندن تجرید ایده‌رك، شو بر ایکی لوحه‌یه صقشدیرمق ایسته‌دك:

سلطان سليم، قامتی طوله مائل. كميكلری قالين. اموزلرينك آره‌سی غايت واسع، وجودينك نصف اعلاسی نصف اسفلندن قيصه، باشی بيوك، قاشلری چاتيق، يوزی مدوّر وَقرمزی، بيقلری چهره‌سنه برغريب هيبت ويرر حالده بيوك، بردهشتلی قهرمان ايدی.

هله جبهه‌سنك انتظام ونورانيتيله گوزلرينك گاه بر فكر حكيمانه گبی، منظورينك گوگلنده اولان الك پنهان كوشه‌لره دخول ايدر يولده وَگاه بر زبان گويا گبی، نظرلره افشای مرام ايدر صورتده باقشلری استعدادينك فوق العاده‌لگنه برر واضح برهان ايدی.

سيرتده‌ايسه قدرتك نادراً تزيينده بذل كمال ايتديگی خوارق عاداتدن معدود بر ذات اوله‌رق، علوّ همت، متانت عزم، كبر نفس، اتّساع تصوّر، حدّت ذكا، عمق نظر، سرعت انتقال، اصابت ظن، جلادت فطريّه، مهارت حربيّه، ميل انقلاب، تحقير عادات، نفوذ امر، القای دهشت، شدت شكيمه، غلبهٔ مشكلات، نفرت لذائذ، استخفاف حيات گبی هر بری بر قهرمانه سرمايهٔ افتخار اوله‌جق برچوق مزيات جليله‌يی جامع اولمقله برابر، فطرتنده شهوت وراحته انهماك اولمامق جهتيله خالی زمانلرينی صحبت علما وَمذاكرهٔ علوم ايله امرار ايتمشيدی. وَحتّی كندیسی مزاجندن اولان شدت تأثرله برابر اوتوزسنه قدر ملككك

بر کوشه‌سنده جزؤیات ایله اشتغاله مجبور اولدیغیچون پك زیاده صقلمش وَ بالطبع مائل اولدیغی آلهیات گوکلنه دنیادن بر نفرت ویرمش اولملق جهتیله بیاغی بر حزن دائمی‌یه مبتلا اولدیغندن، بو اضطرابك تأثیریله گیجه‌لری اویقوسی اوچ ساعته منحصر اولمغله، اوزمانلر سرای کتبخانه‌سنده نه‌قدر مؤلفات وار ایسه لیال تنهاییده جمله‌سنی گوزدن کچیرمشیدی.

بو فضائل موهوبه وَ کمالات علمیه‌دن بشقه تشبثنده عالمك معظمات اموری جزؤیاتدن محقر گورمك وَ اجراده بالعکس مقاصدینك الڭ کوچوك بر جزؤینه. کلیت جامعه‌سی قدر اهمیت ویرمکدن عبارت اولان وَ مآثر جلیله‌یه مظهر اولمش نه قدر اعاظم وار ایسه همان جمله‌سنك الڭ بیوك سلاح قوتی بولنان خصیصهٔ امتیازه مالك اولدیغی گبی، قبول حق وَ قیمت شناسلق، که طبایع بشرده‌کی نقایص وکمالاتك میزان تعدیلیدر، مزاجنده هیچ بر حادثه ایله خلل بولمیه‌جق صورتده یرلشمشدی. عالمده مقاصدینی تحرّی‌ده اقدامی ایسه اودرجه ایدی، که طریق عزمنده موت هائل تجسم ایده‌رك، قارشوسنه طورمش اولسه بی پروا اوزرینه گیدر؛ وَ بوبولده هردرلو مشتهیات وحسیاتنه پك سهولتله غلبه‌ایدردی.

ایشته سلطان سلیم، بو صورتله حال زمانه مناسب وَتصورا. تنده اولان علوّیت قدر وشانیله متناسب اوله‌رق، پولیتیقه میدانه گیرنجه، ملت اسلامیه‌یی کلمهٔ واحده‌یه جمع ایله زمانجه

معمور اولان ممالکی لواء الحمد شریعتك سـایهٔ امانی آلتنه آلمغی مقصد اتخاذ ایلدی .

فقط اویله بر امر عظیمه تشبث ایچون عثمانلی ملکنی تشتت حکومت وَ فساد اخلاقدن قورتارمغه وَ جمعیت موحدینی تفریق ایتمکده اولان مذهب شیعیتی اورته‌دن قالدیرمغه احتیاج گوردیگندن، سلطنتی، بیعت عادیه دگل؛ بر نوع انتخاب صورتیله قبول ایده‌رك، حکومتی اساس حقیقیسی اوزرینه بنا ایتدکدن صکره، هر شیدن اول دولتی بولدیغی صرعهٔ سکونتدن قورتارمغه عزم ایتدی .

ابتدای مباشرتنده فکر جدیدی اودرجه ایلری گوتوردی‌که، سلطنتك صقاللی بولنمق گبی، اك جزؤی مراسمنه بیله رعایت ایتمدی ؛ وَ اوضاع واطوارنده اجـدادینك هیچ بر حالنه وَ حتی لباسنه تقلید ایتمك استمدی .

(حکومته متعلق افعالی شویله طورسون بازیچهٔ افکاری اولان اشعارنده بیله زمانینك حالی اولان لفظ پردازلق گبی سیئه‌لردن اثر بیله گورولمز . قلمندن هر نه صادر اولدیسـه مصادمهٔ سحاب ایچنده ظهور ایدن برق جهان گبی، هیجـان افکار ووجدان آره‌سـنده جوال اولمش بر لامعـهٔ معرفتدر .که قائلنك حکمت وحماست وَ یاشوق ومحبته دائر اولان احوال قلبیه‌سنی ایضـاح ایدر .)

ایشته بوجزؤیات ایله باشلایان تحول بر ایکی سنه کچر کچمز مملکتده احوال مدنیه وسیاسیه‌نك هر جهتنه سرایت ایده‌رك ؛

عصرك مزاجنی بتون بتون تغییر ایتمش وَحق واستحقاق، حرمت خاطروَ رعایت مراتب گبی، عوارض ومفسدته، علم وتحقیق، تعصب ومجلوبیته، امر مطاع ، ضعف حکومته خلف اولدیغندن، عثمانلیلرك عظمت شانی بدایت ظهورلرنده اولان نشئه‌یی مع زیادهٍ حاصل ایتمك شویله طورسون، بیاغی اسلامك قرون اولیسنده اولان سطوت وعلویتك عودتی قوهٔ قریبه‌یه گلمشیدی.

واقعا سلطان سلیم بو مقصده قان ایچنده یوزه‌رك واصل اولدی؛ فقط عجبا نتایج مطلوبه‌یی بودرجه شدتی اختیار ایتمکسزین حاصل ایتمك قابلمیدر؟

زمانه دیدیگمز ظلام امتدادك اعماق خفاسنه دخول ایله بویله برطاقم معضلاتك حقیقتنی کشف ایتمگه کیمسه قادر اوله‌ماز.

باخصوص وقت اولور،که جمعیت طور معروفی بتون بتون غائب ایلر. معلوم اولان وَ مشروعیتنه حکم اولنان تدبیرلرله بولندیغی مخاطرهٔ اضمحلالدن تخلیصنده عاجز قالیر، بویله بر بحران حرمان آره‌سنده فوق‌العاده بر ذات ظهور ایدوب؛ فوق‌العاده برطاقم اجرآت ایله گورینان بلای مبرملك دفعنه چاره بولورسه، حکمةً افعالینك ماهیتی برطرفه براقلمق وَ یالکز نتایجنه باقلمق ضروری‌در.

ویل، اوقومه‌که، عدالته استحقاق بولمق ایچون ظلمه احتیاج گوستررایشته سلطان سلیمك مبادئ ظهوری بویله مستثنا بر زمان ایدی..

دولتی بر حالده بولدی، که تحت سلطنته برنجی وَ ایکنجی درجه‌ده وارث اولان وَ فساد اخلاقده بری دیگرینه وَ جمله‌سی بتون افراد ملته فائق بولنان اون اون ایکی شهزاده برر اردولق طرفدارلریله برابر، هرنه صورتله اولورسه اولسون اصول وراثته عارض اولان تغیردن بالاستفاده نائل مقصود اولمغه چالیشیرلردی! وزرا، کیمك نامنه اولورسه اولسون پادشاهلق گوسترمکدن بشقه برشی دوشنمزلردی.

عسکری طاقی، هانگی فرقه‌نك اولورسه اولسون ـ آغزندن آلتون صاچه‌رق ـ حمایتنی استدعایه گلان واسطه‌لرینی قبول ایله حکومتی بیاغی خراجه کسمك ایسترلردی.

شیعیت ایسه، فکر و وجدان دائره‌لرندن باغیانه خروج ایده‌رك، الی سلاحلی بر طاقم عصاتك عثمانلیلری شاه اسماعیله اسیر ایتمك تصوّرینه آلت اولدیغی ایچون ملتك بقاسی گیتدکجه استحاله‌یه یاقلاشیر طورردی.

بویله برحالده ـ مادام که مقابر فناده آرامساز احتجاب اولان امواتك قلوبنی تشریح ایله سرائر خفیه‌لرینی تحقیق ایچون انزواخانهٔ سکونلرینی تحرّی یه قالقشمق اخلافه گوره قدرتك فوقنده وَ وظیفه‌نك خارجنده‌در ـ پادشاهك منشاء تدابیرینی تعیین ایتمك الدن گله‌میه‌جگندن، عقلاً حیاتندن قطع امید اولنمش بردولتی قورتارمقده گوستردیگی اعجازه اظهار حیرتله اکتفا ضروری‌در.

مع مافیه خاطره قبیلندن اوله‌رق، شوده علاوه اولنه‌بیلیرکه، سلطان سلیمك، پدری انزوایه میل ایدنجه‌یه قدر مطاوعتدن آیرلمدیغنه نظراً ملتك آرزوسنه اتباع ایده‌رك، خلاف اصول پادشاهلغی اغتنام ایتمسی حرص اقبالدن زیاده وطن پرورلگندن نشأت ایتمه‌در؛ ظن اولنور.

هله قاریشدیران حادثه‌سندن صکره، قریم خانینك تحری سلطنت ایچون تکلیف ایتدیگی عسکر اعانه‌سنی رد ایتمکده گوستردیگی حمیت مردانه وَ ایران سفرنده یکیچریلردن گوردیگی سرکشلك اوزرینه نیجه مشقتلر، نیجه بلالرله نائل اولدیغی مسند سلطنتی ترکه قالقشمقده ابراز ایتدیگی استغنای عالیهمتانه، حرص اقبال ایله برگوگلده اجتماع ایده‌بیله‌جك حسیاتدنمیدر؟

برادرلریله، برادر زاده‌لرینی حکومته مطاوعت حالنده بولندقلری مدتجه النـدن گلدیگی قدر توقیر ایتمش اولمسنه باقیلیرسه، صکره اعداملرینه حکم ایلمسنی، عجبا غدارلقدن ایسه، فدا کارلغه حمل ایتمك هیچ جائز دگلمیدر؟

باخصوص،که هربرینك، بلکه دوکیلان قانلری درجه‌سنده گوز یاشلری ایثار ایتمکده وَحتی یوسف نامنده جانندن عزیز بیلدیگی برندیمی،که

« شیرلر پنجهٔ قهرمده اولورکن لرزان
بني برگوزلري آهویه زبون ایتدي فلك »

بیتنده فرمان نگاهنه مغلوبیتنی اعلان ایتمش وبو مفتونیت گیده گیده

« لولا لاله وحرّ نار جهنم
لعبدته وسجدت بین یدیه »

بیتنده بیان ایتدیگی اوزره ، پرستش درجه‌سنه وارمش ایدی ، مقصدینك اوغرینه فدا ایلمکده گوستردیگی غیرت صبورانه غضب وتهوّردن حاصل اولمه خونریزلکلره بگزرمی ؟

سنان پاشانك شهادتنه مصرك فتحنی بیله بدل طوته‌میه‌جق درجه‌ده متأسف اولدیغی دوشونیلورسه . بزمنده‌مصاحب وَرزمنده محارب اولان سائر وکلاسی حقنده ظرفای عصرینه ،

« رقیبك اولمسینه چاره یوقدر
وزیر اولسون مگر سلطان سلیمه »

بیتنی وردزبان ایتدیره‌جك درجه‌ده شدتله معامله ایتمسی ، کندی اخلاقندن ایسه آنلرك افعالنه حمل اولنمق لازم گلیر .

باخصوص که ، آننك دیزگیننه صاریله‌رق ، احکام شریعته مغایر اولان برامرینی ، اگر انفاذ ایتدیرسه خلعنه فتوی ویره‌جگنی علناً بیان ایدن [زنبیللی] مرحومی ، بو صلابت دین پروانه‌سی اوزرینه تحقیر دگل ، مشیختنه علاوةً ایکی قاضیعسکرلگی تکلیف ایله توقیر ایتمك وَپیر محمد پاشانك نیاز مخصوصه‌سیله ایکنجی وزراته گلمش اولان مصطفی پاشانك نعمت ناشناسانه صدراعظمك علیهنه قیام ایدنجه « سلطان سلیم چوجوقمیدر . که سنك . گبی

احمقك سوزیله وزیر مجرّبی مؤاخذه‌یه قالقشسون؟» جوابیله قدردانلغنی اعلان ایلمك گبی فضائل، همان کندینه کیم تقرّب ایدرسه سببسز اعدام ایده‌جك قدر بیرحم اولانلردن صدور ایدرمی؟

گیجه گوندوز تبعه‌سنك رفاهنه بالذات دقت ایتدکدن بشقه وزراسنی لاینقطع شدید خطلرله محافظهٔ عدالتده انتباهه دعوت ایتدیگی وَ — مصرده‌کی تاجر ورثه‌سنه دائر بالاده تفصیل اولنان حکایه‌دن آکلاشلدیغی اوزره — کیمسه‌نك ذرّه قدر حقوقنه تعرّض ایتمك وَیا ایتدیرمك ایستمدیگی ملاحظه اولنورسه، شیعیلر حقنده اولان معامله‌سی ظلم وتعصب آثارندن دگل، مجرّد تخلیص دولت آرزوسندن حاصل اولمش بر اجتهاد سیاسی نتایجندن وَبناءً علیه هیچ برزمان انقلابده دفعی قابل اوله‌میان فاجعه‌لر قبیلندن اولدیغنه حکم ایدیلر.

باخصوص که، روم پطریقنك دعوایه جسارتی وَ فاتح طرفندن کندیلرینه ویریلان امتیازاته ایکی اختیار یکیچرینك شهادتی اوزرینه خرستیانلر حقنده‌کی تدابیر احتیاطیه‌سنی ترك ایده‌جك قدر حقه قائل وَعدله مائل اولان برذاتدن، یالگز مذهب تعصبی ایچون قرق بیك کشینك قهرینه حکم ایتمك قطعاً اوموله‌ماز.

جهانگیرلگه کلنجه: اوت! سلطان سلیم کرّهٔ زمینی باریچه گبی، ید غالبه‌سنده تدویر ایتمگه نفسنده اقتدار گورمشیدی: حتی برگون حضورینه گتیریلان خریطهٔ عالمه نظر ایدرکن «دنیا

بر پادشاهه کفـایت ایده‌جك قدر واسع دکل ایمش . » دیدیکی مشهوردر .

اتحـاد ایله مکلف وَاعلای کلمه‌یه مأمور اولان بر ملتـك خلیفه‌سنه گوره بوداعیه بر طور جنگیزانه حکمنده طوتیله‌میه‌جغندن ، اساس مقصد، اسلام نظرنده تعریضدن بریدر . هله کندیسی طنطنهٔ دولت وَلذایذ اقبال وشهرت شائبه‌لرندن بتون بتون وارسته اوله‌رق، نفسنی دکل، دین ودولتنی جهانگیر ایتمك ایستردی ؛ نته‌کیم چکیدهٔ قلمی وَورد زبانی اولان :

« این سفر کردن واین بی‌سر وسامانیٔ ما
بهر جمعیت دلهاست پریشـانیٔ ما »

مطلعیله بوحقیقتی بیان ایتمشدر .

مقصدكْ فعله اخراجی دخی پادشاهك :

« کشور دهر کرفتیم بهمت آسـان
کرچه دشوار نماید بتو آسانیٔ ما »

بیتنده ادّعا ایتدیکی قدر قولای اولمه‌ده، اسکندر وَتیمور کبی، برقاچ ذاتك قوهٔ قریبه‌یه کتیرمش اولملرینه نظراً بتون بتون محالاتدن عد اولنه‌ماز . کندی ایسه استیلای عالم یولنده طوما‌نبای ایله سائر بعض چرکس امراسنی مصرك آسایشنی تأمین اغورینـه ـ یکده لزومی محقق دکل ایکن ـ فدا ایتمك کبی شدتلردن وَانتقاماً سفیر اولدیرمك کبی ، کوچوکلکلردن بتون بتون وارسته اولمامقله برابر ، جهانگیر صاییلانلرك ، اواقباله

جملەسندن لایق وَهله مساعدهٔ زمان وَمعاونت اسبابجه کافەسنه فائق ایدی .

جملەسندن لایق ایدی : چونکه اسکندر مصره استیلا ایلدیگی وقت کندینی والدەسینک ــ یونانیلر عندنده حاشا اله کبیر عد اولنان ــ مشتریدن حامل اولدیغندن ، بحث ایدەرك الوهیتده فرعونه تقلید ایلدی . حالبوکه سلطان سلیم مصره نائل اولدیغی زمان زادهٔ طبعی اولان :

« الملك لله من یظفر بنیل منی
یردد قهراً ویهوی نفسه الدرکا
لوکان لی اولغیری قدر انملة
فوق التراب لکان الامر مشترکا »

قطعەسنی انشاد ایدەرك ، پیشگاه عظمت الهیەده سجده بر مسکنت اولدیغنی اعلان ایتدی .

قیصر ، جمهور پروردەلرندن ایکن ، نفسنه حصر حکومت ایچون اهالینك حاکمیتنی اغتصاب ایله وطننده اسارت عمومیەیی تأیید ایلدی ؛ حالبوکه سلطان سلیم ، سریر سلطنت اوزرنده تولد ایتمش وَحکومت پدری طرفندن کندینه براقلمش ایکن ، ینه اهالینك بیعت صحیحەسنه مراجعتله اکمال وظیفه وَاعلای شان ایتدی .

تیمور ، سیف جزا وَآتش قهرینی اهالیه حصر ایدەرك ، اقربا ومقربانندن کندینی خشنود ایدەمیانلری بیله انواع

تلطیف واکرام ایله تسعید ایلدی ؛ حال بوکه سلطان سلیم اخوانی ، مقربانی محو ایتدیگی حالده تبعه‌سنی سایهٔ عدالتنده مستظلّ امان ایتدی .

(تعاقب امواج حوادث آره‌سنده یوارلنه، یوارلنه رسوم بالیه‌سی بتون بتون محو اولمغه یوزطوتدیغی حالده عصرك خزانة الکتب معارفنه واصل اولان قرون اولی تواریخی ایچنده حالدرندن خیال میال بعض اثرلر سچمکده اولدیغمز کیخسرو وارد شیرگبی، قدما ایله، بیك درلو عوارض اختلال ایله مشرف هلاك اولمش برمدنیتك اجل موعودی حکمنده اولان (آتیلا) وَ جنگیز گبی ، قبائل مستولیه رؤساسنی بحثدن خارج براقدلم ؛ چونکه سلطان سلیم ایله، برنجی طاقمك مقایسه‌سی مثالی حقیقته، ایکنجی طاقمك موازنه‌سی حیدودلغی حکومته نسبت قبیلندن اولور .)

مساعدهٔ زمان وَمعاونت اسبابجه کافه‌سنه فائق ایدی ؛ چونکه عسکرلکده عصرینك فریدی اولان برقهرمان قومك خصائل جلیله‌سی کمال وزواله میلان آراسنده متردد ایکن، ریاسته کچه‌رك ، یدی سکز سنه ایچنده ملتنك استعداد فطریسنی اظهار واعلا ایتدکدن بشقه، ملکنی ایکی قات توسیع ایله برابر خلیفهٔ اسلام وَخادم حرمین عنوانلرینی‌ده قزاندی .

بو حالده اگر عمری مساعده ایدوب‌ده مدت مدیده سفرلرده اقامته آلشدیردیغی عسکریله برکرّه دها ایرانه گتمش، وَ (چالدیران محاربه‌سنده‌کی تجربه‌یه گوره اغلب احتمال اولدیغی

اوزره) شاه اسماعیلی اورته‌دن قالدیرمش اولسه ایدی؛ اوزمانلر هند وماوراءالنهر طرفلرنده اولان طوائف ملوکك عجز حاللرینه نظراً ادنا همتله حدود ملکنی خطایه قدر ایصال ایتمسی مقرر ایدی .

یا اسلامك قوای متفرقه‌سی اویله برعالی همتك ید غالبه‌سنده اجتماع ایتدکدن صکره — هیچ بروقت برمهاجمك صولتنه طیانه‌میان — چینلیلرمی اوکنه سد چکردی ؟ یوقسه — یالکزجه عثمانلیلرك دهشتندن لرزان اولان — اوروپامی قارشیسنده مقاومت ایده‌بیلیردی ؟

عموماً عقلای شرق . عثمانلرك سلطان سلیم سایه‌سنده بواستیلایه استعدادینی جزم ایتمشلردی: حتی هندده دولت بابریه حکمدارلرینك اعاظمندن شاه اکبر، نیچه زمانلر حسرت اولدیغی برخلفه نائل اولنجه، کندیسی اشهر جهانگیران اولان تیمور اولادندن ایکن، ینه پادشاهك مظفریتنی دها عالی کوردیکیچون، نامنی تفألاً سلیم جهانگیر تسمیه ایلدیکنی سلطان جهانگیر کندی ترجمهٔ حالنه دائر یازدیغی تاریخنده بیان ایدر .

حمیت پروران وطن ایسه ملتجه اویله بر دور عظمتك حاضرلندیغنی تصوّر وفقدانئه بیوك بیوك تحسر ایلمشلردر . نته‌کیم ابن کمال . که رومك مدار افتخاری اولان فحولدندر .

« آز زمان ایچره چوق ایش ایتمشیدی
سایه‌سی اولمش ایدی عالمگیر
شمس عصر ایدی عصرده شمسك
ظلّی ممدود اولور زمانی قصیر . »

قطعهٔ مشهوره‌سنی حاوی اولان مرثیه‌سنده پادشاهك وفاتندن طولایی عثمانلیلرك حاصل اولان تأثرات قلبیّه‌لرینه ترجمان اولمشدی .

مکتوب (*)

قرداشم !

سن بو گونلرده قلم یرینه ییلان دیشیمی قوللانیورسك نه‌در ؟ یازدیغك شیلر انسانه زهر قدر تأثیر ایدییور . ضرری یوق ! طالعمك الك بیوك بر جهتی حقسز یره جزا گورمك ، طبیعتمك الك سودیگم بر خاصه‌سی دوست ستمنه ، ولو نه قدر حقسز اولسه ، تحمّل ایتمکدر . سکا قیریله‌جق گوگل بکا هیچ لازم دگل ؛ جلاد النده پارچلنسین . بو نکله برابر مکتوبکك برقاچ یری گوجه گیتمدی دیسه‌م یالان سویلمش اولورم . بو تأثیر ایله جوابه مکتوبکك تا نهایتندن باشلیورم : جدّی بر مکتوبك امضاسنه « قرداشك » دیمدیگمه گوجنمشسك . آه

(*) جامع الحروفه‌در .

قرداشم ! بر حدّت اوززينه بوقدر انصافسزلغى اله آلمق لازمقميدر ؟

صانع قدرتك فكراً ، مسلكاً ، حمية ، اخلاقاً بتمامه توأم و بلكه ياپيشق يراتديغى برقرداشيمى بن نصل قرداشلقدن چيقاره بيليرم ؟ وهّاب حرّيته تعليم حكمتمى ايده‌جگم ؟ مادر وطنك ناموسنى مى لكه‌ليه‌جگم ! بنى اوقدر حدّينى بيلمز، اوقدر وظيفه‌سنى دوشنمزمى ظن ايدييورسڭ ! آديمه كمال ديديلر ايسه نقصاندن ، براز ادراكم وارسه نسياندن بتون عارى اولديغمى مى ايستيورسڭ ؟ توفيق توفيق ! الم ايرمزكه بوينڭه صاريلايم ؛ شو مكتوبى يازاركن گوزلرمى گورمكدن برى ايده‌جك برحاله گتيرن ياشلرى يوزيڭه ، گوگسڭه دوكه‌يم‌ده بويله بى انصافانه برتكديردن نه قدر متأثر اولديغمى ، قرداشلغڭك وجدانمده نه‌درجه قيمتدار بولنديغنى گوز ياشيله اولسون گوكلڭه نقش ايده‌يم .

برنجى مكتوبڭده « بوندن صڭره مخابره‌دن معفوّم » ديمشسڭ . بركت ويرسون، كه اومكتوب ايكنجيسندن صڭره گلدى . وقولڭ فعلڭه موافق دوشمديكيچون حاصل ايده‌بيله‌جگى انفعالات جانگدازانه‌يه ميدان براقمديغى شويله طورسون، گوكلجه عادتا باعث ممنونيت اولدى .

بن شمدى‌يه قدر سنڭ برسوزڭده ثباتسزلق گورمدم . ديمك‌كه بنى حقمده الڭ شدتلى برتهديدڭى بيله اجرا ايده‌ميه‌جك

قدر سوییورسك . « بوندن صکره مخابرهدن معفوم » دییورسكده ینه یازییورسك ؟ وار اول ایکی گوزم قرداشم !

پدره دائر یازدیغڭ لقردیلره جوابم « قربان اولهیم وارمی بنم بونده گناهم ؟ » مصراعیدر . او بنم اوغلم اولملیدیده بویله مناسبتسزلکه قالقشمملیدی . او زمان دنیاده نه قدر قباحت وار ایسه عهدهمه دوشردی . فرض اولان وطن محبتنی اخطار ایله .... رجا ایلرم قرداشم .

قرداشڭ

کمال

فی ۱۰ آغستوس سنه ۱۲۹۱ (ماغوسهدن)

دیگر مکتوب [۱]

برادر !

مکتوبڭی آلدم . بن سنی اوفاق ، اوفاق تکدیر وتعذیر ایتمدم ، عادتا بیلدیگمی سویلدم [ماهیات علوم] مسئلهسنی پك عظمتلی بولیورم ؛ چونکه علوم کلمهسی قوس قوجه برشیدر . تعریفات دینلسهده ینه تصلفدن قورتیلهماز . — — — — — — — گبی ، بری چیقسهده نقلی و عقلی یازدیغڭ

[۱] کذا جامع الحروفه .

مقالاتدن برینه اعتراض ایتسه، چیقه‌جق اثرك اسمنه مطابق ولایق اولمق اوزره جواب ویرمگه کیم مقتدر اولاجق؟ بز اولسه اولسه ادبادنز؛ وَیا تعبیر صحیحیله خرده فروشنز. ابوجهللك گوستره‌جك قدر جاهل دگلسه‌کده، علّامه‌لك صاتدجق قدرده عالم دگلز. حقیقةً مقصدك بویله برکتاب وجوده گتیرمك ایسه آدینی یالکز [ماهیات] قوی. سقراطك حکیم عنواننی «محبّ حکمت» تعبیرینه تحویل ایلدیگندن اولسون عبرت آلالم. ماهیّات عنوانلی بر اثرده علومك ماهیّاتندنده بحث اولنور؛ انسان خطاسنده اصحاب انصافك مسامحه‌سنه‌ده مظهر اولور. فقط ماهیات علوم عنوانلی برکتاب میدانه چیقاریلنجه آنك حقنی ایفا ایتمك، هیچ اولمازسه بزی علوم شرقیه وغربیه‌ده اون سنه اوقوتمغه توقف ایدر. بنجه یاموضوعات وَیا سیّدك تعریفاتی یولنده برشی یاپمه‌لی. حتی باقسه‌ك آ! اوقوجه سیّد بیله اثرینه یالکز [تعریفات] دیمش؛ تعریفات علوم دیمامش. حاصلی برادر! بز سقراط گبی بر حکیم، روسو گبی بر ادیب اولابیلیرز. فقط ابن سینا گبی؛ سیّد گبی، ابن کمال گبی، هومبولد گبی؛ برعالم چیتمگه قالقیشیرسه‌ق حدّیمزی بیلمامش وَاحمد مدحتلر، علی سعاویلر گبی شارلاتانلره بویولده شریك اولمش اولورز.

بن ینه ادّعامده مصرّم؛ معارف افکار وملاحظه قبیلندن دگلدر؛ بنم مکتوبم ماهیّات علومك مناسبتسزلگنه دائر اولدیغندن، افاده‌مده‌کی [معارف] لفظنی علوم معناسنه

قوللاندیغمی آ کلامقلغك لازم گلیردی. چونکه لسانمزده معارف اومعنایه ایله‌ده مستعملدر . هایدی تعبیرده خطا ایتمش اولایم ؛ معناده مصیبم صانیرم . علومك ماهیتنی تمیزه افکار عمومیه‌نك صلاحیتی یوقدر . چینلیلر قونداقسز طوپ قوللانمغله اوچ یوز میلیوندن زیاده نفوسی جامع اولدقلرینه باقیلوب‌ده، چین‌ده بولنان بر آدمك طوپجیلق فنی افکار عمومیه‌یه تطبیق ایتمسی لازم گلمز .

بیلم نقل ایتمشمی ایدم : وقتیله بر کوی‌ده بر جاهل امام وار ایمش ؛ خلقه صلوتی یا گلش قیلدیرمش ؛ اوصره‌ده اوکویه برخواجه اوغرامش ؛ امامك جهلندن بحث ایتمش ؛ امام افندی کویلی‌یی یانـنه طوپلامش ؛ خواجه‌یه بر اوکوز یازمسنی تکلیف ایتمش . خواجه یازمش ؛ کندی‌ده النه کاغدی، قلمی آلمش ؛ بر اوکوز رسمی یاپمش ؛ کویلیلره گوسترمش‌ده « الله ایچون سویلیکز ! بونلرك هانکیسی اوکوزدر ؟ » دیمش . کویلیلرده رسمك اوکوز اولدیغنی تصدیق ایتمشلر . مخاطبات واقناعیات ادبیه قوتیله علوم عقلیه ونقلیه‌نك ماهیاتی افکار عمومیه‌یه تصدیق ایتدیرمکه قالقشمق‌ده عینی اوقبیلدن اولور .

لقردی‌یی یالکز کندی اوزرینه آلنوب‌ده مناسبتسز سوز سویله ! ماهیات علوم یازمقده سنك دکل، هپمزك، طوپمزك جهلی مانعدر . برقاچ علمك ماهیتندن، تعریفاتندن، موضوعندن، حاصلی هرشیئندن بحث ایده‌بیلیرز . فقط ادبیاتی، منطقی، بلکه فقهی، کلامی ، حسابی لایقیله تعریفه مقتدر اولدیغمز ایچون

اصول حدیثی، فنون بحریه‌یی، جاذبه قانونلرینی تعریفه قالقیشیرسه‌ق گوزه‌لك ایتمش اولورز.

تاریخه متعلق اولان مقاله‌ك پك گوزلدر؛ محرره ویا ادبی بر رساله‌یه درج اولنه‌جق ایسه، فقط ماهیات علوم عنوانلی بر کتابه گیرمز. (محرر) ایله ماهیات علومی بربرینه قیاس ایتمکده قطعا حقك یوقدر. چونکه بنم اعتراضم [ماهیات علوم] لفظنه اولدیغنی مکتوبم صریحاً گوستریر. ادبی برتألیف بشقه، علمی برتألیف ینه بشقه. کتابك آدینی یالکز ماهیات قوی. اووقت تفسیردنده، تاریخدنده، هیئتدن‌ده بحث ایده‌بیلیرسك. بن‌ده اوعنوان ایله نشر اولنه‌جق برکتابه یازی یازمغه مع‌الممنونیه، حتی امضام آلتنده اشتراك ایلرم. باقی ..... قرداشك

کمال

فی ۱ محرم سنه ۹۲ (ماغوسه‌دن)

مکتوب [*]

قرداشم!

۷ شباط سنه ۹۱ تاریخلی مکتوبك گلدی؛ رسمك‌ده برابر ایدی. برنجی درجه‌ده مکتوبك اوزونلغنه تشکر ایدرم.

« بروز من بغیر ازسایهٔ من نیست یارمن
ولی او هم ندارد طاقت شبهای تار من.»

[*] عبدالحق حامد بکه.

بيتينك تصـوير ايتديگى ليالئ تنهاييده گولگه‌مى يانمده بوله‌ماز ايكن بڭا يار اولدى . اوقودقجه گوڭلم قارشيمه چيقمش ده بڭا تسلّى ويريور ظن ايتـدم . صحيحاً ماغوسـه ديدكارى زندان جهالتدن قورتلمش ده، بر مجلس ادب وعرفان ايچنه دوشمش قدر ممنون اولدم .

ايكنجى درجه‌ده يازيڭى بگندم . اوخصوصده اولان همّتك بنم اخطارمدن طولايى ايسه شكرانم برقات دها مزداد اولور . مكتوبڭك يازيسى اوسنى « حسن خطه مالك دگلدر ؛ بناءً عليه مسوّده يابامز . » ظن ايدن نازنين بگلرمزڭ (اگر نظرلرنده استقامت وار ايسه) غبطه وَحتّى حسدلرينى دعوت ايتمك لازم گلير . اگر قلمڭ قطّى براز صوله مائل اولسه وَبر قاچ گون نسخ ايله يازلمش ايكى اوچ كتابڭ عين وَهـا گبى ، حرفلرڭ تصويرنده اولان شـيوه‌لرينه دقت اولنسه باب عالى دده‌سندن گوزل يازى يازه‌جق آدم بولنميه‌جق .

دقت ايديورميسـڭ ! طبيعتڭ خارجنده نه قدر محسّنات وار ايسه برصاحب قابليته گوره نه‌قدر سهولتله وجوده گليور . بن يازى يازمق ، قافيه بولمق ، بر سوزى افاعيل وتفاعيله تطبيق ايتمك گبى شيلرى سوسليجه بر بوين باغى طاقمقدن قولاى گوز-يورم . بناءً عليه صانيرم كه بر ايكى گون وَ بلكه بر ايكى ساعت دقت ايديورسه‌ڭ لسان رسميده‌ده يازه‌جغڭ كاغدلر ، مكتوبجى اوطه‌سنده معجزه حكمنده طوتيلور . امّا ديه‌جكسڭ كه يازم گوزل

اولمش، (درکار و آشکار وَاولمغله بوانمغـله) زنجیرلری ایچنده تیمار خانه کاری بر قاچ سـوز سویله نیـله‌جگمش ؛ نظر حکیم انسانیّته قارشی نه فائده گوزلمك احتمالی واردر؟ اوت! استعداد-زمانك فوقنده یرادلمش اولانلره گوره کندی زمانننك تقدیرینه میل وتنزل بیله اقتضا ایتمز . فقط حقیقته مطابق بر اثر میدانه قویه‌میانلرك « بن طوغری سـوز سویلیه‌مم ؛ فقط اوده مثلا مسئولی ، امر غیر مجهوله قافیه یاپه‌رق زنجیرلمه بر کاغد یازه-مز یا . » یوللو هذیانلرینه‌ده نیچون تحمل اولنسون .

بر رسمکه ، بر مکتوبکه باقـدم . او بزم مرکّب دیدیگمز نورسیه ، کمالات انسـانیه‌یی تصویرده گونشك خیط شعاعندن دها صالح اولدیغنـه حکم ایده‌جگم گلدی ! وجدانمه منعطف اولان خیالگه مکتوبك رسمکدن بیك قات زیاده مطابق ایدی.

گله‌لم ترجه املا ، یکی طرز ، اسکی شیوه بحثلرینه : بن سنك یرنده اولسه‌م، زور نکاحی صاحبنه [١] قارشی «بزلاره آتا وجدنا آبائنـا دینك نه اصـل جائز اولیسردر که آتالاریمز چغتاینیك میگده بیر کلمه‌سن املای اصلیسندا براقمشلار . ازان جمله (مینك) دیانده بنم (گونگـل) یازانده کوکل قوللا-نوپلار . بوگا هم قناعت ایتمیوبن عربك (عیبه) کلمه‌سن هکبه عجمك (دروگر) صفتن دولگر لفظلارنغه تحویل وَدها نیجه نیجه کلماتی بکندوکلری املاغه تبدیل ایتمشلار . گوره‌نك ایسه

[١] یعنی احمد رفیق پاشایه . للطابع

آنجق اولور . بزم خود بخارای شریف املاسنغی اسلامبول الفاظنغه نقلمز آتالاریمز طریقه سندان دور اولماق ایچوندر . »

— — — — — — — — — — — — —

وَرموزالحکم [۱] صاحبینك سوزلرینه جواباً «طریق عتیق افاده اگرچه ساده وَتزیین وترسیلدن آزاده دگلدر . آنجق افاده واستفاده مزیتلرندن عاطلدر . اشجار بی ثمار نرکسی‌ـ آثارینك یاپراقلری وَحتی قوزالاقلری دوکولمش ، وَهر نهال بید مجنون مثالی قامت حامیان کج مقالی گبی ؛ بوکولمشدر . بز مصوّر روح مآل اولمغه خواهشگرز ؛ پرستش الفاظ درکانندن برترز . زمانمزك هوسکاران ادب واربی نظرنده قافیه جویانه وَبیهوده پویانه طمطراق بی مذاق ایله طفره فروشلق فائده‌سز بر رنجدر ؛ معذور اولسون که فکرلرمز کنجدر . بز کعبهٔ عرفانك طریق مستقیمنی سچدك ؛ وَکریوهٔ تزیینات قبایح‌ـ پسندانه‌دن کچدك . »

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

وَمخدوم مکرمه قارشی [۲] — — — — — — — — — —

« الفضل للمتقدم » قاعده‌سنجه موقع احترامه موصول ایسه‌ده بوعالم ، عالم ترقی وَحصول ترقیاتك اعظم اسبابی ایسه مرده

[۱] سامی پاشا .

[۲] صبحی پاشا .

پسندلکدن توقی اولمق جهتیله فکر تجدید، مستحضرات قدما ایله تحدید قبـول ایده‌میه‌جکنه بناءً ادبیـات ماتی نفعی و نرکسی طریقلرینه حصر ایتمك گیك دزیسی طورزکن کاغد وَ اللهك روزگاری موجود ایکن بخـار استعمالنـه لزوم اولمدیغنی ادّعا ایتمك گبی ، استعداد زمانه وقوفسزلق‌دن نشأت ایدر . » سوزیله مقابله ایلردم .

قالیپسو مترجمینك [١] [منثور] لغنی ایشتدیگم زمان ایسه « بودارالفنون حکمتده تقدّم نمایان فطرت، قرقر اللیشر وَبلکه بیکر ، بشنر یوزر دریای تحیرده یوزر وَکهسـار سعی وطلبده گزر ایکن ، التقاط ایتدکلری درر غرر هنر وَزر جوهر اثری برخزینهٔ استفاده وَدفینهٔ افاده اولمق ایچون علی‌العـاده معرض تدقیقات عمومیه نهـاده ایتمگله تمیز نیك وبد وَتمـایز اقتدار قبول وزد ایله موصوف وَصنوف استعداد ووقوف ایله معروف اولان اصحاب خرد، بین‌الموجودات مشهوداتی عیار اعتبار وَمحك ابتصاره تطبیق وَشایان تقلید وتجدید اولانلریمزی یکدیگرندن تفریق ایتمشلردر . ایشته باق تماق ! » دیر ایدم‌ده کمالك دگل، افکار انسانیه‌نك گوستردیگی طرز حقیقتده اصرار ایدردم .

نیچون شاشیره‌جغم ؟ مثلا برمزارستانده بولنسه‌م‌ده هرقبرك اوزرنده بر قاچ کمیك گورسـه‌م ؛ اوزرلرندن کچن روزگار هرکمیکدن بشـقه درلو برسس چیقارسـه آنلری گرچکدن

[١] یوسف کامل پاشا .

قورقوله‌جق ، گرچکدن اتّبـاع اولنه‌جق درجه‌ده عد ایتمـگه مجبورمی اوله‌جغم ؟ سبحان‌الله !

اسلافی یا ایتمك ایچون اجلال ،
لایقمی معـاصرینی اغفـال ؟

بسبتون عرب وعجم طرزینی اختیار ایتمکده حقلیسك ! زور نکاح صـاحبنك وَادیب سـامی وَمنشیٔ کامل وَیا کندی اعتقادلرنجه شیخ الرئیس افاضل حضرات وَیا حشراتنك رأیلرینه اتّباع دگل سوزلرینی بیله اوقومق سنك ایچون تنزّلدر .

(یوقاریکی تفصیلاتمدن ده آکلارسـك) فقط عرب ، یوانی (عجم) طورینه تردیفده حقك اولمسه گرکدر . چونکه عربك ادبیاتی نه‌قدر بوزلمش اولسه موجود اولان لسانلردن هیچ برینك دونده قالماز . فارسینك اك بیوك خطاسی‌ده معهود اغراقاتیدر . اگر بزم لسـان آنك تأثیرات سیئه‌سی آلتده قالماش وَاوادیب سـامی وَمنشیٔ کاملرك ظهور وغرورینه سبب ویرمامش اولسه (بالطبع شوکت وبیدل نظر اعتبـاره اوغرامیه‌جغندن ،) سـعدینك ، حافظك « بنی آدم اعضای یکدیگرندن ، چودر آفرینش زیك جـوهرند » وَیا « عزم دیدار تودارد جان برلب آمده ..... » سوزلرینی لذتلی لذتلی اوقور وَحتی تقلید ایتمـگه‌ده چالیشیردق .

شهنامه‌نك طمطراقنی نیچون بگنمیورسك ؟ واقعا ،

« زسم ستوران در آن پهن دشت
زمين شش شد و آسمان گشت هشت »

يولنده مبالغات معنويه چكيلير شيلردن دگيلدر . فقط ،

« ز گرد كرنك وزعكس درفش
هوا سرخ وژنك كبود و بنفش . »

بيتى گبى. لفظى معناسندن، معناسى لفظندن گوزل شيلر شمدى‌ده قبول اولنور، وَ هرلسانده معتبر طوتيلور . لفظ زينتى بويله برطرزده اولورسه هراديبك شاننده‌در ؛ فقط قافيه وَيا عادات ايچون اضافات متتابعه ايله آهنگ مقال يولنه حقيقت حالى ضايع ايده‌جك درجه‌يه وارِرسه دگل .

مه‌پريزون ترجمه‌سى وَخصوصيله اوترجمه‌نك مقدّمه‌لرى هم مترجمينك. هم‌ده ادبياتمزك پك چوجقلق زماننه تصادف ايتمشدر ؛ بناءً عليه آنگاه هيچ برشى‌ده استشهاد ايده‌ميز . بن ترجمه‌يى ماغوسه‌ده گوردم ؛ كنديسنه‌ده همان اوكتابه يقين برمؤاخذه‌نامه يازدم . ترجمه‌ده اولان قصورلرى اوده انكار ايتمز .

الفاظ زينتى مراقندن هانگمز قورتلدق ! بن سزك سنگزده ايكن قافيه‌سز، جناسسز يازى يازمق دگل،لقردى بيله سويلمامگه چاليشردم . يگرمى درت، يگرمى بش ياشنده تصوير افكارى يازمغه باشلادم . يگرمى قافيه‌لى ترصيعلر، فلانلر بولنميان بنده‌لريمه سوز نظريله باقمازدم. بونلر بزم دگل، ملتك عجميلگى

آثارندندر ، گیده گیده زائل اولور . فقط بز گورەمیز ؛ وحتی شایان زوال اولدیغیندە گوسترەمیز صانیرم .

[دختر هندو] یی گورمدم . احتمال‌که بو مکتوبمی سن اوقورکن آنی‌ده بن اوقومغه باشلارم . برعبارەسی حقنده رأیمی صورمش ؛ وعبارەیی‌ده مکتوبکه درج ایتمشسڭ‌که شودر : « ای بنم شب مهتابده جامه پوش خلاوت اولان چمنزار گبی دلبر، انوار مهر سحرله تتوّج ایدن طاغ تپەلری قدر دلربا سودیگم ! گولر یوزڭ صبح کاذب گبی ناچسبات اعتماد ایتمش ... » سوزڭ سادە اولمدیغنی ، طبیعی اولمدیغنی اعتراف ایله « عجمانەده دگلدر . » دیورسڭ ! حقّڭ وار . فقط الفاظڭ بعض یرلری بر آز دقتسز ؛ فقط معناسی « آلافرانقه » . بیلیرسڭ‌که حلاوت کلمەسنڭ عجمانه برطاقم تأویلات دورادوره دوشولمکسزین شب مهتاب ایله توفیقی ممکن اولەماز . طاغ تپەلرینڭ ضیای مهر ایله تاج گیمسی ایسه، اوروپایه مخصوص برخیالدر . بن شرقلی‌یم ؛ بو تشبیهده بر ملایمت ، بر مناسبت گورەمیورم . وار ایسه بیان اولنسون . امّا ضیانڭ بدایت انعکاسی حالنده طاغ تپەلری گوزللنمزمی ؟ دیەجکسکز . اوت گوزللنیر ! تاجه بگزەمزمی ؟ اوت پك اعلا بگزر، فقط اوّلا بر گوزلك، ولو محاسن معنویەسی اولسون طاغه بگزتمك بزم طبیعتمزه (ظنمجه) ملایم گلمیور . ثانیاً تاج، گرك ملتمزده، گرك زمانمزده « اسمی وار جسمی یوق » تعبیر معهودینڭ ماصدق حقیقیسی اولدیغندن (رأیمجه) آنی

برشیئه مشبه‌به عد ایتمك، برگوزل عثمانلی قیزینی سورمه‌سیله، غازه‌سیله توصیفه قالشقمق قبیلندن اولور .

عبارکه ترکجه‌دن ترکجه‌یه ترجمه قبیلندن اوله‌رق ، یازدیغك ایضاح، بکا قالیرسه افاده‌جه دها اهوندر. هله ایکنجی عباره‌ده‌کی حلاوت یرینه لطافت قوللانلدیغندن، معناجه‌ده مرجحدر . فقط ایکیسی‌ده پارلاق دگل .

تزیین الفاظه اولان شوقکی سویلیورسك ! بوافاده‌ك بکا وجدانمی تصویر دیمکدر . او اعتیادك الله بلاسنی ویرسون . بابامه مکتوب یازارکن بیله برمناسبتسز قافیه یاپمقدن قورتیله‌میورم . فقط بتون بتون افاده پرورلکی‌ده ثقیل گوره‌میورم . گوکلمجه گوزل لفظ ، فرنك گلینلرینك « تل » فستانی گبی غایت ساده، غایت طبیعی اولملی. حتی اوتل فستانلر ستر ایتدیگی وجودك پنبه رنگنی نصل خیال میال گوسترر ایسه ، لفظینك رقتی‌ده حاوی اولدیغی نکته‌لری دقتلی برنظر قارشیسنده بتون بتونه اخفا ایده‌مملی .

(گلبۀ هندی) صاحبیله صاغیر احمد بك حفیدی نجیب بگی کندی درجه‌کده عد ایتمك غریب اولمازمی ؟ بکا قالیرسه تواضعی اودرجه‌لره گوتورمك نعمت الهیه‌نك تحدیثنده تکاسل دیمك اولور. آرتق اونلر ادبیاته قاریشنجه بزم ایچون بی‌ادبلکله مفتخر اولمقدن بشقه یاپه‌جق نه قالیر ؟ ضیا بکك ترکیبی (مرکبك قویروغنی قولاغنی کسه‌رك مال ایدنمك یوللو)

معنی شکن بیك درلو تغییرات ایله استراق ایدوبده آدینی نظیره قویمق برهان عرفان اولورسه آکا نه دیه‌لم ؟

عالی بکك عیار حمزه ترجمه‌سندن بشقه اثرینی گورمدیکك شایان تعجبدر . دیوژنك اوّلکی محرّری او ایدی . اوقومامق وَاوقودقدن، صکره کاتبنی تحقیق ایتمامك. بوقدر ادبیات مراقیله برابر سزك ایچون نصل قابل اولا بیلدی !

توفیقك [۱] حالی [اجل قضا] سندن فاجع ایسه‌ده کندی اوقدر متأثر اولمسه گرکدر ؛ بووطن ابتلاسی پك غریب بر حال ! انسان هرمشقتدن بر بشقه لذت بولیور .

« بنده ایجاد اقتداری گورمیسکز ؟ » دییورسکز . گورمسه‌م « خایده ادایه صوکمه کیم ال ... » قاعده‌سنی عبث یره اخطار ایتمزدم . ... حالا اوقویه‌مدم . اکا سبب ده بر طرفدن کیفسزلکك آره‌صره سؤال خاطرده قصور ایتما- مسیله برابر، برطرفدن‌ده یمك یمکه وقت بوله‌مایه‌جق درجه‌لرده کثرت اشتغالدر . نه‌یله مشغول اولدیغمی صورارسه‌ڭز « عبثیات ایله ! » دیمکدن بشقه سوز بولامم . مع مافیه آره‌صره بعض تألیفات ایله‌ده اوغراشیورم . کیفسزلکه برنجی سبب تداویده اهمال اولدیغنده شبهه یوق . فقط ماغوسه‌نك هواسی ده اویله تداوی وَیا احتیاط ایله حفظ صحته میدان ویره‌جك بلالردن دکل . نزد الوهیتده دعا مقبول اولمیه‌جق بر زمانه تصادف

[۱] یعنی طابع حقیرك .

ایتدیگمز گبی، حکم طبیعته قارشی تدبیرکده تأثیری اولمیـه‌جق برمکانه دوشولمش . نه‌حال ایسه‌مقصدم ایراث کدر دگل حکایه‌در .

ملاحظهٔ سوابق، مقاصد حمیت گبی، برطاقم حسیّات علویّه ایله وجدانمه تسلی بخش اولدقجه، اویله صحتك، حیاتك نظرمده هیچ اهمیتی قالمدیغندن امین اول !

یازیلان شـیلری اوقودقجـه محجوب اولمق بنم‌ده نشریّاته باشـلادیغم زمان اوغرادیغم وَحالا قورتلغـه موفق اوله‌مدیغم بلالردندر . شوقدر وارکه، بو حاله سابب بزم طبیعتلردن زیاده لسـانمزك نقایصندن حاصل اولدیغنه امینم . طبع ثانی نصیب اولورسه بن‌ده آثارمده بیاغی بنم یازدیغم بیلنه‌میه‌جك قدر اصلاحه مجبور اوله‌جغم .

منظومه‌لری اوقودم ؛ گوزل، فقط .... نظم ایتمکده معنی یوق . اوزان عجمدن آیرلمدقجه بزده تیاترو اوله‌جق قدر طبیعی شعر سـویلمگه قابلیت گوردمیورم . « ص ... » یولنده اثرلر شیوهٔ لسانه تماميله مطابق اولمسه بیله سـویلیر . شوقدر وارکه قافیه‌لری فرانسز یولنه تطبیق اولندیغندن ، شعری گوردکلری اصول ایله محدود ظن ایدنلرك تعریضات شدیده‌سندن قورتلماز صانیرم . واقعا آنلرك رد وقبولنه اهمیت ویرمك لازم گلمز .

شعرده صافی ترکجه یازمق (اوزانك شمدیکی حالیله برابر) کیمسه‌نك الدن گلمز . منظوم سوزه اوقدر هوسـك وار ؛ برکرّه‌ده طبیعتکی بزم پارمق حسابیله برشی یازمغه سوق ایت ؛

باق نه گوزل پارلاق اولیور . بن تجربه ایتـدم : نیتم اویولده براثرده میدانه قویمقدر .

دومالر حقنده سـؤالنی تکرار ایتمشسك ! [دوما ، پر] زماننده الڭ زیاده مشهور اولمش وَحتی معاصرلرینڭ جملهسـنه ترجیح اولنمش‌در . مظهر قبول اولمسنه سبب‌ده یازدیغی شیلرڭ هم طاتلی، هم پارلاق‌اولمسیله برابر، ملّتنڭ چوجقلرینه وارنجه‌یه قدر هم معناسنی ؛ هم ذوقنی آڭلایه‌جق بریولده بولنمسیدر . هانی بزم سهل ممتنع دیدیگمز یولده یازی یازار ایدی . مع مافیه فکر حکمت وَ حقیقت ادب نظرنجـه اویله هوغو وَیا آلفرد دوموسیه‌یه تقدیم دگل، تساوی قابلیتنی بیله حائز دگل ایدی . الڭ گوزل آثری رومانلرنده « مونته قریستو » ایله « له‌ترۋ آ - موسکتر » تیـاترولرنده « آنتونی » ایله « لاردن مارغوت » در . مطالعه ایدرسه‌ڭ مزیتنی آڭلارسڭ . شوقدر وار،که شهرتنهٔ متناسب اولمسـه بیله [زور نکاح] صاحبینڭ‌درکهٔ ادراکات ومؤاخذاتنه دوشه‌جك درجه‌دن‌ده بیڭ قات عالی‌در .

[دوما فیس] اکثر آثارینی فرانسـه‌یه متعلق برمؤاخذه فکریله یازار ؛ بناءً علیه نشریاتنڭ لذتی بولمق بیاغی پارسـده بولنمغه وَفرانسزلرڭ هردرلو معاملات سیاست ومعرفتنه قارشمغه توقف ایدر . یالکز « لادام اوقاملیا » انسانیّت ایچون یازلمش بر اثردر . آنڭ ماهیتنی‌ده او اثری گوسترز .

اوروپانڭ ادبیّات صحیحه‌سنه مراق اولنجه انگلتره وَ آلمانیا

وَاسپانیا شاعرلرینک وَ فرانسزلردن هوغو وَ موسه گبی ، «روماتیق» یولنی التزام ایدنلرك آثاریله « قورنه‌ی » لك علوّ افکارده «مولیئر» لك مؤاخذات اخلاق وعاداتده مزیتلری‌ده مسلمّاتدندر. بومطالعات، ادبیّاتك فکر شاعرانه جهتنه متعلقدر. انشاده فرانسزلرك وَ خصوصیله اون سکزنجی عصر ادباسنك رجحاننی انکار قابل اوله‌ماز .

« برملتك ترقیسی قادینلرك حالنده بللی اولور .» قضیه‌سنی اثبات ایچون برمنتظم قیاس مرکّب یاپمشسك؟ فقط سفسطه‌در. دقت ایت ! بنم ــ بز ارکگز، قادینلری تربیه ایدرز. قادینلرده چوجوقلریمزی تربیه ایدر . ــ قولمی آلەرق، دیورسك،که : « بز تربیه ایتمزسه‌ك قادینلرمز. قادینلرمز تربیه ایتمزسه چوجوقلرمز تربیه‌سز قاله‌جق . فقط ابتدا بزم مربیلك ایده‌جك خیر معرفتده بولنمامز اقتضا ایدیور . بولنه‌مدیغمز حالده قادینلری تربیه ایده‌میه‌جگز . او حالده قادینلرك تربیه‌سزلگی ارککلرك تربیه‌سزلگنه دلالت ایده‌جك . قادینلر تربیه‌سز اولنجه چوجوقلرمزی تربیه ایده‌مامەلری لازم گلیر ؛ او حالده چوجوقلرك درجه‌سنی بیلگه قادینلرك حالنه باقمق کفایت ایده‌جك . بویله اولنجه برملتك نسوانی تربیه‌سز گورمك، ارککلرك وَچوجوقلرك معلوماتسزلغنی، وَ تربیه‌لی گورمك‌ده معلوماتنی بیلدیره‌جك . ترقی‌ده ، تدنی‌ده قادینلرك حالنده کندینی گوستره‌جك . »

شمدی، طوتدیغك قاعدهٔ استدلاله گوره ـ بر ملتك ترقیسی چوجوقلرك حالنده تعین ایدر؛ چونكه چوجوقلرك تربیه‌سی والده وَ پدرلرینك تربیه‌سندن حاصل اولمادر. ـ دینلك صحیح اولیور. دیمك‌كه نمونهٔ تربیت اولمق، قادینلره مخصوص بر حال دگل ایمش؛ ارككلرده‌ده، چوجوقلرده‌ده موجود بر صفت‌ایمش. فقط اصل مسئله، تربیه، نمونه دگل، مبدأ اولمقده‌در. فطرةً ارككلرك هر حالده مزیّتی غالب اولدیغندن، قادین دائما ارككك تربیه‌سنه محتاج‌در. اگر بعض اوروپا مؤلفلرینك ظنی گبی، قادینلر ارككلردن مستعد وَیا قابلیتجه ارككلرله مساوی اولسه ایدی، سیاسةً، علماً، حالاً وَحتی وجوداً دنیانك هر طرفنده ارككلرك دونده بولنمازلر ایدی. بداهت تجربه میدانده طورركن منطقاً تخیلات اوزرینه حكم ویرمك جائز اولەماز.

امضا اوقونیور؛ فقط اوزرنده‌کی «بنده» اشارتی سویلیور.

باقی محبت واخوّت. کمال

فی ٢٥ محرم سنه ١٢٩٢ (ماغوسه‌ن)

مکتوب [*]

اوطوردیغم او، کبرلی عاشق گوگلی گبی، آشاغی‌یه میلی پك گوج حس اولنور بر یوقش اوزرنده، اوگی اولدقجه واسع

[*] میدیللی‌دندر.

برمیدان، میدانك اوته‌سنده برجادّه وار؛ ایکی طرفنه ایکی صره زیتون آغاجی دیکلمش؛ او لطیف رنکلری طالغه‌لنه، طالغه‌لنه آشاغی طوغری آقدقجه صولدن صاغه آصلمش بر زمرّد حمائل شکلی باغلیورده، انسانك نور نظرینی‌ده آرقه‌سندن چکیور.
زیتونلرك دها اوته‌سنده وَبر آز دها یوکسك بر محلده اوچ بش چنار وار؛ هربری افلاکه سر چکمش هیچ بر ثمره‌سی اولمیان اعاظمك هنوز نشو ونمایه باشلایان نورستگان عرفانه آتدقلری کبر نکاهلری گبی، او عظمتلی چنارلرده، او مبارك زیتونلری بولندقلری موقع اعتلادن نظر حقارتلری آلتنده ازمگه چالیشیر گبی، گورونیور. چنارلرك براز اوته‌سنده حسن پاشا کوشکی وار؛ کوشك اوفاق برشی. دها یکی تعمیر اولنیور؛ مع مافیه بانیسی اولان حسن پاشا مرحومك شاننی تحجّر ایتمش بر تمثال ایله نظرلرده ادامه ایتمك ایچون یاپلمش ظن اولنور.
بو حسن پاشا عبدالحمید اوّل زماننده قپودان، وَ سلیم ثالث زماننده صدر اعظم اولان مشهور [جزایرلی حسن پاشا] در. که شمدی کوشکی بر موقع مرتفعدن دریالری آیاغینك آلتنده تترتدیگی گبی، کندی‌ده سنه‌لرجه بولندیغی مرتبهٔ علیای همت وحمیتدن دگرلره اجرای حکم ایتمشیدی. کوشکك بولندیغی موقع دنیاده بولنماز بر موقع؛ ایکی طرفنی آشاغیدن ایکی لیمان قوجاقلامش؛ ایکی جهتنه یوقاریدن ایکی طاغ قناد گرمش.
حالنه باقلسه نظرده ندیمك:

« کوه ودریا ایکی جانبدن دراغوش ایلمش
صانکه دریا دایه‌سی کهسار ایسه لالاسیدر »

خیالنی تصویر ایدییور .

محبتك غمدن، کدردن خالی بر کوشه‌سنی آرایانلر بوموقعه گلسون ! انسان آقشام اوستی گیدوبده بر طرفه اوطوردیغی گبی ، نظرینه تصادف ایدن تماشای روح پرور، گوکلده اولان آلامك تخطّرینه میدان ویرمیور ! گویا که روزگارنده بر خاصیت وار ، نفس ایله قلبه گیروب ، چیقدقجه بوله‌بیلدیگی اکداری طوپلایوب ، عالم عدمه سوریور ! آدم موقعك نظارتنه، لطافتنه، شکلنه، هیئتنه باقیورده، قدرتدن ذوق روحانی عالملرینه بویله بر تخت یرادلمش دیه‌جگی گلیور . کوشکك اوگی بوغاز ایچندن براز واسع بر دکز ، دها اوته‌سی آناطولی طاغلریدر؛ امّا سویملی قورقنج طاغلر، حدود وطندن بر جهته کمال عظمتله قورولمش ؛ نظر تماشایه بیله « بنی پارچه پارچه ایتمدکجه بوندن ایلری کچلمز . » دیورده، یتشدیردیگی قهرمانلره بوصورتله بر مشابهت گوستریور .

اوطوردیغم اوطه‌دن نظر، صاغه احاله اولونجه، میدیللی لیمانی گورینور ؛ دکزدن قاردیه طوغری بیضی‌یه مائل بر شکله گیرمش ؛ ماشوسه ایله واروش بر انسان شکلنده تصویر اولنسه ایچ لیمان اوچهره‌ده نصل بر آغز گبی؛ گورینورسه، میدیللی‌ده

بر انسان چهره‌سی عد اولنسه، بولیمان آغز دگل، اوچهره‌ده برون ظن اولنور .

روزگار سردجه اولدیغی زمان بولیمان طبیعی هرلیمان گبی، طالغه‌لر ایچنـــده قالیور؛ زلزله‌یه اوغرامش بر قیالغه بگزه‌یور . فقط روزگار کسیلنجه لیمانك بعض یرلری خفیف خفیف ، بیـــاغی چین جبین قدر اینجه طالغه‌لرله اوینایور . بعض یرلری بتون بتون صاف ، برّاق بر حاله گلیور . عمومی منظره‌سی بالتصادف اوته‌سنه ، بریسنه ، ایریلی ، اوفاقلی اندام آینـــه‌لری آتلمش بر واسع چمنزاره بگزیور .

مدیللینك الڭ معمور محله‌سی دیدیگم خرستیان محله‌سیدر ؛ مملکتك الڭ گوزل جهتنی طوتمشلر؛ ایچلرینه قاریشان فرنکلر، اوگوزل یرلرك گوزللرندن گوزلنی اله کچیرمشـــلر ؛ ملکك بر اوفاجق نمونه‌سی‌ده اوراده تشـــکل ایتمش طوریور . لیمـــانك هرطرفنی اوفاجق برطـــاغ احاطه ایتمش ، اویله برطـــاغ ، که متواضع برصاحب کمال مشربی مثللو، تعالی‌یه میانی حس ایتدیر- مامگه چالیشیر گبی . خفیف خفیف یوکسلیور . لیمانك وسطنه قدر مدیللی شهری امتـــداد ایتدیگی گبی ، نصفندن اوته‌یه بر ایکیسی دکز کنارنده وَبرقاچی‌ده طاغ اوزرنده بربرینه سکزر ، اونر دقیقه مسافه‌لی گوزل گوزل کویلر وار ؛ کویلرك آره‌لری نفیس باغچه‌لر ، اعلا کوشکلرله تزیین اولنمش . ابنیه‌نك هپسی بیـــاض بویالی اولدیغندن ، اوزاقدن کارگیر گبی ، گورینور .

اوقدرجق اوفاق بر موقعده، بوقدر کثرتلی اسباب معموریت میدیللی‌یی بوغاز ایچنه ترجیح ایتدیررسه شایسته‌در. بیاغی طوفان حوادث، اوروپادن اوفاجق بر قطعه قوپارمش‌ده سوروکلیه، سوروکلیه بورایه گتیرمش دیه‌جگم گلیور.

اقامتگاهمك صول طرفنده بر ایکی دیواردن بشقه برشی گورونمیورسه‌ده اودیوارلرك آرقه‌سنده برخیلی نظرفریب اوله‌جق محاسن طبیعیه وصناعیه موجوددر؛ بومحاسنك برنجیسی قلعه‌در، که تحت حکومت گبی، شهرك اڭ یوکسك بر موقعنه قورولمش؛ اودهشتلی نمایشیله دگزلری، قره‌لری تهدید ایدیور. ماغوسه قلعه‌سینك نصفندن بیوجك وآنك برقاچ مثلی قدر خرابدر. سکز اون سنه اول وقوع بولان برشدتلی زلزله‌دن ییقلمش [*] ایچنده قرق اللی قدر خانه آنجق قالمش؛ اونلرده‌ده اسلامك فقرا طاقمی اوطوریور. مملکتی گورمك ایچون اڭ بیوك نقطهٔ نظر قلعه‌در؛ قلعه‌دن شرقه توجه اولنورسه یوقاری‌ده تعریف ایتدیگم آناطولی طاغلری، جنوبه باقیلیرسه ینه بالاده یازدیغم لیمان گورینور. شماله باقیلیرسه پیش نظره برطاغ تصادف ایدرکه، وضعیتی گوزلسه‌ده، لیمانك اوستنه مشرف اولان طاغ گبی معمور ومزین دگلدر. طاغلرك بری طاوس گبی زینتلی، بری قویون گبی گوزل.

گله‌لم قلعه‌سینك جنوب جهتنه: بوراسی اسلام محله‌سیدر.

[*] ۱۲۸۳ شوالنده وقوع بولمشدی.

بیچاره ملّتك حالی گبی، دائما یوقاریدن آشاغی مائل اولهرق، حدّ انتهاسنه اتصال ایلیور ؛ خرستیان محلهسی قدر معمور دکلسهده قبریس قدر خرابده دکل . حسن طبیعتله یاپلمش نفیس قهوه خانهلرده وار . محلهسینك برطرفنه دیگر برلیمان گیرمش، که شکلی، بیوکلگی اوتهکینك عینیدر ؛ صانکه صانع قدرت برینی یاراتدقدن صکره، بگنمشده برده نظیرینی وجوده گتیرمش ! صانکه مادر وطن او گوزل یاوریسینك تك اولمسنه قناعت ایدهمامشده توأم طوغورمش ! صانکه برینك عکس لطافتی قارشیسنده برتمثال مجسمنی پیدا ایلمش ؛ بربرینه اوقدر یقین صوقولمشدر، که آرهلرینه برحائل تصادف ایتمش ایکی عاشق افتاده، گریهٔ حزین ایله بربرینه صارلمغه چالیشور قیاس اولنسه بجادر . بولیمانك اوتهسنده دیگر برلیمان دها وار ؛ فقط خیال میال گورینور ؛ گویاکه بریکیلرك حسن ولطافتندن اوتانمشده کندینی نظرلردن صاقلامغه چالیشیور .

— — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

فی ٢٥ رجب سنه ٩٤ کمال

دیگر [*]

بورانك مهتابنی شعبانك اون دردنجی گیجه‌سنده‌کی مشهوداتمه تطبیقاً تعریف ایدییورم : وقتا که گونش مغرب انزواسنه چکیله‌رك ، هوایه ـ ایرتسی گون ینه ملاقات ایچون وعد آلدقدن صکره ، یازندن آیرلمش بر عاشق چهره‌سنده‌کی رنك ـ تأثرکبی ـ خفیف وحزین بر قارالدی چوکمگه باشلادی ؛ پنجره‌نك قارشیسنده اولان آناطولی طاغلرندن قمرك جزؤ اوّلی گورندی ؛ بر صورتده‌که پنبه یاقوتدن دوگولمش بر هلاله بکزردی . گتدکجه بیودی ؛ بونکله برابر پنبه‌لگی‌ده سحر بلوطلرندن، آمریقا گللرندن، هند بغانلرندن آشاغی دگلدی. او شاهانه عظمته ، او طاتلی رنگه باقدقجه وهّاب صور ، میدیللی یه مخصوص اولمق اوزره مهتابدن پارلاق، ازهار نوبهاردن رنگین برلوحهٔ لطافت خلق ایتمش ؛ بز آنی گوریورزده بدر منیر ظن ایدیورز دیه‌جگم گلیور . بن او بدیعهٔ قدرتی حیران حیران تماشایه طالمش ؛ وَلذت وشوق ایله حتی نه‌دن اوقدر ذوقیاب اولدیغمی بیله اونوده‌جق بر حاله گلمش ایدم، که بردنبره نظرمده‌کی لوحهٔ تماشا دگشدی !

همان ظنی ایلدم دنیا دگشدی

مگر او نوردن مخلوق مهتاب وضعیتنی دگشمش ! ـ

[*] کذا مدللیدن .

مدیللی یه دائر اولان مفصل مکتوبمده حسن پاشا کوشکینك
بر طرفنه نصل گردنکشانه بر وضع ایله قوریلوب‌ده او گوزل،
او ثمره‌دار زیتون آغاجلرینی سایهٔ التفاتنده یشارگبی، گوسترن —
چنار آغاجلرینك یپراقلریله قارشی قارشی‌یه گلمش؛ وَنظرگاهمه
زمرّددن بربلوط ایمش‌ده ایچندن یاغمور دانه‌سی یرینه الماس
پارچه‌لری دوکیلیور ظن ایتدم . بو نظر فریب تماشاده بردن
زائل اولدی . مهتاب براز دها یوکسلدی ؛ انواری لیمانك
آغزینه طوغری انعطاف ایتمگه باشلادی . او عکسك دریاده
حاصل ایتدیگی شی ، بزم اسکی شاعرلرك تشبیهی گبی ،
« سروسیمین » دگل ، آلمان اداسندن برینك دوشندیگی گبی ،
« ایکی قره‌یی ربط ایچون یاپلمش الماسلی زنجیره » ده بگزه‌مز .
قیالقدن کچن نهر شفّاف ، نظر عرفان اوگنه آچیلمش نورانی
منهاج حقیقت تصوّرلرینه بیله قیاس قبول ایتمز . مبارك نور،
یاری دریایی قاپلیورده ، یاری دنیایی احاطه‌یه باشلایان شعشعهٔ
مدنیتی آندیریور . — گویا دگزك جریانی بر طرفدن او ضیایی
آلوب، گوتورمگه چالیشیرکن ، طوپراغك متانتی قویویرمامگه
اقدام ایدرمش گبی — دائما ضیانك انعطافی لیمانك ایچنه
طوغری یاپلوب ، گیدیورده ینه لیمان آغزنده‌کی قره‌لردن
آیریله‌میور؛ اگر بو حال براز زمان صکره، زائل اولمسه، انسان
— اطرافه دوکولمك ، طاغیدلمقله توکنمك شانندن اولمیان —
معرفتك ، نور عالملرندن یره دوشمش برپارلاق نمونه‌سنی گوردم

دیه‌بیله‌جك. هله دکز، او گیجه‌کی قدر ساکن اولورسه‌وَ اوفاجق، اوفاجق طالغه‌لرك هربری سطح مانك راکد طرفلرینه‌طوغری یوریدکجه بیکلرله قز، بربرینه قول آته‌رق، آرقه‌لری اوزرینه دکزده یوزیورده اوزاقدن یالکز کوکسلریله ممه‌لری کورینور ظن اولنیور.

انقلابات زمانه هانگی ذوقی، هانگی صفایی بوزمامش، که بو دلفریب تماشادن‌ده بقا امّید اولنه بیلسون؟ آره‌دن بر ایکی ساعت کچر کچمز لیمانك اوستنه مستولی اولان طاغلر ــ زیر دستانی بارقهٔ عرفاندن محروم ایتمکی علو رفعت مقتضیاتندن ظن ایدن ــ مسند آرایان استبداد کبی، انعطافه حائل اولیور. نور قمر:

« بدبخت آکا دیرلرکه النده جهلاتك
قهر اولمق ایچون کسب کمال وهنر ایلر » [*]

وصفنه لایق اولان طالعسزلر کبی، روی قبول کوردیکی بر اوفاجق کوشه‌یه صیغنیور؛ لیمانك مظلم اولان یرلرینه نسبتله منوّر اولان جهتلری، برمملکتده دارالفنون، وَیاخود ماغوسه‌ده بزم اوطه، وَیاخود حبسخانهٔ عمومی‌ده‌کی چوجقلر دائره‌سی قدر قالیور. فقط زمانه بزم شاعرلرك دیدیکی کبی؛ ازالهٔ خیر وَادامهٔ شر ایله مجبول اولمدیغندن، او لطیف تماشالره پك زیاده مساعد اولمدیغی کبی، مهتابده‌کی بو شکل حزینی‌ده بر یارم ساعت صکره تحویل ایدیور.

[*] بیت شناسینکدر.

مبارك نور الٰهی ... ازلدکجه آغر آغر بر انبساط کسب ایده‌جك یر بولمغه موفق اولمق، دائما گوستردیگی خاصه‌لردن اولان ... گبی، لیمانك ساحل طرفنه چکیلیور؛ یارم آی شکلنده، فقط یاری لیمان قدر بیوك بر نور عالمی، که شکلی براز دها مستطیله مائل اولسه مدیللی خریطه‌سی ایچنده کرهٔ عالمه نسبت اوروپا گبی گورینه‌جك. هله کرهٔ نسیمك اطراف قمره چویر-دیگی هاله، اکثر گوردکلرمز گبی، آچیق صاری دگل، بیاغی گل رنگنی آکدیره‌جق قدر پنبه بر شی اولدیغندن، بلیغ،

«کیوب بر آل اتکلك هاله‌دن میدانه عزم ایتمش
سماده مولوی آیینی تصویر ایدر مهتاب.»

بیتنی مطلقا بوراده سویلمشدر؛ دیه‌جگم گلیور.

ایرتسی کیجه‌نك خسوفی‌ده بنم ایچون آیریجه بر تماشا ایدی. (بن اویله قمری شیطان طوتار و یاخود منخسف اولدیغی وقت دنیاده شویله، بویله نحوستلر ظهور ایدر دیان طاقمدن دگلم.) بزم عالم حائل اولمش؛ اوبیچاره مطلع الانوار قدرت اولان گونشدن اقتباس نور ایده‌مامش؛ بر مانعه ایله استفاضه‌یه مستعد اولدیغی پرتو اقبالدن محروم قالان اصحاب قابلیت گبی، حزین برسیما باغلامش ایدی. فقط فلکك اوظلمی‌ده موقت برشی اولدیغی بیلندیگی ایچون، نظر تخیّل اوکنده قمرك ینه اوّلکی مکانتیله طولاشدقجه، مهتابده، بعض محنت زدگان ذکاوت گبی، نفعینك:

« مهيادر بزمچون دولت استعجالز يوقدر . »

مصراعنى تكرار ايديور قياس ايديليردى .

بن قمرك اوحالنه باقدقجه گوزومك اوگنده برزمان خاطرمدن چيقميان بلغارستانك قاره قلم برخريطه‌سى طوريور ظن ايتدم . خصوصا قمرك بركوشه‌سنى هلال شكلنده استيلا ايدن ضيا ، عينيله بلقان وَهزار غراد وَپلونه اردولرينك وضعيتنى آنديرر ايدى . شمدى اردولريمزك ايلرولمكده گوستردیگى سرعتده اوضيانك انتشارينى آنديريور .

١٧ شعبان سنه ٩٤

بر ملاحظهٔ ادبيّه [*]

الجوائبك « الذوق فى الكلام، كالذوق فى الطعام » عنوانيله يازديغى بندك ترقيده ترجمه‌سنى گوردم ؛ بونده محرر بزم تركجه‌مزده حسن طبيعت ديديگمز خاصّه‌يه [ذوق] تسميه ايده‌رك ، آڭا دائر بعض مطالعه‌لر بيان ايتدكدن صكره ، اوروپاليلرده ذوق ادبيات اولمديغنى سويلر !

لسان عربك وسعت ولطافتنى وَادباسينك فطانت ومهارتنى كيمسه انكار ايتمز ؛ وَحتى ادبياتجه عربك آثارى هرلسانك

[*] لوندره‌ده يازلمشدر .

مؤلفاتنه مرجحدر، ديسه ايدى، قبول اولنوردى. فقط اوروپا ادباسنده ذوقڭ فقدانى هيچ تسليم اولنه‌ماز. هله امرء القيسڭ:

« اذا مابكى من خلفها انفتت له
بشق وتحتى شقها لم يحول . »

بيتى وَ « يفتض ابكارالمعانى » تعبير مشهورى كبى، شيلرى ذوقڭ خارجنده عد ايتمسى هيچ مناسبت آلماز .

بونلرده خطا وار ايسه ادبياته دگل ، آدابه دائردر. بونلر مغاير ايسه حسن طبيعته دگل ، حسن اخلاقه مغايردر .

برده الجوائب ديركه : « فرنك كاتبلرينه باق. كه آنلر بوعصرده معارف ومدنيتڭ درجهٔ قصواسنه وارمشلردر ؛ فقط دقت اولنه‌جق اولورسه ايچلرنده برذوق صاحبى بولنماز، ازجمله تايمس غزته‌سى، كه انگليزلرڭ نوابغ وزمخشرى وَمقامات همدانى وحريريسى در . امور دوليه وَ دقايق سياسيه‌دن بحث ايدركن پاموق وَ فابريقه وَ كومور وَ صوبه وَ منقل فقره‌لرينه كچر ! كذلك فرانسز غزته‌لرى دخى معالىٔ اموره باقميوب ، دائما خسايسله اشتغال ايدرلر . [*] »

كدام غلطش را تصحيح مى بايدكرد ! »

اوّلا. هرنه‌قدر اكثر لسانلرده بعض ادبيّات غزته‌لرى وار ايسه‌ده هرغزته آثار ادبيّه‌دن اولمق لازم گلمز. ثانيـاً دليل

[*] ترجمه ترقينكدر .

گوستردیگی تایمس انگلیزلرك نوابغ [*] وَ مقامات یولنده مستشهدات ادبیه‌سندن دگل، عادتا عموم امتك افکارینی قوللار وَمنافعنه خدمت ایدر برمخبریدر. واقعا اکثر بندلری ادیبانه یازیلیر؛ وَامور سیاسیّه‌دن بحث ایدر. لکن مشتریلری ادبا ایله پولیتیقه مراقلیلرندن عبارت اولمدیغندن، تجارده صابونك، پاموغك احوالنی بیلدیرر. وَاصل پاردیی اومثللو اعلاناتدن قزانیر. بوحالی تقبیح ایدن الجوائبك بر صحیفه‌سنده پولیتیقه، دیگر صحیفه‌سنده نابمحل برطاقم مدایحی شامل قصیده‌لر وَدهااوته‌کی صحیفه‌سنده دخی [حبوب هالوی] اعلانلری بولندیغی گبی.

، انگلتره‌نك نوابغی، مقاماتی [باقون] گبی، [ادیسون] گبی، ذواتك آثاریدر؛ غزته‌لر دگل؛

گنجلرمزك مستعدانی آزچوق فرانسزجه بیلیر؛ وَفرانسه ادباسینك کچمشلرندن رۋسسۋ وَ موّنتسکیو وَموجودلرندن تیر

[*] نابغه، عظیم الشان آدمه وصوینده شاعریت یوق ایکن بنفسه ظهور ایدن، یاخود اوائل‌حالنده شاعریتدن ساکت ایکن‌صکره‌دن هوسکار اولان فصیح ومجید شاعره اطلاق اولنور. ذکرآتی شعرانك هربرینه (نابغه) ومجموعنه (نوابغ) اطلاقی بوکامبنیدر.
بونلر ایسه سکز نفردر:
١ ، زباد بن معاویة الذبیان .
٢ ، قیس بن عبدالله الجعدی .
٣ ، عبدالله بن مخارق الشیبانی .
٤ ، یزید بن ابان الخارثی‌که بنوالدیان جماعتینك نابغه‌سیدر .
٥ ، نابغة بن لائی الغنوی .
٦ ، حارث بن بکر الیربوعی ،
٧ ، حارث بن عدوان التغلبی .
٨ ، نابغة العدوانی [ترجمهٔ قاموس] .
ترکلرك نوابغی ایسه، نفعی، ضیا، کاظم، کمال ایله هرسکلی عارف حکمتدر.

وَ گیزو [*] گبی، ذواتك بعض آثارینی اولسون گورەمشلردر . حسن طبیعتە مطابقمیدر؛ دگلمیدر حکم ایلسونلر .

حیف ! صد حیف کەوقتیله اوروپادن استفادەیە احتیاج گورلمگە باشلادی ؛ دانس ایتمگی آلدق ؛ بیوك بالو ویرمگی آلدق ؛ دینی استخفاف ایتمگی آلدق ...... اصولنی آلدق ؛ دها بونلر گبی، بیك درلو سیئەلرینی آلدق ؛ کیمسه آغزینی آچوب ، برشی دیمدی . انتظام و معرفتلرینی آلمغه احتیاجمز وار؛ آنلرك واسطه ومبدائی اولان اصول .... وَ ادبیات غربیەیه تقلید گبی ؛ حسناتی نظر رد و تحقیر ایله گورمسی شویله طورسون ، مربّیٔ امّت اولمسی لازم گلان غزتەلرده تقبیح ایدیور !

بوندن بشقه اوروپالیلردن السنهٔ شرقیەیه آشنا اولانلر غزتەلرمزده بویله ترّهاتی گوردکجه حقمزده نه دیرلر ؟ بز آدم اولمق ایسترسەك ایجه بیلملی یزکه بو گون المزده فیوضات دینیّه وَ فضیلت اسلاف وَ فطانت طبیعیّه وَ حسن اخلاق وَ قابلیّت اراضیدن بشقه فخر ایدەجك بر شیئمز یوقدر . بو موهوباتله قناعت — اللهك روزگاری یوقمی ؟ واپور یاپمغه نه حاجت ! — دیمك قبیلندن اولور .

بزه بو گون مکسوبات لازم؛ آنکله اوغراشەلم. بویله اوروپا ادباسنده حسن طبیعت یوقدر ؛ وَیا بزدن پاره آلمسه فرنکستان

[*] ایکیسیده کچن ١٨٧٨ سنەسنده وفات ایتمشدر .

آچ قالیر ؛ گبی ، ابلهانه تصوّرلری براقه‌لم . حدّمزی بیله‌لم ، حالمزی آڭلایه‌لم ؛ ترقینك مبدائی اعتراف نقصاندر .

« رحم الله امرأ عرف قدره وقدر غیره » باقی . . . . . .

انشاأت عمومیه

معلومدرکه انسان ایچون معیشت اجتماعیه‌نك علّت غائیه‌سی تعرّضدن مصونیت اولمق وهرجهتله حائز اولدیغی استعدادکمالی فعله چیقارمقدر .

ایشته انشاأت عمومیه دخی بو ایکی مقصدڭ موقوف علیهی اولان اسبابدن عد اولنور ؛ محافظهٔ وطن ایچون عسکره ، سلاحه ، معرفته ، جمعیته‌گوریلان لزوم ، استحکامجه دخی موجوددر . ترقیٔ انسانیت ایچون فنونه ، اخلاقه ، یازی‌یه ، طباعته ، صنعته ، تجارته ، سعیه ، ملکیه ، غیرته ، رقابتـه اولان احتیاج طرق مواردە وابنیهٔ عمومیّه‌یه دخی مقرردر .

حتّی انسان دفع حاجات وحصول سعادتی تحرّیده نه قدر مضطر ایسه ، تلذّذات روحانیّه‌سنه‌ده اوقدر مبتلا اولمق جهتیله ، مثلا شعرڭ ، موسقینك رواجی اولان جمعیتلرده طبیعتیله تزیینات بلدیّه دخی احتیاجات مدنیتدن صایلیر .

وقتیله برقوجه ملکی برقاچ کوچوك قلعه ، دشمنك اوقندن ،

منجنيقندن محـافظه‌يه كفايت ايدردی؛ شمدی عادی بر شهری، اطرافنه قات قات چكلمش؛ وَبلكه بعض يری تيموردن دوكولمش قوجه قوجه استحكاملر، خصمك چليك طوپندن، غازلی قومباره‌سندن محافظه ايده‌ميور .

وقتيله بر ولايتك محصولاتی «دوه يوريشی» زمانی زمانه موقع استهلاكه يتشديره بيليردی ؛ شمدی بر ايكی فابريقه‌نك معمولاتی ساعتده آلتمش ميل مسافه قطع ايدن تيمور يول عربه‌سی استنلديگی قدر سرعتله تجارتگاهلره ايصال ايليه‌ميور!

وقتيله استانبولك حالی تزيينات بلديه‌جه منتهای كمال عد اولنوردی؛ شمدی پارسك ، لوندره‌نك حيرتبخش ادراك اولان كمالی، مدنيتك استعدادينه نسبتله ناقص گوزيليور .

ايشته مدنيتك انشاأتجه احتياجی برقاچ قلعه، برقاچ عادی يول، برقاچ طبيعی ليمان، برقاچ چشمه، برقاچ ابنيهٔ جسيمه، برقاچ خان گبی شيلره منحصر ايكن ، ارباب حكومت « قايچ اتمگی » تعبيرينك اك صحيح موصوفی عد اولنمغه شايان اولان ثروتلرندن بر آزينی صرف ايدر ، اسير قوللانير ، خلقی انغاريه ايشلدير ، بو لوازمك برچوغنی وجوده گتيرزلر : برطاقم اصحاب خيرك همت كريمانه‌سی دخی اتمام امرده كافی اولور ايدی .

وقتاكه طوفان معرفت دمبدم خروش وفيضاتنی تزييد ايده‌رك، عالم انسانيتی نظرلر مشاهده‌سندن قاصر اوله‌بيله‌جك براوج اعلای ترقی‌يه اصعاد ايتمگه باشلادی ؛ بومرتبهٔ ساميه‌نك

اقتضا ايتديگی انشاأت عموميه اوقدر آغرلشدی . اوقدر اهميت بولدی، كه ذاتاً الجاآت عصر ايله قوليج اتمگندن وَ اسارت و آنغاريه واسطه‌لرندن محروم اولان ارباب حكومت ، اومقصد ايچون اقتضا ايدن صرفياتك يوزده برينی تداركدن عاجز گورندی ! وجداانلرده اولان ميل حسنات ايسه بويله بر امر عظيمه قارشی بتون بتون قدرتسزلگنی اظهار ايده‌رك ، استعدادينی فعله چيقارمق ايچون كوشه‌ده ، بوجاقده جزئيات آرامغه باشلدی .

بو حاللره مبنيدر، كه مدنيت شمديكی طرز ترقی‌يه دوكولديگی وقتدن بری انشاأت عموميه دخی چاره‌ساز هر امور اولان معارفك همت فياضانه‌سنه صغينوب گلمكده‌در .

نظر حكمت ايسه بو لازمهٔ ترقی‌يی معرض تدقيقه آلنجه ، گرك انشاأت تحفظ ايله انشاأت معموريت بيننده وَ گرك انشاأت معموريتك ايكنجی درجه‌ده منقسم اولديغی انشاأت نافعه ايله انشاأت تزيينيه آراسنده كلی بر فرق گورر ؛ اوفرقده انشاأت تحفظك قطعی الوجوب ، انشاأت نافعه‌نك الزم ، انشاأت تزيينيه‌نك لازم اولمسندن عبارتدر .

انشاأت تحفظ قطعی الوجوبدر ؛ چونكه بر يره بر قلعه ياپلمق قطعياً لازم اولنجه آڭا صرف اولنه‌جق پاره‌نك ثروت عموميه‌جه حاصل ايده‌جگی تأثيراتی دوشونمگه محل قالماز .

وطنك سلامتیچون هردولت بوقدر ابنای وطنك قاننی ، جاننی دریغ ایتمیور؛ یا حیاته نسبت ثروتك نه حکمی اولور ؟

بونده دوشونیله‌جك بر یالکز ، لازم ایله نافعی بربرینه قارشدیرمامقدر ؛ زیرا نافع اولان اسباب تحفظده لازم حکمنده طوتیلورسه کوچ مملکت بولنورکه، هرفائده‌لی اوله‌بیله‌جك یرینی تحکیم ایتمك، بتون اهالیسینك بر ایکی عصر اویولده اتلاف عمر وَافنای ثروت ایلسنه احتیاج گوسترمسون .

لزوم قطعیسی تبین ایدن اسباب تحفظی گرك تعیین وَگرك انشا ایتمك ایسه بتون بتون دائرهٔ حربیّه‌نك صلاحیتی داخلنده‌در. امور عسکریّه‌نك بوجهتلرینه اصحاب تشریعی وَیا سرمایه دارانی مداخله ایتدیرمك بروقت محظوردن سالم اوله‌ماز .

انشاأت نافعه‌یه گلنجه : بونده فناً ایکی مختلف نظر موجود اوله‌رق، بری اودرلو انشاأتی صرف تشبّثات شخصیّه‌یه براقمق وَایکنجیسی حکومتك معاونتیله فعله گتیرمکدر .

برنجی فکری التزام ایدنلر دیرلرکه : « تمور یولی ، جادّه، لیمان ، جدول گبی انشاأت نافعه‌یه تکالیف دولتك محصولنی صرف ایتمگه هیچ لزوم یوقدر . اگر برملکك صنعت وتجارتجه بولندیغی مرتبه بونلره محتاج ایسه، طبیعی او احتیاج کندینی حس ایتدیرر ؛ برکرّه‌ده او احتیاج حس اولننجه، اویله برایشی التزام ایده‌جك اصحاب سرمایه هیچ بریرده اکسك اولمـاز ؛ اودرلو انشاأتی آندن استفاده ایده‌جك اولانلرك اسـتفاده‌لری نسبتنجه

ویره‌جکلری بر رسم ایله وجوده گتیرمك ممکن ایکن ، نیچون یالگز فائده‌سی اوزرندن کچنلره عائد اولان بر جادّه ویا تیموریولك وجوده گلمسی ایچون اقتضا ایدن فدا کارلق بر مملکت خلقینك عمومنه بردن تحمیل اولنسون ؟ »

بو دعوانك نظریاتجه مسلم اولدیغنی کیمسه انکار ایده‌مز ؛ حتی فعلیاتده دخی ثبوتنه مدار اولابیله‌جك بر دلیل آرانیلور ایسه انگلتره گوستریله‌بیلیر .

بوگون انگلتره‌نك یوللری ، جدوللری ، لیمانلری ، تیمور یوللری کثرتجه ، سهولتجه ، حاصلی هر جهتجه ممالك متمدّنه‌نك کافه‌سنه فائقدر ؛ حال بویله ایکن ، یوقدر انشاآتك هیچ بریچون بروقتده اهالی برقیریق آقچه صرف ایتدیگی یوقدر . کیمی دوائر بلدیه ، کیمی شرکتلر یاپار ؛ مصرفیده یالگز مستفید اولانلردن آلنان رسم ایله تسویه اولنور . یالگز انگلتره دولتنك فن حربجه کندینه لزومی اولان بر ایکی یوله — ایده‌جگی استفاده‌یه بدل — بر مقدار معاونت ایلدیگی بیلنیور . برده نادراتدن اوله‌رق ، دوائر بلدیه‌دن بعضلرینه انشاآت نافعه ایچون آقچه اقراض ایتدیگی وار ایسه‌ده ، بو درلو اقراضاتنك تحصیلنده پك شدت گوسترمش وحتی تأدیه ایده‌میانلرك انشاآتنی صاتمق درجه‌سنه قدر گتمشدر .

ایکنجی فکره ، یعنی حکومتك بو درلو انشاآته معاونتنه قائل اولانلر ایسه ، « واقعا انگلتره گبی ، هر شهری ثروتده ، معرفتده پای تخته یقین ، اهالیسنك عمومنده فکر تشبث

ایلروولمش؛ حرّیت هر کوشه‌سنه گیرمش؛ اداره‌جه مرکزیت بتون بتون طاغلمق درجه‌سنه گلمش بر مملکت ایچون تشبّثات شخصیّه‌نك انشاأت لازمه‌یی وجوده گتیرمگه کافی اولدیغنی بزده انکار ایتمیز. فقط دولتك اعانه و یا تشبثندن محروم قالنجه هیچ برشی وجوده گتیرمگه مقتدر اوله‌میان یرلری نه‌یاپه‌لم؟ بر مملکتك خلقنده، مثلا بر تیمور یولك فوائدنی ادراك ایده‌جك قدر معرفت و سرمایه دارانده خود بخود انشاسنی درعهده ایتمگه جسارت ویره‌جك قدر ثروت مفقودایسه، اوراده انشاأت نافعه‌دن بتون بتون صرف نظر اولنسون. مادامکه ایکی دولت بیننده یالکز منافع تجارته متعلق برمسئله‌دن طولایی بر محاربه چیقارسه او یولده عموم ابنای وطنك کیسه‌سندن پاره صرف ایتمك جائز اولیور؛ یاعمومك پاره‌سنی ینه منافع تجارته متعلق اولان انشاأت نافعه ایچون صرف ایلمك ندن جائز اولمسون؟»

«ایشته بو مطالعاته بناءً انشاأت نافعه، مصرفی دخی بر جمعیتك اك مشروع اولان صرفیاتندن عد اولنور؛ شوقدر وارکه بویله اعانهٔ حکومتله وجوده گتیریله‌جك انشاأت، کرچکدن منفعتلی و منفعتی همان هرکسه شامل اولمغه استعداد گوستره‌بیله‌جك مرتبه کثرتلی اولمالیدر.»

نظریاتجه بو ملاحظاتك عمومیده ضعیف گورینور؛ اوّلا، بر مملکتده انشاأت تشبثی یالکز او یرك خلقنه مخصوص دگلدرکه نقصان معرفت و یافقدان ثروت لزومی اولان انشاأته

مانع اولسون . منافع تجارت نامنه آچیله‌جق محاربه‌لره گلنجه، بر دولت دیگر بر دولت سفاینی علیهنه قورصان چیقاریر وَیاخود بر لیمانتی محاصره آلتنه آلیر وَ یاخود بینلرنده اولان تجارت معاهده‌سنی اخلال ایدر وَیاخود تجارینه ظلم ایلر؛ حاصلی بویولده بر تعدی ایله تجارتنه طوقنور ایسه. آره‌لرنده آچیله‌جق محاربه‌ده تجارتك حكمی ایكنجی درجه‌ده قالیر؛ اساس دعوی حقوقدر. وطن وَیا بعض ابنای وطنك حفظ حقوقیچون ایسه عمومك پاره صرف ایتمك دگل، فدای جان ایتمك بیله وظیفه‌سیدر . یوقسه تجارتك تسهیل معاملاتیچون پاره صرف ایدوب ، مثلا [بونو] كاغدی باصدیری ویرمك عمومه تحمیل اولنه بیله‌جك وظائفدن اولمدیغی گبی، لیمان وَیا یول یاپمق دخی خلقه واجب اولور بر ایش دگلدر . یالگز بو طائفه‌نك مطالعه‌لرینه « اعانهٔ حكومتله یاپیله‌جق انشا آتك منفعتی همان هركسه شامل اولمغه استعداد گوستره بیله‌جك مرتبه كثرتلی » لازم گله‌جكنه دائر ایراد ایتدكلری شرط بر درجه‌یه قدر مقبولیت ویریور . بر ایشدن هركسك استفاده ایده بیلمسی قابل گورینورسه طبیعی هركسك اعانه‌سنه مراجعت ایتمكده جائز اولور .

مثلا خطّ اساسیلری بلغراد وَیا بوسنه‌دن استانبوله وَاسكداردن بغداده اینه‌جك وَملكك هرطرفنه شعبه براقه‌جق اولان روم ایلی وَ آناطولی تیمور یوللرینك تشبث شخصی ایله وجوده گلمسی قابل اولامینجه ، دولت طرفندن اعانه گورملرینه

برشی دیناز؛ چونکه منفعتی همان هرکسه شامل اوله‌بیله‌جك درجه کثرتلیدر. بوندن بشقه وطنك محافظه‌سیچون دخی بو یوللر هردرلو قلعه‌دن، استحکامدن اهمیتلیدر. فقط آناطولی تیمور یوللری تصوّری میدانه چیقمامش اولسه‌یدی، روم ایلی تیمور یولنه بتون ملکك محصول تکالیفندن پاره صرفنی — ولو بر حدّ اعتدال ایچنده دخی اولسه — فن حقوق وَفن ثروته تطبیق ایتمك قابل اوله‌مازدی.

اعانهٔ حکومتله وجوده گتیریله‌جك انشاآت نافعه‌ده الڭ زیاده شایان دقت اولان نقطه‌لردن بری‌ده او یولده خلقه اختیار ایتدیریله‌جك فداکارلق، ثروت عمومیه‌نك تحمّلندن خارج اولمامسیدر. ایلروکی فائده‌ایچون هرکسك ایشنه سکته گتیرمك، آلتون صرف ایدرك کیمیا آرامق قبیلندن اولور. ینه تکرار ایدرز؛ انشاآت نافعه برملکه الزمدر؛ فقط قطعی‌الوجوب دگلدر.

مع مافیه ینه انشاآت عمومیه‌یه، هردرلو شرائطی جامع اولدیغی حالده دخی، حکومتك اعانه‌سی پك قولای تجویز اوله‌نمیور؛ چونکه بو اعانه خصوصی هر یردن اوّل فرانسه‌ده اجرایه گلمش؛ وَ فرانسه‌نك انشاآت عمومیه‌سنه هریردن زیاده فساد قارشمش اولمسنه نظراً، او یولده یاپیله‌جق شیلرك سوء استعمالدن قورتارلمسی قابل اوله‌مه‌جغنه تجربةً حکم اولنمقده‌در.

مدنیته لازم اولان تزییناته گلنجه: مادامکه انشاآت تزیینیّه عمومك ثروتنه خدمت ایدر شیلردن دگلدر؛ ثروت عمومیه‌نك

او یوله صرف اولنه‌جق مقدازی هیچ تأثیر و اهمیتی اوله‌میه‌جق درجه‌لرده جزئی اولمق لازم گلیر .

شوراسنه دقت بیورلملیدر . که سوقاقلرك گنیشلگی ، نظافتی ، تنویری اسباب تزیینـاتدن دگل ، مدنیتجـه الزم اولان امور نافعه‌دندر . خلقك تسهیل معاملات ایچون تیمور یوله احتیاجی نه مرتبه‌ده ایسه ، مدّت سعی تزیید ایچون سوقاقلرك آیدنلق اولمسنه‌ده احتیاجی او درجه‌ده‌در .

[عبرت ـ بند مخصوص]

جزمیدن

هجرتك اونجی عصری ، که برنجی سنه‌سنده اوچنجی خاندان خلافتك اونجی پادشاهی اولان سلطان سلیمان قانونینك ولادتی ، اقبال استقبالنه براعت استهلال اولمشیدی ؛ وقوعات وکشفیّات عظیمه‌جه تاریخ انسانیتك اکثر قروننه تفوّق ایدر :

گویا که ید قدرت ، برقاچ بیك سنه‌لك مآثر جلیله‌یی بریره طوپلامشده نظر حکمته قارشی برمعجزه دها گوسترمك ایچون یوز ییلدن عبارت بر زمان ایچنه صیقیشدیرمش ایدی .

فی الحقیقه شرقده [قتیبـة بن مسلم] ك اعدامی غربده [عبدالرحمن الفهری] نك انهزامی اوزرینه طولاً [پیره‌نه] طاغـلریله [قوبی] چوللری وَعرضاً بحر محیط جنوبی ایله

قپچاق حدودلری داخلنده قالان اسلاميت وَاسپانيـادن ماعدا اوروپانك اكثر جهاتنی اسـتيعاب ايليان خرستيانلق عالملرنده [مأمون] ايله [شـارل ماين] لڭ ارتحاللرندن صكره ملوك طوائف وَاهل صليب محاربانندن ماعدا تاريخجه اهميت گوتورر؛ خصوصيله انسانيته تعلق ايدر همان هيچ بر وقعه ظهور ايتمامشيكن، ابنای بشرك فكر واقدامنده گوزيلان بو سكون عادت پرستانه يدنجی عصرده بر ميل ايجاد ايله ختام بولدی . حتی آتشی بيله انسـانيتك پنجهٔ غالبانه‌سنده محكوم ايلك شـانندن اولان نظر حكمت . باروتك محاربه‌لرده استعمالنه او عصر ايچنده باشلامش وَبر قوجه عالمی زور بازوی عرفانيله ايستديگی شكله گتيرمك اسـتعدادينی حائز اوله‌رق وجوده گلان فاتح ، باروت گبی ، بر قوهٔ مقاومت‌سوزی، طوپجيلق صنعتنده اجرا ايلديگی تعديلات واكمالات ايله اسلحه‌نك هرنوعنه تفوق ايده‌جك برحاله طقوزنجی عصرده گتيرمشـدی . فقط اونجی عصرده ايدی ، كه باروت طوپدن تفنگه انتقال ايلديگندن ، ارباب حرب ملائكهٔ عذاب گبی، اللرنده برر تازيانهٔ آتشين استعمال ايتمگه مقتدر اولديلر .

فی‌الحقيقه اوتوز بش سنه‌لك بر اقدام طاقت برانداز انه ايله طولاً [ازمير] كورفزندن [مغول] وَعرضاً [دكن] دن قپچاق صحراليرينك منتهاسنه قدر امتداد ايدن يرلر ايچنده او زمانلر موجود اولان درت‌يوزميليونه قريب اسلامی برحكومتك سايهٔ راياتنه جمع ايتمك وَجنوباً مصر وَيمنده خطبه‌سنی اوقوتديغی

گبی، شمالاً دخی موسقوه‌یه وَلهستانك وسطلرینه قدر کتیبهٔ اقبالنك مقدمه‌لرینی ایصال ایلَك جهتلریله مالك اولدیغی یرلره نسبت اسکندرك فتوحاتی، کره‌یه نسبت ربع مسکون درجه‌سنده براقان تیمور، طقوزنجی عصر رجالندن ایدی. فقط اوننجی عصرده ایدی، که سلطان سلیم اوّل کرهٔ زمینی برپادشاه ایچون آز گوره‌رك، سکز سنه‌دن عبارت اولان دور سلطنتنده مصر ایله عموم عربستانی وَیاری کردستانی برمرکزه ربط ایلدیکندن بشقه، خلافتِ اسلامیه‌یی وظائفنی بحق اجرایه مقتدر برخاندانه نقل ایدرك، اسکندره، جنگیزه وَحتی تیموره داغ درون اولان جهانگیرلك فکرینك اسلامیت قوّتیله حصولنه لازم اولان اسبابی استحضار ایلدی.

فی‌الحقیقه نظر تدقیقه نیچه یوز بیك مشاور، وَقلم تحریره نیچه یوز بیك معاون ویرمك شاننده اولان طباعت [قوّستر] نامنده برصاحب خیرك همتیله طبیعتك خزینة‌الغیب احساننده میدان ظهوره طقوزنجی عصرده چیقدیغی وَباصمه‌نك بغیر حقٍ موجدی عداولنان [فاوست] وَ [غوتَه‌نبرغ] اوصنعت جهان بهادن طقوزنجی عصرده استفاده ایلدیکی گبی، طباعتك الك بیوك وَالك فائده‌لی اکمالاتندن معدود اولان قالب چلیکلرینی [شفر] ینه طقوزنجی عصرده اختراع ایلشدی [١] فقط

[١] بوادعانك موافق حقیقت اولمدیغی (غوتنبرغ) ترجمهٔ حالنده ایضاح اولنمشدر. (قوستەر) قالبجی ایدی. حروف متحرکه‌یی ایسه (غوتنبرغ) ایجاد ایتدی (فاوست) ایله (شه‌فه‌ر) اغتصاب ایتدیلر. [جامع‌الحروف]

اوننجی عصر ایچنده ایدی، که جهان معرفتده کرچکدن بر « دوران حشر » وجوده کتیرمکه باعث اولان وفطرت بشری مستعد اولدیغی استکمالاته ایصال ایچون همان طبیعت کلیه قدر خدمتی کوریلان اوصنعت جلیله سحر اولمق، خط طلرك منفعتنه مغایر بولنمق وحتی الك فائده‌سز لغویاتدن صاییلق کبی، حیوانلره بیله یاقشمیه‌جق بر طاقم تعریضات وممانعاتدن قورتیله‌رق ـ حیفا که اسلام ملکنده بیاغی ظهوری بیله خبر آلنمقسزین ـ اوروپانك هر طرفنه انتشار ایلدی .

فی الحقیقه مشهور قرستوف قولومب (*) سفینهٔ نوحدن طوپراق تحریسنه کیدن کوکرجین کبی، بر شدتلی طوفان اعتراض آره‌سندن چیقارق، آمریقایی کشف ایله عالم انسانیته ینه بو عالم ایچنده بر جهان دیگر الحاق ایتمکه طقوزنجی عصرده موفق اولمشدی . فقط اوننجی عصر ایچنده ایدی، که اوروپالیلر آمریقانك همان هر جهتنه صوقیله‌رق، قدرت فاطره‌دن بشقه هیچ صنعت کورمامش اولان اویله بر جهان غیبك حاوی اولدیغی هر درلو خزائن فوائدن حصه‌یاب اولمغه باشلامشلردی .

اوننجی عصرك مزیتی بویله اکمالاته منحصر دکلدر .

ینه او عصر ایچنده ایدی، که سلیمان قانونی عثمانلی بایراغنی شفقلر ایچنده طوغمش بر هلال کبی، ویانه‌ده، تبریزده، اسپانیاده،

[*] قولومب کوکرجین دیمکدر .

هندستانده طولاشدیره‌رق، دنیانك شرقنه، غربنه شعشعه نثار حیرت ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچینده ایدی، که خیرالدین پاشا، سفاین جهادینك طوپ دومانلرینی، ابر رحمت گبی آفاقی طوته‌جق برحاله گتیره‌رك، آق دگزی لواءالحمد محمدینك سایهٔ استیلاسنه آلدقدنصکره، غنیمت غزاسی اولان قوجه برملکك [۱] تاج سلطنتنی، خلافت اسلامیه نك عتبهٔ اقبالنه تقدیم ایله حاکم ایکن، خادملکی اختیار ایتمك گبی، یگانه برحمیت اظهار ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی، که دولت گرای ثانی ایکنجی هجومنده مسقوه طرفلرینه آتشزن استیلا اوله‌رق، شمالك قارلی، بوزلی صحرالری ایچندن گویا اوچ عصر صکره گله‌جك برجهانگیره درس عبرت [۲] وَبر روسیه مأمورینه نمونهٔ امتثال [۳] گوستره‌رك گبی، صناعی برینار طاغ پیدا ایلمشیدی .

ینه اوعصر ایچنده ایدی، که « بابرخان » جدّی اولان وَفتوحاتنك کثرت ووسعتنه نظراً اعظم جهانگیران عد اولنان تیمورك برقاچ یوز بیك عسکر وَ بیك درلو مشاق سفر ایله ضبط ایده‌بیلدیگی هندستانی همان اون بشبیك کشی ایله برقاچ یوز بیك عسکره مالك بردولتك اللدن نزع ایتمشیدی .

[۱] جزایر ملکی .

[۲] ناپولیون بونابارت .

[۳] مسقوه‌یی یاقان روسطوپچین Fedor conte Rostopchine درکه جنکیز خان سلاله‌سندن اولمقله مشهوردر . ۱۷۶۵ ده تولد و ۱۸۲۶ ده وفات ایلمشدر . کندوسی رتب عسکریه‌دن (قاپیتن) پایه‌سنی حائز ومسقوه‌نك والیسی ایدی .

ینه او عصر ایچنده ایدی، که « شیر خان فرید » افغانلی برعسکرڭ اوغلی ایکن، خصائل جهانستانیسی قوتیله هندڭ شرق شمالیسنده کندینه مخصوص بردولت تشکیل ایدرك « بابر » سلطنتی گبی، نوظهور وبناءً علیه هردرلو قدرت وعصبیته مالك بردولتی مضمحل ایتمك درجه‌سنه گتیردکدن بشقه، عمری مساعد اولسه، اوده سلطان سلیم اول گبی، جهانگیرلگه بربیوك استعداد ابراز ایلمشیدی.

ینه او عصر ایچنده ایدی، که توراندە دولت « شیبانیه » وخصوصیله سلاطین « شیبانیه » دن « عبیدالله » دولت « جنگیزیه » نڭ « برکه خان » (*) زماننده اولان شعشعهٔ اقبالنی اعاده‌یه امیدلر ویره‌جك قدر پارلامغه باشلامش ایدی.

ینه او عصر ایچنده ایدی، که سنیلرڭ سلاحیله چویرلمش بردائرهٔ آهنین ایچنده قالان ایرانده « صفوی » طرفدارانینڭ

(*) برکه خان باتو خان اولادندن ودشت حکمدارلرندن اوله‌رق اولاد جنکیزدن الك اول اسلام ایله مشرف اولان ذاتدر. قپچاق ومغولستانده حکمی جاری ایدی. طونه وبلغارستاندن کچه‌رك استانبولك محاصره‌سنه کلمش وروم ایمپراطورلغنی خراجکذار ایلمشدر. آباق خان وخصوصیله خلافت عباسیه‌نك انقراضندن صکره هلاکو ایله غالبانه خیلی محاربه‌لری واردر. جنکیز خاندانڭ اعاظمندندر. اصل اسمی (برکای) اوله‌رق اسلامنی اظهار ایتدکدنصکره زمانڭ علماسی تفألاً (برکة) تسمیه ایتدیلر.

تعصبی، اساسی قانلرله تخمیر ایدلك بر دولت « شیعه » تشکیلنه مقتدر اولمشیدی .

ینه او عصر ایچنده ایدی، که آلمانیـا ایمپراطوری مشهور « شارل کن » سلطان سلیمانك قوهٔ قاهره‌سـنه قارشو طورمق ایچون سـنه‌لرجه اوغراشـدقدن وَ ویانه‌یی عثمانلی محاصره‌سی وَ مجارسـتان وَ خرواتلغك اکثر جهتلرینی اسـلام استیلاسی آلتنده گوردکدنصکره، کندیسنه سرای حکومته بدل بر مناستری مزار دنیوی اختیار ایتمشیدی .

ینه او عصر ایچنده ایدی، که اوروپاده « لوتر » پروتستانلق نامنـه بر مذهب جدید آچه‌رق، اصحـاب تثلیثی ایکی‌یه تقسیم ایتمشیدی .

ینه او عصر ایچنده ایدی، که اسپانیوللر غرناطه مدنیتگاهنی مظلوم، مکسـیقا وحشت آبادینی معصوم قانـنه غرق ایدرك، شرقده، غربده تماشاسی نظر حکمته قان آغلاده‌جق بر دهشتلی غروب لوحه‌سی پیدا ایلشلردی .

ینه او عصر ایچنده ایدی، که دنیالره صیغیشه‌مامقده ضیای شمس ایله رقابت ایدن بر ذکا، [*] ابعاد مطلقه‌یی سیر ایدرجه‌سنه بر طاقم تدقیقات ریاضیّه ایله استقرار شمس وَدور ارضی اثبات ایده‌رك، تابع اولمدیغی بر دینك معجزات باقیه‌سـندن اولان بر آیت کریمه‌نك مآل عالیسنی فناً ایضاح ایلمشیدی .

[*] قوپرنیق .

ینه او عصر ایچنده ایدی، که دنیالری احاطه ایده‌جك بر طوفان معرفتی ذهننده صیغیشدیره بیلك خارقه‌سنه مظهر اولانلردن مشهور «واسقو دوغاما» عمّان ایچنده مستور اولان امید برونی طریقنی کشف ایتمگله پورتکیزلر اشجاری آلتون ثمره‌لر ویرن، نباتاتی گومش چیچکلر آچار بر کیمیاباغچه‌سی اطلاقنه شایان اولان هندستانك محصول ثروتندن اوروپایی مستفید ایتمگه باشلامشلر ایدی.

ینه او عصر ایچنده ایدی، که حکم غالبانه‌نك جهان مدنیتی زیرپای استبدادنده ازملك ایچون یاپلمش بر تمثال آهنینی حکمنده اولان ناپولیونلری، بسمارقلری بیله برچوق تلاشلره دوشورن «ژزویت» جمعیتی، زادگاندن ایکن، دیلنجیلگه قدر تنزل ایتمش؛ گوزی آچیق، فقط آیاغی طوپال، صورتی انسان و لکن کندیسی شیطان بر مخلوق غریبك سایهٔ تعصب وریاسنده تأسس ایلمشیدی.

ینه او عصر ایچنده ایدی، که یمندن قهوه، آمریقادن توتون بربرینی متعاقب خلقك معرض هوساتنه آتیله‌رق، انسانلر ایچون بری مایع بری هوائی ایکی سیه بلای احتیاج دها پیدا اولمغه باشلامشیدی.

ایشته سرگذشتنی یازمق ایستدیگمز (جزمی) ده (موسم ادراك غرائب) وصفنه لایق اولان او عصرك رجالندندر. ترجمهٔ حالی اویله وقایع عظیمه‌دن معدود دگلسه‌ده ذاتاً برغرابتی

جامع اولمغله برابر، دولتك بر بيوجك محاربه‌سنه‌ده تعلق ايلديكى ايچون نظر مطالعه‌يه شايسته‌در اعتقادنده بولندق ؛ آنك ايچون تحريرينه جسارت ايديورز .

[مقدمهٔ جزمى]

مباحث ادبيه‌يه دائر بر مكتوب

(حامد بگه)

حامد ! سنى مخاطب ايتمكه آدكدن بيوك بر كلمه بوله‌ميورم !... برچوق زمانلر مكتوب يازه‌مامشدم، مشغول ايدم؛ كيفسز ايدم. بونلردن بشقه شعردن، انشادن هديّه گوندره‌جك بر اثرده يوق ايدى .

دها صكره مباحثات « ادبيه » ميدانه چيقدى . يازيلان شيلرى بالضروره ويا تعبير صحيحله كفارة الذنوب اوله‌رق اوقومق لازم گلدى. خالى زمانلرمك بر خيليسنى ده او مشغوليت افنا ايتدى .

مباحثه‌دن بن جداً متأثر اولدم . چونكه شناسى يى، سنى حاصلى گرچكدن اديب اولانلرى نظر حقارتله گورنلرك قالنده، قلمنده بنم اثرلر مستشهداتدن گوسترلمكده، بنم نامم ادبياب جديده ديدكلرى ادبيات صحيحه‌نك موجدلرى صره‌سنده يادا اولنمقده ايدى.

اوتميز اصحابنه قارشى بنم ايچون ممدوح اولمقدن زياده نه درلو مقدوحيت تصوّر ايده‌بيليرسك ؟ فقط ظن ايتمكه سن

متأثر اولەسك. البتّە اولمامشسکدر! بلکه اوغرادیغك تعریضلرله افتخار ایتمشسکدر.

هیچ اویله سوزینی گونش گبی پارلاق بر فکردن اقتباس ایدن، مهتاب قدر صاف بر وجدان، شونك بونك گوك یوزینه طاش آتمق قبیلندن اولان تعریضاتنه اهمیت ویرمك قابلمیدر؟

امّا شناسینك آچدیغی رایت ادب، علم جهالت ایمش. نەمانع! شمدی اوعلم جهالتك آلتنده بزلر بولنیورز؛ اثرلرمزده میداندەدر.

ادبیات عتیقه ویا فاسده طرفدارلری شو بارقهٔ ظفره، شودختر هندویه برر نظیره یازسەلر، ادبیات صحیحەیه مقلد اولمقله برابر سکا تعرّض ایدنلر بنم واویلانك، وسنك طارقدەکی شعریکك (شیخ غالبِ مرحوم طرفندن ایراد اولنان تکلیف گبی بش بیتنه دگل) الك بگنمدکلری بر بیتنه بر نظیره سویلسەلر نه اولور؟

نه اولەجق هیچ برشی اولماز! فقط معترضلر یالکز اعتراض ایتمگی بیلیرلرده اویله شعر سویلیەمزلر. سویلرز دیرلرسه ادب دائرەسندن چیقماسونلرده سویلسونلر. عمومك افکاری بر امتحان میدانیدر. اوزمان هرکسك قدرتی، ماهیتی معلوم اولور.

سنك نه وظیفەك حامد! سن تاریخ دیدیگمز عمّان ظلمتك اعماق خفاسنه گیر! بزه (اشبر) گبی کتابلر یاز! اسکندرك اخلاقندن بیوك اخلاق تصوّر وتصویر ایت! سلیم اوّلك تربەسنی

زیارت ایله ! او زیارتگدەکی حسیّاتی، اوپادشاه عظیم الشـانه ندیم خاص اولان حسن جانك وجداننده صدور ایتمش قدر روحانی بر بلاغتله تعریف ایت ! سلیم اوّلك مزیّت سیاسیەسنی عثمانلی اصحاب قلمی آرەسـنده الك اوّل تعریفه نثراً موفق اولان کمال، نظمکه نظیره سویلـگه چالشسون! سکا قدرتك موهبهٔ مخصوصەسی آنی اقتضا ایدر .

امّا بز (چونکه ادبیـات صحیحـه طرفدارلرینی کندمدن آییرەمم) ادبادن دگلمشزده معترضلرك تأویلات ظریفـانەسنه گوره قاباق مجموعی ایمشز . نه مانع ؟ عالم نشریاتده بزلره خلف اولمق ایستیان ذواتیده بعض ظرفا بادنجان قبیلندن عد ایدەبیلیر . اوحالده ایسه « کدو افتاد، بادنجان بر آمد » مثلی ایکی طرفك حالنـه برغریب معرّف اولور . یاخود بشـقه بر روایته گوره (اشـك) ایمشز . آنکده ضرری یوق . راویلر انسـان اولدقلرینه پك معتمد ومغرور ایسه، بز ادبیات حرمتنه اولەرق حیوانلغیده قبول ایدرز .

یوقاریدەده سویلمشیدم یا ؛ ایکی طرفك اشعـاری، آثاری میدانده طوریور . مقایسه اولنیورسون ! قوهٔ ناطقـه هانگی طرفه عائد اولدیغی پك قولای ظاهر اولور . هله تاریخ ، البتّه بر زمان اولەجقدرکه هرکسـك مزیّتنی میـدانه قویەجقدر . ایلروده او اصحاب ادبك ادّعاسی گبی بزلرك (اشك) اولدیغمزه افکار عمومیه قرار ویرسـه، باری اشکلگمزی آکلامشده

کیمسه‌یه تعرّض ایتامش اولدیغمز دخی ثابت اوله‌جغندن، حدّمزی بیلدیگمز ایچون اولسون مؤاخذه‌دن قورتیلورز .

غریبدرکه انسانلر هرنصلسه بزم نهیقلره دیگر طاقمك نغمه‌لرندن زیاده رغبت ایدیورلر ! نه یازارسه‌ق خلق عندنده (آدم افندیلرك) آثارینه ترجیحاً مقبول اولیور ؛ صاتیلیور ؛ اوقونیور . بودلائل تجربیه اوذواتك بزی گوسترمك استدکلری قدر محقّر اولدیغمزی پکده اثبات ایده‌مز دگلمی ؟

بکا گلان بر مکتوبکده :

بوکل هنرگله قانع اولمه
احسان خدایه مانع اولمه !

بیتمی بگندیگکدن بحث ایتمشیدك ! اعتقادمجه آشاغیدن یوقاری آتیلان طاشلره، یوقاریدن آشاغی بر نظر اهمیتله باقمق دخی احسان خدایه برنوع مانعلگه چالشمقدر . نه اولمش ؟ سمادن زمینه نازل اولان اوامر بیله تعریضات غیر محقه‌دن قورتلامشمی، که سنك آثارکده کی علوّیت شونك ، بونك معانده‌سنه مانع اوله بیلسون !

ینه جواب ویرمه ! گونشك خیط شعله‌سی مذبله‌یه ده دوشر . فقط اوسقوطی گورمك استنیله‌جك حاللردن دگلدر .

الله ذهنگی گونش قدر پارلاق یراتمش ؛ فکرکده ضیا گبی دائما تعالی ایله متصف اولمق قدرگه دها شایان اولور .

چالیش ! چالیش ! بن ادبیات عثمانیه ایچون تصوّر ایتدیگم

علوّیاتی بیك درلو حسیّات ایله قاریشدیردم ؛ آثارمی استدیگم درجه‌یه گتیره‌مدم . بقالم سن گتیره بیلیرمیسك! گتیره‌بیلیرسه‌ك برملتك مربّیـان عرفانـدن معدود اولورسك . بن دائمـا شناسی‌یی یاد ایده گلدیگم گبی سن‌ده کمالی یاد ایدرسك .

وقتیله برکرّه باقوب‌ده یکی طوغمش قمرك بلوطلر آره‌سنه یاییلان خیاط شعاعنه بکزتدیگك صاچلرمی شمدی گورسه‌ك ، مهتابك کره‌دن آیریلرکن سحـاب ایچنده آره‌صره براقدیغی انعطافلر قدر قره‌لی ، بیاضلی بولورسك .

ادبیـات ایچون پك چوق ذوات ایله اوغراشمشـیدم . حال بوکه شمدی اومعترضلردن بعضیلری ینه بنی ادبیات مجدّد-لرندن عد ایدوب طوریورلر . مجدّدلك حقّی ایسه یاشناسینك ، یاخود سنکدر . بن آره‌ده بر خط اتّصالم . ظن ایدرمیسك که اومعترضلر بر زمان بوحقیقتی‌ده تسلیم ایتمسونلر . تاریخ هجری اعتباریله قرق بش یاشنه گیرمش بر بیوك وَیاتعبیر صحیحیله مسن قرداشکك سوزینـه اعتماد ایت ،که حق عرفانك معترضلر عندنده‌ده بتون بتون ضایع اولماز . بن وقتیله بیلم نه مطالعه‌یه ذاهب اولمشدم‌ده ادبیات عالمنده بولنمغه لایق اولمیه‌جق بر طاقم بحثلرله غزته‌لرمزك برخیلی ستونلرینی طولدیرمشدم . اوعیب بکا عائد ، بوتنزّلسزلك سکا وَسنکله برابر ادبك ایکی معناسیله واردیغی درجه‌یه راجعدر .

سنی اسـتدکلری قدر (باگتله ژاکتله) خرپالاسـونلر

طورسونلر . سن موقع ادبکده قائم اول ! حاکمك هیچ اولمزسه استقبال اوله‌جقدر .

« اوکنده نامتناهیلکی قیلار تصویر
پینده سایه‌سی قالمش اولان بودولت وملت »

بیتیله :

« ظرلامه، ظرلامه آمان صوص صوص !
حاجی بابا یمش بو شب قوص قوص »

بیتلری گبی آثارك ماهیتنده‌کی فرق ایسه نه زمان اولسه ظاهره چیقاجقدر . باقی استقبال ادبدن قلباً امین اول ! ادب ابدیدر قرداشم ، حامدم .

فی ٤ ربیع الاول سنه ٩٩ کمال

مکتوب

ابوالضیا توفیق بك برادرمه

« سلستره » یی السنهٔ شرقیه ایله اشتغال ایدن آلمانیا ادباسندن [هانری هارط] نامنده برذات ترجمه ایتمسی اوزرینه [برلینر تاغبلات] غزته‌سنده بواثر عاجزانه‌یه دائر مندرج اولان فقره‌نك ترجمه‌سنی گوندرمشسك . بالطبع ممنونیتله اوقودم .

دیمك که (گوته) وَ (شیللر) گبی بری ، براثرنده خلاف طبیعت اعادهٔ شباب ایدن بر اختیار تصوّر ایتمش ، وَ دیگری تاریخك الك جدّی بر وقعه‌سنی بتون‌بتون تغییر ایله [ژان دارقك] آتش ظلمه بدل میدان حرب ایچنده فدای جان ایتدیگنی

گوسترمش ایکی بیوك شـاعره مالك اولان آلمانلر، معارفك هرجهتنده اوروپاده‌کی اقوامك کافه‌سنه تفوّق ایتدکلری حالده ادبیاتده حقایق فنیه وَیا علوم متعارفه‌یه متعلق سوزلر آرامیور، یالکز افکار شاعرانه وَحسیاتك صورت تصویرینه باقیورلر. بوصورت تصویر ایچون‌ده لسـان عثمانی‌یه مخصوص شعشعه‌لی بر بلاغت موجود اولدیغنـدن وَاو بلاغت بشقه لسـانه نقل اولنـدیغی زمان بیـله قوّتنی غائب ایتمدیگنندن بحث ایدیورلر.

جمله‌سی طبیعت شاعرانه‌دن وَهله کیمیسی نثرده بیله املا وربطی یرنده ایکی سطر بر مکتوب ایله افادهٔ مرام اقتدارندن محروم بعض نشریات مبتـلالرینك یازمقدن بردرلو اوصـانه‌مدقلری صحیفه‌لر طولوسی سوزلر آره‌سنده اوروپانك قواعد ادبیه‌سندن اولمق اوزره دنیـاده هیچ بر شیئه بکزه‌مز برطـاقم غرائبه تصـادف ایدوب‌ده شعر حقنده بر مطالعهٔ صحیحه پیدا ایده بیلمکدن عاجز قالان ادبیات مراقلیلری ایچون (سلستره)‌نك بر آلمان ادیبی نظرنده ترجمه‌یه لایق گورولمسی وَخصوصیله برلینر تاغبـلاتك بواثرده افکار شاعرانه وَحسـیّاتك صورت تصویرینه ثنا خوان اولمسی شایان نظر بر نمونهٔ عبرتدر.

آثار عاجزانه‌مده اولان بعض تصوّرات شاعرانه‌نك بزم اصحاب قلم ایچنده ــ ادّعاسـنه دلیل استنیلورسه ترتب ایده‌جك عجز ومغلوبیتی دوشنمکسزین ــ هپ شاتو بریاندن، آلکساندر دومادن مأخوذ اولدیغنی ادّعا ایدنلر بولنـدیغی حالده، اوروپا

ادبياتنـده احاطهٔ كليه‌سى اولمدقجه برلينو تاغبـلات غزته‌سـنه
مؤاخذات ادبيـه يازمق گبى بر وظيفه ايله مكلف اوله‌ميه‌جغى
معلوم اولان بر قدرتلى ذاتك (سلستره) ده كى تصوّرات شا-
عرانه‌نك دگل، حتى افكار وحسيّاتك بيله بتون بتون عثمانلى
مخصوصـاتندن اولمديغنى ادّعا ايتمـامش وَاو اثرى عثمانليلرده
برسلامت فكر وَاخلاق مليّه‌ده براسـاس قوى بولنديغنه دليل
طوتمش اولمسى نفسمجه نه‌قدر بيوك بر مدار مفخرت اولديغنى
ايضاح اقتضا ايتمز. شوقدر وارکه ملتك سلامت افكار وَمتانت
اخلاقه بواثرجك ايله استدلال، برارضك قوهٔ نامیه‌سنه بر كوچك
ياپراغى دليل طوتمق قبيلندن اولور. واقعا بر كوچك ياپراق قوهٔ
نامیه‌نك وجودينى اثبات ايدر ؛ فقط درجهٔ فيضنى گوسترەمز .
عثمانليلرك سلامت افكار وَمتـانت اخلاقده مرتبهٔ كمالنى
تعريفه ايسه، آلتى يوز سنه‌دن برى بتون جهانه قارشى سياست
وشهامت عالملرنده اظهار ايتدكلرى افعال عظيمه غايت بليغ برلسان
حال عد اولنمق لازم گلور . قدمانك اقتـدار علم وعرفانى
وسلامت ومتانته قلماً دخى برچوق دليللر گوسترمگه كافى ايدى.
فقط حيف كه ادبيات ايرانيـه مقلدلگى سيئه‌سـيله الهيـانك
خارجنده‌كى شعرلر يامدّاحلق ، يا بازيچهٔ افكار قبيلندن اوله‌رق
سويلنمش ؛ نثرلر يالكز صنايع لفظيه‌ده مهارت گوسترمك ايچون
يازلمش اولمق جهتيله آره‌ده افكار واخلاق مليّه‌يى گوستره‌جك
يولده آثار ادبيه ميدانه گله‌مامش ايدى .

عصرمزده لسانك ماهیتنده اولان استعداد بلاغت قوتیله شرقك خیالات شاعرانه‌سی عثمانلیلغه مخصوص بر طرز لطافتله جلوه ساز اولمغه باشلادی . غریبدرکه مملکتده الڭ زیاده ترقی‌یه قابلیت گوسترن بوطرز ادب، الڭ زیاده خصومته اوغرادی . اغربدرکه معترضلك دائرهٔ فاسده‌سنده افراط وتفریط نقطه‌لری بربرینه التصاق ایده‌رك طرز عتیق طرفدارلریله اوروپا فکرینه یلتمکله مألوف اولانلر طرز جدید ادبه عداوتده بربرندن گری قالمدیلر! طرز عتیق طرفدارلرندن بری چیقیور؛ استاد بلاغت اولمق ادّعاسنه قالقیشیور. بزم آڭلایه‌میه‌جغمز برمهارت ادیبانه‌ایله جامعی طویله‌یه ، طلبه‌یی آته ، صبیانی فاره‌یه تشبیه ایدیور ! صڭره دیگرینك براثرنده اولان شهال کلمه‌سنی (نهال) اوقیور عباره‌نك سیاق وسباقنی دوشنمکه بیله تنزّل ایتمکسزین برات (نهاله) بڭزه‌میوز دیور ! عربیده بیاغی زمخشری‌ایله مساوات دعواسنه قالقیشه‌جق درجه‌لرده اقتدار دعواسنده بولنیور ! صڭره قاموسده ضرورت مادّه‌سنده « یقال الجائة الیه الضرورة والضارورة والضارور » عیناً مندرج اولدیغی حالده هم تألیف، همده مکاتب عالیه‌ده تدریس ایتدیگی برکتابده بشقه برینك یازدیغی (الجای ضرورت) ترکیبی یاڭلش اولدیغنی بیان ایده‌رك قاموس صاحبنی تخطئه ایتمکدن چکنمیور !

اوروپا فکرینه یلتمکله مألوف اولانلردن بری چیقیور ترجه‌ده طوغری بر بیت اوقومغه مقتدر اولمدیغی حالده یالڭز

عثمانليلرك دكل ، فرانسزلرك اعاظم ادباسنی‌ده تجهيل ايديور . مثلا قلبه حس اسناد ايتمك جهالت اولديغندن وَبناءً عليه اويله برخطايی حاوی اولان اثرلره شعر دينله‌ميه‌جكندن بحثلر ايده‌رك ، لسان ادبدن مجازی ، كنايه‌يی بتون بتون قالديرمق ايستيور !

برمدتدن بری ادبيات صحيحه‌يه متعلق نشرياتده كوريلان نقصان ايسه بويولده‌كی بيوقوفانه تعريضلرك نتايجندن اولديغنه شبهه يوقدر . بونلره لايق اولديغی كبی سكوت ايله جواب ويرلسه حقيقتك مغلوبيتنه ، اصحاب تحصيلك غفلتنه سبب ويرلمش اوليور . دليل ايله مقابله اولنسه اصحاب اعتراض مناظره ايله غلبه‌يه امكان كورمدكلری كبی هركسك قوللانمغه تنزل ايده‌ميه‌جكی برطاقم سلاحلر استعمالنه قالقيشيور ؛ ازجمله سوكيورلر !

حقيقت نظرنده ايسه بوتعريضلر ، بوتجاوزلرهپ يااختيارلق سيئه‌سيله آياقده طوره‌ميانلرك وَيا خلقتنك مساعد اولمديغی يرلره چيقمغه چاليشوبده مقتدر اوله‌ميانلرك سقوطندن اطرافه طاغيلان طوپراقلر قبيلندندر . آنلرك‌ده زمان ثورانی چوق سورمز . ان‌شاالله لسانمزده ملتك سلامت افكار وَمتانت اخلاقنه جداً دلالت وَ بلكه خدمت ايده‌جك وَساٸر ملل متمدنه عندنده دخی مظهر تقدير اوله‌جق بر چوق اثرلر كوررده افتخار ايدرز . باقی بقا قرداشك

ردوس — فی ١٥ محرم سنه ١٣٠٤ كمال

مباحث ادبیه اوزرینه جامع الحروفه دیگر برمکتوبی

برادر

سلستره ترجمه‌سنه دائر یازدیغم مکتوب مجموعه‌کده نشر اولنمش، برچوق حدّتلری شدّتلری موجب اولمش . سعادتلو حاجی ابراهیم افندی حضرتلریله بشیر فؤاد بك افندی ترجمان حقیقته گوندردكلری برر مقاله ایله مکتوبك مندرجاتنی جرح ایتمك ایستمشلر . مکتوبمك خاتمه‌سندەکی «ازجمله سوگیورلر» سوزی اولدقجه تأثیر ایتدیگنی گوریورم . سعادتلو حاجی ابراهیم افندی حضرتلری ممکن اولدیغی قدر شتمدن توقی بیورمشلر . بوموفقیتدن طولایی کندیمی بختیار عد ایدرم . اوّل امرده مشار الیه حضرتلرینك مقاله‌لرینی نظر دقته آلالم . بشیر فؤاد بك افندی ایله صکره قونوشورز . ماضی ایله بحثمزی بتیره‌لم؛ استقباله‌ده نوبت گلور. حاجی ابراهیم افندی حضرتلری بکا بر تعظّم اسناد ایدیورده محصول توهّمی اولان بوحاللره وهم نامی وبناءً علیه مقاله‌سنه رد اوهام عنوانی ویریور . اصحاب مطالعه تمییز حقیقته ایکمزدن ده مقتدردر . تعظّم وتوهّم نه‌طرفده اولدیغنی قولای آڭلار .

فخر مسئله‌سی طوغریدر . اثر عاجزانه‌مك بر آلمان صاحب قلمی طرفندن ترجمه، بردیگری طرفندنده تقدیر اولنمسندن طولایی افتخار ایتدم، ینه‌ده ایدرم . چونکه جهان ترقّیه مالك

اولان ملتلردن برینك لساننه ترجمه اولنه‌بیله‌جك بر اثر میدانه قویه بیلشم . حاجی ابراهیم افندی حضرتلری‌ده ایکی سطرلق بریازیلرینك برلسانه ترجمه اولندیغنی گورسونلر اوزمان نه‌قدر افتخار ایدرلرسه ایتسونلر . فقط امین اولسونلرکه وادئ قدیم ادب ایچون « شیخ الوادی » اولسه‌لرده « سوخته دلان لهاث سعی وتتبعی قیامته قدر شربت شهد آمیز مرحبا وَقهوهٔ تعب فرسای الفت انگیز اهلاً وسهلا ایله » تلطیف واکرام وَ « مطبخ عمارت عامرهٔ جود وسخالرنده غلیان ایدن قزغان نوال وعطادن تعیین شوربا وپلاو زرده » ایله اطعام ایلسه‌لر، ینه یازدقلری شیلری بر اوروپالی‌یه اوقوتمغه موفق اوله‌مازلر .

اوروپا اصحاب تتبعی سائر ملتلرك آثارنده مسائل فنیه وَیاخود حسیّات وتخیلات ادبیه آرایورلر . حاجی افندینك ظن ایتمکه فنون صحیحه‌دن برشی تألیفنه اقتدارلری اولسون . بگنه‌رك، هردرلو قصوردن سالم عد ایده‌رك بیت‌خرابنی تعمیره چالشدقلری نابینك : « کمیت باده‌یی‌سور قان قشاندیرنجه‌یه‌دك . اوشوخی مجلس وصله داداندیرنجه‌یه‌دك » گبی لطیف سوزلرله مالا مال اولان دیواننی ترجمه ایتمدکلری گبی، ابراهیم افندی حضرتلرینك « صنایع بیانیه وبدیعیه ایله مصنع برمثل مخیل لطیف » عنوانیله یاد ایده‌رك تعظّم وتوهملرینك درجه‌سنی حقیله اعلان ایلدکلری (پلاو زرده) مقاله‌سنی‌ده لسانه آلمازلر . چونکه بویله خایده عجم مضمونلرینك حسیّات وتصوّرات ادبیه‌ایله قطعاً مناسبتی یوقدر .

نه‌حاجت کندیلری اوروپا لسانلرندن برینه واقف دکللرسه عربی‌یه منتسبلردر. او « صنایع بیانیه وبدیعیه ایله مصنع، مثل ـ مخیّل لطیف » لرینی عربی یه ترجمه ایتسونلر؛ اگر اوقونور، هضم اولنور برشی میدانه چیقارسه بن بلا تردد ملزم اولدیغمی اعتراف ایدرم.

ایشته بنم اثرمك ترجمه اولنمسندن طولایی افتخارم حسیّات ملیه‌یی، بربیوك کشورك قوّهٔ نامیه‌سنه برکوچك یاپراق ایله مثال گوستره‌جك قدر تصویر ایده بیلدیگمدندر. بو افتخار ایسه حاجی ابراهیم افندی حضرتلرینك توهملری گبی افراد ملتـه توزیع اولنمق لازم کلمز. بالعکس تصویر ایتدیگم حسیّات ملتك حالی اولمسنه نظراً نائل اولدیغم مفخرتدن طولایی وطنداشلریمك هرفردینه طرف عاجزانه‌مدن برحصهٔ شکران تقدیمی اقتضا ایدر.

حاجی خواجه افندی حضرتلری متصف اولدقلری ظرافت ادا ایله « شوراسی معلوم ظریفانه‌لری بیورلسونکه موسیو هانری هارطك سلستره تیاتروسنی ترجمه ایتمسنی اوراق پریشانده وسائر محللرده وقوع بولان غلطاتی تصحیح ایده‌مز » دیمشلر. پك اعلا! فقط کندیلرینك ده شوراسی معلوم اظرفانه‌لری بیورلسونکه اگر غلطاتدن مراد بر بلاغت درسی ویردکلری صره‌ده تحریات مخصوصه ایله بوله بیلدکلری برقاچ لفظ خطاسندن عبارت ایسه گناهی بیونلرینه فخر ایچون یدیمه برسند ویررلرده « کفی المرء نبلا ان تعد معایبه » مصراعیله تمثل ایدرم. خصوصیله حاجی

افندی حضرتلرنجه خطا عد اولنان سوزلرك اکثریده صوابدر؛ نته‌کیم بومقاله‌یه تعلقی اولانلرینی زیرده اثبات ایده‌جگم . فقط شوراسنی دها اوّل بیان ایده‌یم: حاجی ابراهیم افندی حضرتلری گبی مرده پرست استادلرمز وَ آنلرك التزام ایتدکلری ادبای عتیقه گبی « ترکیٔ عجمی » وصف غریبیله یاداولنمغه لایق مستشهداتمز موجود ومرعی اولدقجه هیچ کیمسه ایچون یازی یازمقده غلطدن سلامت قابل اوله‌ماز. بن (مطبوع الاندام) تعبیرینی قوللاندیغم زمان لغتده یاخود ادبای معروفه‌ده گورمدیگم بر تعبیری یازمامق مراقنده ایدم . اووقتکی تتبعمك، دقتمك درجه‌سنیده بیلیرسك . بونکله برابر اوغلطی یازمشم . چونکه مستشهداتدن عد اولنان آثارده موجود ایمش . (عثمان زاده تائب) الماس محمد پاشانك ترجمهٔ حالنده « متناسب الاندام » تعبیرینی قوللانمش . بن تائب گبی مشاهیر ادبا وَخصوصیله اعاظم علمادن معدود برذاتك قوللاندیغی کلمه‌لرده عربی‌یی فارسیدن تفریق ایتمدیگنی نره‌دن دوشونه‌یم ؟ اگر اوزمانلر خواجه ابراهیم افندی حضرتلرینك « حدیقة البلاغه » لری موجود اولسه‌ده اله کچسه ایدی ایچنده « قزغان نوال وعطا » یی گوررردم . قزغان ترکجه دگل ایمش اگر اولسه ایدی حدیقةالبیان صاحبی گبی بر تلقیح آشنای اجناس اثمار سخن، البته ترکجه بر کلمه‌نك عربی بر کلمه‌یه اضافت فارسیه ایله اضافتی جائز اولمیه‌جغنی بیله‌جگندن (قزغان نوال) ترکیبنی قوللانمازدی دیردم . (قزغان حدّت) فلان گبی برتعبیرده بن استعمال ایدرزدم.

استادلرمزك ، مقتدالرمزك طوغری سویلدكلرینی بز یاكلش آكلارسه‌ق قصور بزده اولور . فقط بزه یاكلش اوكره‌دیرلرسه ، یاكلش مثال كوسترلرسه اوزمان مسئولیت بالطبع آنلره قالور .

حاجی ابراهیم افندی حضرتلری مقاله‌لرنده « صاحب مكتوبك استاد بلاغت دیو تعریض ایتمك ایستدیكی آدم كیم اولدیغنی بن بیلورم . او آدم جامعی طویله‌یه ، طلبه‌یی آته ، صبیانی فاره‌یه تشبیه ایتمك كبی بر امر قبیحی هیچ بر وقتده ارتكاب ایتمدیكنی‌ده یقیناً بیلورم . » بیوریورلرده بو تشبیهاتی « صاحب مكتوبك خامه‌سندن صادر اولمش كوردكلری اجلدن » بزم صنعمز ، بزم اختراعمز اولدیغنی آكلامشلرسه‌ده كندی خیالاتمزی دیكره اسنادك نه‌معناسی اولدیغنی آكلایه‌مدقلرینی سویلیورلر .

ذهنلرنده حاصل اولان مشكلك حلی كوچ برشی دكلدر . جامعلرده طلبهٔ علومه بدل چوجقلره درس ویرلمسی حقنده میدانه آتلمش برمطالعه اوزرینه یازدقلری شیلری بركره كوزدن كچورسونلر . طویله ، بارکیر ، فاره تشبیهلری هانكمزك قلمندن صادر اولدیغنی پك قولای آكلارلر . اوحالده ایسه كندی خیالمزی غیره اسناد ایتمدیكمزه‌ده حكم ایدرلر .

بزم قولمز ، سائره اسناد خیال قبیلندن ایسه . او مباحثه‌ده نه دیدكلرینی لطفاً بردها ایراد بیورسونلرده كوره‌لم . قصورمز وار ایسه اعترافده تردد ایتمیز .

حاجی ابراهیم افندی حضرتلری «اوراق پریشانده‌کی بعض غلط وخطا اوزرینه اولان تعریضك وقوعی دزت سنه‌یه تقرب ایتدیگی حالده آنك مدافعه‌سنه شمدی قیام اولنمسنك سببنی‌ده آکلایه‌مدق» دییورلر. کندی رأیلرنجه «تیمور طاونده هر ایش چاغنده گرك» ایمش.

ظن ایدرم که حاجی افندی حضرتلری مکتوبمك خاتمه‌سنی اونوتمشلر. یاخود اوصره‌ده اکرم بك افندی، مدحت افندی، معلم ناجی افندی حضراتیله ایتدکاری بحثی تخطر ایده‌مامشلر. بن او زمان اویقوده دگلدم. فقط حالت صحوده بولنان بر آدم ایچون شتم ایتمگه عرض نفس ایتمامك انتباه لوازمندن اولدیغنی سایه‌لرنده اوگرنمشدم.

برده مرور زمان دعواسی محاکمات ادبیه‌ده‌ده جاریمی ایمش که حاجی افندی حضرتلری اعتراضلرینك وقوعندن تقریباً دزت سنه مرور ایتدیگنی بیان ایدیورلر! اگر جاری ایسه بن‌ده اثرلرمدن بعضیلرینك ظهورندن حاجی افندی حضرتلرینك وقوع تعریضنه قدر دزت دگل بلکه اون دزت سنه گذار ایلدیگنی بیان ایده‌بیلیرم. اوزمانلر کندیلری اویقوده‌میدیلر یوقسه «تیمور طاونده هر ایش چاغنده گرك» مثللرینی دها ایشتمامشلرمی ایدی؟ یوقسه آثار جلیله‌لرنده جهلا فلان گبی تعبیرلرله لطفاً تحقیره تنزل بیوردقلری ادبیات جدیده طرفدارلری یازی یازمغه باشلایوب ده شیوهٔ لسانی خلقه

اوگرتمه‌دن اوّل کندیلری‌ده پك چوق امثال عالیلری گبی ترجمه برمسئله تصویر ایتمك اقتدارینه مالکمی دگلدیلر .

انطق‌الله ! حاجی ابراهیم افنـدی حضرتلری (اوراق پریشـانده قوشلره طاقیـلان دالدرك طراوتی زائل اولدی ؛ تازه‌لنمیه‌جك بر شیئه بتکرار دال صالیویرمك داعیه‌سنه دوشمه‌نك سببنی دخی آگلایه‌مدق دیمشلر) بو ، آگلایه‌مدق تعبیرینك مفید اولدیغی صیغهٔ جمعده بنده داخلم . چونکه قوشلره داللر طاقان کندیلری ، اودالدرك طراوتی زائل ایدن ایسه حقیقتدر . بویله ایکن کندی صنعلرینی بکا اسناد ایله تازه‌لنمیه‌جك بر شیئه دال بوداق صالیویرمك داعیه‌سـنه ینه کندیلری دوشـیورلر ، صکره‌ده سببنی آگلایه‌مدق دییورلر !

خواجه افندی حضرتلری بوگاده قناعت ایتمامشلرده « شبهال کلمه‌سنی نهال اوقیور دیور اما بوسوزی اوراق پریشانه یازمش اولدیغی ترکیبی برده‌ا گوزدن کچورمکسزین سویلیور » بیورمشلر ! ومن العجایب اعمش کحال !.. لطف بیورسونلرده اوزاق پریشانی برکرّه کندیلری گوزدن کچورسونلر . بن بیك یمین وَ اوراق پریشانی اوقویانلردن برقاچ بیك شـاهد ایله کندیلرینی تأمین ایدرم‌که اوثر عاجزانه‌مده (پرتو ذکا) کلمه‌سیله باشلایان وَحاجی افندی حضرتلرینك قولنجه (نهال) کلمه‌سنی حاوی اولمق لازم گلان عباره‌نك حتی برسطری‌ده مندرج دگلدر . بکا وَاصحاب مطالعه‌یه ایناغزلرسه کندی گوزلرینه اعتماد ایده بیلورلر .

اوراق پریشان ایچنده اگر اوعباره‌یی بولورلرسه طرز عتیق جدله اتباعا کتابی باشمزه اورسونلر .

ینه بیك یمین ایله، برقاچ بیك اصحاب مطالعه ایله تأمین ایدرمکه بن اوعباره‌یی تصویر افکارده نشر ایتمشدم . عباره‌یی حاوی اولان مقاله‌ده برچوق ترتیب سهولری واردر . فقط شهبال کلمه‌سی (نهال) دگل هیچ بردیشی قیرلمامش اوچ نقطه‌لی برشین ایله شهبال اوله‌رق یازلمشدر . تصویر افکار مجموعه‌سی پك چوق یرده بولنه بیلور . ازجمله سنده‌وار . حاجی افندی پك مراق ایدرلرسه گوسترمکده دریغ مروت ایتمزسك ! اوراده نهال کلمه‌سنی بولدقلری حالده بز درحال مدعالرینی تسلیمه حاضرز .

فقط اوراق پریشانده اویله برعباره ، تصویر افکار مجموعه‌سنده‌کی عباره‌ده اویله برکلمه بوله‌مازلر ایسه انصافلرندن مأمول ایدرزکه کندی خیالنی غیره اسناد ایتمك توهمات عظمتکارانه‌سی کندیلرینه عائد برحال اولدیغنی اعتراف ایدرلر .

یوقاریده‌کی ایضاحاتدن آکلاشلدی‌که بن عمرمده داللی بوداقلی قوش تصور ایتمدم . عجایب مخلوقات آره‌سنده‌ده مثلی بولنمیان اوحیوان نباتی کندی شکار معرفتلریدر . اوجهتله هرکسه پیشکش ایدلمکدن ایسه (قزغان نوال وعطا) لرنده طبخ اولنان پلاوه قارشدیرلسه حاضر نعم ادبیات کریمانه‌لرینه برقات دها لذت ویرلمش اولور .

حاجی افندی حضرتلری بنم قاموسده ضرورت مادّه‌سنده

« الجأته الیه الضرورة والضارورة والضارور » عبارەسی عیناً مندرج ایکن یوانده اولان سوزمی وهم عد ایدییورلرده عباره قاموسده یوقدر ، اوعبارەیی مترجم عاصم افندی مثال اولەرق یازمشدر بیوریورلر . عفولرینی رجا ایله کندمی بختیار عد ایدەرك شونی بیان ایدرمکه بزده شمدی قاموس دینلنجه قاموس ترجمەسی مراد اولنیور . قاموس ترجمەسی آڭلاشیلیور . حتی اصل قاموسدن بحث اولنمق استنلدیگی حالده تصریح مرام ایچون اولفظه بزده عربی وصفی علاوه ایتمك گبی بعض تکلفاته احتیاج گورنیور . بو حاله نظراً حاجی افندی حضرتلرینڭ ترتیبنه چالشدقلری مغالطه، بنم افادەمی وهمیات صرەسنه ادخال ایدەمز.

گتوردیگم دلیلك فیروز آبادیده موجود اولماسی قوتی قطعاً تنقیص ایدەمز . خواجه افندی حضرتلری نه دیمك استرلر، قاموس صاحبنی تخطئه ایتمامشلرده قاموس مترجمنەمی خطا اسناد ایلمشلر؟ خیر آگاده جسارت ایدەمیورلر « بز ترکیب کلیاً خطادر دیمدك بومقامده اولی اولان الجای وقت وحال دیمك ایدی » بیوریورلر . بو اولویتی عجبا عاصم افندی نیچون دوشونمامش ده « الجأته الیه الضرورة » عبارەسنی تألیف جلیلنده مثال اولەرق گوسترمش. بنم عبارەمدەکی مقامه گوره اولی اولان (الجای وقت وحال) ایسه الجای ضرورت هانکی مقامده قوللانیلور ایمش . حاجی افندی حضرتلری او جهتلره هیچ تعرّض ایتمیورلر . حال بوکه بوتفریق، ویردکلری درس بلاغتك وظائفندن ایدی .

شو مقالەدە چالیشـــە ، اوغراشە بولدقلری تأویل ایســە تألیفلرندە یازدقلری سوزە تماملە مطابق اولمدقدن بشقە، مقدّمەسی نتیجەسنە اویماز برمغالطەدن عبارتدر . معلومدرکە « الجا لفظی ضرورت مس ایتدیرمك معناسنە برتعبیر بسیط اولدیغنە » دینلنجە بومقدّمەنك نتیجۀ ضروریەسی الجای ضرورت ترکیبنك خطا اولدیغنی بیـــاندن عبارت قالور . مقتضای مقامە مطابق مسئلەسی صدد بحثك ، مقتضای حالك بتون بتون خارجندەدر .

غالبا بن قاموسك عبارەسنی گوسترنجەیە قدر حاجی افندی حضرتلری اویقودە ایمشلرکە ، الجای ضرورت تعبیرینك جائز اولەجغنی بیلەمامشـــلردە درس بلاغتلرندە برتعبیر صحیحی سقیم گوسترمگلە طالبلرە تعلیم جهل ایلمشلر .

مکتوبمدەکی « اختیارلق سیئەسیلە آیاقدە طورەمیانلرك » سوزینی حاجی افندی حضرتلری شخصـــە معطوف برتعریض قیاس ایتمشلر گبی گورنیور . حال بوکە بوسوز ادبیـــات عتیقە طرفدارلرینك هیئات مجموعەسنە برمثال اولەرق ایراد اولنمش ایدی . بوهیأت آرەسندە بزم اولادمز مقامندە بولنەجق قدر گنجلردە واردر . یوقســـە امین اولســـونلرکە ادبیات عتیقە طرفدارلری یالکز کندیلری اولسە ایدی، او مسلکی موضوع بحث ایتمك کیمسەنك خاطرینە بیلە گلمز ایدی .

§

سلسترە ترجمەســـنە دائر (نوەیە ورەمیە) نامنـــدە اولان

روسیه غزته‌سنك‌ده برمقاله‌سنی گوندرمش ایدك . صره‌سی کلمش ایکن برازده آندن بحث ایده‌لم : بوغزته‌ده مؤاخذات ادبیه یازان، سلستره‌یه دائر اولان مقاله‌سنه «کیم مأمول ایدر-دی‌ده عثمانلیلرده‌ده اوروپا ملتلری گبی وطن نامنه یازلمش تیاترولر، اثرلر بولنسون» مآلنده برعباره ایله باشلیور .

واقعا برروسیه محررینه گوره عثمانلیلرده اویله برحس عالینك وجودی آرزو اولنه‌جق شیلردن اولمدیغیچون، مؤاخذ افندی اثر عاجزانه‌می گوردیگی زمان نه قدر استبعاد ایتسه تعییب اولنماز . فقط معترضك بواستبعادی بنم ایچون بر بیوك مفخرتدر . افتخار حاجی ابراهیم افندی حضرتلرینه نه‌قدر کریه گورینورسه گورنسون بویله یرلرده انسانك تربیه‌سنه، فکر متواضعانه‌سنه غلبه ایدیور .

معترض وقتیله قزاقلرك اللرینه کچن اسیرلری یرقزانمق ایچون چکه‌لریله دیزلرینی بریره گتوره‌رك طورطوپ ایتدکدن وَاو حال ایله صقیجه باغلادقدن صکره کوفه‌یه قویدقلرینی، آندیره‌جق برمهارتله سلستره‌نك مآلنی خلاصه ایتدکدن صکره، اویونك ادبیات وصنعتجه برمزیتی اولمدیغنی سویلیور . آنی بیلیورکه سلستره‌نك موضوعی مؤلفنك خیالی دگلدر . بنم یاپدیغم شی روم ایلینجه محمود ثانی زمانده‌کی شمنی محاصره‌سنده نقل اولنان بر حکایه‌یی بردرجه‌یه قدر توسیع ایچون گوردیگم مجبوریت اوزرینه، قریم محاربه‌سی صره‌سنده وقوع بولان سلستره محاربه‌سنه نقل ایتمکدن عبارتدر . وَمقصد تألیف ایسه

ملتده اولان حسیات وطن پروراندیی تصویر ایدی . تیاترو یازمقده مهارت گوسترمك دگل ایدی .

معترض دوستمز سلسترەیی فکرینه مطابق گورەمدیکیچون اثرك علیهنه چیقابیلەجك هرنه ایشتمشسه ایناتمش ، سلسترەنك یالکز برکرّه اویناندیغندن بحث ایدیور. قاچ تیاترودە، قاچ کرّه معرض تماشادن کچدیگنی ایسه هرکس بیلور . بنمله مقایسه ایتمك استدیگی (ویقتورین ساردو) نك سلسترە قدر اوینانمش هیچ بر اثری اولمدیغنه معترض جنابلرینی نەدرلو استرسه تأمین ایدەبیلورم.

معترض مقالەسنده « کمال ایله ویقتورین ساردونك آرەسنده قوجه بر اوروپا وار » دیور . واقعا بویله آثار وطن پروراندەدن بحث اولندیغی صرەده کندیسیچون بنم ایله روسیه ادباسی آرەسنده برمقایسه یاپمق قابل اولەماز ، چونکه آثار وطن پرورانه ایله روسیه شاعرلری بیننده غایت عظمتلی ، غایت دهشتلی برسبریا صحراسی موجود اولدیغنی کندیسی بزدن ایی بیلور . فقط بویله برمقایسەده اوروپا مؤلفلرندن ویقتورین ساردونك انتخابنه آنكده (وطن) نامنده بر تیاتروسی اولدیغندن بشقه برسبب بولەمدم . چونکه بنی وَیاخود خلقی بدایع ادبیەیه ارشاد ایچون برمثال گوستریلەجك ایسه اوروپادە ویقتورین ساردودن بیوك بر چوق ادیب واردر . بنی تذلیل مقصدی اوزرینه برمؤلف ایله مقایسەیه لزوم گورلدی ایسه ویقتورین ساردودن کوچك مؤلف بیوکلرندن دها زیادەدر .

مقصد نظم گبی ویقتورین ساردونك (وطن) نامنده‌كی اثریله بنم اثرمی قیاس ایتمك ایسه اوزمان حقیقةً آره‌ده اوروپا قدر برمباعده پیدا اولور؛ بنم اثرك موضوعی بر آدمك مادر وطنی جاننه، جانانه ترجیح ایتمسی ایدی. ویقتورین ساردونك اثرینه انتخاب ایتدیگی موضوع بر آدمك وطن پرورلك نامنه (دیاتی) قبول ایتمسندن عبارتدر.

ادبیات عتیقه ایله آره‌مزده دنیا قدر بر قبرستان پیدا اولدی. ویقتورین ساردونك اثری یولنده اولان وَروسیه مؤاخذینه گوره ادبیات وصنعته مطابق بولنان بدیعه وَیا بدعتلر ایله‌ده بیلمزه برقطعه دگل، برقاچ دنیا گیرسه ممنون اولورز.

باقی اخوت قرداشك

كمال

تم

ختام تمثیل رابع : فی ١٣٠٨ صفر الخیر

مطبعهٔ ابوالضیا

$4.00